

«مۇشۇ سەھىپىدە خەلپىلەر ئۆز ئارا سۆز» دىكى ئەسەرنى كەپكار
«شىنجاڭ ئۇرۇنغان مۇسۇلمان» ناملىق كىتابىدا كەپكار
«شىنجاڭ ئۇرۇنغان مۇسۇلمان» ناملىق كىتابىدا كەپكار
«شىنجاڭ ئۇرۇنغان مۇسۇلمان» ناملىق كىتابىدا كەپكار

شىنجاڭ بوكسچىلىقىدىكى بەرپاچى ئۇستاز
ئابلىكىم ئابدۇرېشىت ئەپەندى
— غەيرەت مەمتىمىن فوتوسى

CHINA

شىنجاڭ مەدەنىيىتى

6

2009

新疆文化

ISSN 1008-6498

9 771008 649003

ئولمپىك ئوغلانى ، مەملىكەتلىك 11 - نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت پىغىنىنىڭ
69 كىلوگراملىقلار بويىچە بوكس چېمپىيونى قانات ئىسلام ئوغلى

— غەيرەت مەمتىمىن فوتوسى

● شوئارىمىز: خەلقچىللىق، ئىلمىيلىك، ئاممىبايلىق، ئوقۇشچانلىق ●

بۇ سانددا

ئاتاڭغا رەھمەت تەڭرىتاغ ئوغلانلىرى

يۇلتۇزلار يالتىرىغاندا يالقۇن روزى 2

ئەقىل كۆرمىسە، كۆز كۆرمىسە

چوققىغا يامشىدىغان ئادەم (ھېكايە) تۇرسۇن مەھمۇت 7

«ئۆزۈڭنى تونۇ!»

مۇجمەل ئادەم ۋە زىددىيەتلىك كىملىك زۇلپىقار بارات ئۆزباش 19

تەپەككۈر كۆزى

تەپەككۈر مېۋىلىرى ئابلەت ئىمىن ئويچان قاتارلىقلار 36

سەپەر ۋە ھاسىلات

مەن كۆرگەن دۇنيا (2) ھىدايەت يانتاق 49

كۆڭۈلدىن كۆڭۈلگە يول

چىڭغىز ئايماتوۋنى توققۇز قېتىم زىيارەت قارىمىش تېگىن ماكەلەك ئۆمۈرباي ئوغلى 58

دانالاردىن ئۆرنەك

ئەقىل ئۆتەڭلىرىدە يۈسۈپجان داۋۇد شاھىدى قاتارلىقلار تەرجىمىسى 72

300 سانغا مۇبارەك

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى ۋە مەنئىيىتىمىز ئابدۇقادىر جالالىدىن 76

بۇ ساننىڭ ئىجرائىيە مەسئۇل مۇھەررىرى ۋە تېخنىكاكتورى: قۇربان مامۇت

شىنجاڭ مەدەنىيىتى

(58 - يىل نەشرى)

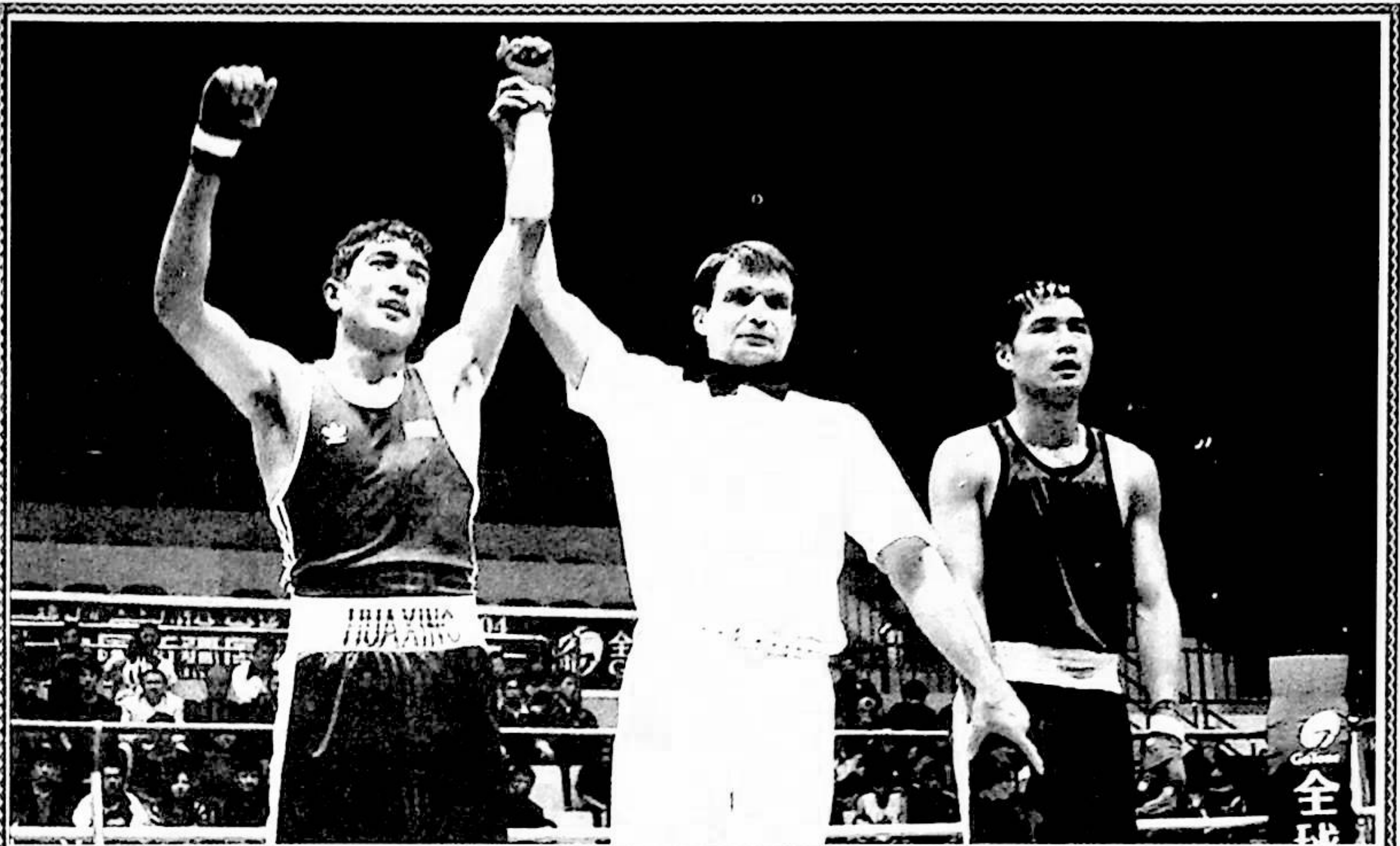
قوش ئايلىق ئۈنۈپرسال ئەدەبىي ژۇرنال 2009 - يىل 6 - سان (ئومۇمىي 300 - سان)

باش مۇھەررىر: زۇنۇن باقى (قوشۇمچە) (شۇ ئۇ ئار مەدەنىيەت نازارىتى ئىشخانىسىنىڭ باشقارما باشلىقى دەرىجىلىك مەمۇرى)

دائىمىي ئىشلارغا مەسئۇل ئىجرائىيە مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: قۇربان مامۇت (ئالىي مۇھەررىر)

مۇئاۋىن باش مۇھەررىر، تەھرىر بۆلۈم مۇدىرى: بەگمەت يۈسۈپ (كاندىدات ئالىي مۇھەررىر)

تەكلىپلىك مۇھەررىر ۋە گۈزەل سەنئەت لايىھىلىگۈچى: نۇرىمۇھەممەت ئۆمەر ئۇچقۇن (ئەدەبىيات ماگىستىرى)

يۇلتۇزلار يالتىرىغاندا...

يالقۇن روزى

تۇرالامدۇ؟! غەلبىگە تولمۇ تەشنا بوپكەتكەن بىر يۈرەك بۇنداق چاغدا يېرىلىپ كەتكۈدەك ھاياجان بىلەن دۈپۈلدەيدى نورمال سوقالامدۇ!؟

1997- يىلى ئابدۇشۈكۈر مىجىت «جۇڭگو بوكس پادىشاھى» دېگەن ئالتۇن كەمەرنى بېلىگە باغلىغاندا، بۇ ئۇنتۇلماس شان- شەرەپتىن يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە جىمى ئادەمنىڭ قەلبى ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز ھاياجانغا تولغانىدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن چوڭ- چوڭ تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرىدە پەقەت باشقىلارنىڭ غەلبە خەۋىرىنى ئاڭلاشقا ئادەتلىنىپ كەتكەن قۇلقىمىزغا ئۆزىمىزنىڭ بوكسىور چولپانلىرىنىڭ غەلبە خەۋىرى ئۇزۇلمەي ئاڭلىنىپ تۇرىدىغان بولدى. 1999- يىلى ئۆكتەبىرنىڭ ئاخىرى ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختى تاشكەنتتە ئۆتكۈزۈلگەن ئاسىيا بوكس لەۋھە تالىشىش مۇسابىقىسىدە ئابدۇراخمان ئابلىكىمنىڭ چېمپىيون بولۇشى، ئارقىدىنلا قانات ئىسلامنىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت يىغىنىدا مىس مېدالغا ئېرىشىشى، ھەر نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك تەنھەرىكەت يىغىنىدا ئالتۇن مېدال ئالدىغان ئەزىمەتلىرىمىزنىڭ ئارقا- ئارقىدىن مەيدانغا چىقىشى، بۇ يىل كۈزدە جىنەندە ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەت بويىچە 11- نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يىغىنىدا قانات ئىسلام بىلەن مۇھەممەتتۇرسۇن چوڭنىڭ بىراقلا چېمپىيون بولۇشى شىنجاڭ بوكس كوماندىسىدىكى ئەزىمەتلەرنىڭ ھەممىسىنى كۆزىمىزگە

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان بىزنىڭ بوكسىورلىرىمىز ھەممە كىشى كۆز تىكىدىغان چېمپىيونلۇق سۈپىسىغا پات- پات چىقىپ تۇرىدىغان بولدى. ھەر قېتىم ئۇلار سۈپىدا تۇرۇپ بويىغا مېدال ئېسىپ، قوللىرىدا گۈللەرنى پۇلاڭلىتىپ تاماشىبىنلارغا ئېھتىرام بىلدۈرگەندە، ئۆيلىرىدە تېلېۋىزور ئالدىدا تۆت كۆز بىلەن تەلەپپۇز ئولتۇرغان مىليونلىغان كىشى بۇ باتۇرلارنىڭ غالىبلارغا خاس تۇرقىغا قاراپ ئىچ- ئىچىدىن سۆيۈنۈپ، پەخىرلىنىش تۇيغۇسىغا چۆمدۈ. غەلبە مېۋىسى ھەرقاچان شۇنچە تاتلىق. بۇنداق غالىبىيەت شادلىقىغا تولغان مىنۇتلاردا كىممۇ ھاياجانلانمىسۇن؟ كىممۇ بۇ غالىب ئەزىمەتلەرگە تەبەسسۇم بىلەن قارىمىسۇن؟ مىڭلىغان، مىليونلىغان خىرە يۇلتۇز ئارىسىدا توساتتىن ۋاللىدە يالتىرىغان نۇرانە يۇلتۇزنى كۆرگەندە كىمىڭمۇ كۆز چاناقلىرىدا ياش ئۈنچىلىرى لىغىرلىمىسۇن؟ دائىم باشقىلارنىڭ نەتىجىلىرىنى كۆرۈپ مۇرەككەپ ھېسسىيات ئىچىدە تېلېۋىزور تىزگىنىنىڭ كۈنۈپكىسىنى بېسىۋېتىدىغان بىر ئادەم، كەسكىن ھەم رەھىمسىزلىك بىلەن ئېلىشىدىغان بوكس سەھنىسىدە ئۆز قېرىندىشىنىڭ قولىنىڭ رېپىر تەرىپىدىن «يەڭدى» دەپ ئېگىز كۆتۈرۈلگەنلىكىنى كۆرگەندە، ئولتۇرغان ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتمەي

قەھرىمانلاردەك كۆرۈنىدىغان قىلىۋەتتى. ھەقىقەتەنمۇ، شىنجاڭ بوكس كوماندىسى قۇرۇلغان 1994 - يىلىدىن بۈگۈنگىچە بولغان 15 يىل مابەينىدە جۇڭگو ۋە چەت ئەللەردىكى چوڭ - كىچىك مۇسابىقىلەردە قولغا كەلتۈرگەن ئالتۇن مېدال سانى 55 كە يېتىپ، شىنجاڭنىڭ تەنتەربىيە ساھەسىدىكى كوزىر كوماندا بويىچە بولدى. بىر ئەمەس بىرنەچچە چولپان بارلىققا كەلگەن مۇنەۋۋەر كوماندا بويىچە خەلق ھەۋەس قىلىدىغان، سۆيۈنىدىغان، پەخىرلىنىدىغان غالىب كوماندا بويىچە بولدى. قىسقىسى، شىنجاڭ بوكس كوماندىسى 15 يىل ئىچىدە ئاپتونوم رايونىمىزدىن ھالقىپ، مەملىكەتكە يۈزلەنگەن ئۈمىدلىك كوماندا بولۇپلا قالماستىن، بەلكى خەلقئاراغا يۈزلەنگەن داڭلىق كوماندا بويىچە بولدى. مەملىكەت بويىچە 11 - نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يىغىنى ئاخىرلاشقاندا ئۆتكۈزۈلگەن مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنىدا، خەلقئارا بوكسچىلار بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، جۇڭگو بوكسچىلىقى باشقۇرۇش مەركىزىنىڭ مۇدىرى چاڭ جياپىڭ شىنجاڭ بوكس كوماندىسىنى «شىنجاڭ بوكس كوماندىسى بۇ قېتىمقى تەنھەرىكەت يىغىنىدا سەۋىيىسىنى قالدۇرماي قىلدى. ئۇلارنىڭ ماھىرىلىرى باتۇر ھەم چىداملىق، ھازىر شىنجاڭ بوكس ماھىرىلىرى جۇڭگو بوكسچىلىقىدىكى تايانچ كۈچ بويىچە بولدى. شىنجاڭ بوكسچىلىقى جۇڭگو بوكسچىلىقىنىڭ تەرەققىياتىغا زور تۆھپە قوشتى» دەپ تەرىپلىدى قايىللىق بىلەن. ئومۇمەن ئېيتقاندا، ماھارەت تەنتەربىيىسى ھىيلە - نەيرەڭدىن خالىي ساھە. ماھارەت تەنتەربىيىسى تۈرىگە كىرىدىغان بوكس مۇسابىقىسى تېخىمۇ ئوچۇق - ئاشكارا سەھنە. بۇ سەھنەدە قەيسەر، چىداملىق، تېخنىكىسى ئۈستۈن، ئىنكاسى تېز، پىسخىكىسى تۇراقلىق، تاكتىكىغا ماھىر، رەقەبىنى تەھلىل قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە، ۋەزىيەتكە قاراپ ئىش كۆرەلەيدىغان، جانلىق، تېتىك، چەبەدەس مۇنەۋۋەر بوكسىور بولماي تۇرۇپ چولپانلىق تاجىنى كىيىش مۇمكىن ئەمەس. بىر كوماندا بىر ئەمەس، بىر توپ مۇنەۋۋەر بوكسىورغا ئىگە كۈچلۈك قوشۇن بولماي تۇرۇپ، بوكس ساھەسىدىكىلەرنىڭ قايىللىق بىلەن تەرىپلىشىگە مۇيەسسەر بولۇش تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس. كەسپىي ساھەدىكىلەرنىڭ تىلى بىلەن ئېيتقاندا: بوكس مۇسابىقىسى كۆز يېشىغا ئىشەنمەيدۇ، ئۇ ئەمەلىي نەتىجىگە قارايدۇ، يەڭگۈچىنىلا قەھرىمان دەپ تونۇيدۇ. «جۇڭگونىڭ ئولمپىكى» دەپ تەرىپلىنىدىغان، تۆت يىلدا بىر ئۆتكۈزۈلىدىغان مەملىكەتلىك تەنھەرىكەت يىغىنىدا 1997 - يىلىدىن 2009 - يىلىغىچە ئۇدا تۆت قېتىم ئىزچىل ئالتۇن مېدال ئېلىپ كېلىۋاتقان شىنجاڭ بوكس كوماندىسى ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ماھارەت تەنتەربىيىسى ساھەسىدە خەلقىمىزنىڭ ئىشەنچىسىنى ئاشۇرغان، شان - شەرەپ ئېڭىنى ئويغاتقان، ئۈمىدى

باغلانغان بىردىنبىر كوماندا بويىچە بولدى. ھەرقانداق خەلق قەھرىمانى چوڭ بولىدۇ. تارىختىكى مەشھۇر شەخسلەرگە ھەۋەس قىلىدۇ ۋە چوقۇنىدۇ، ھەتتا ئۇلارنىڭ كەمچىلىك، خاتالىقلىرىغىمۇ مەستلىكى كېلىدۇ. چۈنكى، تارىخنى ھەقىقىي مەنىسى بىلەن ئېيتقاندا قەھرىمان يارىتىدۇ. مىللىي قەھرىمانلىرى كۆپ مىللەتنىڭ شان - شەرەپ تۇيغۇسى كۈچلۈك بولىدۇ. مىللىي قەھرىمانلىرى كەمچىل مىللەتنىڭ ئەۋلادلىرى قەھرىماننى سىرتتىن ئىمپورت قىلىدۇ. سىرتتىن ئىمپورت قىلىنغان قەھرىمانلارنىڭ نىسبىتى ئاشقانسىرى مىللىي ئىشەنچ يوقىلىپ بارىدۇ. مىللىي قەھرىمانلار بىر خەلقنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچنى ئاشۇرىدىغان كۈچ - قۇۋۋەت مەنبەسى. قەھرىمانلىق بىر مىللەت تارىخىنىڭ ئەڭ نۇرلۇق سەھىپىسى. مىللەتنىڭ شان - شەرەپى ئۈچۈن پايدىلىق ھەرىكەتلەر ئىچىدە قەھرىمانلىقتىن ئېشىپ چۈشىدىغان ھەرىكەت بولمىسا كېرەك. ئەجدادلىرى قەھرىمان خەلقىنىڭ ئەۋلادلىرى غۇرۇرلۇق كېلىدۇ.

قىزىق يېرى شۇكى، كۆپ ھالدا قەھرىمان رەقىبلىرىنىڭ نەزىرىدىمۇ ئوخشاشلا قەھرىمان ھېسابلىنىدۇ. گەپ - سۆزى ئالغۇچقا، خاراكتېرى پاخپاق، مەجەزى تۇتۇقسىز ئەرزىمەس رەقىبلەرنى كىشىلەر قىلچە مەنسىتمەيدۇ. قەھرىمانلىق ھەقىقەتەنمۇ يۈرەكنى لەرزىگە سالىدىغان ھەرىكەت. بۇلۇل چاڭلىداپ سايىشلىرى بىلەن ئادەمنى زوقلاندۇرسىمۇ، ئەمما كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە ئالاھىدە ئورنى يوق. بۈركۈت يىرتقۇچ قۇش بولسىمۇ، باتۇر بولغاچقا كىشىلەر ئۇنىڭدىن ھېيىقىپ، ئۇنى ھۆرمەتلەپ، ئۇنىڭغا ھەۋەس بىلەن قاراپ مۇئامىلە قىلىدۇ. بايراق ۋە گېربلىرىغا ئۇنىڭ شەكلىنى چۈشۈرىدۇ. شۇڭا، مىللىي قەھرىمان بىر خەلقنىڭ قەلبىدە ئالاھىدە ئورۇنغا ئىگە بولىدۇ. مىللىي قەھرىمان مىللەتنىڭ پەخرى. ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنىڭ تەرەققىياتى قەھرىمانلار بارلىققا كېلىدىغان سەھنە - سورۇنلارنى تېخىمۇ كېڭەيتتى ۋە دەۋر تۈسىگە ئىگە قىلدى. بىر خەلقنىڭ قەلبىدە قەھرىمان ئاتىلىش ئۈچۈن، جەزمەن قانلىق جەڭ مەيدانلىرىدا جان پىدالىق بىلەن جەڭ قىلىش بىردىنبىر شەرت بولماي قالدى. ئولمپىك تەنھەرىكەت يىغىنىنىڭ بارلىققا كېلىشى مىللىي قەھرىمانلارنى مەدەنىي، دوستانە سورۇنلاردىمۇ بارلىققا كېلىدىغان ئىمكانىيەتكە ئىگە قىلدى. رىقابەت كەسكىن بولىدىغان تەنتەربىيە مۇسابىقى مەيدانلىرى يېڭى قەھرىمانلار بارلىققا كېلىدىغان سەھنە بويىچە بولدى.

بىزنىڭ بوكس چولپانلىرىمىز ۋەتەن، دۆلەت ۋە مىللەت سۆيۈنگەن، پەخىرلەنگەن، يېڭى تارىخى شارائىتتا يېتىلگەن يېڭىچە مىللىي قەھرىمانلاردۇر. بىز ئۇلاردىن ئوخشاشلا پەخىرلىنىمىز، ئۇلارنى قەدىرلەيمىز. بىز ئۇلارغا مەدھىيىگە تولغان سۆزىمىز بىلەن، ھۆرمەتكە تولغان كۆزىمىز بىلەن،

تەبەسسۇم يېغىپ تۇرغان يۈزىمىز بىلەن ئالقىش ياغدۇرىمىز. شۈبھىسىزكى، قەھرىماننى قەدىرلەش بىر تۈرلۈك ئەخلاق!

ئەلۋەتتە، بوكس سەھنىسىدىكى ھەرقانداق بىر قەھرىماننىڭ مۇۋەپپەقىيىتى ۋە شان- شەرىپىنىڭ كەينىدە جاپا- مۇشەققەتلىك بىر جەريان بولىدۇ. بوكس سەھنىسىدە چولپان بولۇپ چاقىنغان ھەرقانداق ئەزىمەتنىڭ كەينىدە يۇقىرى سەۋىيىلىك، تەلەپچان، پىشقان بىر مەشقاۋۇل بولىدۇ. شىنجاڭ بوكس كوماندىسىنىڭ خەلقئارا سەۋىيىلىك كۈچلۈك كوماندىغا ئايلىنىشىدا، ھەر قېتىملىق مۇسابىقىلەردە غەلبە- ئۇتۇقلارغا ئۈزۈلمەي ئېرىشىشىدە شىنجاڭ بوكس كوماندىسىنىڭ بەرپاچىسى، جان كۆيەر پاسىبانى، خەلقئارا دەرىجىلىك داڭلىق مەشقاۋۇل ئابلىكىم ئابدۇرېشىت ئەپەندىنىڭ سىڭدۈرگەن ئەجىزگە ئاپىرىن ئوقۇشقا ئەرزىيدۇ. ئۇ، 15 يىلدىن بۇيان بىر- بىرىدىن باتۇر بوكسچىلارنى تەربىيىلەپ، قەھرىمانغا تەشنا قەلبىمىزگە كەينى- كەينىدىن ئىپتىخارلىق تۇيغۇسى ئاتا قىلىپ، ئەل- ۋەتەننى سۆيۈندۈرگەن تۆھپىسى زور مىللىي قەھرىماندۇر. مەن كۆرگەن ئابلىكىم ئەپەندى بوكس ئۈچۈنلا ياشايدىغان ئادەم. ئۇ، كەسپىي قابىلىيىتى يۇقىرى، مۇستەقىل ئىدىيىسى بار، دۇنيا قارىشى پىشقان، پىكىر قىلىشقا ماھىر، سەگەك، تەھلىل كۈچى زور، كىتاب ئوقۇشقا ئامراق، خاسلىقى روشەن، گەپ- سۆزى تۈز، مەجەز- خاراكتېرى قوپال، چىراي- شەكلى ئارىئانلارغا خاس ئەزىمەت سۈپەت مەشقاۋۇل. ئۇنىڭ ئەڭ كۆپ تەكىتلەيدىغان گېپى «باھانەڭنى قوي!» دېگەن مەشھۇر سۆزدۇر. مەن ئۇنىڭ بىلەن تونۇشقان تۇنجى سائەتتەلا، ئۇنىڭ بۇ مەشھۇر سۆزنى تىلغا ئالغانلىقىغا دىققەت قىلغانىدىم. بۇ مەشھۇر سۆز ئامېرىكا قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئوفىتسېرلار مەكتىپى (باشقىچە ئاتىلىشى غەربىي پوئىت ھەربىي مەكتىپى) نىڭ ئەقىدىسى ھەم مىزانى ئىدى. ئۇ گەپ ئارىلىقىدا «مەن ئامېرىكىلىق فىرور كېيىپ يازغان «باھانەڭنى قوي!» دېگەن كىتابنى ئوقۇشتىن ئىلگىرىلا كوماندىدىكى بالىلارغا مۇشۇنداق تەلەپ قويايتتىم. 2004- يىلىنىڭ بېشىدا ئاشۇ كىتابنى ئوقۇپ، بۇ خىل قارىشىم تېخىمۇ كۈچىيىپ كەتتى. مەن ئۇ كىتابنى يادلىۋالغۇدەك دەرىجىدە ئوقۇغان» دېدى. ئۇ ماڭا يەنە مۇنداق دېدى: «مەن كوماندىدىكى بالىلارنى سىستېمىلىق مەشىق قىلىشقا يېتەكلەيمەن. ئۇلاردىن يۈرىكىنى بېرىپ مەشىق قىلىشنى تەلەپ قىلىمەن. مەشىق ئۈچۈن مەشىق قىلىشىغا قارشى تۇرىمەن. ئادەتتە بىر بوكسىور بىر كۈن تەلەپ بويىچە ئۆلچەملىك مەشىق قىلسا، بەدىنىدىن ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ئىككى كىلوگرامغا يېقىن تەر چىقىدۇ. ئەلۋەتتە، ھەرقانداق تۈردىكى مەشىقتە تەر چىقىدۇ. ئەمما، يۈرىكىنى بېرىپ قىلغان مەشىق بىلەن يۈرىكىنى بەرمەي

قىلغان مەشىقنىڭ ئۈنۈمى ئوخشىمايدۇ. شۇڭا مەن تەر بىلەن تەر ئوخشىمايدۇ، قان بىلەن قان ئوخشىمايدۇ، دەپ قارايمەن. مۇسابىقە مەشىقنىڭ داۋامى. يۈرەكنى بېرىپ ياخشى مەشىق قىلمىغاندا مۇقەررەر ھالدا مۇسابىقىدە كەتكۈزۈپ قويۇش كېلىپ چىقىدۇ. نەتىجە كۆڭۈلدىكىدەك بولمىغاندا، ھەرقاندىقى ئۇنى- بۇنى دەپ باھانە كۆرسىتىشكە ئۇرۇنسا، باھانەڭنى قوي! دەپ ئۇلارنىڭ باھانە كۆرسىتىشىگە يول قويمىمەن. سەن مەشىقنى ئىچ- ئىچىڭدىن قايناپ قىلغانمۇ- يوق؟ مەشىق جەريانىدا كىچىك ئىشلارغا سەل قارىغانمۇ- يوق؟ كىم ئۈچۈن، نېمە ئۈچۈن مەشىق قىلىۋاتقانلىقىڭنى چىن مەنىدىن چۈشەنگەنمۇ يوق؟ دەپ ۋارقىراپ كېتىمەن. ماڭا چولپان كېرەك، نەتىجە كېرەك. كىمكى بىر پاتمان باھانە- سەۋەبىنى سۆزلەپ ئۆزىنى ئاقلاشقا ئۇرۇنسا، بىزنىڭ بوكس كوماندىمىزدا بۇنداقلارغا ئورۇن يوق! قەتئىي نىيەت بىلەن يېڭىۋاشتىن پىلان تۈزۈپ، سىستېمىلىق مەشىق قىلىپ، ئۆزىدىن ھالقىش كېرەك» دېدى.

ئابلىكىم ئەپەندى كوماندىدىكى بالىلارغا يەنە «شان- شەرەپ تۇيغۇسى بىزنىڭ كوماندىنىڭ جېنى» دېگەن قاراشنى سىڭدۈرۈۋېتىپتۇ. ئەلۋەتتە، شان- شەرەپ تۇيغۇسى بولمىغان كولىپكىتىپتىن پارلاق ئىستىقبال كۈتكىلى بولمايدۇ. شىنجاڭ بوكس كوماندىسىنىڭ مەشىق زالىغا كىرگەن كىشىنىڭ كۆزىگە ئالدى بىلەن تامغا چوڭ قىلىپ يېزىلغان «ۋەتەننىڭ شان- شەرپى ھەممىدىن ئەلا» دېگەن شوئار چېلىقىدۇ. ۋەتەننىڭ، مىللەتنىڭ شان- شەرپىنى باشقا كىشىلەر ئەمەس، دەل شان- شەرەپ تۇيغۇسى كۈچلۈك كىشىلەر روياپقا چىقىرىدۇ. شان- شەرەپ ئېڭى تۆۋەن كىشىلەرنىڭ غايىسى نامرات، ئىرادىسى ئاجىز، قۇربان بېرىش روھى سۇس كېلىدۇ. ئابلىكىم ئەپەندى: «شەرەپ تۇيغۇسى كۈچلۈك ئادەمنىڭ خىزمەت قىزغىنلىقىغا گەپ كەتمەيدۇ. كوماندىمىزدىكى ئەزىمەتلەرنىڭ ھەرقاندىقى شان- شەرەپنىڭ نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى ناھايىتى ئېنىق بىلىدۇ. شۇڭا، خىزمەت، تۇرمۇش، ئالاقە قاتارلىق ھەرقانداق ئىشتا نەتىجە قازىنىشقا، ئۆزىنى قەدىرلەشكە ھەرگىز سەل قارىمايدۇ» دېدى.

كەسىپ ئەھلى بولمىغان كىشىلەر ئادەتتە «بوكس چولپىنى بولۇش ئۈچۈن زاتقا قىلغىلى يانچىلىپ، بۇرۇنلىرى ماكچىيىپ، يۈز- كۆزلىرى يېرىلىپ كەتسىمۇ ئەرزىيدۇ» دەپ قارايدۇ. مەنمۇ شۇنداق قارايتتىم. ئابلىكىم ئەپەندى گەپ ئارىلىقىدا «بوكس سەھنىسىدە چولپان بولۇش بىر بوكسىور ئۈچۈن ھەممىدىن مۇھىم، ئەمما، بوكس چولپىنى بولۇش تولىمۇ مۇشكۈل ئىش. ئۇزاق مۇددەتلىك، يۇقىرى سۈپەتلىك مەشىق جەريانى بولماي تۇرۇپ ياراملىق بوكسىور بولغىلى بولمايدۇ. بوكسىور بولغان ئادەمدە قاۋۇل بەدەن، كۈچلۈك مۇسكۇل، ئېغىر مۇشت بولسىلا بولمايدۇ.

بولغاندىكىن، بىزگە ئانا تىلىمىزدا نەشر قىلىنغان ئېسىل كىتابلاردىن بەش - ئونمىڭنى تاللاپ بەرگىن. كوماندىمىزدا 40 تەك ئەزىمەت بار. ئۇلارنى كىتاب ئوقۇشقا ئادەتلەندۈرۈمىسىم بولمايدۇ. مەن تەربىيىلىگەن بوكسىچىلارنىڭ بەدەن ساپاسى يۇقىرى بولۇپ، مەنىۋى ساپاسى تۆۋەن بولمىسا، قەتئىي بولمايدۇ. بۇلار ھازىرمۇ كىتاب - ژۇرنال ئوقۇشنى ياخشى كۆرىدۇ. لېكىن يېتەرلىك ئەمەس. مەنمۇ قەيەرگە ماڭساق، بىرەر يەشك كىتاب ئېلىۋاليمەن. لېكىن، بۇ بالىلاردا كىتاب - ژۇرنال ئوقۇيدىغان ئادەتنى مۇستەھكەملىمىسەك بولمايدۇ. كىتاب ئوقۇيدىغان ئادەم بىلەن كىتاب ئوقۇمايدىغان ئادەم تامامەن پەرقلىنىدۇ. سەن مۇشۇ بالىلارنىڭ ئەقلىگە ئەقىل، روھىغا روھ قوشىدىغان كىتابلارنى تاللاپ بەرگىن. بۇ بالىلارنى ياراملىق چولپان قىلىشقا كۈچەپ، روھىي دۇنياسى باي،

مۇھەببەت - نەپرىتى روشەن، ئىدىيىسى كۈچلۈك ئادەملەردىن قىلىپ تەربىيىلەشكە سەل قارىساق ھەرگىز بولمايدۇ. بۇلار ھەرقانداق ئەھۋالدا خەلققە جاۋاب قايتۇرۇشنى ئېسىدە مەھكەم تۇتىدىغان بولۇشى كېرەك» دېدى.

بىر بوكسىور بوكس سەھنىسىدە چولپان بولۇپ پارلىغاندا، مىليونلىغان كىشىنىڭ قەلبىدە قەھرىمانغا

(ئاپتور ئابلىكىم ئابدۇرىشىت ئەپەندى بىلەن سۆھبەتتە)

ئايلىنىدۇ. ئەمما، جامائەتچىلىك قەھرىماننى ئارتۇقچە ھۆرمەتلىگەندە قەھرىمان مەغرۇرلىنىشقا باشلايدۇ. ئۇلارغا كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتى ئاۋارىچىلىكتەك، مەدھىيىلىرى ۋاڭ - چۈڭدەك بىلىنىدۇ. شۇڭا، قەھرىمان غەلبىدىن كېيىن ئۆزىنى بىلەلمەيدىغان ئەھۋاللار دائىم كۆرۈلۈپ تۇرىدۇ. غەلبە قىلىشنى بىلگەنلىك غەلبىگە قانداق مۇئامىلە قىلىشنى بىلگەنگە تەڭ ئەمەس، ئەلۋەتتە. بۈگۈنكى دۇنيادا بىر قىسىم بوكس چولپىنى پۇلغا قىزىقىپ قارا گۇرۇھلارنىڭ قورالغا ئايلىنىپ كەتكەن، بىر قىسىم بوكس چولپىنى ساھىبجاماللارنىڭ قاش - كۆزىگە مەپتۇن بولۇپ ئەخلاققا چۈشكۈنلىشىپ كەتكەن، يەنە بىر قىسىم بوكس چولپىنى غەلبىدىن كېيىن خۇددى يوقىتىپ بارغانسېرى تاپتىن چىقىپ، ئۆزىنىڭ ئاللىبۇرۇن جىنايەت يولغا كىرىپ كەتكەنلىكىنى بىلەلمەي، ئاخىرقى ھېسابتا قانۇننىڭ جازاسىغا ئۇچراپ ھوشىغا كەلگەن مىساللار ئاز ئەمەس. شۇڭا بوكس چولپانلىرىنىڭ ئەخلاق ساپاسىغا، روھىي دۇنياسىنىڭ ساغلام بولۇشىغا كۆڭۈل بۆلۈش تولىمۇ زۆرۈر

سەۋرچانلىق بىلەن زېرىكمەي مەشىق قىلىدىغان ياخشى ئادەت، مۇسابىقە جەريانىدا پۇرسەتنى ئىگىلەيدىغان دىت، رەقەبىنىڭ ئارتۇقچىلىقى بىلەن ئاجىزلىقنى بايقىيالايدىغان سەزگۈر كالا، تاكتىكا جەھەتتىكى جانلىقلىق، مۇداپىئە جەھەتتىكى ماھىرلىق بولۇشى، مۇنداقچە ئېيتقاندا، مۇسابىقە جەريانىدا ھەم بۆرە مەجەز، ھەم تۈلكە مەجەز بولۇشى كېرەك» دېدى. ئۇنىڭ گەپ - سۆزلىرىدىن قوماندىنلارغا خاس پاراسەت چىقىپ تۇراتتى. ئۇ ھەقىقەتەنمۇ بارلىقنى ئۆز كەسپىگە يېغىشلىغان، يېتىلگەن مەشقاۋۇل ئىدى. بۇ قېتىم جىنەندە ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەت بويىچە 11 - نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يىغىنىغا مۇخبىرلىققا بارغان «شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ مۇخبىرى تۇرسۇنجان ھامۇت شىنجاڭ بوكس كوماندىسىدىن مۇسابىقىگە قاتناشقان بارغان 10 ماھىردىن ئىككىسىنىڭ ئالتۇن، بىرىنىڭ

كۈمۈش، بىرىنىڭ مىس مېدال ئېلىشتەك، تۆتەيلەننىڭ 5 - لىككە ئېرىشتەك ئالاھىدە نەتىجىسىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈش جەريانىدا ئابلىكىم ئەپەندىگە ئىچ - ئىچىدىن قايىل بولۇپ مۇنداق يازغان: «ئابلىكىم ئەپەندى كىشىنى ئىپتىخارلاندىرىدىغان بۇ نەتىجىنى قولغا كەلتۈرۈش <فېلىم>غا

ناھايىتى جايىدا <رېزىسسور> لۇق قىلىدىكى، مۇسابىقە خۇددى ئالدىن ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغاندەك، باشتىن - ئاخىر ئۇنىڭ پەرەز قىلغىنىدەك بولۇپ چىقتى. ئۇنىڭ جۇڭگو بوكسىچىلىقىنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى تولۇق چۈشىنىدىغان، شاگىرتلىرىنىڭ ئەمەلىي سەۋىيىسىنى بەش قولىدەك بىلىدىغان تەجرىبىلىك، قايىل مەشقاۋۇللا ئەمەس، ئەمەلىيەت جەريانىدا پىشقان، تەدبىرلىك، مۇسابىقىنىڭ باش - ئاخىرىغا ئالاقىدار ئىشلارنى ئالدىن پەرەز قىلالايدىغان ۋە ئۇنىڭغا توغرا ھۆكۈم چىقىراالايدىغان ماھىر ماسلاشتۇرغۇچى ئىكەنلىكىمۇ ھەرقانداق كىشىنى قايىل قىلاتتى.»

بىر كۈنى ئابلىكىم ئاكا ماڭا مۇنداق دېدى: «يالقۇن ئۇكام، مەن خەنزۇچە مەكتەپتە ئوقۇغان، شۇڭا ئانا تىل - يېزىق ئاساسىم ئاجىزراق. يېقىندىن بۇيان ئانا تىلىمغا بولغان ئامراقلىقىم بارغانسېرى كۈچىيىپ سۆزلەشنى، ئوقۇشنى تىرىشىپ ئۆگىنىۋاتىمەن. بىز بوكس كوماندىسىغا يېڭى بىنا سالدۇق. شۇ يېڭى بىنادىن راۋۇرۇس بىر ئۆيىنى ئاجرىتىپ مەخسۇس قىرائەتخانا قىلماقچى. سەن ئوبزورچى

ئادەملەردىن بولۇشىغىمۇ كۆڭۈل بۆلۈپ، ماڭا تاپشۇرغان ئىشنى جان - دىلىم بىلەن ئورۇنداپ، تۈرلۈك مەزمۇندىكى ئېسىل كىتابلارنى تاللاپ بەردىم.

ئابلىكىم ئەپەندى مەسئۇلىيەتچان، ئۇزاقنى كۆزلەيدىغان قابىل يېتەكچى بولۇش سۈپىتى بىلەن مۇنداق دېدى: «ياخشى كوماندا بولۇش ئۈچۈن ياراملىق مەشقاۋۇل كەم بولسا بولمايدۇ. بىر ياخشى مەشقاۋۇل چولپان تەربىيەلەشكە كۆڭۈل بۆلۈپ، ئىز باسار تەربىيەلەشكە سەل قارىسا مەسئۇلىيەتسىزلىك، شەخسىيەتچىلىك قىلغان بولىدۇ. يەھۇدىيلارنىڭ بىر شام بىلەن بىرنەچچە شامنى ياندۇرغاندا دەسلەپتە ياندۇرغان شامنىڭ يورۇشىغا ئازراقمۇ تەسىرى بولمايدۇ، دېگەن ھېكمەتلىك گېپى بار. مەن ھازىر مەشقاۋۇلۇقتا ئابدۇشۈكۈر مىجىت، ئابدۇراخمان ئابلىكىملارنىڭ ئىزىمنى بېسىشىغا ئاساس سېلىپ بولىدۇم. ئۇلار ئۆز خىزمىتىدىكى ئەھمىيەت ۋە مەسئۇلىيەتنى بىلىدىغان ئۈمىدلىك مەشقاۋۇللارغا ئايلاندى. ياخشى مەشقاۋۇل بولۇش ئۈچۈن ماھىرلارنى مەشقلەندۈرۈشتىكى تېخنىكىلىق ماھارەتلەرنى پۇختا ئىگىلىسلا كۇپايە قىلمايدۇ، تېخىمۇ مۇھىمى، ئۆزىنىڭ ھەم بوكسىورلارنىڭ قەلبىدىكى ئارزۇ - ئىستەك ئوتلىرىنى كىم ئۈچۈن ياندۇرۇشنى ئېنىق بىلىشى كېرەك.»

مەن ئابلىكىم ئەپەندى بىلەن ھەر قېتىم پاراڭلاشقاندا ئۇنى تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشىنىمەن. ھەر قېتىم بوكس كوماندىسىدىكى ئەزىمەتلىرىمىز بىپايان تەنتەربىيە ئاسمىنىدا يۇلتۇز بولۇپ يالتىرىغاندا، ئۇلارنىڭ كۆزىنى قاماشتۇرىدىغان نۇرانلىقلىق سەۋەبىنىڭ تېگىگە يەتكەندەك بولىمەن.

2009 - يىل 12 - نويابىر، شەھىرى ئۈرۈمچى

ئىش ھېسابلىنىدۇ. مۇشۇ نۇقتىدىن ئېيتقاندا، ئىنساننىڭ مەنىۋى جەھەتتە كامالەت تېپىشىدا ئەڭ ياخشى دوست ھېسابلىنىدىغان كىتاب - ژۇرنال سەل قاراشقا بولمايدىغان بىباھا بايلىق ئىكەنلىكىدە شەك يوق.

يىراقنى كۆرەر نەزەرگە ئىگە بىر سەركەردە كۆز ئالدىدىكى غەلبىنىلا كۆرۈۋالماستىن، بەلكى غەلبىدىن كېيىن كۆرۈلۈشى مۇمكىن بولغان ياخشى - يامان ئېھتىماللىقلارنى تولۇق نەزەرگە ئېلىپ ئالدىن، پۇختا تەييارلىق كۆرىدۇ. ئابلىكىم ئەپەندىنىڭ بوكس ئەزىمەتلىرىمىزنىڭ روھىيەت جەھەتتىكى تەرەققىياتىغا بۇ قەدەر كۆڭۈل بۆلۈشى مېنى قاتتىق تەسىرلەندۈردى. مۇتەپەككۈر ئالىم ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن «كىتاب ۋە كىتاب مەدەنىيىتى» دېگەن ماقالىسىدە مۇنداق دېگەندى: «پۇل تاپقاندا ئۆيىنى كۆزنى چاقىتىدىغان گىلەم ۋە زىننەت بۇيۇملىرى بىلەن بېزىگەن ئائىلە بىلەن، ئۆيىنى كىتاب ئىشكاپلىرى بىلەن بېزىگەن ئائىلىنىڭ قىممىتى پەرقلىقتۇر. تەرەققىي قىلغان ئەللەردىكى ئائىلىلەر ئۆز قىرائەتخانىسىغا ئىگە بولۇپ، ئۇلار روناق تاپقانسىمۇ كىتاب سېتىۋالىدۇ. ئۇلار ۋە ئۇلارنىڭ پەرزەنتلىرى كىتاب مۇھىتىدا ئۆسىدۇ، ئۆرلەيدۇ. قالاق ئەللەردىكى ئائىلىلەر بۇنىڭ ئەكسىچە بولىدۇ. ئۆيىنى ئەينەك تام، رەڭدار گىلەم ۋە ئىشرەت جاھازىلىرى بىلەن بېزىگەن ئائىلە كىشىلىرىنىڭ مەنىۋى دۇنياسى خۇنۇك بولىدۇ. ئۇلار مەغرۇر، تەنتەك، پۇلپەز، سۆلەتۈز بولۇپ، ئۆزلىرى ۋە پەرزەنتلىرى تېزىدىن چۈشكۈنلىشىدۇ. بۇ جەھەتتىكى مىساللار كۆز ئالدىمىزدا تولۇپ يېتىپتۇ!»

ئابلىكىم ئەپەندىنىڭ بوكس كوماندىسىدىكى ئەزىمەتلەرنىڭ چولپان بولۇشىغا ئەمەس، بەلكى ئېزىقتۇرۇش كۈچىگە باي بۈگۈنكى بۇ مۇرەككەپ دۇنيادا ئۆزىنى كونترول قىلالايدىغان، مەنىۋىيىتى مۇكەممەل

ئاپتور: ئەدەبىيات ئوبزورچىسى، شىنجاڭ مائارىپ نەشرىياتىدا مۇھەررىر

پوققا ياشىغان ئادەم

(ھېكايە)

تۇرسۇن مەھمۇت

— قاراسايدا بۇنداق يېغىن بولمىغىلى ئۇزاق بولغان.
 — راست، شەمسىددىننىڭ ئۆلۈمى بىلەن تەڭ يېغىپ كەتكىنى بۇ قارنىڭ.
 ئۇدۇلدىكى ئىككى تاللا چىشى قالغان ناسىر قاپپاش ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويدى. قارا تېرە سالۋا تەلپىكىگە قارلار قوناتتى. قويۇق قاشلىرى ئارىسىدىكى ئورا كۆزلىرى ئەتراپقا ئويچانلىق بىلەن باقاتتى.
 — ئەمما كىم نېمە دېسۇن، ھىنىڭچە، قار - يامغۇر دېگەن خۇدانىڭ ئىلكىدە، بىراۋنىڭ ئۆلۈمى يا تۇغۇمى بىلەن ئالاقىسى يوق.
 بېشىغا تۆپە كىيىۋالغان ئىمىن ناۋاي بىر نېمىدىن نارازى بولغاندەك تەلەپپۇزدا شۇ گەپلەرنى دەپ بولۇپ ئاستىن كالىپۇكى ئارىسىغا بېسىپ شۇمۇۋاتقان ناسىنى كۈچ بىلەن تۈكۈردى. ناس شۆلگەي، تۈكۈرۈكلەر بىلەن قوشۇلۇپ قاپقارا بولۇپ سەل نېرىغا ساقىپ چۈشتى. ناسىر قاپپاش بىر نېمىدىن يىرگەنگەندەك چىرايىنى پۇرۇشتۇرۇپ ئىمىن ناۋايغا يەر تېگىدىن قاراپ قويدى.
 — ئۇغۇ شۇ، بىراق ئەمدى مەن دەيمەن... مۇشۇ شەمسىددىن تەكشى ئادەم ئەمەستىچۇ.
 — تەكشى ئادەم ئەمەسلىكىنى ھەممە بىلىدۇ. مەنچە ئۇ ساراڭقىتىش ئادەم ئىدى.
 ناسىر قاپپاش سالۋا تەلپىكىنى بېشىدىن ئالدى، تەلپەكنىڭ ئىچىدىن سۇس ھور كۆتۈرۈلگەندەك بولدى. ئۇ، پاكىز قىرىلغان بېشىنى قاشلاپ قويۇپ تەلپىكىنى يەنە كىيىۋالدى.
 — ئويلاپ باقماسەن، ئۇنىڭ ئۆمرى خەتەرلىك ئىشلارنى قىلىش بىلەن ئۆتتى. مەست بۇغرىنى

شەمسىددىننى يەرلىكىگە قويغان كۈنى چۈشتىن كېيىن قاراسايدا قاتتىق قار ياغدى دېيىشىدۇ. بوۋايلارنىڭ ئەسلىشىرىچە، بۇنداق قار ياغمىغىلى بەك ئۇزاق بولغانىمىش. زادى قانچە يىل بولغانلىقىنى ئېنىق دەپ بېرەلەيدىغان ئادەم يوق. شەمسىددىننىڭ گېپى بىلەن ئېيتقاندا بۇ يەردىكىلەرنىڭ ئۇزاق بولغان ئىش دېگىنىنىڭ ئۇزۇننى يۈز يىل بۇرۇنقى دېيىشىكىمۇ، ئون يىل بۇرۇنقى دېيىشىكىمۇ، ھەتتا ئالدىنقى ھەپتە بولغان ئىش دېسىمۇ بولىدۇ. يىلنى، ئاينى ياكى ھەپتىنى ھېسابلاشنىڭ بۇلار ئۈچۈن ئەزەلدىن ئەھمىيىتى بولغان ئەمەس. شەمسىددىننىڭ بۇ گېپىنىڭ توغرا يا خاتا ئىكەنلىكىگە بىر نېمە دېمەك تەس. بىراق ئاي، يىلنى بارماق پۈكۈپ ھېساب قىلىدىغان ئادەملەرنىڭ بولغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ. ئۆزىنىڭ تۇغۇلغان يىلىنى، ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۆلۈپ كەتكەن كۈنىنى ياكى بالىلىرىنىڭ دۇنياغا كەلگەن ۋاقتىنى دېيىشكە توغرا كەلگەندە بىلەلمىگەن ئادەملەرنى كۆرسە ھەممىدىن بەك ئەرۋاھى ئۇچىدىغان ئادەم شەمسىددىن. ئەمما ئۇنىڭ چىرايلىق گەپلىرى، تىل - دەشنامىلىرى بۇ يەردىكى ئادەملەرنىڭ بالاڭ قاچان تۇغۇلغان دېسە: توغراقسايغا كەلگۈن كەلگەندە، ئۆڭكۈرتاشتىن قار كۆچكەندە دېگەندەك جاۋاب بېرىدىغان ئادىتىنى ئۆزگەرتەلمىدى. ئۇلار توغراقسايغا قاچان كەلگۈن كەلگەنلىكىنى، ئۆڭكۈرتاشتا قاي زاماندا قار كۆچكەنلىكىنى دەپ بېرەلمەيدۇ.

ئەقىل كۆرمىسە، كۆز كۆرمىسە

ھاڭ دەيدۇ. غىرتلا تېپىلىپ كەتسە كۆرۈڭ، گۈلدەك -
قاقتەك بويىكتىدىغان گەپ، يەرلىكىدە قويماي دېسە
ئۆلۈكنى تاپقىلىمۇ بولمايدۇ.

- شەمسىدىن چىقىغۇ ئەينا. رەھمەتلىك ئىشقىلىپ
بىر كىم قىلىپ باقمىغان ئىشنى قىلغىلى ئامراقى، قىلغىلى
بولمايدۇ، ئەتكىلى بولمايدۇ دېگەن گەپكە بەك ئۆچتى.
- ئۆلۈم كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان ئۇ چوققىغا نېمىشقا
چىقىدۇ زادى.

- مەنمۇ بىلمەيمەن. بولمىسا، ھوش - كاللىسى
جايدا ئادەم بىكاردىن بىكار ئاق لاجىن چوققىسىغا چىقمەن
دەپ يۈرمەيدۇ، بۇنىڭ بىز بىلمەيدىغان بىرەر بائىسى
بولۇشى مۇمكىن.

- مەن بىلمەن، خۇددى ساراڭلارنىڭ گېپى بىلەن
ئوخشاش. ئۇنىڭ دېيىشىچە، ھەممىلا ئادەم قىلغىلى
بولمايدۇ، ئەتكىلى بولمايدۇ دەپ يۈرۈۋەرسە بولمايدىكەن.
شەمسىدىن نەگىلا بارسا: بۇ ئالەمدە ئىنساننىڭ قولىدىن
كەلمەيدىغان ئىش پەقەت بىرلا، ئۆلۈمنى يەڭگىلى
بولمايدۇ، قالغىنىنى قىلمەن دەپلا غەيرەت قىلسا چوقۇم
قىلغىلى بولىدۇ، دەپ يۈرەتتىكەن. بۇ گەپنى مەن تۇنجى
قىتىم شەمسىدىن سادىق مىسكەرنىڭ بۇغرىغا چۈشكەن
تۆگىسىنى چۈشەپ بەرگەن يىلى ئۇنىڭ ئۆز ئاغزىدىن
ئاڭلىغان. شۇنداقتىمۇ جان بىلەن ئوينىشىپ ئاق لاجىن
چوققىسىغا چىققان ئادەمنى ئېلىشىپ قايتۇ دېمەكتىن باشقا
چارە يوق.

ناسر قاپباش قار توزانلىرى ئارىسىدا غۇۋا كۆرۈنۈپ
تۇرغان چوققىلارغا قاراپ قويدى.

- ئۇنىڭ ئاق لاجىن چوققىسىغا چىقىشى چىنە
بۇلاقنىڭ سۈيىنى باشلاپ كېلىش تالاش - تارتىشى
بولغاندىكى ۋەدىسى بىلەن ئالاقىدار بولۇشى مۇمكىن.

- ھېلىقى كۈنىغۇ ئاغزىدىن چىقىپ كېتىپ
يېنىۋالامىدى. مېنىڭچە، ئۇنىڭ بۇ ساراڭ خىيالى تۇغما
بولۇشىمۇ مۇمكىن. يەنە بىر مۇنچە تاققا - تۇققا گەپنى
قىلىپ، باھاۋۇدۇن قارىمغا مۇشۇ گەپلىرىمنى بىرنى
قالدۇرماي پۈتۈپ قوي، دەپ جورۇپ يۈرۈيتتى.

ناسر قاپباش بىردەم جىممىدە ئولتۇرۇپ قالغاندىن
كېيىن ئۆزى ئاران ئاڭلىغۇدەك پەس ئاۋازدا شۇنەردى:

- باھاۋۇدۇن قارى پۈتۈپ قويغان بولغىيتتى
بەلكىم.

شەمسىدىن قۇلا ئارغىماقنى ئويناقتىپ باھاۋۇدۇننىڭ
پاكار تاملىق ھويلىسىغا كىرىپ كەلدى. ئاتنىڭ قىزارغان
بۇرۇن پەررەكلىرى ئارىسىدىن ئاقۇش ھور ئۆرلەيتتى.
«شەمسىدىن ئاتنىڭ ئۈستىدە ئەجەب چىرايلىق
ئولتۇرىدۇ» باھاۋۇدۇن قارىم شەمسىدىننىڭ سالام بەرگەچ
شۇلارنى ئويلاپ ئۆلگۈردى.

- ئاڭلا، قارى بالا، مەن بۈگۈن ئاق لاجىنغا

بويىسۇندۇرۇش، ياۋىلىشىپ كەتكەن قوتازلارنى
كۆندۈرۈش... ئىشقىلىپ كىم بىر ئىشلارنى قىلالمايمەن
دېسە شۇ ئىشنى مەن قىلمەن دەپلا جاھاندىن ئۆتتى. مەن
بىلىپ ئۈچ قېتىم قوۋۇرغىسى سۇندى، ئىككى قېتىم پۈتى
سۇندى، تېرىسى سۈرۈلگەن، پۈت - قوللىرى قايرىلىپ
كەتكەن، يۈز - كۆزلىرى قاناپ كەتكەن ئىشلىرى ساماندىكە.
بەزىدە خەقلەرنىڭ شەمسىدىننى كەشمە جىنلىق، تەكشى
ئادەم ئەمەس دېگىنىنى توغرىمىكەن دەپ ئويلاپ قالمايمەن.

جاھان ئاپئاق قارغا كۆمۈلگەندى. پاكار - پاكار
ئۆيلەر، ئاندا - ساندا كۆزگە چېلىقىدىغان داۋۇ - دەرەخلەر
قارغا كۆمۈلگەن، توپ - توپ ئۇچۇپ يۈرىدىغان توڭ
قاغىلار بۈگۈن نەلەرگىدۇر مۆككەن بولسا كېرەك،
ئۇلاردىنمۇ شەپە يوق ئىدى.

- جاھاندا تەتۈر ئىش بولسا تاپىدىغان خۇيى بار
ئىدى ئۇنىڭ، - دېدى ئىمىن ناۋاي كۆزلىرىنى يېرىم
يۇمغىنىچە غۇدۇراپ.

- سەن بىلەن بىز نېمىشقا ئاق لاجىن چوققىسىغا
ياماشمايمىز؟ - ناسر قاپباش ئىمىن ناۋايغا قاراپ ئاچچىق
بىلەن سورىدى.

ئىمىن ناۋاي ھەمراھىغا قاراپ تۇرۇپ قالدى. ئاندىن
تونچە چاپىنىنىڭ تۆش يانچۇقىدىن سارغىيىپ پارقراپ
كەتكەن ناسۋال قاپقىنى چىقاردى. قاپاقنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ
بولۇپ يەنە ياپتىدە، قاپاقنى قايتىدىن يانچۇقىغا سېلىپ
قويدى.

- بىز يا ساراڭ بولمىساق ئۇنداق تايىنى يوق
ئىشلارنى قىلىپ يۈرىدىغانغا. ئەدناسى، ئازراق پايدىسى
بولسا نېمە دەي... مېنىڭغۇ پەقەت كاللامدىن ئۆتمەيدۇ ئۇ
شەمسىدىننىڭ قىلىپ يۈرگەن ئىشلىرى. تېخى ئۇنىڭ
جىگىرى بارلار مۇشۇنداق قىلىدۇ دەيدىغان بىر گېپى بار
ئادەمنىڭ ئىمانىنى ئۇچۇرۇپ. ھېچنەمدىن ھېچنەمە يوق
خەتەرلىك ئىشلارغا ئۆزىنى ئۇرۇپ يۈرگەن ئادەمنى جىگىرى
بار دېگىلى تۇرساق ساراڭلارنى نېمە دەيمىز ئەمدى.

ناسر قاپباش يانچۇقىدىن كىچىككىنە چىلمىنى
چىقىرىپ، سارغىيىپ تۇرغان تەگۋازنى ئالدىرىماي باستى.

- بۇنىڭغا ھالام - سالام بىر نېمە دېسەك
بولمايدۇ، ئاشۇ شەمسىدىننىڭ ئۆزى بىلىدىغان بىرەر
سەۋەبى باردۇ.

يىراقتىكى تاغ چوققىلىرى قار توزانلىرى ئارىسىدىن
كۆزگە غۇۋا تاشلىناتتى. ئاپئاق قارغا كۆمۈلگەن ئەتراپ
كۆز چاقاتتى. تاغ باغرىدىكى يارداڭلىقتىكى چىغىر يولىدىن
كىمدۇر بىرى بىر نەچچە تۆگىنى يېتىلەپ تاغ تەرەپكە
كېتىۋاتاتتى.

- قانداق قاملاشمىغان سەۋەب ئۇ. مىسالەن ئۇ بۇ
قېتىم ئاق لاجىن چوققىسىغا چىقتى. ئۇ چوققىغا چىققاننىڭ
زادى نېمىگە پايدىسى؟ ئاشۇ كۆرۈنگەن كۆكەلدىن ئۆتۈپلا
كەتسە پۈتۈنلەي دېگۈدەك مۇز، ئاستى كۆز يەتمەيدىغان

بايدىن بېرى شەمسىدىننىڭ ئاق لاجىن چوققىسىغا چىققىچى بولغانلىقى ھەققىدە بەھس - مۇنازىرىگە چۈشكەن ئادەملەر ئارىسىدا جەمئىيەت ئولتۇرغان ناسىر قاپىش ھەممەيلەننىڭ گېپى تۈگەپ جىم بوپقالغاندا سوئال قويدى:

— بۇنى كىم بىلىدۇ؟

ئۆزى تولىمۇ ئورۇق، ئورا كۆزلىرى غېربانە پارقىراپ تۇرىدىغان ئەلى قاراپەي ئىنچىكە ئاۋازدا خىرىلىدى:

— شەمسىدىن كۆپىنى كۆرگەن ئادەم، ئۇ يەرگە بىكارغا چىقمايدۇ ئۇ.

— نېمىشقا چىقىدۇ ئەمەس؟

— مۇنداق گەپ، — ئەلى قاراپەي ئىنچىكە بويىنى قاشلاپ قويۇپ گەپ باشلىدى، — بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا بىزنىڭ قاراساي جەننەتتەك گۈزەل بىر جايكەن. بۇ يەردە ئاي دېسە ئاغزى، كۈن دېسە كۆزى بار بىر گۈزەل خانىش ياشايدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇنىڭ چۈشكە بىر لاجىن كىرىپتۇ. لاجىن چۈشىدە ئۇنىڭ ياستۇقىغا كېلىپ قونۇپتۇ. لاجىن ئادەمگە ئوخشاش زۇۋانغا كېلىپ خانىش بىلەن مۇڭدۇشىپتۇ. ئەتسى قوپسا خانىشنىڭ يېنىدا تازىمۇ بەرجەست بىر يىگىت تۇرغۇدەك. شۇنىڭ بىلەن خانىشنىڭ ئۇنىڭغا كۆزى چۈشۈپ، ئىككىسى ئېلىپ - تېگىشىپتۇ.

— كالۋا، خانىشنىڭ ئېرى قېنى؟

— ئەسلىمۇ ئېرى يوق ئۇنىڭ، — ئەلى سوئال سورىغۇچىغا ئالسىپ قويدى.

— خانىش دېگەن پادىشاھنىڭ خوتۇنى دېگەنلىك بولىدۇ، — دېدى ناسىر قاپىش قولىنى سىلكىپ قويۇپ، — خوتۇنى ئاللىقەيەرلەردە يۈرسە كارى بولمايدىغان پادىشاھ يوق.

— ھاڭە نېرى، خانىش دېگەن پادىشاھنىڭ قىزى دېگەنلىك بولىدۇ، — ئەلى قاراپەينىڭ غېربانە پىلىلداپ تۇرىدىغان ئورا كۆزلىرىدە بىزارلىق ئالامەتلىرى بار ئىدى.

— ياق، خوتۇنى، — ناسىر قاپىش يول قويدىغاندەك ئەمەس ئىدى.

— يا ئاللا، تاكاللاشماساڭلارچۇ، ھە، ئاخىرى قانداق بوپتۇ؟

— ئاخىرىدا ئىككىيلەن ئاق لاجىنغا ئايلىنىپ ئاشۇ چوققىغا چىقىپ كەتكەنلىك.

— نېمىشقا ئاق لاجىنغا ئايلىنىپ كېتىپتەن؟ — ناسىر قاپىش ئەلەم بىلەن ئەلى قاراپەيگە تىكىلدى.

— ئىشقىلىپ چىقىپ كېتىپتەن.

— نېمانداق قاملاشمىغان گەپ بۇ. ساپساق ئادەملەرنىڭ لاجىنغا ئايلىنىپ كېتىشىنىڭ بىر سەۋەبى بولۇشى كېرەككۇ، ئەلى. بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق يوقلاڭ گەپلەرنى توقۇپ يۈرمە، توقۇيدىغان بولساڭ تاينى بارراق بىر نېمىلەرنى توقۇ جۇمۇ.

ئەلى قاراپەي ناسىر قاپىشقا ھومىيىپ قويۇپ

چىقىشىنى قارار قىلدىم، كىتابىڭغا پۈتۈپ قوي: قۇتېددىن ئوغلى شەمسىدىن تارىخى ھىجرى پالانى يىلىنىڭ پالانى كۈنى قاراسايغا چىنە بۇلاقنىڭ سۈيىنى ئەكېلىش بائىسىدىن ئاق لاجىنغا چىقىشىنى نىيەت قىلدى دەپ.

— ئەمما شەمسىدىننىڭ، ئاق لاجىن چوققىسىغا ئەزەلدىن ھېچكىم چىقالغان ئەمەس.

— ئىلگىرى بىر كىمىنىڭ چىقىغانلىقى، چىققىلى بولمايدىغانلىقىدىن دېرەك بېرىدىغان ئىش ئەمەس.

باھاۋۇدۇن قارىينىڭ ئاياللارنىڭكىدەك سۈزۈك، چىرايلىق مەڭزى قىزىرىپ تۇراتتى.

— مەن دەيمەن، مىسالەن شۇ يەرگە چىقتۇقمۇ دەيلى، ئەمما بۇنىڭ نېمىگە پايدىسى بار زادى.

— بىرلا ئىشقا پايدىسى بار، قاراسايدىكى ئادەملەر تىرىلىدۇ.

— كۈلكىلىك گەپ، قاراسايدىكى ئادەملەر ئەزەلدىن تىرىككۇ.

— تىرىك بولسا نېمىشقا چىنەبۇلاقنىڭ سۈيىنى ئەكېلىشكە ئۇناشمايدۇ. ساڭا دەي، ئۆرە يۈرگەننىڭ ھەممىسى تىرىك بولۇپرىدىغان ئىش يوق.

شەمسىدىن گېپىنى تۈگىتىپ كۈلۈپ قويدى. ئۇنىڭ كىچىككىنە مېڭى بار كۆزلىرى چاقىپ تۇراتتى. بۇنداق ئادەملەر بەك ئاز، ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان ئادەم تۇرۇپلا خۇشھال بوپقالىدۇ، ئادەمگە كۈچ كىرىپ قالىدۇ. ئەتتەك، مۇشۇنداق بىر ئادەمنى تالاي كىشى ساراڭلىقتا ئەيىبلەيدۇ. دېمىسىمغۇ بەزى قىلىقلىرى زادى بىر قانداقراق ...

شەمسىدىننىڭ قاراپ تۇرغان باھاۋۇدۇن قارىينىڭ يۇمشاق مۇلايىملىق تۈكۈلۈپ تۇرغان كۆزلىرىدە زوقمەنلىكنىڭ ئىسسىق شولىسى ياناتتى.

— قارىساڭغۇ تىرىك، كۆزلىرى پارقىراپ تۇرىدۇ، ئۈچ ۋاق ناننى جايىدا يەيدۇ، ئىشتىنىنى ئوڭ كىيىدۇ، ئەمما بەرسەڭ يەيمەن، ئۇرساڭ ئۆلمەن دەپلا يۈرىدۇ. تىرىكچىلىك ئۈچۈن ھىدىرلاش كېرەك بولىدۇ. قارا ئاۋۇ ئەمەت چورۇقنى، قوتازلىرىنى يىغمىغىلى بەش يىل بوپتۇ، ئون قوتىزى بەش يىلدا قىرىقتىن ئېشىپتۇ، بىراق قوتازلىرىنى ھەيدەپ كېلەلمەپتۇ. نېمە دەيدۇ دېمەمسەن، قوتازلار ياۋىلىشىپ كەتتى، ئۇنى ھەيدەپ كەلگىلى بولمايدۇ، ئەكەلگەن تەقدىردىمۇ ئۇ ياۋا قوتازلار بىرەر خەۋپ چىقىرىپ قويۇشى مۇمكىن دەۋاتىدۇ ئۇ پىسپاس ...

ئادەم تۇرۇپ قوتازنى باشقۇرالمىدى دېگەن تازىمۇ تېتىقسىز گەپتە بۇ. ھە، يەنە مۇنۇ گېپىمنىمۇ كىتابىڭغا پۈتۈپ قوي: دۇنيادا ئادەم ھەممىدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ، يەنە ھەم شۇنداق تۇرۇشى كېرەك.

— شەمسىدىن راستلا ئاق لاجىن چوققىسىغا چىققاچىكەن.

ۋارقىردى:

— بۇ دېگەن توقۇغان گەپ ئەمەس، بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا مۇشۇنداق بىر ئىش بولغان زادى.

— مەسالەن شۇنداق بولغاندىمۇ ھېلىقى مەلىكە بىلەن يىگىت باشقىلارنىڭ قارشىلىقىغا ئۇچراپ ئاندىن لاجىنغا ئايلىنىپ كېتىشى كېرەكتە. بۇرۇنقى چۆچەكلەرنىڭ ھەممىسىدە شۇنداق بولدى، بىزمۇ جىق ئاڭلىغان بۇنداق گەپلەرنى.

— مەلىكە ئەمەس خانىش ئۇ، — ئەلى قاراپەينىڭ نېپىز كالىپۇكلىرى تىترەپ كەتتى.

— ئاغزىڭغا بىرنى قويدىغان نېمەكەنەن. بايا نېمە دېدىم، خانىش دېگەن پادىشاھنىڭ خوتۇنى بولدى، مەلىكە دېگەن پادىشاھنىڭ قىزى بولدى، ئىككىسىنى ئايرىۋال. بۇنىڭدىن كېيىن يەنە گەپ توقۇساڭ ئېلىشىپ يۈرمەيسەن.

— بىراق نېمە بولسۇن ئاق لاجىنغا ئايلىنىپ ئۇچۇپ كەتكىنى خانىش... — ئەلى قاراپەي ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى، — بۇنى سەن بىلەمسەن يا مەنمۇ...

— نېمە قىلساڭ قىل، نېمانداق گەپ چۈشەنمەيدىغان نېمە بۇ. ئىشقىلىپ مەنغۇ سېنىڭ ئۇنداق يالغان گەپلىرىڭنى ئاڭلىمايمەن بۇنىڭدىن كېيىن.

— ئاڭلىمىساڭ نېرى بار، ئاڭلايدىغانلار جىق، — ئەلى قاراپەي ناسىر قاپباشقا ئاچچىق بىلەن ئالىيىپ، يەرگە تۈكۈرۈپ قويدى.

— بولدى، بولدى، قېنى ئاخىرنى ئاڭلايلى، ئاخىرى قانداق بوپتۇ؟

— ئاخىرىدا، — دېدى ئەلى قاراپەي كېتىۋاتقان ناسىر قاپباشنىڭ كەينىدىن ئۆچمەنلىك بىلەن قاراپ، — ھېلىقى خانىشنىڭ بويىنىدىكى توخۇ توخۇمچىلىك كېلىدىغان بىر گۆھەر ئاق لاجىن چوققىسىدا قېپقالغانىكەن، ئۇ نەرسە ھېلىمۇ شۇ يەردە نۇر چېچىپ تۇرىدۇ دەيدۇ.

— ئەسلى جىننىڭ قەستى شاپتۇلدا ئىكەندە، — دېدى ئىمىن ناۋاي ناسىر قاپباشنىڭ ئاغزىنى ئالدىراپ ئېچىۋېتىپ، — قىلىنى قىرىق يارىدىغان نېمەدى ئۇ شەھىرىدىن دېگەن زادى.

تۈنۈگۈندىن بۇيانقى چىرايلىق گەپلەر، قورقۇتۇش، تىلاشلار كار قىلمىغاندىن كېيىن شەھىرىدىننىڭ ساقاللىرىنىڭ تەڭدىن تولىسى ئاقىرىپ كەتكەن ئاكىسى يېلىنىشقا چۈشتى:

— سەن نېمانداق جاھىل. شۇ چوققىغا چىقىمىساڭ ھەممىمىز خاتىرجەم ياشىساق نېمە بولار جېنىم ئۇكام، ھەممە ئادەمنى بىسەرەمجان قىلىپ نېمەمۇ پايدا ئالارسەن.

— ھەممىڭلار بىرلا گەپنى قىلىدىكەنسىلەر، نېمە پايدا ئالارسەن دەپ. مەن پايدا كۆزلىگىنىم يوق. بىرەر چوققا يا داۋانغا يامىشىپ چىقسا بىر كىم پايدا بەرمەيدىغانلىقىنى مەنمۇ ئوبدان بىلىمەن. ئويلايدىغىنىم، قاراسايلىقلارنىڭ

كۆڭلىدىكى قارا كىرنى يۇيۇۋەتسەم دەيمەن.

— قاراسايلىقلارنىڭ كۆڭلىدە نېمە كىر باركەن؟

— قىلغىلى بولمايدۇ دېگەن كىر.

— ئۇكام، بۇنداق گەپلىرىڭنى چۈشەنمەيدىكەنمەن. قاراسايلىقلار قىلغىلى بولمايدۇ دېگەن بولسا دەۋەرسۇن، نېمە كارىمىز. مۇشۇ گەپنى دەپ جاننى سېلىپ بېرىدىغان ئىشنى قىلساق بولمايدۇ.

— مېنى توسما، كۆڭلۈمدە نېمە بارلىقىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ.

— توغرا دەيسەن، سېنىڭ كۆڭلۈڭدىكى ھېچكىم بىلمەيدۇ. بىراق ئاق لاجىن چوققىسىنى بويسۇندۇرمىەن دەيدىغان ناپىسەنت گەپلەرنى قىلىپ يۈرۈپسەن. مۇشۇ گېپىڭنىڭ ئۆزىلا ئادەمنىڭ ئىچىنى پۇشۇرىدۇ.

— شۇنداق دېسەم نېمە بوپتۇ.

— ئۇ بىر تاغ، كۆككە تاقاشقان چوققا، بويسۇندۇرمىەن دېگىنىڭ كاللامدىن ئۆتمەيدۇ. سەن ئۇنى قانداق بويسۇندۇرالايتتىڭ، ئىنسان دېگەننىڭ قۇۋۋىتى، قۇدرىتى چەكلىك بولدى.

— ھەممىلا نەرسىدىن ئۆرگۈپ — تەمتىرەپ يۈرىدىغان ئادەملەرگە جاسارەت ئاتا قىلىشىم كېرەك. روھىنى بوغۇپ تۇرغان ئاشۇ قەبىھ چار يىلاننى ئۆلتۈرۈشۈم كېرەك.

— مەنغۇ بىر كىمىنىڭ روھىدا چار يىلان بار دېگەن گەپنى قىلغان ئادەمنى قىپقىزىل ساراڭ دەيمەن. ئۇ ھەتتا سەن بولساڭمۇ.

— مەن مۇشۇ گەپلىرىمنى باھاۋۇدۇن قارىيىنىڭ كىتابىغا يازدۇرۇپ قويىمەن. مېنى ساراڭ دېگەن بولساڭ بوپتۇ، بىر كۈنلەردە چۈشىنىپ قالارسەن.

— بۇنداق تەتۈرلۈكنى چۈشەنمەيمەن، چۈشەنگىمۇ يوق.

بىر توپ ئادەم نەچچە يېرىدىن ئۆرۈلۈپ كەتكەن پاكار تامىنىڭ يېنىغا قويۇلغان ياغاچتا ئولتۇرۇپ گۇڭۇر - مۇڭۇر پاراڭغا چۈشكەندى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئاغزىدىكى ناسىنىڭ تەسىرىدىن ئاستىن كالىپۇكى بۆرتۈپ چىققان ئىمىن ناۋاي، سالۋا تەلىپكىنى چۆكۈرۈپ كىيىۋالغان ناسىر قاپباش، قاش - كۆزى تولىمۇ قاملاشقان باھاۋۇدۇن قارىي، يەنە بىر نەچچە كىشى بار ئىدى.

شەھىرىدىن ئاپتاپسىنىپ ئولتۇرغانلارنىڭ ئارىسىغا كېلىپ جايلاشتى. ئۇنىڭ بىگىزدەك سانجىلىدىغان كۆزلىرى كىشىنىڭ يۈرىكىنىڭ چوڭقۇر يەرلىرىدىكى سىر - ئەسىرلىرىنى بىلىۋالماقچى بولغاندەك، كۆڭۈلىنىڭ ئاللىقانداق پىنھانلىرىدا كۆنراپ كەتكەن كىر - قاسماقلارنى ئاچچىق سېزىم بىلەن كۆيدۈرىدىغاندەك تەسىر بېرەتتى. بۇ يەردىكىلەر ئۆزلىرىنىڭ شەھىرىدىن كەلگەن نېمەشقا ئۆچلۈكىنى، نېمەشقا ئۇنى ياقتۇرمايدىغانلىقىنى، ئارىغا ئالغۇسى كەلمەيدىغانلىقىنى ئۆزلىرىمۇ تازا چۈشىنىپ

خىياللىرىغا ھەم ۋىجدانىغا سىغىمىغانلىقىنى بىلىپ يېتىپ ئۆزىنى بەكلا غېرىپ، تەنھا ھېس قىلغانىدى. ئۇ كېيىنكى كۈنلەردە ھەممىسىنى پۈتۈپ ماڭدىم دېسىمۇ ئەمەلىيەتتە شەمسىددىننىڭ سۆزلىرىدىن بىر جۈملىنىمۇ يېزىپ قويمىغان باھاۋۇدۇن قارىغا ئۆچ بويىكەتتى.

— بىر گېيىم بار، جامائەت، — دېدى شەمسىددىن خېلى ئۇزۇندىن كېيىن. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئالدىغا چىقتى ۋە ھەممەيلەنگە تەكشى نەزەر سالدى. چاققان بەستىگە ياراشقان چەكمىنىڭ پەشلىرى شامالدا ئاستا يەلپۈنەتتى.

قاراساينىڭ ئاسمىدا تەنھا بىر بۈركۈت قاناتلىرىنى كەڭ كېرىپ ئۇچۇپ يۈرەتتى. سەل نېرىدا بىر نەچچە توخۇ يۇمشاق نەم توپىنى تاتلاپ دانلاپ يۈرەتتى.

ناسىر قاپپاش ياغاچتا ئولتۇرغانلارغا بويۇنداپ قارىۋىدى، ھېچكىم زۇۋان سۈرمىگەندىن كېيىن گېلىنى قىرىپ قويۇپ دېدى:

— نېمە گېيىڭ بار، قېنى دېگىن.

— مەن مۇھىم بىر گەپنى دېمەكچى، ھەممەيلەن

ئاڭلاڭلار.

شەمسىددىن دەماللىققا ھېچنېمە دېمەي يەنە ئالدىدىكى كىشىلەرگە بىرمۇ — بىر نەزەر سېلىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئۆتكۈر نەزىرىگە بەرداشلىق بېرەلمىگەن كىشىلەر يەرگە قارىۋېلىشتى. ئارىنى سوغۇق ھەم ئېغىر سۈكۈنات باستى.

جىملىقنى ئىمىن ناۋاينىڭ ئاچچىق پۇرقۇلۇپ تۇرغان ئاۋازى بۇزدى:

— سەنغۇ بۇرۇندىن مۇھىم گەپ قىلىپ كەلگەن ئادەم، قېنى، دېگىن، ئاڭلاپ باقايلى.

شەمسىددىن شارىتىدە بۇرۇلۇپ ئىمىن ناۋاغا قارىدى. ئاندىن ئۇنىڭدىن كۆزىنى ئېلىپ جامائەتكە ئۈنلۈك ئاۋازدا ۋارقىردى:

— بىز چىنە بۇلاقنىڭ سۈيىنى باشلاپ كېلىشىمىز كېرەك.

ياغاچتا ئولتۇرغانلار دەسلەپ بىر — بىرىگە قاراشتى، ئاندىن ھەممەيلەننىڭ كۆزلىرى شەمسىددىنگە تىكىلدى. بۇ كۆزلىرىدىن ھەيرانلىق، يەنە بىزارلىق ئالامەتلىرى ئوخچۇيتتى. ئىمىن ناۋاي تونچە چاپىنىنىڭ يانچۇقىغا قولىنى تىقىپ ناسىر قاپپاشنى ئىزدەشكە كىرىشتى. ناسىر قاپپاش شەمسىددىنگە گۇمانلىق نەزەر بىلەن تىكىلدى. خېلى ئۇزۇندىن كېيىن ئارىدىن بىرەيلەن زۇۋانغا كەلدى:

— ۋاي ئاللا پېشانەم، كاللاڭ جايدىمۇ سېنىڭ. بەش — ئالتە بەلنىڭ نېرىسىدىكى چىنە بۇلاقنىڭ سۈيىنى بۇ يەرگە قانداق باشلاپ كېلىسەن؟!

شەمسىددىن قوللىرىنى يېڭىگە قوۋۇشتۇرۇپ، نېمىنى ئويلاۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايدىغان بىر ھالدا قاراپ تۇراتتى.

— ئېرىق تارتىپ ئەكېلىمىز.

ناسىر قاپپاش ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ بولۇپ يەنە

كەتمەيدۇ. ئېيتىلىشىچە، بۇ گەپنى شەمسىددىن ئۆلۈپ كېتىپ ئۇزۇنغا قالماي ناسىر قاپپاش قىلغانمىشكەن، باشقا بىراۋغا ئەمەس، ئۆزىگە ئۆزى دېگەن ھەم دەپ بولۇپ نەچچە كۈنگىچە جىم بوپقالغان دېيىشىدۇ... شەمسىددىن ئۆزىمۇ نېمىشقا باشقىلار تەرىپىدىن قارشى ئېلىنمايدىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى بىلمىگەن بولۇشى مۇمكىن.

ياكى بىلگۈسى كەلمىگەن بولۇشىمۇ مۇمكىن. شەمسىددىن تۈگەپ كېتىپ خېلى يىللاردىن كېيىن ناسىر قاپپاش نېمىشقىدۇر شەمسىددىننى تولا ئەسلىدىغان بوپقالغان كۈنلىرىدە تولا ئويلاپ، ئاخىرى بۇ يەردىكىلەرنىڭ

شەمسىددىننى ئۆچ كۆرۈشىنىڭ سەۋەبىنى تاپقاندىك بولغانىدى. بىراق بۇنى ھېچكىمگە دېمەدى. ناسىر قاپپاشنىڭ ئويىچە ھازىر شەمسىددىن ئۆلۈپ كەتكەن، ئۇ توغرىسىدىكى گەپنىڭمۇ ئەمدى قىزىقى يوق.

شەمسىددىننىڭ قول شىلتىپ تۇرۇپ قىلىدىغان گەپلىرىنى، جانغا يىڭىندەك سانجىلىدىغان كۆزلىرىنى خەقلەر ئۇنتۇپ كەتتى، ئۇنىڭ چاققان ۋۇجۇدى، سۈزۈك ئاۋازى قاراساينىڭ ھېچ يېرىدىن تېپىلمايدۇ. شۇنداق، ئەقىلگە سىغمايدىغان

بىر ئىشلارنى ئويلاپ، خىيال قىلىپ، كۆتۈرۈپ چىقىپ خەقلەرنى بىزار قىلىدىغان شەمسىددىن ئەمدى يوق ئىدى. ئۇ ھازىر تۆت مېتىر يەرنىڭ تېڭىگە كىرىپ كەتتى. قاراڭغۇ ھەم سوغۇق لەھەت ئىچىدە ياتىدۇ. بۇ دۇنيادىكى تىرىكلەر

بىلەن ئۇنىڭ ھېچبىر ئالاقىسى قالمىدى. قاراسايدا بۇرۇنقىدەكلا ئۈچىنچى ئايدىن ئالتىنچى ئايغىچە توپا ئۇچۇرۇپ شامال چىقىدىغان ئىشى داۋاملىشىۋەردى. ھەر يىلى بەشىنچى ئايدا كەلكۈن كېلىپ تۇردى. يامغۇر

ياغىمىغان يىللىرى ئوت — چۆپلەر قۇرۇپ كەتتى. نۇرغۇن ئادەم كېسەللىك، قېرىلىق، يا ئاللىقانداق بىر سەۋەبلەر بىلەن ئۆلۈپ كەتتى. ناسىر قاپپاش خىيالچان بوپقالدى.

تولا بىر ئىشلارنى ئويلايدىغان، ئۆتمۈشنى كۆپ ئەسلىدىغان، ئەتە نېمە ئىشلارنىڭ بولۇشىغا قىزىقمايدىغان بوپقالدى.

شەمسىددىننىڭ تىرىكلەر بىلەن ئالاقىسى قالمىدى دېگەن ئويىنىڭ خاتا بولغانلىقىنى ناسىر قاپپاش شۇ خىيالغا كېلىپ ساق ئىككى يىلدىن كېيىن ئاندىن بىلدى.

شەمسىددىننىڭ بۇ يەردىكى ھەممە ئادەم بىلەن، ھەممە نەرسە بىلەن ئالاقىسى باردەك قىلاتتى. ئۇنىڭغا قانداقتۇر بىر ئىشلارنى شەمسىددىن باشلىشى، شەمسىددىن قىلىشى،

شەمسىددىن سۆزلىشى كېرەكتەك تۇيۇلۇپ قالاتتى. بۇ كۈنلەردە ئۇ ئۆزىنىڭ شەمسىددىننىڭ تىرىكلەر بىلەن ئالاقىسى قالمىدى، دېگەن ئويىنىڭ بەكلا خاتا بولغانلىقىنى

ھەسرەت بىلەن ياد ئەتكەنىدى. ناسىر قاپپاش شەمسىددىننىڭ ئەقىللىق كۆزلىرىنىڭ، ئۆتكۈر كۆزلىرىنىڭ، ئۆتۈپ كەتكەن نۇرغۇن ئىشنى ھەم كېيىن بولىدىغان كۆپ ئىشنى ئىلغا قىلالايدىغان كۆزلىرىنىڭ بۇ يەردىكى ئادەملەرنىڭ يۈرىكىگە، كۆڭلىگە، ئىنسابىغا، ئوي —

ئولتۇرۇۋالدى.

— نېمە قىلىمىز دېدىڭ؟

— ئېرىق تارتايلى.

— يا ئاللا، شەمسىدىن، خۇدا ساڭا نېمانداق كالا

بېرىپ قالغان بولغىدى. بىر نېمىلەرنى جايدىراق

ئويلىساڭ نېمە بولار. دائىم مۇشۇنداق بەگىنىڭ خىيالىنى

قىلىپ يۈرىدىكەنسەن،— دېدى ئارىدىن چىرايى مېستەك

قارايدىغان، ساقاللىرى تامام ئاقىرىپ كەتكەن بىر بوۋاي.

— شۇنداق، بەگىنىڭ خىيالىنى تولا قىلىدىغان يېتىم

بۇ،— دېدى ئىمىن ناۋاي مەسخىرىلىك ئۇن بىلەن،—

كىچىكىدىمۇ تۈز يولنى تاشلاپ قويۇپ ئېشىكىنى ساپلا

دۆڭگە چاپتۇرىدىغان خۇيى بار ئىدى بۇنىڭ.

ئارقىدىن يەنە قوشۇپ قويدى:

— ئەقىلگە سىغىدىغان بىرەر گېپىڭ بارمۇ زادى

شەمسىدىن.

— بۇ گەپنىڭ ئەقىلگە سىغمايدىغان يېرى يوق.

پىلانلاپ باقتىم، مەھەللىمىزدىكى كەتمەنگە يارايدىغان

ئەركەكلەر بىر يىل تىرىشساق بولىدىغان ئىشكەن بۇ.

— بىر يىل؟! نىياز بەگنىڭ ئالۋىڭىدىنمۇ يامان

سەيسىكەنغۇ بۇ. بىر يىل تىنماي كەتمەن چاپساق ھېرىپ

ئۆلۈپ قالمايدۇق بىز، شەمسىدىن؟!—

— بىر يىل دېگەنمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ، ئەمما سۇنى

ئۆمۈر ۋاقتى ئىچىمىز ئەمەسمۇ.

— مانا، قىپقىزىل ساراڭنىڭ گېپى. بىر ئوبدان

سۈيىمىز تۇرسا، بىر پاتمان مۈشكۈلچىلىكىنى تارتىپ چىنە

بۇلاقنىڭ سۈيىنى بۇ يەرگە باشلاپ كېلىش نېمىگە لازىم

بوپقالدى؟ يەنە كېلىپ بۇ مۇمكىن ئەمەس.

— بىزنىڭ ئىچىۋاتقان سۈيىمىز چاتاق،— دېدى

شەمسىدىن ئويچان ھالدا.

— ما گەپنى، شەمسىدىن رەسمىي ساراڭ بولاي

دەپتۇ، بىزنىڭ سۈيىمىزنىڭ نەرى چاتاقكەن؟

— ھېلىقى نازىم كارۋانىپىشى شۇنداق دېگەن،— دېدى

شەمسىدىن ئىمكان بار ئۆزىنى مۇلايىم تۇتۇشقا

تىرىشۋاتقانداك يۇمشاق ئاھاڭدا.

— ئاغزىغا كەلگەننى جۆيلۈپتۇ ئۇ. ئاتا -

بوۋىمىزدىن تارتىپ مۇشۇ سۇنى ئىچىپ كېلىۋاتىمىز.

ئەمدى قويۇپ بۇ سۇنى چاتاق دېسە بۇ قانداق گەپ

ئەمدى.

— ياق، نازىم كارۋانىپىشى كاتتا ئالىم. بىزنىڭ

سۈيىمىزدە چاتاق بار دېگەن گەپنى ماڭا شۇ كىشى دېگەن.

ئەگەر ئۇ دېمىگەن بولسا مەنمۇ بىلمەي يۈرەركەنمەن.

— مانا، قىپقىزىل ساراڭنىڭ گېپى.

— شۇنى دەيمەن، كىڭىز كىتابنى قولتۇقىدىن

چۈشۈرمەيدىغان ئاشۇ نازىم كارۋانىپىشىنىڭ گېپىنىڭ

راستلىقىنى كىم بىلىدۇ؟

— ھەممەيلىن ۋاراڭ - چۇرۇڭ قىلىشىپ كەتتى، قوپال

نارازىلىقلار، ئاچچىق تەنلەر ئاڭلىناتتى.

— جىم تۇرۇڭلار، بىز بۇنىڭغا كۆنۈپ قالغان گەپ.

دەسلەپتە مەنمۇ ئىشەنمىگەندىم، يېقىندا بىلىدىم. بىزنىڭ

سۈيىمىز تۈزلۈك، غىچلا شور تېتىيدۇ. مەن ئالدىنقى ئايدا

قارايارغا ئوۋغا بېرىپ بىر ئاي تۇرۇپ قالدىم. شۇ بىر

ئايدا پۈتۈنلەي چىنە بۇلاقنىڭ سۈيىنى ئىچتىم. قايتىپ

كېلىپ بىزنىڭ سۈيىمىزنى ئىچسەم شۇنداق شورلۇك،

سېسىق... ئۆتۈپ كەتكەن كۈنىمىزگە ئىچىم ئاغرىپ

قالدى.

— ما گەپنى ئەمدى. بىزنىڭ سۈيىمىزنى سېسىق

دېگۈچە، ئىچمەيلا قوي سېسىق بولسا.

— مەنغۇ ئىچمەيمەن، سىلەرمۇ ئىچمەسەڭلار بولاتتى.

— نېمىشقا؟

— زىيانلىق.

— قانداق زىيىنى باركەن؟

— قاراپ بېقىڭلار، بۇ يەردىكى ھەممىمىزنىڭ يېشى

قىرىققا بارار - بارماي قول - بارماقلىرىمىز ئېگىلىپ

قالدۇ، پۈتلىرىمىز تاشمايماق، كەرىمەك بوپقالدۇ،

خۇددى چۆمەچتەك ئېگىلىپ... نازىم كارۋانىپىشى كاتتا

تېۋىپ، بۇ گەپنى مەن ئەمەس شۇ كىشى دېدى.

— ھەممەيلىن بىردە شەمسىدىن، بىردە قول -

بارماقلىرىغا، پۈتلىرىغا قارىشىپ تۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن

جىم بوپقىلىشتى.

بىلىدىغانلار شۇ چاغدا جىملىق ناھايىتى ئۇزۇن داۋام

قىلدى دەيدۇ. شەمسىدىنمۇ ئۇزاقچە گەپ قىلماپتۇ.

شەمسىدىن بىز بولغان، ئۇنىڭ گەپلىرىدىن توپىغان،

بولۇپمۇ ئاشۇ كۆزلىرىگە ئۆچ بوپكەتكەن ئادەملەرمۇ

ئارتۇق بىر نېمە دېمەپتۇ. قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكەنلىكىنى

ھېچكىم بىلمەيدىكەن. ئاخىرىدا ئارىدىن بىرەيلىن شۇنداق

دەپتۇ:

— مەسالەن بىزنىڭ پۈتمىز تۈز - رۇس بولسا

بۇنىڭ نېمىگە پايدىسى.

ئەجەبكىم، شۇنچە ئادەم بار مۇشۇ يەردە بۇ گەپنى

زادى كىمىنىڭ قىلغانلىقىنى دەپ بېرەلەيدىغانلار بولمىدى.

بەزىلەر بۇ گەپنى ئىمىن ناۋاي قىلدى دېسە، يەنە بەزىلەر

ئۇ ئەمەس دېيىشتى. ئەمەس دېگۈچىلەر ئىمىن ناۋاي

بولمىسا يەنە كىمىنىڭ شۇنداق دېگەنلىكىنى دەپ

بېرىشەلمىدى. ئۇلارچە، ئىمىن ناۋاينىڭ ئاۋازىغا

ئوخشىمايمىش. ئەمما بۇ يەردە ئېنىق بولغىنى، بىرەيلىن

ئاچچىق بىلەن: «مەسالەن بىزنىڭ پۈتمىز تۈز - رۇس

بولسا بۇنىڭ نېمىگە پايدىسى» دېگىنى ئېنىق ئىكەن.

شۇ گەپنى ئاڭلىغاندا شەمسىدىننىڭ يىڭىندەك

ئۆتكۈر، كۆڭۈلگە قىزىتىلغان تۆمۈردەك ۋەھىملىك تەسىر

بېرىدىغان كۆزلىرىنى قىزىرىپ كەتتى دېگۈچىلەر بار. يەنە

بەزىلەرنىڭ دېيىشىچە، شەمسىدىن دەسلەپ لاغىلداپ

تېرەپ كېتىپتۇ، ئارقىدىن لاسسىدە ئولتۇرۇپ قېلىپ، يەنە

چەدەسلىك بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپتۇ ۋە جان-جەھلى بىلەن ۋارقىراپتۇ:

— ئادەم دېگەننى خۇدايتائالا تۈز ياراتقاندىكىن تۈز بولۇش كېرەكتە!

كىشىلەرنىڭ دېيىشىچە، شەمسىدىن ئەزەلدىن بۇنداق ۋارقىراپ باقماپتىكەن. بۇ يەردە، بۇ مەھەللىدىمۇ ئەزەلدىن بۇنداق ۋارقىرىغان ئادەم بولۇپ باقماپتىكەن.

ھەممەيىلەن جىم بوپقىلىشتى. بېشى پاكىز چۈشۈرۈلۈپ، ئۆزىگە ياراشقان چىرايلىق بۇرۇت قويۇۋالغان باھاۋۇدۇن قارىي قورققىنىدىن چىرايى تاتىرىپ كەتتى. ئون يىلدىن بۇيان يېنىدىن ئايرىمىغان كىتابىنى سىلاپ قويدى. كىتابتا بىر جۈپ ئاشىق - مەشۇقنىڭ ھېكايىسى سۆزلىنەتتى. كىتابتىكى گەپلەر ساپلا كونا زامانچە، خەتلەرنى تولۇق ئوقۇيالىسىمۇ بىراق مەنىسىنى دېگەندەك چۈشىنىپ كەتمەيتتى، بىراق ئۇ كىتابتىكى ھېكايىنىڭ ۋەقەلىرىنى ھېس قىلالايتتى. بىر جۈپ ئاشىق - مەشۇق ناھايىتى نۇرغۇن جەبر - جاپا تارتىپمۇ ئاخىرىدا مۇرادىغا يېتەلمەي ئەلەم بىلەن ئۆلۈپ كېتەتتى.

— مۇشۇ كىتابىڭنى بىر قويغىنا، باھاۋۇدۇن قارىي، — دېگەندى شەمسىدىن نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا، — ساپلا بىر ئىشلارنىڭ ئەمەلگە ئاشمىغىنىنى سۆزلەيدىغان كىتابلارنى ئوقۇپلا ئولتۇرىدىكەنەن بالا...

باھاۋۇدۇن قارىينىڭ قاچانلا قارىسا ئەڭلىك ئەتكەندەك كۆرۈنىدىغان يۈزى دەم سارغىيىپ، دەم قىزىرىپ كەتتى.

— بىراق بۇ دېگەن قالتىس كىتاب... ئاشىق - مەشۇقلار توغرىسىدىكى...

— ئۇقىمەن. يەنە شۇ ئىشنىڭ ئەمەلگە ئاشمايدىغانلىقى سۆزلىنىدىغان كىتابقۇ بۇ... پۈتۈن قاراسايدا بار كىتابمۇ مۇشۇ. مۇشۇ بىرلا گەپنى دەۋىرىشتىن زېرىكمەمسەن. بىلسەڭ، بۇ دۇنيادا ئادەمدىنمۇ ئۇلۇغ ھېچنېمە يوق. ئادەمدە نىيەت، ئەقىل بىلەن شىجائەتلا بولسا جىمى ئارمىنى ھاسىل بولىدۇ، ياخشىلىقلار ئۇنىڭغا يار بولىدۇ. مانا بۇ قالتىس گەپ. مېنىڭ مۇشۇ گەپلىرىمنى كىتابىڭغا پۈتۈپ قويساڭ كۆپ پايدىسى بار.

باھاۋۇدۇن قارىي كېكەچلەپ توختاپ قالدى. شەمسىدىننىڭ قورقۇنچلۇق چاقناپ كەتكەن كۆزلىرىدىن ئەيمىنىپ باشقا ياققا قارىۋالدى.

— ئاشىق - مەشۇق دېگەنگە تىل تەگكۈزمەڭ، بولمىسا ئاغزىڭىز كاج كېتىدۇ.

باھاۋۇدۇن قارىي شۇ گەپنى دەپ بولۇپ قورقۇپ كەتتى.

— ئاشىق - مەشۇق دېگەن نېمە، بىلەمسەن، بىرەر قىزغا كۆڭلۈك چۈشۈپ قالسا ئۇ سېنىڭ مەشۇقۇڭ بولىدۇ، سەن ئۇنىڭ ئاشىقى. نىكاھىڭغا ئاللىساڭ مەشۇقۇڭ خوتۇنۇڭغا ئايلىنىدۇ، بولمىسا مەشۇق پېتى، سەن ئاشىق

پېتى قېلىۋېرىسەن. سېنىڭچە، مەشۇقنى خوتۇن قىلغان ياخشىمۇ، يا ئۇ مەشۇق پېتى قېلىۋەرگەن ياخشىمۇ؟

باھاۋۇدۇن قارىينىڭ يۈزى پوكاندىك ئېسىلىپ، ھەر قاچان مۇلايىم نۇر تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان كۆزلىرى يۈمچۈكلىشىپ كەتتى. شەمسىدىننىڭ دېگىنى بويىچە بولغاندا ھەممە ئادەم قالتىس دەۋاتقان بۇ كىتاب ئەرزىمەيدىغان، ئاددىيلا نەرسىكەن. نەچچە يىلدىن بۇيان باھاۋۇدۇن قارىينىڭ كۆڭلىدە ئۇلۇغلىنىپ كەلگىنى بويىچە مەشۇق دېگەن ئەسلىي ناھايىتى سىرلىق، چىقىلغىلى بولمايدىغان، ئۇلۇغلۇق مەقامغا يەتكەن خىسلەت، كارامەت ئىگىسى ئىدى. مۇنۇ شەمسىدىن ئۇنى ئاخىرى خوتۇنغا ئايلىنىدۇ دەيدۇ. مۇشۇنداق دېسە قانداق بولىدۇ، مەشۇق خوتۇن بولسا... بۇ قانداق گەپ...

بۇ ئىشلارغىمۇ نەچچە يىل بولدى، تالاي ئىش بولۇپ ئۆتتى. ئۇ، شەمسىدىننىڭ جىق گېپىنى ئاڭلىدى، ئەمما ئاشىق - مەشۇق دېگەننىڭ قانداق بولىدىغانلىقى توغرىسىدا ئۇنىڭ ئاغزىدىن قايتا گەپ ئاڭلىمىدى.

شۇنىڭدىن بۇيان باھاۋۇدۇن كۆڭلىدە ئاشىق - مەشۇق دېگەنگە قارىتا بىر سۇس گۇمان پەيدا بوپقالغانلىقىنى بىر كىمگە دېيەلمەي، يا كۆڭلىگە سىغدۇرالمىي ئاۋارە. ئۇ شۇنىڭدىن كېيىن شەمسىدىن بىلەن ئارازلاشمىدى شەمسىدىننىڭ نۇرغۇن سۆزىنى يېزىۋالماقچى بولغانلىقىنى ئەسلىيتتى، ئەمما ھازىرغىچە ھېچنېمە يازمىغانلىقىنى بىر كىمگە دەپ باقمىدى. قەغەز يوق، قەلەم يوق، ۋاقىت يوق، ئىشىم تولىراپ كەتتى، ھەممىنى تەقلىپ يازاي دېگەندە چىراغنىڭ ھېيى تۈگەپ كەتتى، بولمىسا بۇ چاغقىچە يېزىپ بولاتتىم دەپ ئويلايتتى. ئاندىن بايقى

قەغەز، قەلەم يەنە بىر نېمىلەرنىڭ يوقلۇقى ھەققىدىكى خىياللىرىنىڭ راستلىقىغا ئۆزىنى ئىشەندۈرەلمەي نەچچە كۈن رەللە بولاتتى. بىراق ئۇ ئاخىرى تالاي ئادەمگە ئوخشاش ئۆزىنى ئالدىيالىدى، شەمسىدىننىڭ سۆزلىرىنى پۈتۈپ قويىمىغانلىقىغا، كىتابىنىڭ ھاشىيىسىگە يېزىۋالمايلىقىغا يېتەرلىك سەۋەب تاپتى، كۆڭلىمۇ تىنىدى، خاتىرجەم بولدى. ناسىر قاپاشنىڭ دېيىشىچە، شەمسىدىن ئىلگىرى بىر گەپنى قىلغانمىش: بىزنىڭ بۇ يەردىكى ئادەملەرنىڭ ئۆزىنى ئۆزى ئالدىشى كىشى قورققۇدەك دەرىجىگە يەتكەن. ئەدناسى، تۈز يولدا پۈتلىشىپ يىقىلغان بىرىمۇ يىقىلىش سەۋەبىنى ھەرگىز ئۆزىدىن كۆرمەيدۇ، تەقدىرنىڭ يازمىشىدا مېنىڭ يىقىلىشىم ناھايىتى بۇرۇنلا پۈتۈلگەن دەپ ئۆزىنى گوللايدۇ. ئېغىلدا باغلاغلىق تۆگىسى ئاچلىقتىن ئۆلسە ھېچ ئۇيالىماي تۆگىسىدىن رەنجىيدۇ... شەمسىدىن

مۇشۇ گەپنى دېگەندىمۇ باھاۋۇدۇن قارىيغا بۇ گەپلىرىنى پۈتۈپ قويۇشنى تاپىلغانىدى. بىراق باھاۋۇدۇن قارىي بۇ گەپلەرنى يادىدىن چىقىرىپ قويدى. گەپنىڭ ئاخىرى شۇكى، نېمىلا بولمىسۇن باھاۋۇدۇن قارىي ئۇتۇقلۇق ھالدا ئۆزىنى ئالداپ، كۆڭلىنى تىندۈرالىدى. ئاخىرىدا ئۆزىنىڭ

ئەيىبىسىز ئىكەنلىكىگە، چوڭ ئىشلارغا بەزى كىچىك ئىشلار پۈتلىشىپ دېگەندەكلەرگە ئۆزىنى ئىشەندۈرەلدى.

ئىشقىلىپ نېمە قىلساق قىلىپ چىنە بۇلاقنىڭ سۈيىنى ئەكەلمەسەك بولمايدۇ، دېدى شەمسىدىن ھەممىگە تەكشى قاراپ، بۇنداق ئۆتۈۋېرىشكە بولمايدۇ.

ئۇ ئۆزىنى بېسىۋالغانىدى. ئۆزىنى بېسىۋالماسا بولمايدىغانلىقىنى، بايقىدەك ۋارقىرىسا قاملاشمايدىغانلىقىنى ھېس قىلغانىدى.

ئەكەلسەڭ ئۆزۈڭ ئەكەل، دېدى بىرەيلەن.

شەمسىدىننىڭ قورقۇنچلۇق كۆزلىرىدە، نېپىز لەۋلىرىدە مەسخىرىنىڭ جاندىن ئۆتىدىغان سوغۇق - ئېغىر كۈلكىسى پەيدا بولدى. ئۇ، پاكىز چەكمىنىڭ يانچۇقىغا سېلىۋالغان قوللىرىنى چىقىرىپ سىلكىپ قويۇپ، يەنە قولىنى قوۋۇشتۇرۇپ جامائەتكە نەزەر سالدى:

سېلەرچە، چىنە بۇلاقنىڭ سۈيىنى مەن يالغۇز ئەكەلمەيمەنمۇ...

ئەمەسە بۇنداق ئاقمايدىغان قۇرۇق گەپنى قوي،

ئىمىن ناۋاي چىرتىدە تۈكۈرۈپ قويۇپ غۇدۇردى.

بۇ، قۇرۇق گەپ ئەمەس، دېدى شەمسىدىن.

ئۇ ئىمكان بار ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا تىرىشسا كېرەك، چىرايدا سۇس كۈلۈمسىرەش پەيدا بولدى.

شەمسىدىن ناخۇن، ئاڭلىسا ئادەمنىڭ كۆڭلى

ئېلىشىدىغان مۇشۇنداق گەپلەرنى نەدىن تاپىدىغانسىلە

ئاداش. جاھان دېگەندە قىلىدىغان ئىش، دەيدىغان گەپمۇ

بولىدۇ، يەنە قىلمايدىغان ئىش، قىلمايدىغان گەپمۇ

بولىدۇ. شۇ قاتاردا قىلغىلى بولمايدىغان ئىشمۇ بولىدۇ.

كەلسە - كەلمەس خىياللارغا تولا كالا ئۇپراتماي غىت

قىسىشىپ ئىشىمىزنى قىلمايلىما. سۈيىمىز بىر قانداق بولسا

ئاتا - بوۋىمىزدىن باشلاپ ئىچىپ كەپتىمىز، بىزمۇ

ئىچىۋېرىمىز. ئاتا - بوۋىمىز شۇنچە زاماندىن بېرى

ئىچىپ ھېچنېمە بولماپتىكەن. بىزمۇ بىر قانداق

بويقالمىدۇققۇ مانا. پۈتمىز ئەگرى بولسا بولۇۋەرسۇن،

قوللىمىز مايماق بولسا ئۆزىمىزگە... بىز بىر كىمنىڭ تۈز

پۈتىنى تالاشمىغاندىكىن خەقلەرمۇ بىزنى زاڭلىق قىلىپ

يۈرمەس. قانداق دېدىم جامائەت.

ئىمىن ناۋاي گېپىنى تۈگىتىپ، سارغىيىپ پارقىراپ

كەتكەن قاپقىدىن ئالقىنىغا ناس تۆكۈپ، چىۋىن تۇتقان

پاقدەك ئەپچىللىك بىلەن ئاغزىغا ئېتىپ، ئاستىن كالىپۇكى

ئاستىغا باستى.

بىراق بالىلىرىمىزنىڭ پۈتى ئەگرى چوڭ بويقالسا

بولمايدۇ - دە.

قانداق چوڭ بولسا شۇنداق بولار، بىز بېقىپ چوڭ

قىلىپ قويدۇق ئەينى، پۈتۈڭ ئەگرىكەن دەپ بىركىم بىر

نېمە دېمىگەندىكىن بالىلارنى. بۇنداق چاڭ باسمايدىغان

گەپلەرنى قىلىشماي، ماۋۇ باھاۋۇدۇن قارىغا كىتاب

ئوقۇتۇپ ئاڭلىمايلىمۇ، ئوقۇغىنا بالام.

باھاۋۇدۇن قارىي گېلىنى قىرىپ، توختاپ قالدى. ئۇ،

شەمسىدىننىڭ يىڭىندەك قادالغان كۆزلىرىگە قاراشقا

پېتىنالىماي كىتابىنى يېپىپ جىم بوپقالدى.

ھەممەيلىن جىم بوپقىلىشتى.

جىملىق ناھايىتى ئېغىر، بەكلا ئېغىر ئىدى.

چىنە بۇلاقنىڭ سۈيىنى ئەكەلىش كېرەك.

بۇ مۇمكىن ئەمەس، بۇ خۇددى ئاق لاجىن

چوققىسىغا چىقىمەن دېگەندەكلا بىر ئىش.

كېيىنكى كۈنلەردە مۇشۇ ھەقتىكى ۋەقەلەرنى دەپ

يۈرگۈچىلەرنىڭ گېپىدىن قارىغاندا، ئالاماننىڭ ئىچىدىن

بىرەيلەن مانا شۇنداق دەپتۇ. بۇ گەپنى زادى كىمنىڭ

قىلغانلىقىنى ھازىرغا قەدەر ھېچكىم ئېنىق دەپ

بېرەلمەيدىكەن. بەزىلەر شەمسىدىننىڭ ئالجوقا گەپلىرىگە

تولا قارشى قويىدىغان ئىمىن ناۋايدىن گۇمانلىنىشقان

بولسىمۇ، بىراق ھېلىقى ئاۋاز ئىمىن ناۋاينىڭ ھەممىگە

تونۇشلۇق بوپكەتكەن چىرقىراق ئاۋازىغا پەقەت

ئوخشىمايدىكەن. بارى - يوقى يىگىرمە - ئوتتۇز

ئادەمنىڭ ئارىسىدا ھېلىقى گەپنى قىلغان كىشىنىڭ

كىملىكىنى پەقەت ئىلغا قىلغىلى بولماپتۇ. شۇ بەھس -

مۇنازىرىدە بارلارنىڭ ئېيتىشىچە، مۇشۇ گەپ بىلەن تەڭ

شەمسىدىن كۆك باغرىنى تېشىپ تۇرغان ئاق لاجىن

چوققىسىغا ناھايىتى ئۇزۇن قاراپ تۇرۇپ كېتىپتۇ. ئاندىن

قەھرى بىلەن قولىنى سىلكىپ، جامائەتكە قاراپ ۋارقىراپتۇ:

ھەممىڭ ئاڭلاش، مانا مەن شەمسىدىن ئاق لاجىن

چوققىسىغا چىقىمەن، ئاندىن شۇ كۈندىن باشلاپ بىرسىڭ

قالماي مەن بىلەن بىرگە چىنە بۇلاقنىڭ سۈيىنى ئەكەلىشكە

چىقىشىمەن. يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم!

شەمسىدىننىڭ شۇ چاغدىكى ئەلپازىنىڭ يامانلىقىدىن

ھېچكىم بىر نېمە دېيىشكە پېتىنالىماپتۇ. ئىمىن ناۋاي

ئاغزىدىكى ناسنى تۈكۈرەلمەي قېقىلىپ كەتتى دېگۈچىلەر

بار.

شەمسىدىن ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن مۇشۇ ئىش

توغرۇلۇق بەك جىق گەپ - سۆز بولدى. بەزى

ئادەملەرنىڭ دېيىشىچە، شەمسىدىننىڭ ئاق لاجىن

چوققىسىغا چىقىش خىيالى مانا شۇ كۈندىن باشلاپ پەيدا

بولغانىمىش. ئەمما يەنە تولا ئادەم بۇ گەپلەرگە پەقەت

ئىشەنمىدى. ئۇلارنىڭ دېيىشىچە، شەمسىدىن ئاق لاجىن

چوققىسىغا چىقىشقا خېلى بۇرۇنلا ئەھدۇ - پەيمان

قىلغانىكەن. ئۇ، يارالمىشىدىن تارتىپ مۇشۇنداق بىمەنە

ھەم قورقۇنچلۇق ئىشلارنى تولا ئويلايدىغان، خەتەرلىك

يارلارغا تولا ئات چاپتۇرىدىغان يېتىم ئىكەنمىش.

شەمسىدىن بۇ ئىشلارنى پېشانىسىگە ئېلىپ قويغان

ئادەم. ئون ياشقا كىرگەن يىلىمۇ بۈركۈت تۇخۇمى ئالمەن

دەپ قاراڭغۇ يارغا يامىشىپ چىققان دەيدۇ ئۇنى.

قاراڭغۇ يار دېگەنمۇ ئاق لاجىن چوققىسىدىن

قىلىشمايدۇ.

— ئون يېشىدا ئەمەس، يەتتە ياشتا چىققان دەيدۇ.

— ياق، ئون يەتتە ياش ۋاقتىدا دەيدۇ.

شەمسىددىننىڭ قاراڭغۇ يارغا چىققان ۋاقتى توغرىسىدا ئۇزاق تالاش بولدى. ھېچكىم ھېچكىمنى قايىل قىلالىدى.

ئۇزاق كۈنلەردىن كېيىن ئۆزىنى بەكمۇ يەككە - يېگانە سېزىدىغان بوپقالغان باھاۋۇدۇن قارىي تاغ باغرىدىكى چىمەنلىك دۆمبەلگە چىقىپ ئولتۇرۇپ شەمسىددىننى ياد ئېتىش بىلەن كۈنلەرنى كەچ قىلىدىغان بوپقالدى. شەمسىددىن ئۆلگەندىن كېيىن ئۇ ئۆزىنى تاشلاندىق ئارغامچا كېسىكىگە ئوخشاپ قالىدىم دەپ ئويلايدىغان بوپقالدى. ئۇنىڭ كىتابى توغرىسىدا، كىتابىدىكى ئاشىق - مەشۇقلار توغرىسىدا، بۇنىڭدەك ئايىغى چىقمايدىغان ھېكايىلەرنى ئوقۇۋەرگەننىڭ پەقەت پايدىسى يوق ئىكەنلىكى، نەشە چەككەن بەگىدەك خىيالى بىر نەرسىلەرنىڭ ئارىسىدا يۈرمەي، كۆزنى يوغان ئېچىپ تۈنۈگۈن، بۈگۈن، ئەتىدىكى ئىشلارغا نەزەر سېلىشنىڭ مۇھىملىقى توغرىسىدا ئۇنىڭغا تەنبەھ بېرىدىغان بىرمۇ ئادەم قالمىغاندىن كېيىن باھاۋۇدۇن ئۆزىنى «مەن يېشىمدىن بۇرۇن قېرىپ كەتتىم» دەپ ئويلايدىغان بوپقالدى. قىشنىڭ ئاچچىق شامىلى تاقىر دۆڭلەرنىڭ ئاستىدىكى ئۆلۈك توپىلارنى ئۇچۇرۇپ يۈرگەن بىر كۈنى ئاپتاپسىنىپ ئولتۇرغاندا دائىمقەدەك شەمسىددىن توغرىسىدا گەپ بوپقالدى.

— ئەمەلىيەتتە شەمسىددىن توغرىسىدىكى ئىشلارنىڭ ھەممىسى بىزنىڭ چۈشمىز... دېدى باھاۋۇدۇن ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ.

ئۇنىڭ بۇ گېپىگە ھەممەيلەن قايىل بولغاندەك قىلغان. بىراق ئەتىسى قارا سۈيى قىش - ياز توڭلىمايدىغان ئېقىنغا كالىسىنى سۇغۇرغىلى ماڭغان ناسىر قاپىش يېرىم يولدا ئۇچرىغان باھاۋۇدۇن قارىغا ئېسىلىۋالدى:

— تۈنۈگۈنۈزە قىپقىزىل ساراڭدەكلا بىر گەپ بوپتۇ. شەمسىددىن توغرىسىدىكى ئىشلار بىزنىڭ چۈشمىز دېسەڭ ھە دەپتىمەن، سېنىڭغۇ چۈشۈك بولسۇن، مېنىڭمۇ چۈشۈم بولامدۇ ئۇ... ناسىر قاپىشنىڭ پەيلى يامان، ئاسانلىقچە بولدى قىلىدىغاندەك ئەمەس ئىدى.

— سەنمۇ چۈش كۆرگەن بولۇشۇڭ مۇمكىن، ناسىرگا، دېدى باھاۋۇدۇن چىرايلىق كۆزلىرىنى يۈمچۈكلىتىپ.

— شەمسىددىن دېگەن بىر كىمىنىڭ چۈشىدىكى ئادەم ئەمەس، راستلا بار ئادەم ئۇ. ئۆزىنىڭ ۋەسىيىتى بويىچە ئاق لاچىن چوققىسىنىڭ باغرىغا كۆمۈپ قويدۇق. ئاق لاچىن چوققىسىغا چىقىپ بىر ھەپتىدىن كېيىن تۈگەپ كەتتى. ئەمدى ئېسىڭگە كەلدىمۇ.

— بىراق، ئەمەس ئۇ قېنى؟... ناسىر قاپىشنىڭ پەيلى يامان، ئاسانلىقچە بولدى قىلىدىغاندەك ئەمەس ئىدى.

— سەنمۇ چۈش كۆرگەن بولۇشۇڭ مۇمكىن، ناسىرگا، دېدى باھاۋۇدۇن چىرايلىق كۆزلىرىنى يۈمچۈكلىتىپ.

— شەمسىددىن دېگەن بىر كىمىنىڭ چۈشىدىكى ئادەم ئەمەس، راستلا بار ئادەم ئۇ. ئۆزىنىڭ ۋەسىيىتى بويىچە ئاق لاچىن چوققىسىنىڭ باغرىغا كۆمۈپ قويدۇق. ئاق لاچىن چوققىسىغا چىقىپ بىر ھەپتىدىن كېيىن تۈگەپ كەتتى. ئەمدى ئېسىڭگە كەلدىمۇ.

— بىراق، ئەمەس ئۇ قېنى؟... ناسىر قاپىشنىڭ پەيلى يامان، ئاسانلىقچە بولدى قىلىدىغاندەك ئەمەس ئىدى.

— سەنمۇ چۈش كۆرگەن بولۇشۇڭ مۇمكىن، ناسىرگا، دېدى باھاۋۇدۇن چىرايلىق كۆزلىرىنى يۈمچۈكلىتىپ.

— شەمسىددىن دېگەن بىر كىمىنىڭ چۈشىدىكى ئادەم ئەمەس، راستلا بار ئادەم ئۇ. ئۆزىنىڭ ۋەسىيىتى بويىچە ئاق لاچىن چوققىسىنىڭ باغرىغا كۆمۈپ قويدۇق. ئاق لاچىن چوققىسىغا چىقىپ بىر ھەپتىدىن كېيىن تۈگەپ كەتتى. ئەمدى ئېسىڭگە كەلدىمۇ.

— بىراق، ئەمەس ئۇ قېنى؟... ناسىر قاپىشنىڭ پەيلى يامان، ئاسانلىقچە بولدى قىلىدىغاندەك ئەمەس ئىدى.

— سەنمۇ چۈش كۆرگەن بولۇشۇڭ مۇمكىن، ناسىرگا، دېدى باھاۋۇدۇن چىرايلىق كۆزلىرىنى يۈمچۈكلىتىپ.

— شەمسىددىن دېگەن بىر كىمىنىڭ چۈشىدىكى ئادەم ئەمەس، راستلا بار ئادەم ئۇ. ئۆزىنىڭ ۋەسىيىتى بويىچە ئاق لاچىن چوققىسىنىڭ باغرىغا كۆمۈپ قويدۇق. ئاق لاچىن چوققىسىغا چىقىپ بىر ھەپتىدىن كېيىن تۈگەپ كەتتى. ئەمدى ئېسىڭگە كەلدىمۇ.

— بىراق، ئەمەس ئۇ قېنى؟... ناسىر قاپىشنىڭ پەيلى يامان، ئاسانلىقچە بولدى قىلىدىغاندەك ئەمەس ئىدى.

— سەنمۇ چۈش كۆرگەن بولۇشۇڭ مۇمكىن، ناسىرگا، دېدى باھاۋۇدۇن چىرايلىق كۆزلىرىنى يۈمچۈكلىتىپ.

— شەمسىددىن دېگەن بىر كىمىنىڭ چۈشىدىكى ئادەم ئەمەس، راستلا بار ئادەم ئۇ. ئۆزىنىڭ ۋەسىيىتى بويىچە ئاق لاچىن چوققىسىنىڭ باغرىغا كۆمۈپ قويدۇق. ئاق لاچىن چوققىسىغا چىقىپ بىر ھەپتىدىن كېيىن تۈگەپ كەتتى. ئەمدى ئېسىڭگە كەلدىمۇ.

— بىراق، ئەمەس ئۇ قېنى؟... ناسىر قاپىشنىڭ پەيلى يامان، ئاسانلىقچە بولدى قىلىدىغاندەك ئەمەس ئىدى.

— سەنمۇ چۈش كۆرگەن بولۇشۇڭ مۇمكىن، ناسىرگا، دېدى باھاۋۇدۇن چىرايلىق كۆزلىرىنى يۈمچۈكلىتىپ.

— ئۆلۈپ كەتكەن ئادەم قايتىپ كەلمەيدۇ.

ناسىر قاپىش باھاۋۇدۇنغا گۇمانسىراپ قاراپ قويدى.

ئارىدىن بىر يىل ئۆتكەندە نەچچە يېرىدىن ئۆرۈلۈپ كەتكەن كونا تامنىڭ يېنىدىكى ياغاچتا ئولتۇرغانلار بىر ئىش توغرىسىدا خېلى ئۇزۇن بىر نېمىلەرنى دېيىشىپتۇ دەيدۇ:

— ئادەم بالىسىنىڭ قىلالمايدىغان ئىشى يوقكەن - ھە... ئاخىرى ئاق لاچىن چوققىسىغا چىقىدىغانلار بار بولدى... شەمسىددىن قالىتىس ئادەمكەندۇق ئەسلىي... ئادەم بالىسىنىڭ قىلالمايدىغان ئىشى يوقكەن - ھە... ئاخىرى ئاق لاچىن چوققىسىغا چىقىدىغانلار بار بولدى... شەمسىددىن قالىتىس ئادەمكەندۇق ئەسلىي... ئادەم بالىسىنىڭ قىلالمايدىغان ئىشى يوقكەن - ھە... ئاخىرى ئاق لاچىن چوققىسىغا چىقىدىغانلار بار بولدى... شەمسىددىن قالىتىس ئادەمكەندۇق ئەسلىي...

— ئەگەر شەمسىددىن بولغان بولسا چىنە بۇلاقنىڭ سۈيىنى چوقۇم ئەكىلەلەيدىكەنمىز.

— ھېلىمۇ ئەكەلسەك بولىدىغۇ.

— بىراق شەمسىددىن يوقتە.

— شەمسىددىن بولمىسا كىم باشلاپ ماڭدۇ بىزنى.

ياغاچتا ئولتۇرغانلار شۇنداق دېيىشىپتۇ. ئاخىرىدا ئىمىن ناۋاي ئاغزىدىكى ناسىنى كۈچ بىلەن تۈكۈرۈپ ۋارقىراپتۇ:

— يەنە شۇ شەمسىددىننىڭ گېپى. كالىسى بار ئادەم ئۆلۈم كۆرۈنۈپ تۇرغان ئىشقا ئۆزىنى ئۇرامدۇ... بىراق ئۇ ئاخىرى چىقتىغۇ.

— بىراق ئۆلدى - دە.

— ئۇ ئاق لاچىن چوققىسىغا چىققاندا ئەمەس، قايتىپ كېلىپ خېلى كۈنلەردىن كېيىن جان ئۆزدى. چىنە بۇلاقنىڭ سۈيىنى ئەكىلىشنىڭ تەييارلىقىمۇ پۈتۈپ قالغان. نان - ئوزۇقلارنى تەييار قىلىپ بولغاندا... ئەتىسى ماڭمىز دېگەندە قازا قىلدى رەھمەتلىك.

— بىراق، قانداقلا بولمىسۇن ئۆلۈپ كەتتى. ئەگەر ئۇ بولغان بولسا ھازىر بۇ يەردە ئەمەس، چىنە بۇلاقنىڭ سايلىرىدا ئېرىق چاپمىز دەپ بويىنىمىز يىلتىزدەك قالاتتى.

ئىمىن ناۋاينىڭ گېپىگە قارشى بىر نېمە دېگەنلەر بارمۇ - يوق، بۇنى مەن بىلمەيمەن. ئەمما ئىمىن ناۋاينىڭ شۇنداق دېگەنلىكىنى ماڭا بىرسى سۆزلەپ بەرگەن.

شەمسىددىننىڭ ئۆلۈمىنىڭ سەۋەبىنى بىلىدىغانلار بولمىدى. ئاخشىمى ساق قالغان ئادەم ئەتىسى نەپەستىن قايتتۇ. ئۇنىڭ نامىزى چۈشۈرۈلگەن كۈنى ئەتراپتىكى جىمى مەھەللە - كوچىنىڭ ئادەملىرى كەپتۇ. شەمسىددىننىڭ كېلىشەڭگۈ، ئاقپىشماق ئايالىنىڭ ھازا ئېچىپ يىغلىغان يىغىسى تاغۇ - تاشلارنى ئېرىتىۋەتكۈدەك ھەسرەتلىك بولغان دېيىشىدۇ.

بىر ئىشلار بەكلا تېز ئۇنتۇلۇپ كېتىدىغان بولغاچقا قاراساينىڭ ئادەملىرىنىڭ چىنە بۇلاقنىڭ سۈيىنى باشلاپ كەلگەن - كەلمىگەنلىكىنى بىلىدىغان ئادەملەر يوقكەن. ناھايىتى ئۈمىد بىلەن باھاۋۇدۇن قارىنىڭ كىتابىغا قارىغانلارمۇ ھېچنېمە تاپالماي چارىسىز قاپتىكەن، دېگەن گەپنى ئاڭلىدىم. ئارىدىن كۆپ زامان ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

بىر ئىشلار بەكلا تېز ئۇنتۇلۇپ كېتىدىغان بولغاچقا قاراساينىڭ ئادەملىرىنىڭ چىنە بۇلاقنىڭ سۈيىنى باشلاپ كەلگەن - كەلمىگەنلىكىنى بىلىدىغان ئادەملەر يوقكەن. ناھايىتى ئۈمىد بىلەن باھاۋۇدۇن قارىنىڭ كىتابىغا قارىغانلارمۇ ھېچنېمە تاپالماي چارىسىز قاپتىكەن، دېگەن گەپنى ئاڭلىدىم. ئارىدىن كۆپ زامان ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

بىر ئىشلار بەكلا تېز ئۇنتۇلۇپ كېتىدىغان بولغاچقا قاراساينىڭ ئادەملىرىنىڭ چىنە بۇلاقنىڭ سۈيىنى باشلاپ كەلگەن - كەلمىگەنلىكىنى بىلىدىغان ئادەملەر يوقكەن. ناھايىتى ئۈمىد بىلەن باھاۋۇدۇن قارىنىڭ كىتابىغا قارىغانلارمۇ ھېچنېمە تاپالماي چارىسىز قاپتىكەن، دېگەن گەپنى ئاڭلىدىم. ئارىدىن كۆپ زامان ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

بىر ئىشلار بەكلا تېز ئۇنتۇلۇپ كېتىدىغان بولغاچقا قاراساينىڭ ئادەملىرىنىڭ چىنە بۇلاقنىڭ سۈيىنى باشلاپ كەلگەن - كەلمىگەنلىكىنى بىلىدىغان ئادەملەر يوقكەن. ناھايىتى ئۈمىد بىلەن باھاۋۇدۇن قارىنىڭ كىتابىغا قارىغانلارمۇ ھېچنېمە تاپالماي چارىسىز قاپتىكەن، دېگەن گەپنى ئاڭلىدىم. ئارىدىن كۆپ زامان ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

بىر ئىشلار بەكلا تېز ئۇنتۇلۇپ كېتىدىغان بولغاچقا قاراساينىڭ ئادەملىرىنىڭ چىنە بۇلاقنىڭ سۈيىنى باشلاپ كەلگەن - كەلمىگەنلىكىنى بىلىدىغان ئادەملەر يوقكەن. ناھايىتى ئۈمىد بىلەن باھاۋۇدۇن قارىنىڭ كىتابىغا قارىغانلارمۇ ھېچنېمە تاپالماي چارىسىز قاپتىكەن، دېگەن گەپنى ئاڭلىدىم. ئارىدىن كۆپ زامان ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

بىر ئىشلار بەكلا تېز ئۇنتۇلۇپ كېتىدىغان بولغاچقا قاراساينىڭ ئادەملىرىنىڭ چىنە بۇلاقنىڭ سۈيىنى باشلاپ كەلگەن - كەلمىگەنلىكىنى بىلىدىغان ئادەملەر يوقكەن. ناھايىتى ئۈمىد بىلەن باھاۋۇدۇن قارىنىڭ كىتابىغا قارىغانلارمۇ ھېچنېمە تاپالماي چارىسىز قاپتىكەن، دېگەن گەپنى ئاڭلىدىم. ئارىدىن كۆپ زامان ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

بىر ئىشلار بەكلا تېز ئۇنتۇلۇپ كېتىدىغان بولغاچقا قاراساينىڭ ئادەملىرىنىڭ چىنە بۇلاقنىڭ سۈيىنى باشلاپ كەلگەن - كەلمىگەنلىكىنى بىلىدىغان ئادەملەر يوقكەن. ناھايىتى ئۈمىد بىلەن باھاۋۇدۇن قارىنىڭ كىتابىغا قارىغانلارمۇ ھېچنېمە تاپالماي چارىسىز قاپتىكەن، دېگەن گەپنى ئاڭلىدىم. ئارىدىن كۆپ زامان ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

بىر ئىشلار بەكلا تېز ئۇنتۇلۇپ كېتىدىغان بولغاچقا قاراساينىڭ ئادەملىرىنىڭ چىنە بۇلاقنىڭ سۈيىنى باشلاپ كەلگەن - كەلمىگەنلىكىنى بىلىدىغان ئادەملەر يوقكەن. ناھايىتى ئۈمىد بىلەن باھاۋۇدۇن قارىنىڭ كىتابىغا قارىغانلارمۇ ھېچنېمە تاپالماي چارىسىز قاپتىكەن، دېگەن گەپنى ئاڭلىدىم. ئارىدىن كۆپ زامان ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

بىر ئىشلار بەكلا تېز ئۇنتۇلۇپ كېتىدىغان بولغاچقا قاراساينىڭ ئادەملىرىنىڭ چىنە بۇلاقنىڭ سۈيىنى باشلاپ كەلگەن - كەلمىگەنلىكىنى بىلىدىغان ئادەملەر يوقكەن. ناھايىتى ئۈمىد بىلەن باھاۋۇدۇن قارىنىڭ كىتابىغا قارىغانلارمۇ ھېچنېمە تاپالماي چارىسىز قاپتىكەن، دېگەن گەپنى ئاڭلىدىم. ئارىدىن كۆپ زامان ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

بىر ئىشلار بەكلا تېز ئۇنتۇلۇپ كېتىدىغان بولغاچقا قاراساينىڭ ئادەملىرىنىڭ چىنە بۇلاقنىڭ سۈيىنى باشلاپ كەلگەن - كەلمىگەنلىكىنى بىلىدىغان ئادەملەر يوقكەن. ناھايىتى ئۈمىد بىلەن باھاۋۇدۇن قارىنىڭ كىتابىغا قارىغانلارمۇ ھېچنېمە تاپالماي چارىسىز قاپتىكەن، دېگەن گەپنى ئاڭلىدىم. ئارىدىن كۆپ زامان ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

بىر ئىشلار بەكلا تېز ئۇنتۇلۇپ كېتىدىغان بولغاچقا قاراساينىڭ ئادەملىرىنىڭ چىنە بۇلاقنىڭ سۈيىنى باشلاپ كەلگەن - كەلمىگەنلىكىنى بىلىدىغان ئادەملەر يوقكەن. ناھايىتى ئۈمىد بىلەن باھاۋۇدۇن قارىنىڭ كىتابىغا قارىغانلارمۇ ھېچنېمە تاپالماي چارىسىز قاپتىكەن، دېگەن گەپنى ئاڭلىدىم. ئارىدىن كۆپ زامان ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرىدۇ. موللاق ئېتىپ جېنىنى سېلىپ بېرىدۇ ئۇ تەلۋە.

— مۇشۇ شەمسىدىننى ئوقۇغان ئادەم دەپ يۈرسەك، نېمىشقا مۇشۇنداق ساراڭقىتىش ئىشلارنى قىلىپ يۈرىدىغاندۇ.

— زادى مۇشۇ ئوقۇغان ئادەمدىن ھەزەر ئەيلىسە بولىدۇ.

— ئۇنى دېسەڭلار باھاۋۇدۇن قارىمۇ ئوقۇغان، ئۇ ساراڭ ئەمەسقۇ ئەينا.

بۇ پاراڭلار بولغان يەردە باھاۋۇدۇن قارىنىڭ بار - يوقلۇقىنى بىلىدىغان ئادەم يوق، ئەگەر ئۇ بولغان بولسا قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلگىلى بولمايدۇ. ئەگەر ئۇ بولغان بولسا بايقى گەپقۇ مەيلى، ھېچبولمىغاندا مۇنۇ گەپ چوقۇم بولۇنمايتتى:

— باھاۋۇدۇن قارىم قارىسىغا يادلايدىغان ئادەم ئۇ، زىنھار خەت تونۇمايدۇ.

— ئەمەسە كىتابقا قاراپ ئوقۇيدىكەنغۇ.

— كىتابنى ئوقۇغاندەك بولۇۋالغان گەپ، بايا دېدىمغۇ، باۋۇدۇن قارىم يادىسىغا ئوقۇيدۇ، خەت تونۇمايدۇ دەپ.

— مانى كۆرۈڭ، ئەمەسە ئۇ شەمسىدىننى گوللاپ كەپتۈكەندە. شەمسىدىن دائىم مۇنۇ سۆزۈمنى پۈتۈپ قوي دېسە، خوپ دەپ قول باغلاپ تۇراتتى.

ھەممەيلەننىڭ باھاۋۇدۇن قارىدىن راىي قانتقاندەك ئۇنىڭ گېپىنى قايتا تىلغا ئالمىدى.

شەمسىدىننىڭ ئاق لاجىن چوققىسىغا چىقىدىغانلىقى ھەققىدىكى خەۋەر ھەممەيلەننى ساراسىمىگە سېلىۋەتتى. شەمسىدىننىڭ كۆڭلى يېقىنلار، ئۇنىڭغا ئامراقلار، شەمسىدىننى يامان كۆرىدىغانلار، ئۆچ كۆرىدىغانلار ياكى ئۇنىڭ بىلەن ھېچبىر ئالاقىسى يوقلار بولسۇن، ھەممەيلەن شەمسىدىن ھەققىدە ئۇنى - بۇنى بىلىپ بېقىشقا، ئاڭلاپ بېقىشقا قىزىقىشاتتى. ئاق لاجىن چوققىسى دېگەن كىچىك بالىلار، خوتۇنلار ياكى بوۋايىلار قوي باقىدىغان دۆڭلۈك ئەمەس، قاراقۇشقاچ بالىلىرىنى تۇتۇپ ئوينىدىغان ياردانلىق ئەمەس، ئاستى تەرىپى ئويۇلتاشتىن پۈتكەن، قاپەلدىن ئۈستۈنكى قىسمى كۆك مۇز، ئاق قار بىلەن قاپلانغان قورقۇنچلۇق قىيا، يەردە تۇرۇپ قارىسىمۇ ئادەمنىڭ تېنى شۈركىنىدىغان قارلىق چوققا. بۇ يەردىكى چوڭلارنىڭ دېيىشىچە، بۇ چوققىغا ئاتام زاماندىن تارتىپ قاناتلىقلار ئۆتكەن بولسا بىر نۆرى، ئادەم بالىسىنىڭ چىقىپ باققىنىنى ئاڭلىغانلار يوق. بىراق ئەمدى شەمسىدىن ئۇ يەرگە چىققاچى بولۇۋاتىدۇ. جان بىلەن ئوينىشىدىغان بۇنداق ئىشنى قىلسا قانداق بولار. تام تۈۋىدىكى ياغاچتا ئولتۇرغان بىر نەچچەيلەن مۇشۇ ئىش توغرىلۇق پاراڭغا چۈشكەندى.

ھازىرقى ئادەملەردىن بۇنى بىلىدىغانلار، يا بۇنداق بىر ئىشلارنىڭ بولغانلىقىغا قىزىقىدىغانلارمۇ يوقتەك قىلىدۇ. شەمسىدىن ئاق لاجىن چوققىسىغا چىقىدىغاننىڭ ئالدىنقى كۈنى باھاۋۇدۇن قارىغا ئۆزىنىڭ مۇشۇ ئىشلىرىنى يېزىپ قويۇشنى تاپلىغانىكەن، باھاۋۇدۇن قارىمۇ بۇنىڭغا قوشۇلغان دەيدۇ. ئەمما كېيىن بىزنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلىرىمىزغا قارىتا ئىلگىرى شەمسىدىن بىرەر ئەقىل قالدۇرۇپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن دېگەن ئۈمىدەتە باھاۋۇدۇن قارىنىڭ كىتابىنى بىرەر ۋاراقلايدىغانلار بولغان. ئاخشۇرغانلار باھاۋۇدۇن قارىنىڭ كىتابىنىڭ ھەر قانداق بىر يېرىدىن شەمسىدىننىڭ ئالاقىدار ھېچنېمىنى تاپالماپتۇ. بۇ ئىشنى بايقىغان بىر نەچچەيلەن ھەيرانلىق ئىچىدە باھاۋۇدۇن قارىدىن بۇنىڭ سەۋەبىنى سورىغان... بۇ ئىش سۈرۈشتۈرۈلگەندە باھاۋۇدۇن قارى: ئاشىق - مەشۇقلار ھەققىدىكى كىتابقا قالايمىقان بىر نېمىلەرنى جىجىلاپ يۈرسە ئادەمنىڭ ئاغزى مايماق كېتىدۇ، شۇڭا مەن شەمسىدىننىڭ گەپلىرىدىن بىرنىمۇ پۈتۈپ قويىمىغان دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. دېيىلىشىچە، باھاۋۇدۇن قارىنىڭ بۇ گېپىگە قارشى چىقىدىغان ئادەم بولمىغان، ھەم شەمسىدىننىڭ ئىلگىرى دېگەن قالىتىس گەپلىرىنى يادىدا تۇتالغان بىرەر ئادەمنىڭ بولماسلىقى ناسىر قاپياشنى قاتتىق ھەيران قالدۇرغان ھەم ئۇ نادامەتتىن يۈم - يۈم يىغلاپ كەتكەن دېگۈچىلەر بار.

شەمسىدىننىڭ سۆزلىرىنى خاتىرىلەپ ماڭماقچى بولغان باھاۋۇدۇن قارىنىڭ يۈمۈلغان كۆزلىرى بىر نۇقتىغا تىكىلىپ قالغانىدى. بەزى ئادەملەر ئۇنى ناھايتى مۇھىم ئىشلارنى ئويلاۋاتسا كېرەك دەپ ئويلىشىمۇ مۇمكىن ئىدى. شەمسىدىن كۆڭلىدە «مەن دېگەن گەپلەرنىڭ بەك نۇرغۇنى باھاۋۇدۇننىڭ كىتابىغا يېزىلدى، كېيىنكىلەر مۇشۇ بويىچە ئىش قىلسا چوقۇم كۆپ ئىشقا پايدا تېگىدۇ» دەپ ئويلايتتى؛ ئارمان پېتى قالغان جىق ئىشنى كېيىنكىلەر مۇشۇ كىتابقا ئاساسەن قولغا ئېلىپ چوقۇم بىر باشقا ئېلىپ چىقىدۇ دەپ ئويلايتتى ھەم ئۆزىنى بۇنىڭغا زورلاپ ئىشەندۈرەتتى.

— ئاڭلىسام، شەمسىدىننى ئاق لاجىن چوققىسىغا چىقىمەن دەپ يۈرىدۇ دەيدۇغۇ.

— قىپقىزىل ساراڭلىقتە.

— ئاق لاجىن چوققىسىغا چىققىلى ئۇ ئۆزىنى ئەۋلىيا چاغلادىكەن.

— ئەۋلىيادىنمۇ كاتتا بىر نېمە چاغلانسا كېرەك. مەن ئۇ يەردىن مانا مۇشۇ كۈنگىچە ئادەم تۇرماق ھەر قانداق بىر ئۇچالغىنىڭ ئۆتكىنىنى كۆرگەن بەندە ئەمەسمەن. بالىلىرىم، شەمسىدىننى توسۇڭلار، ئۆزىنىڭ بېشىغا چىقىمىسۇن.

— ساراڭ بوپقالسىغۇ تەلىي، قانداقلا بولمىسۇن

— شەمسىدىن ساراڭغۇ بويقالمىغاندۇ ھە بالا...
 — ياق، مەن دەيمەن، ئۇ ئاق لاچىن چوققىسىغا زادى نېمىشقا چىقىدىغاندۇ، شۇنى بىلسەك بولاتتى.
 — نېمىشقا چىقاتتى، ئۆتكەندە ئادەم كۆپ يەردە ئېغىزىدىن چىقىپ كەتتى، ئەمدى گېپىدىن يېنىۋالماي قىسنىچىلىقتا قالدىمىكىن دەيمەن...
 — ئاق لاچىن چوققىسىدا ناھايىتى نۇرغۇن بايلىق بولۇشى مۇمكىن.
 — ھەر قانچە بايلىق بولسىمۇ جاننى سېلىپ بېرىدىغان ئىش بولسا قوبە ئۇنى.
 ھەركىم ھەر نېمە دەپ باقاتتى. شەمسىدىندەك ساراڭقىتىش ئادەم بويقىلىشنىڭ خەتىرى، مۇشۇسىياق ئادەملەرنىڭ ئەخمەق ھەم تايىنى يوق بولىدىغانلىقى ھەققىدە جىق گەپ بولۇندى. ئاخىرىدا چىنە بۇلاقنىڭ سۈيىنى ئەكىلىشنىڭ ئىلگىرى - كېيىن تايىنى يوق ئىش ئىكەنلىكىنى، بۇنىڭدىنمۇ ئۆتە بىمەززە ئىشنىڭ ئاق لاچىن چوققىسىغا چىقىش ئىكەنلىكى ھەققىدە پاراڭ بولغاندا ئەلى قاراپەي گېلىنى قىرىپ قويۇپ مۇلايىم ئاۋازدا گەپ باشلىدى:
 — بۇرۇننىڭ بۇرۇنىدا بىر پادىشاھ ئۆتكەنمىكەن. ئۇ بىر كۈنى ئوۋغا چىقىپتۇ. ئوۋ ئوۋلاپ كېتىۋېتىپ قارىسا يولدا بىر پەرىزات ئولتۇرغىدەك. پادىشاھنىڭ پەرىزاتقا كۆزى چۈشۈپ ئۇنى ئەمرىگە ئالماقچى بوپتۇ. شۇ چاغدا پەرىزات پادىشاھتىن ئۆزىنى ئاق لاچىن چوققىسىغا ئېلىپ چىقىشنى شەرت قىپتۇ. پادىشاھ ئۇچقۇر تۇلپارنى مىنىپ پەرىزاتنى ئاق لاچىن چوققىسىغا ئېلىپ چىقىپتۇ. ئۇلار شۇ يەردە نىكاھ ئوقۇپ ئەر - خوتۇن بوپتۇ. شۇ چاغدا پەرىزاتنىڭ بىر تال ئالتۇن ئۈزۈكى ئاق لاچىن چوققىسىدا قېپقالغانىكەن.
 — ئاندىنچۇ؟
 — ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلارغا كەلسەك... ئەلى قاراپەي ئۇيان - بۇيانغا قاراپ قويۇپ بېشىنى گىلىدىڭلاتتى ۋە يەنە شۇ يۇمشاق ئاۋازدا:
 — تۈگىدى، دەپ قويدى.
 — دېمەك شەمسىدىن ئاشۇ پەرىزاتنىڭ ئۈزۈكىنى تېپىۋېلىشنىڭ كويىغا چۈشۈپتۇ - دە.
 شۇ چاغدا ناسىر قاپاشنىڭ زەردىلىك ئاۋازى ئاڭلاندى:
 — ھەي ئەلى، قويغىنا مۇشۇنداق تايىنى يوق گەپلىرىڭنى، ساراڭمۇ ئىشەنمەيدۇ بۇ گەپكە. نەدە پەرىزات دېگەن تاغنىڭ چوققىسىغا ئېلىپ چىقىشنى تەلەپ قىلىدۇ، ئۇ ئەسلىدىمۇ ئاسماننىڭ قەرىدىن چۈشىدىغان تۇرسا؟!
 ئەلى قاراپەينىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى:
 — سەن ئۇنىڭ ئاسماننىڭ قەرىدىن چۈشكىنىنى نەدىن بىلسەن؟!
 — پەرىزات دېگەن ئەسلىدىمۇ ئاسماندا ياشايدىغان

تۇرسا.
 — ئىشقىلىپ، شۇنداقتمۇ پەرىزات شەمسىدىنگە شۇنداق دەپتىكەن ئەينە.
 ناسىر قاپاش قاھ - قاھلاپ كۈلۈپ كەتتى، ئاندىن قوللىرىنى ئىلتىپ ۋارقىردى:
 — ھەي، مۇشۇمۇ شۇنچە ئادەم بۇ يەردە توپىغا ئېلىشىپ ئولتۇرۇپ ئاڭلايدىغان گەپمۇ. بۇ گەپلەرنىڭ يا بېشى يوق، يا ئاخىرى. ھېلى تېخى بىر پادىشاھنىڭ پەرىزاتقا كۆزى چۈشۈپتۇ دېگەن، ئارقىدىنلا شەمسىدىنگە شۇنداق دەپتۇ دەپ يۈرىسەن.
 ئەلى قاراپەي پېشانىسىدىن بۇزۇلداپ ئۆرلىگەن تەرلىرىنى ئېرتىۋېتىپ يىغلامسىرىغىنچە خىرقىردى:
 — كىچىككەنە يەردە ئازغىشىپ قاپتىمەن، بۇنىڭغا نېمە بولاتتى. خەق بىر ئوبدان ئاڭلاۋاتسا دائىملا سەن ئارىغا قىستۇرۇلۇۋالسەن...
 — توۋا قىلدىم، بۇ جاھان ئەجەب قىزىقكەن، تايىنى يوق گەپنى تاپىدىغان ئادەممۇ بار ئىكەن، ئۇنىڭغا ئىخلاس قىلىپ ئاڭلايدىغانمۇ ئادەم تېپىلىدىكەن. نېماندۇق تېتىقسىزلىقتۇ بۇ.
 ناسىر قاپاش ئادەملەر ئارىسىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ قولىنى كەينىگە قىلغىنچە ئۇزاپ كەتتى. ئۇزاقتىن كېيىن ياغاچتا ئولتۇرغانلارنىڭ ئارىسىدا كەمدۇ بىرەيلەننىڭ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن:
 — ھۇ، ساراڭ، دەپ تىللىغان زەردىلىك ئاۋازى ئاڭلاندى.
 * * *
 باھاۋۇدۇن قارىينىڭ گېپىگە خېلى نۇرغۇن ئادەم ئىشەنمىدى. ئەلى قاراپەي بىر كۈن كەچكە گەپ قىلسا تىڭشايدىغان، نېمە دېسە ئىشىنىدىغان ئادەملەرنىڭ ئۆزىنىڭ گېپىنى ئاڭلىغۇسى كەلمىگىنى ھەم گېپىگە ئىشەنمىگىنى باھاۋۇدۇن قارىينىڭ بەكلا كۆڭلىگە تەگدى. شەمسىدىن ئۆلۈپ كېتىپ، قىش ئۆتۈپ ئەتىياز كەلگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر توپ ئادەم ياغاچتا ئولتۇرغان چاغدا گەپ ئايلىنىپ بېرىپ يەنە شەمسىدىنگە يۆتكىلىپ توختىدى.
 ھەر كىم ھەر نېمە دەپباقتى. شەمسىدىننىڭ ئۆلۈمىنىڭ بەكلا تېز بولغانلىقى، ئۆلۈم دېگەننىڭ رىزقى تۈگىگەن ھەر قانداق بەندىنى ئاياپ قويمايدىغانلىقى توغرىسىدا ئۇھ تارتىشلار بولدى. يەنە شەمسىدىننىڭ يۈرۈش - تۇرۇشى، جىق ئىشنى ئويلايدىغانلىقى، گەپنى بەك قاملاشتۇرۇپ قىلىدىغانلىقى ھەققىدە تەرىپلەر بولدى. شەمسىدىن ھايات بولسا ھازىرغىچە نېمە ئىشلارنىڭ بولىدىغانلىقى ھەققىدە تەسەۋۋۇر بولدى. گەپ ئاۋۇپ، كۆپىيىپ ئاخىرىدا پەسكارغا چۈشكەندە باھاۋۇدۇن قارىي چىرايلىق كۆزلىرىنى بىر نۇقتىغا تىككىنچە ئۇھ تارتتى، ئاندىن:
 — شەمسىدىنكام رەھمەتلىكىنىڭ ماڭا بەك كۆڭلى يېقىن ئىدى، ئۇنىڭ ھېلىقى گەپلىرى ھېلىمۇ قولاق

كېتىدىكەن. شۇڭا باھاۋۇدۇن قارى ھېچنېمە دېمەي جىملا تۇرۇپتۇ. ئۇ، شەمسىددىننىڭ گېپىنىڭ مەنىسىنى بىلمىشىمۇ، ئەمما ئاق لاچىن چوققىسىغا چىقىشنىڭ بەكلا قورقۇنچلۇق ھەم قەتئىي ئەھمىيىتى يوق ئىشلىقىنى ئوبدان بىلىدىكەن. شۇڭا ئۇ شۇ چاغدا كۆڭلىدە: «مۇشۇ ئادەم قېرىغاندا ساراڭ بوپقالىدىغان ئوخشايدۇ، گەپلىرىمۇ سەل بىر قىسما. ئىشقىلىپ مەن بۇنداق تەتۈرلۈكنى ئاز قىلىپ، كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرۈپ ياشىسام بولىدى. نېمىلا دېمەيلى، ئىشقىلىپ ئۆلۈپ كەتمەسەملا بولىدى. جامائەتنىڭ ئارىسىدا خۇشال ياشىساملا بولىدى...» دېگەنلەرنى ئويلىغانىكەن.

شەمسىددىننى يۇيۇپ، كېپەنلىككە ئالغانلار ئۇنىڭ كۈلگىنىچە قېتىپ قالغىنىنى ھەيرانلىق، قورقۇنچ ئىچىدە خەقلەرگە دەپ يۈرۈشتى. ئېيتىلىشىچە، ئۇنىڭ چىرايىدا تىرىك ئادەمنىڭ چىرايىدىكىگە ئوخشاش كۈلكە بار ئىكەن. بىرەيلەننىڭ ناھايىتى ھاياجان بىلەن دېيىشىچە، ھەممە نېمىدىن رازى بولغان، كۆڭلىدىكى جىمى ئارمىنى ئەمەلدە كۆرۈلگەن ئادەملەرنىڭ چىرايىدا مۇشۇنداق كۈلكە بولىدىكەن.

شەمسىددىن توغرىسىدىكى گەپلەر بارغانسېرى ئاۋۇپ باراتتى. ئۇنىڭ قىلغان ئىشلىرى، دېگەن گەپلىرى، مېڭىش-تۈرۈشلىرى، كۆزلىرىنىڭ بەكلا قورقۇنچلۇق ئىكەنلىكى توغرىسىدىكى گەپلەر ياغاچتا ئولتۇرغانلارنىڭ كۈندە قىلىدىغان پاراڭلىرىنىڭ تۈگۈنى ئىدى. شەمسىددىن توغرىسىدا بەك جىق گەپ بولاتتى. بىراق شەمسىددىن ئۆلۈپ كېتىپ ئۇزۇنغا قالماي كۆز يۇمغان ئاكىسى بىلەن شەمسىددىن ئوتتۇرىسىدا بولغان مۇنۇ پاراڭلار بۇ ئاكا - ئۇكا ئىككىلەرنىڭ ئۆلۈمى بىلەن تەڭ يوقىلىپ كەتتى.

— نېمىمۇ ئىش قىلارسەن ئاق لاچىن چوققىسىغا چىقىپ بىكاردىن بىكار.

— ئىشقىلىپ مەن شۇ يەرگە چىقىشنى ئارمان قىلىمەن، بىر چىقىپ باققۇم بار زادى. يەنە كېلىپ ئاق لاچىن چوققىسىغا چىققان بىرىنچى ئادەم بولغۇم بار، باشقىلار مەندىن بۇرۇن چىقۇۋالمايىكەن دەيمەن.

— بىكارلا ئىشقىمۇ بۇ.

— بۇ بىزنىڭ مۇشۇ قاراسايدىكى ئەڭ خەتەرلىك چوققا. ئەگەر چىقالسام مەن قىلالمايدىغان ئىشنىڭ يوقلۇقىغا ئىشىنىمەن، باشقىلارمۇ ئۆزىنى خۇددى مەندەك ئويلايدىغان بولىدۇ. ئاندىن ئۆزۈمدىن رازى بولىمەن، كۆڭلۈم توق، دىلىم شادىمان بولىدۇ.

ئاپتور: يازغۇچى، چەرچەن ناھىيە مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ خادىمى

تۈۋەندىلا تۇرىدۇ، — دېدى مەيۈس بىر ئاھاڭدا.

— نېمە گەپلەر بولغان، قېنى ئاڭلايلى، — ناسىر قاپباش بوغۇق ئاۋازدا شۇنداق دېدى. باھاۋۇدۇن قارى بىردەم تۇرۇۋالغاندىن كېيىن سۆزلەشكە چۈشتى. بۇنىڭدىن ئۈچ يىل بۇرۇن، بەلكىم تۆت يىل يا بەش يىل بۇرۇن بولۇشىمۇ مۇمكىن، باھاۋۇدۇن قارى بىلەن شەمسىددىن ئارىسىدا شۇنداق پاراڭلار بولغانىمىش:

— سەن نېمىشقا ياشايسەن؟ — دەپ سورىغان شەمسىددىن خېلى ئۇزاق مۇڭدۇشۇشلاردىن كېيىن باھاۋۇدۇن قارىنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ. باھاۋۇدۇن قارى بۇ سوئالغا دەماللىققا نېمە دەپ جاۋاب بېرىشنى بىلمەي قالغان، خېلى ئۇزاقتىن كېيىن مۇنداق دېگەن:

— بالىلىرىمنى باقمەن، ئاتا - ئانامنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالمەن.

— سەن بولمىساڭمۇ ئۇلار يەنىلا ياشاۋېرىدۇ، بۇنى ياشاشنىڭ بىردىنبىر مەقسىتى قىلىۋالساڭ بولمايدۇ.

باھاۋۇدۇن قارى شەمسىددىننىڭ گەپلىرىنى تازا چۈشىنىپ كېتەلمەپتۇ.

— ئۇنداقتا سەنجۇ، شەمسىددىنكا؟

— مېنىڭ قىلماقچى بولغانلىرىم بەك جىق. مەسالەن، ئاق لاچىن چوققىسىغا چىقىشىمۇ مەن ئۈچۈن ئەڭ مۇھىم مەقسەتلەرنىڭ بىرى.

باھاۋۇدۇن قارى بىردەم جىم بوپقاپتۇ. ئاق لاچىن چوققىسىغا چىقىمەن دېيىش قېيىن بىر ساراڭلىقتە بۇ. باھاۋۇدۇن قارى شۇنداق ئويلاپتۇ. بىراق بۇ گەپنى ئېغىزىدىن چىقىرالمىپتۇ. شەمسىددىن ئاغزىغا كەلدى دەپ ئۇدۇل كەلگەن گەپلەرنى قىلغىلى بولىدىغان ئادەم ئەمەسلىكىنى ئۇمۇ بىلىدىكەن. بىراق شۇنداقتىمۇ يەنە سوراپتۇ:

— ئۇ يەرگە چىققاننىڭ نېمە پايدىسى؟

— ئەمەسە چىقىمىغاننىڭ نېمە پايدىسى؟

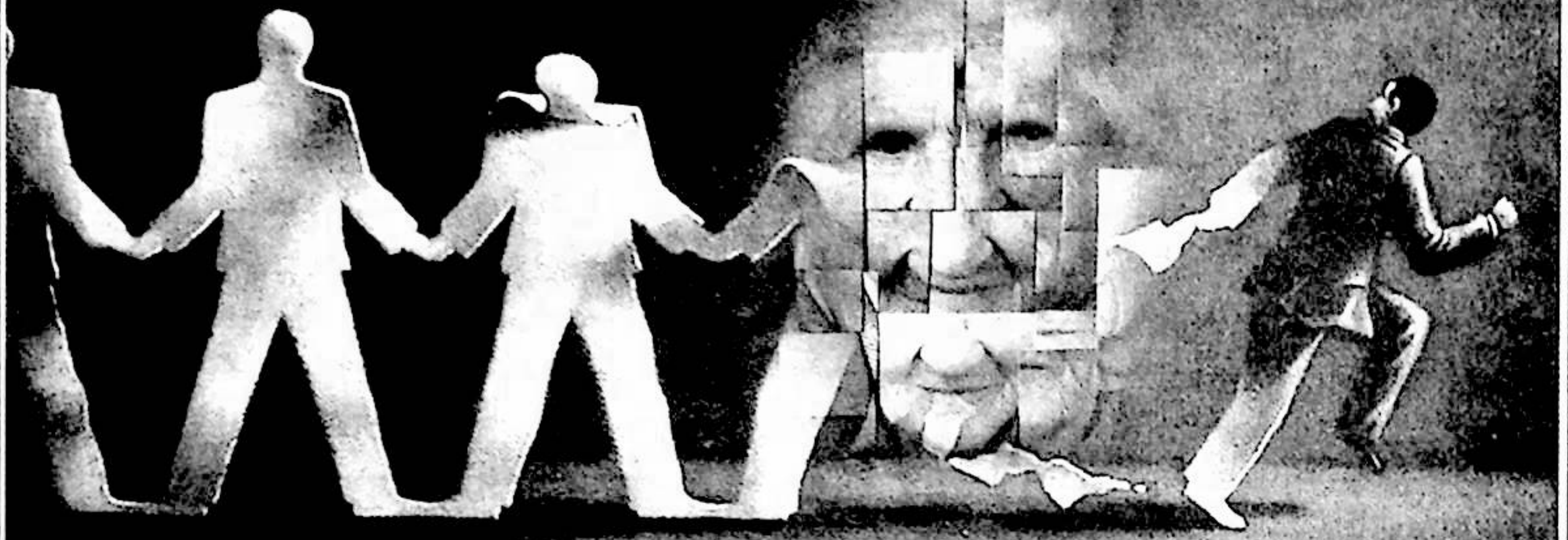
شەمسىددىن شۇنداق دەپ بولۇپ ئاندىن ناھايىتى پەس ئاۋازدا بىر نېمىلەرنى دەپتۇ، بۇ گەپلەرنى باھاۋۇدۇن قارى ئاران ئاڭلىيالىپتۇ.

— مانا ئاللا كۈچ بېرىپ ئاق لاچىن چوققىسىغا چىقالسام، بۇ يەردىكى ئادەملەرگە ئادەم دېگەننىڭ ئەسلىي قالىتى بىر ھېكمەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ قويالايتتىم.

باھاۋۇدۇن قارى شەمسىددىننىڭ بۇ گەپلىرىنى چۈشەنمەپتۇ. مەسالەن، ھېكمەت دېگەننىڭ نېمىلىكىنى باھاۋۇدۇن قارى بىلمەيدىكەن. يەنە ئادەم دېگەن ھېكمەت دېسە بۇ گەپ تېخىمۇ چۈشىنىكسىز بىر نېمىگە ئايلىنىپ

بۇ ساننىڭ مەسئۇل كوررېكتورى: قۇربان مامۇت، كومپيۇتېر مەشغۇلاتىدا: ماشىنىست ۋە بەتچى نۇرىمۇھەممەت ئۆمەر ئۇچقۇن

مۇجىمىداق ئاۋەم ۋە زىرۋىيەتلىك كىملىك

زۇلپىقار بارات ئۆزباش

تەسىر ئۇيغۇر جەمئىيىتىنىڭ بىر كارتىنىسىنى نىق مەيداندا ياندىن كۆزىتىش ئۈسۈلى ئارقىلىق ئىگىلىش ئىدى. ئەمما ئىچىمى ئولتۇرۇپ ھاراق سورۇنىنى كۆزىتىش تولىمۇ تەسكە چۈشتى.

ئۈرۈمچىنىڭ جەنۇبىي ئىسنىخۇا يولىغا جايلاشقان كاتتا رېستوراننىڭ ئايرىمخانىسىدىن چىقىم، سورۇن ئىگىسىگە رەھىمىنى بىلدۈرۈپ مېڭىپ كەتتىم. كۈتكىنىدەك، بۈگۈنكى سورۇندا ئىنچىكىلىپ دىققەت قىلىشىغا ئىززىدىغان بىر نەچچە خىل ئەھۋال كۆزۈمگە چېلىقتى: بىرىنچىسى، مەھانلارنىڭ غىرق مەست بولۇپ تۇرۇپ تاماققا «ئامىن» دەپ دۇئا قىلىشى؛ ئىككىنچىسى، سورۇندىكى ئىچىدىغان بىر - ئىككى مەھاندىن باشقىلارنىڭ (مەنمۇ شۇنىڭ ئىچىدە) نۆۋەت بىلەن بېرىپ باشلىققا ھۆرمەت بىلدۈرۈپ ھاراق تۇتۇشى، ئەمما باشلىقنىڭ ئۇلارغا ھاراق تۇتاسلىقى؛ ئۈچىنچىسى، باشلىق جالال شويۇرغا بۇيرۇپ X.O ماركىلىق چىت ئىل ھاراقنى سورۇنغا ئىككىرگۈزگەندە، نەچچە يىلنىڭ ھاراقىنى ھەۋەس بىلەن سىلاپ كېتىشى ۋە ئىچىش ئۈسۈلىنى ئۆزگەرتىپ ئاغزىنى تامىشىپ، سۈزۈپ تۇرۇپ ئىچىشى؛ تۆتىنچىسى، مېنىڭ سورۇندا باشتىن - ئاخىر ئىچىمى، چىكىمى، ھېچكىمگە ھاراق سۇنماي ئولتۇرۇشۇمدىن ئىچى يۇشقان باشلىقنىڭ: «يا ئىچىمىڭىز، يا چىكىمىڭىز، سىزنى قانداق ئىر كىشى دەيمىز!» دەپ چاقچاققا يۈلەپ چىققۇلىشى.

ئادەملەر ئۆزىنى جەمئىيەتنى بەك چۈشىنىۋېتىدىغاندەك

بىر توپ ئەمەلدار،
 ھەممە نەرسىنى كۆزىمىز بىلەن كۆرۈپ يۈرگەن .
 بىر توپ سۈيىگۈچى بىز،
 ھەممە نەرسىنى لەۋلىرىمىز بىلەن سۈيۈپ يۈرگەن .
 — رەخم ياشىن قاينامىنىڭ «كۈندۈز تۇغقان ئاي» ناملىق شېئىرىدىن

1. مۇقەددىمە: تېمىغا كىرىش

ئۇيغۇر تەسىر تۈرمۈشىدىن بىر كۆرۈنۈش (1)
 دۇئا بىلەن ئاخىرلاشقان ھاراق سورۇنى
 — سورۇنمۇ بىر يىرگە بېرىپ قايتۇ. قېنى ئەمەس بىر دۇئا قىلىۋېتىپ قويايدۇق!

سورۇن ئىگىسىنىڭ ۋە تۈردە ئولتۇرغان باشقىلارغا دەرىجىلىك كادىر جالالنىڭ رۇخسەتنى ئالغاندىن كېيىن، ساقىي ئالدى بىلەن دۇئاغا قول كۆتۈردى. مەن چۈچۈپ كەتتىم. چۈنكى ئەتراپىدا ئۈچ سائەتتىن بېرى ئىچىشىپ ئولتۇرغانلارنىڭ كۆپىنچىسى غىرق مەست بولغانىدى. بۈگۈنكى سورۇندىكى مەقسەت مەھمان بولۇشتىن كۆرە،

ھېس قىلىدۇ. ئەمما، بۇ - بىر خىل خاتا تۇيغۇ. بەلكىم نۇرغۇن ئوقۇرمەن «شەھەر ۋە يېزا تۇيغۇ جەمئىيىتىدە كۆپ ئۇچرايدىغان بۇ كۆرۈنۈشنىڭ ھەيران قالغۇدەك نېمىسى بار؟» دەپ سورىشى مۇمكىن. ئەمما، ئىجتىمائىيەت تەتقىقاتچىلىرى ھەممىگە نورمال، تەبىئىي بىلىنىپ كەتكەن ئۇششاق تۇرمۇش تەپسىلاتلىرىغا قىزىقىدۇ ۋە كۆپرەك «نېمىشقا بۇنداق بولىدۇ؟» دەپ ئەمەس، «نېمىشقا بۇنداق بولمايدۇ؟» دەپ سوئال قويدۇ. داڭقان پۇتى سوئالدىن كىشىلەرگە ئاددىي تۇيۇلغان رېئاللىقنىڭ كەينىدىكى ماھىيەتلىك تەرەپلەرنى ئىزدەشكە تىرىشىدۇ. جەمئىيەتشۇناسلىقنىڭ ۋەزىپىسى سۆكۈش ئەمەس، بىراۋغا گۇناھ ئارتىشمۇ ئەمەس، بەلكى ئادەت كۈچىگە جەڭ ئېلان قىلىپ، مۇرەككەپ تۇرمۇش قاتلاملىرىنىڭ ئۆركەشلىرىدە نېمە بارلىقىنى ئېچىپ بېرىش. بىز يۇقىرىقى نۇقتىنى چىقىش قىلغان ئاساستا، ھۆكۈم چىقىرىشقا ئالدىنقى، ئاۋۋال مۇنداق بىر قانچە داڭقان پۇتى سوئالنى ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئالدىغا تاشلاپ باقايلى: بىرىنچى، مېھمانلار نېمە ئۈچۈن مەست بولۇپ تۇرۇپ دۇئاغا قول كۆتۈرۈشنى ئۈنۈملىك ئىككىنچى، ئۇيغۇر ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىدە ئەسلىدىن مۇرەسسەگە كەلتۈرۈلگەن بولمايدىغان ئىككى سىمۋوللۇق بەلگە - ھاراق بىلەن دۇئا قانداقسىگە بىر سورۇندا كۆزگە چېلىقتى؟ ئۈچىنچى، نېمە ئۈچۈن باشلىق باشقا مېھمانلارغا ھاراق تۇتمايدۇ؟ تۆتىنچى، ئەگەر ئاشۇ سورۇنغا چەتئەلنىڭ X.0 ھاراقى ئەمەس، باشقا ئادەتتىكى ھاراق قويۇلغان بولسا، مېھمانلار ئۇ ھاراقلارنىمۇ ئەنە شۇنداق ھەۋەس بىلەن سىلاپ كېتەرمىدى ياكى تىلىنى تامىشىپ تۇرۇپ ئىچەرمىدى؟ يۇقىرىقى سوئاللار قارىماققا داڭقان پۈتۈمدەك، كۈلكىلىكتەك تۇيۇلىدۇ. ئەمما، بىز ئوقۇرمەنلىرىمىزنى ماقالىنىڭ بېشىدىلا پىكىر قىلىشقا ئۈندەش مەقسىتىدە تېمىنى ئېنىق، ئوچۇق، لوگىكىلىق مۇھاكىمىلەر بىلەن يورۇتۇپ بېرىش ئۈچۈن ئەنە شۇنداق داڭقان پۇتى، تومئاق سوئال قويۇشقا مەجبۇرمىز.

ئىجتىمائىي تۇرمۇش سىمۋوللۇق بەلگىلەر بىلەن تولغان. بىز كۈندىلىك تۇرمۇشىمىزدا، ئىجتىمائىي ئالاقىدە سىمۋوللۇق بەلگىلەر ئارقىلىق ئىجتىمائىي ئورنىمىزدىن، يۈرۈش - تۇرۇشىمىزدىن ۋە يەنە كىملىكىمىزدىن بېشارەت بېرىمىز، شۇنداقلا باشقىلارنىڭ كىملىكىمۇ سىمۋوللۇق بەلگىلەر ئارقىلىق چۈشىنىمىز. مەسالەن، سىمۋوللۇق بەلگە بىلەن مەدەنىيەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت نۇقتىسىدىن كۆزەتسەك، ئۇيغۇرلار ئەتراپىدا - ئۆزى بىلەن بىر خىل ئىجتىمائىي تۈزۈم، ئۆزىگە خاس ئادەتلەر بىلەن ياشاۋاتقان ۋە تەنداش مىللەتلەرنىڭ سىمۋوللۇق بەلگىلىرىدىن پوچاڭزا ئېتىشىنى خەنزۇلارنىڭ، «قىز قۇۋار» ئويۇنىنى قازاقلارنىڭ،

ئادىنىشكىنى تاتارلارنىڭ مەدەنىيەت كىملىكىگە باغلاپ چۈشىنىدۇ. باشقا ۋە تەنداش مىللەتلەرمۇ ۋە ئۇيغۇرنى بىلىدىغان چەت ئەللىكلەرمۇ ئۇيغۇرلارنى بەلگىلىك سىمۋوللۇق بەلگىلەر ئارقىلىق تونۇيدۇ. خەنزۇلارنىڭ ۋە ئۇيغۇرلارنى بىلىدىغان چەت ئەللىكلەرنىڭ نەزىرىدە ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىيەت كىملىكى دائىرىسى ئىچىدىكى دىنىي كىملىكى مۇسۇلمان. ھەر يىلى قۇربان ھېيت، روزا ھېيت كېلىش ھارپىسىدا شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ھېيتلىق دەم ئېلىش توغرىسىدا رادىئو - تېلېۋىزىيە ۋە «شىنجاڭ گېزىتى»، «شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى»، «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى» قاتارلىق ئورگان گېزىتلىرىدە، ھۆكۈمەتنىڭ ئىنتىپ تورلىرىدا ئالاھىدە ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ «مۇسۇلمان ئاممىسى» دېگەن گەپنى ئالاھىدە تەكىتلەيدۇ. دېمەك، ئۇيغۇرلارنىڭ دىنىي كىملىكىنىڭ مۇسۇلمان ئىكەنلىكىنى ھۆكۈمەتمۇ، خەنزۇلارمۇ ۋە ئۇيغۇرنى بىلىدىغان چەت ئەللىكلەرمۇ ئېتىراپ قىلىدۇ.

ئەمدى بىز ئازراق ئىچكىرىلەپ يۇقىرىقى سورۇندىكى بىر قانچە سىمۋوللۇق بەلگىنى ساناپ باقايلى. بىرىنچىسى ھاراق؛ ئىككىنچىسى دۇئا؛ ئۈچىنچىسى X.0 ھاراقى؛ تۆتىنچىسى، باشلىققا ھاراق سۇنۇش؛ بەشىنچىسى، «ئەرلىك» ئۆلچىمى. ئەمدى بىز بۇ كىملىك بەلگىلىرىنى ئوخشاش بىر نۇقتىدا قويۇپ كۆزەتسەك ۋە «ئۇيغۇرلاردا پەرىھىزلەر» (ئەنئەنە سەمەد قورغان، 2007)، «ئۇيغۇر ئېتنوگرافىيىسى» (ئابدۇرەھىم ھەبىبۇللا، 1999)، «ئۇيغۇرلاردا ئەدەب ۋە ئەخلاق» (مۇھەممەد ئوسمان ھاجىم، 2003)، «ئۇيغۇرلارنىڭ يېمەك - ئىچمەك مەدەنىيىتى تارىخى» (ئىسراپىل يۈسۈپ، 2006) قاتارلىق فولكلور، مەدەنىيەت تەتقىقاتىغا مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللاردىن جاۋاب ئىزدەسەك، ئۇيغۇرلارنىڭ يېقىنقى ۋە ھازىرقى زامان مەدەنىيەت تارىخىدا ھاراق سورۇنىدا دۇئا قىلىشقا ئائىت ھېچقانداق ئۇچۇرنى تاپالمايمىز. دېمەك، ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىيەت كىملىكىدە مۇرەسسە قىلغىلى بولمايدىغان ھاراق بىلەن دۇئادىن ئىبارەت ئىككى سىمۋوللۇق بەلگە بۇ يەردە شەھەر ئۇيغۇرلىرىدىكى زىددىيەتلىك كىملىك (Ambivalent Identity, 矛盾认同) نى ئاشكارىلايدۇ. بىز يۇقىرىقى كۆرۈنۈشكە ئادەتلەنگەن نەزەر بىلەن ئەمەس، بىر چەت ئەللىكنىڭ ياكى جەمئىيەتشۇناسنىڭ كۆزى بويىچە قارىساق، چۈشىنىلەيمىز ۋە مۇجەللىك ھېس قىلىمىز. توغرىسى، ئالدىمىزدا بىر توپ مۇجەل، زىددىيەتلىك ئادەم پەيدا بولىدۇ. ئەمدى بىز سوئال قويىمىز: مۇجەل ئادەم ۋە زىددىيەتلىك كىملىك نېمىنىڭ مەھسۇلى؟ بىز بۇ باش سوئال ئاساسىدا «شەھەر ئۇيغۇرلىرى ئىجتىمائىي ئالاقىدە نېمە ئۈچۈن زىددىيەتلىك كىملىكى ۋە مۇجەل خاراكتېرىنى

جەمئىيەت پسخولوگىيىسى، ھاكىم جەمئىيەتشۇناسلىق، ھاكىم جەمئىيەتشۇناسلىق قاتارلىق كۆپ قىرلىق نۇقتىدىن تۇرۇپ كۆزىتىمىز، مۇھاكىمە قىلىمىز؛ ئاندىن ئۇيغۇر تۇرمۇش ئەھۋالىنى يېشىپ بېرىدىغان جەمئىيەتشۇناسلىق نەزەرىيىلىرىنى چىقىشتۇرۇپ، ئۆزىمىزنىڭ ھۆكۈملىرىمىزنى ئوتتۇرىغا تاشلايمىز؛ ئاخىرىدا تەتقىقاتىمىزدىكى چەكلىمىلىكلەر ۋە يېتەرسىزلىكلەرنى كۆرسىتىش بىلەن بىرگە، بۇ تېمىدا بۇنىڭدىن كېيىن ئىزدەنگۈچىلەرگە پايدىسى بولسۇن ئۈچۈن بەزى تەكلىپلىرىمىزنى بېرىپ، خۇلاسگە ئۆتۈمىز.

2. سىمۋوللۇق ئالاقىدە زىددىيەتلىك كىملىك

ئۇيغۇر تىرىشچانلىقىدىن بىر كۆرۈنۈش (2)

قۇربان ھېيت گۈندىكى ئىزتىراپلىرىم

2008 - يىلى قۇربان ھېيت ئۈرۈمچىدە زىمىن قىشقا توغرا كەلدى. بۇ يىلى قىشلىق تىرىشچانلىق بىلەن ئۈرۈمچىگە كەلگەن ۋاقىت ئىدى. ھېيت نامىزى ئوقۇش ئۈچۈن بارغىنىدا، «غالبىيەت» يولىدىكى «بىرىتۈلمەشۇر جەمئىيەت» نىڭ ئىچى ۋە سىرتىدا ئورۇن قالمىغانىدى. جاينامازنى يولغا سېلىپ ناماز ئوقۇشقا توغرا كەلدى. ئىماننىڭ «سېراس» دېيىشى بىلەن ئىدىيەلەر تۇرۇشۇمغا، بىر ئۇيغۇر يىگىتى قىستىلىپ كېلىپ يېنىدا تۇرۇۋالدى. يىگىتتىن كۆيۈلدەپ ھاراق يۇراپ تۇراتتى. ئالدىنقى ئاخشى ئېغىر ئىچكىنى ئېنىقلىدى. مەسلىكى تېخى يېشىلىمىدۇ ياكى ناماز تىرىشىنى بىلمەيدۇ، ئىتائەت، يىگىت جايدا جەم تۇرالمىتى. قول باغلاپ تۇرۇشقا تېگىشلىك دەققىلەردە بىردە جېمىنى سىلايتتى، بىردە ئالدىغا، يېنىغا قاراپ باشقىلارنىڭ قانداق ناماز ئوقۇيدىغانلىقىنى كۆزىتىتتى. ئۇنىڭدىن كېلىۋاتقان ھاراق يۇرىقى خېلى كۈچلۈك ئىدى. بىر چاغدا ئۇنىڭغا تېلېفون كەلدى. ئۇ، يانفونىنى بېسىۋەتتى.

قۇربان ھېيت تىرىشچانلىقى ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىيەت كىملىكىدىكى زىددىيەتلىك نۇقتىلارنى كۆزىتىشنىڭ ياخشى يېرى بولغاچقا، قۇربان ھېيتنىڭ تۇنجى كۈنى كىچىك ۋاقىتنى جىم تۇتۇپ جەمئىيەت كۆزىتىشكە جىقەم. ئوتتۇرا ياشلىق تىرىشچانلىق ئۇيغۇرلارنى كۆزىتىش ئۈچۈن ئۈرۈمچىدە يېڭى ئېچىلغان «يېڭى رۇس كۈيلىرى تۈنەكخانىسى» نى، ئۈنۈپ سېتىپ يېشىدىكى ئۇيغۇر ياشلىرىنى كۆزىتىش ئۈچۈن ئۈرۈمچى «خۇاڭخېي» يولىدىكى «كابانا تۈنەكخانىسى» نى تاللىدىم. بىخەتەرلىكنى ۋە باشقا سەۋەبلەرنى كۆزدە تۇتۇپ، بىر ئاغىنىنى ئېلىۋالدىم. «يېڭى رۇس كۈيلىرى تۈنەكخانىسى» دا تاماق بۇيرۇتۇۋېتىپ بىر ئىشنى ھىرانلىق ئىچىدە بايقىدىم؛ بۇ تۈنەكخانىغا ئاساسەن ئۇيغۇرلار كېلىتتى، ئوتتۇرا ئاسىيلىق مېھمانلار ۋە خەنزۇ مېھمانلارنى كۆزدە تۇتۇپ كۆچۈل ئېچىش نومۇرلىرى رۇسىيە، خەنزۇچە ئېلان قىلىناتتى. ئىمما، قىزىق يېرى، قورۇما تىزىملىكىدە ئۇيغۇرچە خەت يوق ئىدى. مېھمانلار ئۇيغۇر، لېكىن قورۇما تىزىملىكىدە، تۈنەكخانا ۋە ئۆسكەندە ئۇيغۇرچە

ئاشكارىلايدۇ؟ قانداق ئاشكارىلايدۇ؟ زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ ئۇيغۇر رېئاللىقىغا كۆرسىتىدىغان تەسىرى نېمە؟ بۇ ھادىسىنىڭ ئىجتىمائىي يىلتىزى نېمە؟» دېگەندەك يانداش سوئاللارغا جاۋاب تېپىشقا تىرىشىمىز. تەتقىقات سوئالىنى تاپقانكەنمىز، شۇ سوئالنى يورۇتۇپ بېرىشكە ماس كېلىدىغان تەتقىقات مېتودلىرىنى تاللاش كېرەك. زىددىيەتلىك كىملىك ۋە مۇجەمل ئادەم دېگەن باش تېما سىمۋوللۇق ئالاقىلەردە نامايان بولىدىغان زىددىيەتلىك بەلگىلەر ۋە مەنىلەرنى تەكشۈرۈشنى تەقەززا قىلىۋاتقانلىقى ئۈچۈن، بۇ ماقالىدە «سانلىق مىقدار مېتودى» (定量研究方法, Quantitative Approach) دىن كۆرە، «سۈپەت تەتقىقاتى» (质量研究, Qualitative Approach) نىڭ تارماق مېتودلىرىدىن بولغان «ياندىن كۆزىتىش» (参与性观察, Participant Observation)، «زىيارەت قىلىش» (访问, Interview)، «پاراڭ تەھلىلى» (话语分析, Discourse Analysis) ۋە شەخسنىڭ بىۋاسىتە باشتىن كەچۈرگەنلىرىنى تەھلىل ئويىيكتى قىلىدىغان «ھايات كەچمىشى» (生活史, Life History) قاتارلىق بىرنەچچە ئۇسۇلدىن ئارىلاش پايدىلىنىمىز.

زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ ئۇيغۇر رېئاللىقىدا ئىپادە بولىدىغان، بىر- بىرىگە ئوخشىمايدىغان پەرقلىق ئىپادىلىرىنى تەھلىل قىلىشقا قولاي بولسۇن ئۈچۈن، ئۇيغۇر تۇرمۇش كارتىنىسىدىن خەۋەر بېرىدىغان بەزى ئۇچۇرلارنى - ئۈرۈمچىدىكى بىر- ئىككى تۈنەكخانا (دېبا) دا ياندىن كۆزىتىش ئۇسۇلى بويىچە يىققان ماتېرىياللىرىمىزنى، 2008 - يىلى مىلادى بايرىمى ئۆتكۈزگەن بەزى شەھەر ئۇيغۇرلىرىنىڭ سىمۋوللۇق ئىپادىلىرىنى، ئۈرۈمچى شەھىرىدە بىر ئۇيغۇر ئايالنىڭ ئىت يېتىلەپ كېتىۋاتقان كۆرۈنۈشىنى، ئامېرىكا ئەلچىخانىسى تەرىپىدىن ئىسمى ئەرەبچە بوپقالغانلىقى ئۈچۈن ۋىزىسى رەت قىلىنغان ئابدۇللا ئىسىملىك ئۇيغۇر يىگىتنىڭ كەچۈرمەشىنى، ئۆزۈمنىڭ ھاۋاي ھونولۇلۇ ئايروپورتىدا زىددىيەتلىك كىملىكتىن دالالەت بەرگەن قىسقا سەرگۈزەشتەمنى، ئاللاننىڭ ئىسمىنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان ۋە ھازىرغىچە تۇنجى يىگىتنى ئۇنتۇيالماي، ئۇنى «دۇنيادىكى ئەڭ ئېسىل ئەر» دەپ قارايدىغان بىر پامېشنىڭ ئاغزىدا بايانىنى ۋە «بىز مۇسۇلمانمۇ - ئۇيغۇرمۇ؟» دېگەن تېمىدا ئۆتكەنكى مەزگىللەردە ئىنتېرتورلىرىدا بولۇنغان مۇنازىرىنىڭ مۇھاكىمە نۇقتىلىرىنى تەھلىل قىلىمىز ھەم ئۈرۈمچىدە ئوخشىمىغان ياشتىكى، ئوخشىمىغان ئارقا كۆرۈنۈشكە ئىگە شەھەر ئۇيغۇرلىرىنى زىيارەت قىلىپ ئالغان ئىنكاسلىرىمىزنى تەھلىللىمىزگە يانداشتۇرىمىز. ماقالىنىڭ نەزەرىيەۋى تەھلىل بۆلىكىدە زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ يىلتىزى ۋە ماھىيىتىنى

شەھەرلىشىش، يەرشارىلىشىش قەدىمىنىڭ تېزلىشىشى، ئىجتىمائىي كونترول ۋە خىلمۇخىل ئىدىئولوگىيەنىڭ تەسىرى نەتىجىسىدە شەھەر ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئۆزلۈك تۇيغۇسىدا تۇتۇقسىزلىق، كىملىك تۇيغۇسىدا زىددىيەت كۆرۈلۈشىگە باشلىدى. شەھەر ئۇيغۇرلىرى كۆپ خىل كىملىك ئېھتىياجىغا بىرلا ۋاقىتتا دۇچ كېلىپ، دۆلەت كىملىكى جەھەتتىن جۇڭگولۇق، دىنىي كىملىك نۇقتىسىدىن مۇسۇلمان، مىللىي كىملىك جەھەتتىن ئۇيغۇر بولۇشتەك كۆپ قاتلاملىق ئىجتىمائىي كىملىكى ئىچىدە، كۆپ قاتلاملىق رېئاللىقتا ئۆزلىرىنىڭ ئىجتىمائىي كارتىنىسىنى يارىتىشقا تىرىشتى. كۆپ مىللەتلىك، كۆپ مەدەنىيەتلىك شەھەر جەمئىيىتىدە ئۇلارنىڭ رېئاللىقنىڭ ئوخشىمىغان ئېھتىياجلىرىغا ئىنكاس قايتۇرۇشى، تاقابىل تۇرۇشىغا توغرا كەلدى. بۇ جەرياندا تەبىئىي ھالدا بەزى زىددىيەتلىك تېڭىرقاشلار كېلىپ چىقتى. بۇ ھال شەھەر جەمئىيىتىدە مۇجەمل ئادەم، زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ مەيدانغا كېلىشىگە ئىجتىمائىي ئاساس ھازىرلىدى ۋە مەلۇم مەنىدىن شەھەر ئۇيغۇرلىرىنى خىلمۇخىل ئىدىئولوگىيە تەلىپى، ئوخشىمىغان قىممەت قارىشى ئاساسىدا مۇرەسسە قىلىشقا مەجبۇر قىلدى. ئىجتىمائىيەت، مەدەنىيەت جەھەتتىكى ئۆزگىرىشلەرنىڭ تېزلىشىشى نەتىجىسىدە ئۇيغۇرلارنىڭ ئەنئەنىۋى قىممەت قارىشى، تۇرمۇش، ئەخلاق مىزانلىرىدا كۆرۈلگەن تەۋرىنىش ھەم زامانىۋىلىشىش مۇساپىسىدە (گەرچە بۇ شەكىلەن زامانىۋىلىشىش بولسىمۇ) ھەرقانداق مىللەت ساقلانالمىدىغان دېلغۇللۇق كىشىلەرنىڭ كىملىكىدىكى زىددىيەتلىك نۇقتىلارنى، مۇجەمل ئادەملەرنى ئاۋۇتسا، رېئاللىقتىكى ئىلاجىسىزلىق تۇيغۇسى ھەتتا بەزىلەردە ئۆزىنىڭ مىللىي كىملىكىدىن ئەپسۇسلىنىدىغان ئەھۋاللارنى كەلتۈرۈپ چىقاردى.

قۇربان ھېيت نامىزىغا مەستلىكى تولۇق يېشىلمەي كەلگەن يىگىتمۇ، تۈنەكخانلاردا قۇربان ھېيتنىڭ تۇنجى كۈنىدە ئىچىشۋاتقان ئۇيغۇر ياشلىرىمۇ مۇرەسسەگە كەلمەيدىغان سىمۋوللارنى بىرلا ۋاقىتتا ئىپادە قىلىپ، زىددىيەتلىك كىملىكىنى ناھايان قىلىدۇ. دىنىي كىملىك نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، مۇسۇلمان بولۇش ھاراق ئىچىشكە بولمايدۇ دېگەنلىكتۇر؛ ھاراق ئىچىپ بولۇپ دۇئا قىلىشقا بولمايدۇ دېگەنلىكتۇر. لېكىن، ئۇ زىددىيەتلىك كىملىكلەر شەھەر ئۇيغۇرلىرىنىڭ رېئاللىقىدا بىرلا ۋاقىتتا ناھايان بولىدۇ ۋە ھەيران قالغۇچىلىكى يوق تۇرمۇش ئادىتىگە ئايلىنىدۇ. بىز ئاۋۋال بۇ بايانىمىزغا دەلىل تېپىش ئۈچۈن ھاراق ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ يېمەك - ئىچمەك مەدەنىيىتى توغرىلۇق بايانلار تېپىلىدىغان مەنبەلەرگە قاراپ باقايلى، «ئى مۇئمىنلەر، ھاراق ئىچىش، قىمار ئويناش پاسكىنا

خەت يېزىلمىغان. رىياسەتچى سورۇن باشلىنىش ئالدىدا مېھمانلارنىڭ قۇربان ھېيتىنى تەبرىكلىدى ۋە تەبرىك ئارقىلىقىدا «مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇلۇغ قۇربان ھېيتىنى... ئۇلۇغ ئىللادىن... تىلەيمىز» دېگەن تەبرىكلەرنى ئالاھىدە ئۇرغۇلۇق ئېيتتى. مەن ئۇنىڭ سۆزىدىكى «ئۇلۇغ ئىللا، مۇسۇلمان» دېگەن ئاتالمىلارنىڭ ئېيتىلىشى ئۇسۇلغا دىققەت قىلدىم. ئارىدىن بىر سائەت ئۆتۈپ كەتتى. مەن ئۇيغۇر مېھمانلارنىڭ ئالدىدىكى تىرىكلەرنى كۆزەتتىم. ئاياللار ئولتۇرغان ئۈچ - تۆت تىرىكلەردىن باشقا ھەممە تىرىكلەر ھاراق ياكى يىۋا قويۇلغان. سورۇن ئۈچۈنكى چىقىپ راسا قىزغاندا مۇنداق بىر نەچچە نۇقتا كۆزۈمگە چېلىقتى: بىرى، چىرىم ھاسىل قىلغان بىر تۈپ ئۇيغۇر قىزىنىڭ تىرىكەنلىك بىلەن دىسكو ئوينىشى ۋە چاچلىرىنى ئېشىپ تۇرۇپ بېسىلىپ ياتقان جىنىسى تۇيغۇلىرىنى ھەرىكەتلىرىدە ئاشكارىلىشى؛ ئىككىنچىسى، چىرايىدىن ئوتتۇرا ئاسىيلىكى بىرەر دۆلەتتىن كەلگەنلىكى چىقىپ تۇرىدىغان ئۈچ - تۆت چىرت ئىللىكنىڭ تۇرغان يېرىدىن ئاستا - ئاستا سۈرۈلۈپ، قىزلارنىڭ سېپىغا قېتىلىشى. بىر چىرت ئىللىك يىگىتنىڭ ئارىدىكى شوخ بىر ئۇيغۇر قىزى بىلەن بېقىشىپ، كىرىشىپ دىسكو ئوينىشى. ھەممە شۇنداق بېرىۋا، شۇنداق خاتىرجەم.

«كابدانا تۈنەكخانسى» غا ئۈرۈمچى ۋاقتى سائەت 11 بىلەن يېتىپ بارىدۇ. تونۇش - بىلىشىلەر مەزىدىن ئاڭلىغىنىمىزدەكلا، بۇ تۈنەكخانغا كېلىدىغانلارنىڭ تەخمىنەن تولىمى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىدەك قىلاتتى. مېھمانلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئۇيغۇر. يۈكەيدە، يۈل ئالدىغان يىردە نەچچە خەنزۇ بالا ئالدىراتىش ئىشلەۋاتاتتى. كۈتكۈچىلىك قىلىدىغان بىر ئۇيغۇر بالا ئىچىملىك تىزىملىكىنى ئالدىغا ئېلىپ كەلدى. قىزىق يېرى، بۇ يىردىكى تىزىملىككە ئۇيغۇرچە خەت يېزىلغانىدى. مەن نىرسە - كېرەك بۇيرۇتۇپ بولۇپ، كۈتكۈچى بالىدىن سورىدىم:

— ئۇيغۇر خوجايىن ئاچقان يىرمۇ بۇ؟
 — ياق، خوجايىنىمىز خەنزۇ، — كۈتكۈچى بالا يۈكەي تىرىكلەر قاراپ ماڭدى. مەن سەھنىگە قارىدىم. كىچىك قىزلار ئۇسۇللىرىنى قىلىق چىقىرىپ، نازاكتىلىك ئويناشقا تىرىشتى. ئىزدى يېنىك، لىرزان مۇزىكا پاتىلاندى. ياش بالىلار جۈپ - جۈپ بولۇپ تانىشقا چۈشتى. بەزى جۈرئەتلىك قىزلار يىگىتلىرى (مەن شۇنداق دەپ يىرەز قىلدىم) نىڭ بويۇنلىرىدىن قولنى ئۆتكۈزۈۋالغان، بەزىلىرى جايلىشىپ دېگۈدەك ئوينىيىتى. ئۇدۇلۇمدا ئىككى جۈپ قىز - يىگىت ئولتۇراتتى. بۇ ئىككى قىزنىڭ ھاراقنى دەھشەت كۈتۈرگىنىگە ھەيران قالدۇم. يىگىتلىرى ھاراق تەڭلىرىتى، قىزلار ئالدىتى. سائەت 12 بولدى. ئاغىنىم ئىككىمىز قايتىش ئۈچۈن جايانلىرىمىزنى كىيىپ سىرتقا ماڭدۇق. چىقىپ كېتىش ئالدىدا كاللامدىن ئالدى بىلەن: «ئۈنۈپىرىسىنى ئوقۇغۇچىلىرىدەك كۆرۈنىدىغان بۇ بالىلار كىچىك نەمە بارىدىغاندۇ؟» دېگەن خىيال ئۆتتى. چۈنكى، مېنىڭ بىلىشىمچە، ئۈرۈمچىدىكى ئالىي مەكتەپلەردە ياتاق بىنالىرى سائەت ئونلار بىلەن تاقىلىپ بولاتتى.

قىلىقلاردۇر. شەيتان ھاراق، قىمار ئارقىلىق ئاراڭلاردا دۈشمەنلىك ۋە ئاداۋەت تۇغدۇرماقچى. سىلەر ئەمدى ھاراقنى يانمايسىلەر؟» (سۈرە مائىدە، 15 - سۈرە 90 - ، 91 - ئايەتلەر)، «ئۆزۈڭلارنى ئۆزۈڭلار ھالاكەتكە باشلىماڭلار.» (سۈرە بەقەرە، 22 - سۈرە) [1] «ھاراق پاراكەندىچىلىكنىڭ ئاچقۇچى، بالا - قازاننىڭ سەۋەبچىسىدۇر. ھاراق ھەممە ئەسكىلىكنىڭ مەنبەسىدۇر.» [2] «ھاراق بارلىق جىنايەتنىڭ مەنبەسى، ئىجتىمائىي مەرەز. ھاراقكەشتىن ئاۋۋال خۇدا بىزار، ئىككىنچىدىن پەيغەمبەر بىزار، ئۈچىنچىدىن پەرىشتىلەر بىزار، تۆتىنچىدىن، جىمى ئەل - يۇرت بىزار.» [3] ئەنۋەر سەمەد قورغان «ئۇيغۇرلاردا پەرھىزلەر» ناملىق كىتابىدا ئۇيغۇرلارنىڭ يېمەك - ئىچمەك مەدەنىيىتىدە ھاراقنىڭ نېمىشقا پەرھىز قىلىنغانلىقى توغرىلىق مۇنداق يازىدۇ: «ئۇيغۇرلار كۈچلۈك مەست قىلىش رولىغا ئىگە ئىچمىلىكلەرنى ئىچىشتىن پەرھىز قىلىدۇ... ئۇيغۇرلاردا ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلغاندىن كېيىن مەست قىلغۇچى ئىچمىلىكلەرنى ئىچىش چەكلەنگەن... مەيلى ئىلگىرىكى دەۋرلەر بولسۇن ياكى ھازىر بولسۇن، ئاياللارنىڭ ھاراق ئىچىشى ئىنتايىن ئەخلاقسىزلىق ھېسابلىنىپ قاتتىق چەكلەنگەن ۋە چەكلىنىپ كېلىۋاتىدۇ.» [4]

دۇئا بىلەن ئاخىرلاشقان ھاراق سورۇنىدا جەمئىيەتشۇناسلىق نۇقتىسىدىن تۇرۇپ قىلىدىغان ئىككىنچى بىر مۇھاكىمە نۇقتىسى بار. ئۇ بولسىمۇ باشقىلارنىڭ باشلىققا ھاراق تۇتۇپ، باشلىقنىڭ سۈكۈتتە ئولتۇرۇشى. بۇ يەردە ئىشخانىدا، مەمۇرىي ئورگانلاردا ئۆز كۈچىنى كۆرسىتىدىغان بىۋىرۇكراتلىقنىڭ، توغرىراقى سىياسىيىنىڭ كۆلەڭگىسى ئەكس ئېتىدۇ. بۇ - سىياسىيلاشقان ھەرىكەت (political behavior) بولۇپ، سىياسەتكە مۇناسىۋەتلىك ئىجتىمائىيلىشىش ئوربىتىسىدا بۇنىڭغا خاس ھالدا ئۆزۈڭلۈك يېتىشتۈرگەن باشلىق ئون نەچچە ئۇيغۇر ئولتۇرغان سورۇندا زىددىيەتلىك كىملىكنى سىمۋوللۇق ئۇسۇللار بىلەن نامايان قىلىۋاتىدۇ. بۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ سىياسىي جەھەتتىن ئىجتىمائىيلىشىشىدۇر. بۇ ئاخىرى بېرىپ ئۆزىنىڭ ئەڭ تۈپكى ئىنسانلىق ئۆلچىمى ۋە ئۇيغۇرلارنىڭ ئەنئەنىۋى قىممەت قارىشى بىلەن زىتلىشىۋاتىدۇ. بەزى ئورگانلاردا، يىغىنلاردا كۆپ ئۇچرايدىغان باشلىققا ھاراق تۇتۇش ھەرىكىتى بىلەن ئۇيغۇر ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىدىكى تاماقتىن كېيىن دۇئا قىلىش ھەرىكىتى بىرلا ۋاقىتتا سىمۋوللۇق يوسۇندا پەيدا بولۇپ، بىر خىل زىددىيەتلىك رېئاللىقتىن بېشارەت بېرىۋاتىدۇ. «يېڭى رۇس كۈيلىرى تۈنەكخانىسى» (توغرىراقى - «ئىشرەتخانىسى» - مەسئۇل مۇھەررىردىن) دا رىياسەتچى

شۇ كۈننىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ دىنىي مۇراسىم كۈنى ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالمايدۇ ۋە «ئاللا، ئۇلۇغ قۇربان ھېيت» دېگەن گەپلەرنى ئۇرغۇلۇق ئېيتىدۇ. ئەمما ھايال ئۆتمەي كۈلكىلىك تۈستە، «ئاللا، مۇسۇلمان» دېگەنگە ئوخشاش دىنىي تۈسكە ئىگە سىمۋوللار بىلەن كومېدىيىلىك سېلىشتۇرما پەيدا قىلىپ، ئىچىشۋازلىق باشلىنىدۇ؛ شەھۋانىي تۇيغۇنى ئاشكارىلايدىغان ئەسەبىي دىسكولار ئوينىلىدۇ. «خۇاڭخې» يولىدىكى «كابانا تۈنەكخانىسى» دا ئەھۋال باشقىچە. يىگىتلەر «قىز دوستلىرى» غا ھاراق تۇتىدۇ، قىزلار ھاراقنى قايتۇرماي ئىچىشىدۇ. ئەمەلىيەتتە، جەمئىيەتشۇناسلىق نۇقتىسىدىن تەھلىل قىلغاندا، بىرىنچى كۆرۈنۈشتىكى چەت ئەل ھارىقىنى ھەۋەس بىلەن ئىچىۋاتقانلارمۇ، «كابانا تۈنەكخانىسى» دىكى قىزىل ھاراقنى قايتۇرماي ئىچىۋاتقان قىزلارمۇ ئۆزلىرىنىڭ خىيالىدىكى، تەسەۋۋۇرىدىكى كىملىكنى نامايان قىلىش ئۈچۈن تىرىشىۋاتىدۇ. ياۋروپا ئۈرۈمچىدىن تولىمۇ يىراق. ئەمما، بەزى ئۈرۈمچى ئۇيغۇرلىرى تېلېۋىزوردىن، كىنولاردىن، رومانلاردىن ياۋروپالىقلارنىڭ قىزىل ھاراقنى سۈمۈرۈپ تۇرۇپ نازاكەتلىك بىر يوسۇندا ئىچكىنىنى كۆرگەن ۋە چىن رېئاللىقتا ئۆزلىرىنى ئەنەشۇنداق «مەدەنىيەتلىك» كۆرسىتىشكە تىرىشقان. بۇ خىل روھىي ھالەتنى فرانسىيە جەمئىيەتشۇناسى ژان بوردىليارد «مېدىيە ۋاسىتىلىرىنىڭ تەسىرىدە نۇسخلانغان سۈنئىي رېئاللىق» [5] دەپ ئاتىسا، كىملىكنى سىمۋوللۇق ئالاقە نۇقتىسىدىن كۆزىتىشنى تەكىتلەيدىغان ئامېرىكا جەمئىيەتشۇناسلىرىدىن مېككال بىلەن سىممونىس مۇنداق دەيدۇ: «ئادەم ئۆز نۆۋىتىدە بىر چۈش كۆرگۈچى، غايىۋىلىك ئىچىدە ياشايدىغان بىر مەخلۇق، ئۆزىنى خىيالىدىكى غايىۋى ئوبراز ئۈچۈن بېزەپ كۆرسىتىدىغان مەخلۇق. ئۇ، ھاياتتا رول ئېلىپ ياشايدۇ. لېكىن، بۇ ئاسان ئىشقا ئاشمايدۇ. ئۇ، خىيالىدىكى ئۆزىنى نامايان قىلىش ئۈچۈن ئۆزى ياشاۋاتقان دۇنيادىن غايىسىگە يېقىنلىشىپ كېتىدىغان ئۇچۇرلارنى قىدىرىدۇ، قىياس قىلىدۇ، ئاندىن ئېرىشكەنلىرىنى مۇقىمسىز بازاردا تەجرىبە قىلىدۇ.» [6]

ئۇيغۇر شەھەر تۇرمۇشىدىن بىر كۆرۈنۈش (3)

مىلاد بايرىمىدىكى ئۇيغۇرلار

2008 - يىلىلىق مىلاد بايرىمى (ئىلگىرى روزىپىستوۋ بايرىمى دەپ قىلىناتتى) ئۈرۈمچىدە قاتتىق تۇمانلىق بىر كۈنگە توغرا كەلدى. مىلاد بايرىمىنىڭ ھەربىيىسىدا ئۇيغۇرلار كىرىش مۇمكىنچىلىكى بولغان بىر قانچە رېستوران، تۈنەكخانىسى كۆزەتتىم. جەنۇبىي قوۋۇق (نەزىمىن) بىلەن دائىمىي (تۆت كوجا) ئارىلىقىدىكى خەنزۇ خوجايىنلار ئىگىدارچىلىق قىلغان قۇۋاقخانىلارنىڭ بىرىسىدەمۇ ئورۇن قالمىغان. بەزى قۇۋاقخانىلاردا بېشىغا مىلاد بېۋاينىڭ باش كىيىمىنى

كەلسەك، «ئىتتىنى ئاساسەن ئوۋچىلىقتا، پادىچىلىقتا ئىشلەتكەن، ئىت بېقىلسا بەرىكەت قاچىدۇ، ئۆيگە پەرىشتە كىرمەيدۇ، دەپ قارايدىغان» [7] ئۇيغۇرلار ئارىسىغا بۇنداق تۇرمۇش كارتىنىسىنىڭ سىڭىپ كىرىشى، مۇجەمەل ئادەم ۋە زىددىيەتلىك كىملىككە سەۋەب بولىدىغان يەنە بىر مۇھىم ئامىلىنى روشەنلەشتۈرۈپ بېرىدۇ. يەنى، كىشىلەر دۇنيادىكى تۈزۈك ئورنى يوق ئۇششاق - ئاجىز ھىللەتلەرنىڭ بايراملارنى، مەدەنىيەتتىكى سىمۋوللۇق بەلگىلىرىنى ھەرگىزمۇ قوبۇل قىلمايدۇ. ئەھمما، كۈچلۈك، زامانىۋى ھىللەتلەرنى دورايدۇ، شۇلاردەك بولۇشقا تىرىشىدۇ. بىر تەرەپتىن، بۇ - شۇ كىشىلەرنىڭ ئۆزلىرىدىكى تايانچسىزلىق، مەنىسىزلىك تۇيغۇسىنى غايىۋى ئوبرازغا ئىنتىلىتىش ئارقىلىق بېسىشقا ئۇرۇنغانلىقىنىڭ نەتىجىسى. يەنە بىر تەرەپتىن، «لايىقىدا زامانىۋىلىشايلى» ناملىق كىتابنىڭ ئاپتورى، ئامېرىكىلىق ئىنسانشۇناس مارك لېچنىڭ گېپى بويىچە چۈشەندۈرگەندە، «تەرەققىي تاپمىغان جايلاردىكى كىشىلەر زامانىۋىلىقنى غەرىپچە بولۇش دەپ چۈشىنىدۇ ۋە غايىسىدىكى ئوبراز بىلەن مۇمكىنسىز رېئاللىقنى ئوتتۇرىسىدا تىپىرلايدۇ» [8] بىر ئىجتىمائىي توپ ئەنە شۇ غايىسىدىكى ئوبراز ئۈچۈن كۈچىگەندە، ئەسلىدىكى مەدەنىيەت كىملىكى بىلەن قوبۇل قىلىش ئالدىدا تۇرغان مەدەنىيەت كىملىكى ئارىسىدا زىددىيەت كۆرۈلىدۇ. مەسالەن، ماڭا رېستوران پەلەمپىسىدە ئۇچراپ «بۈگۈن پىڭ ئەن يې تۇرسا» دېگەن ئۇيغۇر قىزى ئائىلىسىدە، ئاتا - ئانىسىنىڭ قېشىدا تاماقتىن كېيىن دۇئا قىلىشى؛ خىزمەت ئورۇنلىرىدا مۇسۇلمان بولمىغان بىرەر خىزمەتدەشنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرى تۈگەپ كەتسە جەسەت كۆيدۈرۈش مەيدانىغا چىقىشى؛ شۇلارنىڭ ئادىتى بويىچە دەپنە مۇراسىمىغا قاتنىشىشى ۋە ھەتتا شۇ كۈنى كەچتە ئۇ يەنە چېركاۋغا بېرىپ قېلىشىمۇ مۇمكىن. ئىت يېتىلىۋالغان ئۇيغۇر ئايال بولسا بەلكىم پىستىسىنى سۆيگەن لەۋلىرى بىلەن ئۆيىدە قىزى، ئوغلىنى سۆيۈپ قويۇشىمۇ مۇمكىن. بۇ تامامەن تەسەۋۋۇرغا سېغىدىغان ئەھۋال. زىددىيەتلىك كىملىككە ئىگە بولۇش دېگەنلىك، يۇقىرىقىدەك ئىجتىمائىي مۇھىتقا ماسلىشىش ئۈچۈن ئىستراتېگىيە بەلگىلەپ، رېئاللىققا تاقابىل تۇرۇش دېگەنلىكتۇر. ماكرولۇق كونتروللۇق، ئىجتىمائىي ئۆزگىرىش بۇ جەرياننى تېزلىتىدۇ ۋە كىشىلەرنىڭ ئىرادىسىگە باغلىق بولمىغان ھالدا چىن، مۇقىم كىملىككە ئىگە بولۇش قىيىنلىشىدۇ. بۇنىڭ بىلەن رېئاللىقتا زىددىيەتلىك كىملىككە ئىگە بىر توپ مۇجەمەل ئادەم پەيدا بولىدۇ. بۇ، زىددىيەتلىك قىممەت قارىشى كۈرىشى داۋامىدا ياشاۋاتقان بۈگۈنكى دۇنيا كىشىلىرى ئۈچۈن ساقلانغىلى بولمايدىغان ھادىسىدۇر. 1998-يىلى

كىيىنلىك ئۇيغۇر يىگىتلىرىنى، مىلادىيە بىر يىلىغا خاس ھالدا تولۇق خىرىستىئانچى كىيىنگەن ئۇيغۇر قىزلىرىنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ. مۇسۇلمانچى بىر كاتتا رېستوراننىڭ ئالدىدىن مائىنىلىق ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، مىلادىيە بۇۋانىنىڭ رەسمى قىيىلىپ، رېستوراننىڭ چوڭ يولغا قارايدىغان دېرىزىسىگە جايلىنىۋېتىلگەنلىكىنى كۆرۈم. يېڭى ئېچىلغان يەنە بىر مۇسۇلمانچى كاتتا رېستوراننىڭ ئالدىغا كىلىم. رېستوران ئىشىكىنىڭ ئۈستىگە «قۇربان ھېيتىڭلارغا مۇبارەك بولسۇن» دەپ خەنزۇچە خەت يېزىلغان (قۇربان ھېيت ئۆتۈپ كەتكىنىگە ئىككى ھەپتىگە بولغانىدى)، رېستوران يەرلىمىسىنىڭ ئىككى يېنىغا مىلادىيە دەرىخى قويۇلغان. يەنە بىر مۇسۇلمانچى كاتتا رېستوراننىڭ يەرلىمىسىدە ئۆزۈمنى ئورۇن تايالمايۋاتقان خەرىدەردەك كۆرسىتىپ، سۇخانىدىن چىقىۋاتقان بىر ئۇيغۇر قىزدىن شەرتى سورىدىم:

— نىمانداق ئادەم جىم بۇگۈن!

— بۇگۈن دېگەن يىڭ ئىن يىي (تىنچلىق كېچىسى) تۇرسا، — دەپ قىز ۋە «نىمانداق مەتۇ ئادەم بۇ!» دەپ ئويلىدى بولغاي، باش - ئايىقىغا بىر قۇر قارىۋەتكەندىن كېيىن ئىچىگە كىرىپ كەتتى.

ئۇيغۇر شەھەر تۇرمۇشىدىن بىر كۆرۈنۈش (4)

ئىت يېتىلىۋالغان ئۇيغۇر ئايال

2009-يىلى ماي ئېيىنىڭ ئاخىرلىرىدا ئىنىم بىلەن ئۈرۈمچىنىڭ «يەنئەن» يولىدا كېتىۋاتاتتۇق. تۇيۇقسىز ئالدى تەرىپىمىزدىن زانخۇ ئىتى يېتىلىپ، بىر قولىدا كىچىك يىسىم كۆتۈرۈۋالغان بىر ئۇيغۇر ئايال چىقىپ كەلدى. ئايال 50 ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان بولۇپ، يۈزۈر كىيىنگەندى. يېتىلىۋالغان ئىت بىر يولغا بولغاچقا، دەسلىپدە كۆزۈمگە بۇرسەك كۆرۈنۈپ كەتتى. يېقىن كەلگەندە سېسىلىپ قارىساق، ئۇ ئايالنىڭ يېتىلىۋالغان بىر دەلىلى تاندا قاتتىق قات باغلانغان زانخۇ ئىتى ئىكەن. ئايال يېنىمىزدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ قولىدىكى پىستىسىنى سۆيۈشكەنمۇ ئۆلگۈردى.

— سۈرەتكە تارتىۋالغۇدەك كۆرۈنۈش ئىكەندۇق، — دېدىمىز.

— شەھەر مەن بېرىپ دەپ باقاي، — دېدى ئىنىم ۋە ئارقىسىدىن يېتىشىپ بېرىپ سىياپە ئاھاڭدا شۇ ئايالدىن سۈرەت تارتىشقا بولىدىغان - بولمايدىغانلىقىنى سورىدى.

— ئۇي بۇچى، ۋو مېيۇ شىجىيەن (كەچۈرۈك، ۋاقىم يوق)، — دېدى ئۇيغۇر ئايال خەنزۇچە. ۋە شۇنداق دېگەنچە يىراقلاپ كەتتى. يۇقىرىقى ئىككى كۆرۈنۈشتىن بىز مۇنداق بىر داڭقان پۇتى سوئال قويۇپ باقايلى: بىر ئادەم بىرلا ۋاقىتتا ھەم مۇسۇلمان ھەم خىرىستىئان بولالامدۇ؟ ئاندىن بىز يەنە ئىلگىرىلەپ: «ئۇيغۇر تىلى ئۆگەنگەن بىر چەت ئەللىك مۇسۇلمان بولۇۋېلىشى، قۇربان ھېيت ئۆتكۈزۈشى مۇمكىنمۇ؟» دەپ سوئال قويساق، يۇقىرىقى ئىككى كۆرۈنۈشنىڭ قانداق رېئاللىقتىن دېرەك بېرىدىغانلىقى سەل ئاشكارا بولىدۇ. ئىت يېتىلىۋالغان ئۇيغۇر ئايال مىسالغا

ئوينىدۇ» [11] يۇقىرىقى مىساللاردا ئابدۇللاننىڭ ۋە مېنىڭ كەچۈرمىشىمدە دەل مۇشۇ خىل پاكىت ئەكس ئەتكەن ھەم ياغلىق قاپاق ئوبيېكتى بوپقىلىش بىزدە «مەن زادى كىم؟» دېگەن سوئالنى تۇغدۇرغان. مەن ئۆزۈمنىڭ كەچۈرمىشى ھەققىدە زىددىيەتلىك بىر ئەھۋالنى سېزىپ مۇنداق خۇلاسگە كەلگەن: بۈگۈنكى دۇنيادا تەرەققىي تاپقانلار - كۈچلۈكلەر ئۆزىنىڭ مىللىي كىملىكى ھەققىدە ئانچە ئويلىشىپ ئولتۇرمايدۇ. ئەمما، تەرەققىي تاپمىغان ئاجىز ئىجتىمائىي توپ ئۇنى ئۇنتۇپ كەتسە بولمايدۇ. ئايروپورتلاردا، بىخەتەرلىك تەكشۈرۈش ئورۇنلىرىدا، مېھمانخانىلاردا قانداق مىللىي كىملىككە ئىگە ئىكەنلىكى ياغلىق قاپاق ئوبيېكتىغا ئايلانغان ئىجتىمائىي توپنىڭ سەمىگە سېلىپ تۇرۇلىدۇ. مانا مەن ئۆزۈمنىڭ ياغلىق قاپاق ئوبيېكتىغا ئايلانغان دىنىي ۋە مىللىي كىملىكىمنى پات-پات، دۆلەت ئىچىدە ۋە سىرتىدا، گاھىدا تېرىكىپ، گاھىدا ئاچچىق يۇتۇپ دېگۈدەك ھېس قىلىپ تۇرىمەن. كىملىكىمنى ئېسىمگە سېلىپ تۇرىدىغان ئىشلار چىقىپ تۇرىدۇ.

بۇ ھالىنى بۈگۈنكى دۇنيا ۋە غەرب رېئاللىقى نۇقتىسىدىن كۆزەتكەن ئامېرىكىلىق جەمئىيەتشۇناس ئېرۋىن گوفمان «ئەيىناق: بۇلغانغان كىملىك ھەققىدە خاتىرىلەر» ناملىق كىتابىدا مۇنداق ئىزاھلايدۇ: «كىملىكى بۇلغانغان كىشىلەر ئۆز ئوبرازى ھەققىدە باشقىلار ئۆزىگە قايتۇرغان ئىنكاس ئاساسىدا تونۇشقا ئىگە بولىدۇ» [12] مىللەت جەمئىيەتشۇناسلىقى تەتقىقاتچىسى، ئامېرىكىلىق جەمئىيەتشۇناس مارتىن مارگېر بۇنىڭغا ياندىشىپ مۇنداق چۈشەندۈرىدۇ: «ھەرقانداق كۆپ مىللەتلىك جەمئىيەتتە كىشىلەرنىڭ مىللەت تەۋەلىكى ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي كىرىمى، ئىقتىسادىي، سىياسىي ئورنىنىڭ بەلگىلىنىشىدە مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ. ئاددىي قىلىپ ئېيتقاندا، كىشىلەر قانداق مىللەت بولسا، خىزمەت، بايلىق، مائارىپ قاتارلىق جەھەتلەردە شۇنىڭغا تۇشلۇق نېسىۋىگە ئېرىشىدۇ» [13] مىللىي كىملىكى بۇلغانغان، ئاجىز، تەرەققىي تاپمىغان كىشىلەرنىڭ ھېسسىياتىنى باشقىلار چۈشىنىشى خالىمايدۇ. توغرىراقى، ئىجتىمائىي ئورنى يۇقىرى كىشىلەر ياغلىق قاپاق ئوبيېكتىغا ئايلانغان كىشىلەردىن ئىستىخىيلىك ھالدا ئۆزىنى قاچۇرىدۇ. بۇ ھالىنى ئامېرىكىلىق مىللەت جەمئىيەتشۇناسى نيۇمەن بىر تەرەپلىمە قاراش ۋە ئادەت كۈچى نۇقتىسىدىن مۇنداق چۈشەندۈرىدۇ: «بىر خىل ئىجتىمائىي توپتىكى كىشىلەر يەنە بىر خىل ئىجتىمائىي توپتىكى كىشىلەرگە بىر تەرەپلىمە قاراشلىرىنىڭ تەسىرىدە مۇئامىلە قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ بىر تەرەپلىمە قاراشلىرىدا مۇشۇ توپتىكىلەرنىڭ ياتلار ھەققىدە ئورتاق تونۇشقا ئايلىنىپ بولغان سەلبىي ھېسسىياتلىرى،

— بۇ ئىرەبچە خەتمۇ؟ سىز جۇڭگولۇق ئىرەبمۇ؟
— ياق، بۇ ئىرەبچە خەت ئىسمى، ئۇيغۇر يېزىقى. ئۇيغۇرلار جۇڭگونىڭ غەربىدە ياشايدىغان مۇسۇلمانلار.

— جۇڭگودا مۇسۇلمان بارلىقىنى تۇنجى قېتىم ئاڭلىشىم، — تاموزنا خىلمى ناھايىتى ئاۋايلاپ تۇرۇپ سىنىڭ (VCD يىلاستىكىسى) ئورالغان گېزىتىنى ئېچىپ تەكشۈردى. ھەممىنى بىر - بىرلىپ تەكشۈرگەندىن كېيىن، ماڭسام بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى. يۈك - تاڭلىرىمنى قايتىدىن قول ھارۋىسىغا سالىم - دە، چىقىش ئېغىزىغا قاراپ ماڭدىم. ئۆزۈم ئايروپورتتىن چىقىپ، ئىرەبچە تېخى كىرىپ تۇرۇپ چارخاب كىتىم.

5 - كۆرۈنۈشتە مىسالغا ئېلىنغان ئابدۇللاننىڭ تېررورىزم بىلەن مۇناسىۋىتى يوق. ئەمما ئىسمى ئەرەبچە بولغىنى، دىنىي كىملىكى مۇسۇلمان بولغىنى ئۈچۈن ئادالەتسىز مۇئامىلىگە ئۇچرىغان. ئۇ - دىنىي كىملىكى تېررورلۇق ھەرىكەتلىرىنىڭ كاساپىتىدىن بۇلغانغان، ياغلىق قاپاق ئوبيېكتىغا ئايلانغان تالاي كىشىنىڭ بىر مىسالى. قىزىق يېرى شۇكى، شۇنچە يىراق ئوتتۇرا شەرقىتىكى توقۇنۇشلار ۋە خەلقئارالىق سىياسىي كۈچلەرنىڭ تەسىرى ئۇ ئىشلار توغرىسىدا تۈزۈك بىر نەرسە بىلمەيدىغان ئابدۇللاننىڭ ھاياتىغا تەسىر كۆرسەتتى. بۇ ھال ئىنساننىڭ زىددىيەتلىك كىملىكىنى ھېس قىلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، نامەلۇم سىياسىي كۈچلەرنىڭ يوشۇرۇن تەسىرىگە ئۇچرايدىغانلىقى ۋە بۇ تەسىرلەرنىڭ ئۇنىڭ ھاياتىدا كېيىنچە ئۆزىنى ئاشكارىلاش مۇمكىنچىلىكى بارلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ. مېنىڭ ئەھۋالىم ئابدۇللاننىڭكىدىن سەل پەرقلىنىدۇ. يەنى ئابدۇللان دىنىي كىملىكى ياغلىق قاپاق ئوبيېكتىغا ئايلىنىش سەۋەبلىك ئادالەتسىز مۇئامىلىگە ئۇچرىغان بولسا، مەن جۇڭگولۇق بولغىنىم ئۈچۈن ئادالەتسىز مۇئامىلىگە ئۇچرىدىم. تاموزنىدا مېنىڭ ياغلىق قاپاق ئوبيېكتىغا ئايلانغان ھەر ئىككىلا كىملىكنىڭ بىرلا ۋاقىتتا بولۇشى، يەنى، ھەم مۇسۇلمان ھەم جۇڭگولۇق بولۇشۇم سومكا - چامادانلىرىمنىڭ باشقىلارنىڭكىدىن ئۈزۈنراق تەكشۈرۈلۈشىگە سەۋەبچى بولغان. يۇقىرىقىدەك ئەھۋالدا ئابدۇللاننىڭ ۋە مەندەك بىر ئادەمنىڭ زىددىيەتلىك كىملىكىنىڭ يەنە بىر ئىپادىسىنى ھېس قىلىشى، گاڭگىرىشى تۇرغان گەپ.

يۇقىرىقى ئەھۋالنى جەمئىيەتشۇناسلىق نۇقتىسىدىن تەھلىل قىلساق ۋە ئۇنى مىللىي كىملىك تەتقىقاتچىلىرىدىن ئامېرىكىلىق سىتېفېن كورنېل ۋە دوگلاس خارتماننىڭ نەزەرىيىسى بويىچە چۈشەندۈرسەك، «بىر ئادەمنىڭ مىللىي كىملىكى ئۇنىڭ ھاياتىدىكى پۇرسەتلىرىدىن، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلىرىدىن، كۈندىلىك ھايات سەرگۈزەشتىسىدىن دېرەك بېرىدۇ ۋە ئۆزلۈك چۈشەنچىسىدە مۇھىم رول

ئادالەتسىز مۇئامىلىسى ئەكس ئېتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن، ئوخشىمىغان تەۋەلىكتىكى، ئوخشىمىغان كاتېگورىيىدىكى كىشىلەرنى كەمسىتىش خاھىشى باش كۆتۈرىدۇ ۋە يەكلەنگەن توپنىڭ جەمئىيەتتىن ئېرىشىدىغانلىرىدا ھامان تەڭسىزلىك كۆرۈلىدۇ. [14]

ئۇيغۇر تىرىشچانلىقىدىن بىر كۆرۈنۈش (6)

ئۇيغۇرمۇ - مۇسۇلمانمۇ؟

2008-يىلى «تىرىشچانلىق» قاتارلىق ئىنتېرنېت تورى بېكەتلىرىدە «بىز ئۇيغۇرمۇ - مۇسۇلمانمۇ؟» دېگەن تېمىدا تالاش - تارتىش ئىزى چىقتى. بۇ مۇنازىرىلەردە زىددىيەتلىك كىملىكنى ھېس قىلىۋاتقان ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ كىملىك ھەققىدىكى ئىزى تىرىشچانلىرى ئاشكارىلانغانىدى. ئارىلىقتا بىر نەچچە خىل قاراش ئوتتۇرىغا چىقتى. بىرىنچى خىل قاراشچىلار: «بۇنىڭدىكى ھەممە مۇسۇلمان بىر، بىز ئۇ مىللەت، بۇ مىللەت دەپ ئايرىپ ئولتۇرماستىمىز، مىللەت ئۇقۇمىنى تەكىتلىمەستىمىز كېرەك» دېگەن قاراشنى ياقلىدى ۋە يىلەستىندە، ئىراققا، ئافغانىستاندا ئۇرۇش ئىس - تۈتەكلىرى ئىچىدە ياشاۋاتقان مۇسۇلمانلارغا ھېسدا تىلىق قىلىپ، ئۇيغۇر قېرىنداشلارنى ئاشۇ ئازاب چېكىۋاتقان مۇسۇلمانلارنىڭ ئەھۋالىغا كۆڭۈل بۆلۈشكە چاقىردى. «بىز ئاۋۋال ئۇيغۇر، ئاندىن مۇسۇلمان» دېگۈچىلەر مىللىي كىملىكنىڭ دىنىي كىملىكتىن ئاۋۋال تۇرۇشىنى تەكىتلىپ: «توغرا، ئۇ مۇسۇلمانلارنىڭ ئازاب چېكىۋاتقانلىقى راست، ئەمما ئۇلار جاھاندا ئۇيغۇر دەپ بىر مىللەتنىڭ بارلىقىنى بىلمەيدۇ. بىز ئۇيغۇرلار مۇسۇلمان دەپ ئاتىلىپ قالغىنىمىز ئۈچۈن ئەرەب رادىكال كۈچلىرىنىڭ ئىسپاتى دىنىي ھەرىكەتلىرىنىڭ تەسىرىگە ئۇچىرىدۇ. بىزنىڭ ئۈچۈن يىراقتىكى كىشىلەرنىڭ ئەھۋالىغا كۆڭۈل بۆلۈشىمىزنىڭ ھاجىتى يوق. ئەمەلىيەتچانلىق نۇقتىسىدىن ئالغاندا، مىللىي كىملىك دىنىي كىملىكتىن ئۈستۈن تۇرۇشى كېرەك» دېگەن قاراشنى ئىلگىرى سۈردى. ئۈچىنچى خىل قاراشچىلار بولسا بۇ مۇنازىرىدىن بىمىنلىك ھېس قىلىپ: «ئۇيغۇر بىلەن مۇسۇلمانلىق كىملىكنىڭ تاقىشىدىغان نىرى بار؟ بۇ تېمىدا مۇنازىرىگە ئىززىتىگۈدەك نېمە بار؟ بىز ھەم ئۇيغۇر ھەم مۇسۇلمان. بۇ ئىككى ئۇقۇم بىر - بىرى بىلەن سىغىشىدۇ» دېگەن قاراشنى ئوتتۇرىغا قويدى.

ئىنتېرنېت تورلىرىدا «بىز ئۇيغۇرمۇ - مۇسۇلمانمۇ؟» تېمىسىدا بولۇنغان مۇنازىرە شەھەر ئۇيغۇرلىرىنىڭ زىددىيەتلىك كىملىكىدىن دالالەت بېرىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئوخشىمىغان ئىدىئولوگىيە، پەرقلىق قىممەت قاراشى ئاساسىدا مەۋجۇد بولۇپ تۇرغان ئۇيغۇر رېئاللىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. يەنى شەھەر ئۇيغۇرلىرى ئىسلام ئىدىئولوگىيىسى، غەرب ئىدىئولوگىيىسى... قاتارلىق ئوخشىمىغان ئىدىيە سىستېمىلىرى ۋە ئوخشىمىغان قىممەت قاراشلىرى بىرلا ۋاقىتتا تەسىر كۆرسىتىۋاتقان ھەم مەۋجۇد بولغان رېئاللىقتا ياشايدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا مۇجەل ئادەم

ۋە زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ پەيدا بولۇشى تەبىئىي. ھېنىڭ كۆزىتىشىمچە، بۇ خىل مۇرەككەپ ھالەت شەھەر ئۇيغۇرلىرىدا پۈتۈنلەي قارىمۇ قارشى بىر نەچچە ئىجتىمائىي توپنى پەيدا قىلدى. بىرىنچى، پۈتۈنلەي غەرب مەدەنىيىتى ھەم غەربچە تۇرمۇش شەكلىگە مەستانە بولغانلار؛ ئىككىنچى، «مىللەت، زامانىۋىلىشىش» ئۇقۇملىرىنىڭ ھەممىسىگە قارشى تۇرۇپ، ھاياتلىقىدا ئوشۇقچە ئىشقا باش قاتۇرماي «ھەممىمىز بىر ئىنسان» دېگەن ئىدىيىدە مۇسۇلمان بولۇپ، ھازىرقى ھالىتىگە شۈكۈر قىلىپ ياشاشنى خالايدىغانلار؛ ئۈچىنچى، مىللىي كىملىك ۋە مىللىي مەنپەئەتنى بىرىنچى ئورۇنغا قويغان، مىللىي ئىپتىخارلىق تۇيغۇسى كۈچەيگەن، يۇقىرىقى ئىككى يولدىن پەرقلىق يول تۇتقانلار؛ تۆتىنچى، شامالنىڭ يۆنىلىشىگە قاراپ ئىش تۇتۇۋاتقانلار.

ئەمەلىيەتتە، يۇقىرىقى مۇنازىرە ئوخشىمىغان ئىدىيە سىستېمىلىرىنىڭ ئۇيغۇر رېئاللىقىدا توقۇنۇشۇۋاتقانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ. بۇ خىل زىددىيەتلىك ھالەت داۋاملىشىۋەرسە تەبىئىي ھالدا زىددىيەتلىك كىملىكنى باشتىن كەچۈرىدۇ. زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ نەتىجىسى نېمە بولىدۇ؟ كىشىلەردە كىملىك ۋە سۆھبەتسىز كۆرۈلىدۇ. ئۇنداقتا كىملىك ۋە سۆھبەتسىز دېگەن نېمە؟ كىملىك ۋە سۆھبەتسىز دېگەن نېمە، «كىشىلەردىكى نىشان، يۆنىلىش تۇيغۇسىنىڭ يوقاپ، زىددىيەتلىك ئىستەكنىڭ باش كۆتۈرۈپ، يادرولۇق قىممەت قارىشىنىڭ ئۆلۈشى؛ ئۆزلىك تۇيغۇسىنىڭ ئۆلۈشىدۇر.» (ئېرىكسون، 1968) [15] كۆلىپىكتىپ كىملىك تۇيغۇسى بىرلىككە ئىگە، بىر خىل ئىدىئولوگىيىدە ياشايدىغان مىللەتلەردە ھەرگىزمۇ كىملىك ۋە سۆھبەتسىز باش كۆتۈرمەيدۇ. مەسالەن، ئىنگىلىزلار ھەرگىزمۇ «بىز ئىنگىلىزمۇ، خرىستىئانمۇ؟» دېگەن سوئالنى قويۇپ يۈرمەيدۇ. سەۋەبى، كىشىلەر ئۆزلىرى ئۆتەۋاتقان رولنى جەمئىيەتنىڭ قوللاۋاتقانلىقىنى بىلسە، بىر خىل ئاكتىپ روھىي ھالەتكە ئۆتىدۇ، ئۆزىنى ھۆرمەتلەش تۇيغۇسى كۈچىيىدۇ ۋە مەغلۇبىيەت داۋامىدىكى پاسسىپ ئىنكاسلاردىن ئۆزىنى قاچۇرىدۇ. ناۋادا ئۆتەنگەن رولى جەمئىيەتنىڭ ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشەلمىسچۇ؟ ئۇ چاغدا ئامېرىكا جەمئىيەتشۇناسى بۇركىننىڭ گېپى بويىچە ئېيتقاندا «كىشىلەر ئۆز كىملىكىنى باشقىلارغا بىلدۈرەلمەسە، ئېتىراپ قىلدۇرالمىسا، ئاجزلىق ۋە سۆھبەتسىز قىيىنلىقىدۇ، تېكىر قىلىدۇ.» [16] بىر - بىرىنى چەتكە قاقمايدىغان مۇسۇلمان ئۇقۇمى بىلەن ئۇيغۇرلۇق ئۇقۇمىنى تالاش - تارتىش قىلىش دەل يۇقىرىقى ئەھۋالنىڭ باش كۆتۈرۈشى، خالاس.

ئۇيغۇر تىرىشچانلىقىدىن بىر كۆرۈنۈش (8)

پاھىشە قىزنىڭ مۇسۇلمانلىق، «ئېسىل ئەر» لىك ئۆلچىمى ئۈرۈمچىدىكى مەلۇم بىر مېھمانسارايدا كىچىك مۇلازىمەت قىلىدىغان بۇ قىزدىن ئەھۋال ئىگىلىشىم ناھايىتى تەسكە چۈشتى. بۇ يىلى 2008 - يىلى ئۇيغۇستىن ئوتتۇرىسىدا «سەبىي قىزدىن پاھىشەلىكىگە» ناملىق تەتقىقات ماقالىمگە ئىجتىمائىي پاكىت ئىزدەپ يۈرگەن جەھەتتەم ئىدى. ئىككىنچى قول (ۋاسىتىلىك) ماتېرىيالنىڭ جەمئىيەتشۇناسلىق تەتقىقاتىدا ئۈنۈمى دېگەندەك ياخشى بولمايدىغانلىقى ئۈچۈن، ئۈرۈمچىدىكى كىچىك كۈلۈپلاردا ئىشلىتىدىغان بىرەر قىز بىلەن بىۋاسىتە يىراڭلىشىپ، بىرىنچى قول (ئىسلى) ماتېرىيال يىغىش زۆرۈرىيىتى تۇغۇلدى. مەن مەن تەسە ئالاقىلىشىپ ئۇ قىزنى كۆرۈشۈشكە ماقۇل قىلدىم ۋە مەلۇم سەۋەبىنى كۆزدە تۇتۇپ بىر دوستىنى ئېلىۋېلىشنى ئىپتىتىم. بىز ئۈرۈمچى شەھىرى «دېموكراتىيە» يولىغا جايلاشقان «تىنچلىق» كىنو خانىسى ئالدىدا كىچىك بازاردا كۆرۈشتۈۋ. قىز بىر دوستىنى بىلەپ ئېلىپ كەلگەن بولۇپ، گىرىمىنى بولۇشقا قىلغانىدى. يېنىدىكى قىز ئۇنىڭدىن كىچىككە قىلاتتى. ئۇلار قۇم قازان تورپىسى ئىچكىۋىسى بارلىقىنى ئىپتىتى. سۆھبەتلىشىش داۋامىدا زىددىيەتلىك كىملىككە ئائىت مۇنداق بىر قانچە نۇقتا دىققىتىمى تارتتى: بىرىنچى، قىزنىڭ ەسلىيە مەنىدىن قورۇنۇپ، ئاتا - ئانىسى تۈگەپ كەتكەنلىكى، ۋەھاجلىق دەستىدىن بۇ يولغا ئىلاجىسىز كىرىپ قانغانلىقىنى خىجىللىق ئىچىدە دېيىشى ۋە كېيىن بىردىنلا تەبىئىي ھالىتىگە قايتىپ ئېچىلىپ ئولتۇرۇشى، يەنە تاماكا چىرىككۈسى كەلگەنلىكىنى ئىپتىتى؛ ئىككىنچى، گىرىم ئارىلىقىدا بۇ قىزنىڭ «ئاللا» دېگەن گىرىمى ئېغىزىدىن چۈشۈرۈلۈشى ۋە گىرىمىنىڭ راستلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن «خۇدا ھەقىقى! ئاللا تۇرۇپتۇ، ئاللا ئىكەم» دېگەن گىرىمى تەكرارلىشى؛ ئۈچىنچى، دوستىنىڭ ئۇ قىزنى ئۇچۇرۇپ، ئۇنىڭ كەسپداشلىرى ئارىسىدا ئىناۋىتى بارلىقىنى ئىپتىتى: «بۇ دوستۇم بەك ئېسىل، بەك گامگۇك، كەچتە ئىشلىتىدىغان دوستلىرىمىزنىڭ ئارىسىدا يۈزى چوڭ» دېيىشى ۋە ئۇ گىرىمىنى ئاللاھتە ماختاغاندەك تەلەپپۇزدا ئىپتىتى؛ تۆتىنچى، ئۇ قىزنىڭ ئۆزىنى بىر يىل ئىلگىرى ئالداپ تاشلىۋەتكەن يىگىتىنى ھازىرغىچە ئۇنتۇيالمايدىغانلىقىنى، ئۇ يىگىتنىڭ ئىچكىرى ئۆلكىلەردە ئادەم سودىسىغا ئارىلىشىپ قېلىپ كېسىلىپ كەتكىنىنى دەپ كېلىپ: «ئۇ يىگىتىم بەك ئېسىل، ئۇنىڭدىكى ئىك ئېسىل ئەر، ماڭا ئەمدى ئۇنداق ئەر ئۇچىرالمۇ» دېيىشى. سۆھبەت كىچىك بازاردا ئىككى سائەتكە يېقىن داۋاملاشتى. مەن رەھىمەت ئىپتىتى ئۇلار بىلەن خوتىلاشتىم.

ئۇيغۇرلار ئۆز تارىخىدا نومۇس ھەدەنىيىتى (shame culture) ياراتقان ھىلەت. ئۇلار يادرولۇق قىممەت قارىشى ۋە پەردىشەپكە ئەھمىيەت بېرىدىغان بولغاچقا، جەمئىيەتتە ھەيلى قانچىلىك ئۆزگىرىشلەر بولۇشى، قانداق قىممەت قاراشلىرىنىڭ سىڭىپ كىرىشى، ئىدىيىسى ئوچۇق كىشىلەرنىڭ قانچىلىك ئاۋۇپ كېتىشىدىن قەتئىينەزەر

پاھىشەلىكىنى، توغرىراقى ئىپىت سودىسىنى قوبۇل قىلالمايدۇ؛ پەس كۆرىدۇ. بۇنى ئۇيغۇرلارنىڭ ئۇزاق تارىختىن كېلىۋاتقان ئەنئەنىۋى ئەدەب - ئەخلاقى ۋە ئىسلام ئىدىئولوگىيىسى ئاساسىدىكى قىممەت قارىشى بەلگىلىگەن. يەنە شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، نۇرغۇن ئوقۇرمەن مېنىڭ ئۇ ئىككى قىز بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇشۇمنى دەھاللىققا چۈشەنمەسلىكى مۇمكىن. ئەمما، جەمئىيەتشۇناسلىق تەتقىقاتى ھېسسى تەسىراتىنى، شەخسى قاراشنى ئەمەس، ئەمەلىي پاكىتنى تەلەپ قىلىدۇ. جەمئىيەتشۇناسلارچە كۆز بىلەن قارىساق ۋە ھۆكۈم چىقىرىشقا ئالدىرىماي يۇقىرىقى كۆرۈنۈشتە ئىككى پاھىشە قىزنىڭ قانداق ئىپادىدە بولغانلىقى، نېمىلەرنى دېگەنلىكىگە دىققەت قىلساق، كۆڭۈل ئېكرانىمىزدا زىددىيەتلىك كىملىككە مۇناسىۋەتلىك نۇقتىلار ئايان بولىدۇ. مۇسۇلمانلىق كىملىكىنىڭ ھەقىقىي ئۆلچىمى بويىچە قارىغاندا، قىزلارنىڭ ئىپىت سودىسىغا تاۋار بولۇشى ئەمەس، ئوچۇق كىيىم كىيىپ يۈرۈشىمۇ ئىسلام ئەھكاملىرىغا خىلاپ. ئەمما، بۇ ھېكايىمىزدىكى باش قەھرىمان ھەر ماڭدامدا «ئاللا» دېگەن گەپنى ئېغىزىدىن چۈشۈرمەيدۇ. ئۇنىڭ دوستىنىڭ «ئېسىللىك، گامگۇكۇلۇق» ھەققىدە ئۆزىگە خاس ئۆلچىمى بار. بۇ ھال كىشىدە مۇجەللىك تۇيغۇسى پەيدا قىلسا، قىزنىڭ «ئېسىل ئەر» لىك ئۆلچىمى ۋە تېنىنى سېتىپ تۇرۇپ، ئۆزىنى ئالداپ قويغان، ئادەم سودىسىغا ئارىلاشقان يىگىتنى ئۇنتۇيالمايلىقى، ئۇنى «دۇنيادىكى ئەڭ ئېسىل ئەر» دېيىشى، توغرىراقى، پاھىشلەرنىڭ ئۆز ئالدىغا ئېسىللىق ئۆلچىمى بولۇشى، ئۇنىڭ دىنىي كىملىكىنى ئۇنتۇماي، «ئاللا» دېگەن گەپنى تەكرارلىشى، ئۇيغۇر شەھەر جەمئىيىتىدىكى زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ يەنە بىر كۆمبىدىيلىك ئىپادىسىنى كۆز ئالدىمىزدا ئىپادە قىلىدۇ.

5590 - نومۇرلۇق ھەدىستە: «كېيىن ئۇمەتلىرىمىزدىن زىننى، ھاراق - شارابنى ھالال دەيدىغانلار چىقىدۇ» [17] دەپ يېزىلغان. بىرىنچى كۆرۈنۈشتىكى ھاراق ئىچىپ بولۇپ دۇئا قىلغان مېھمانلار، بۇ مەسالىدىكى تېنىنى سېتىپ تۇرۇپ «ئاللا» نى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان قىز بۇ باياننىڭ ئۇيغۇر جەمئىيىتىدىكى ئەمەلىي كۆرۈنۈشىدىن دېرەك بېرىدۇ ۋە مۇنداق پاكىتنى سەھمىزگە سالىدۇ: تېز ئىجتىمائىي ئۆزگىرىشلەر داۋامىدا كىشىلەر ئۆزىنىڭ ئەسلىي كىملىكىدىن ۋاز كېچىدۇ ھەم ئۇنىڭدىكى تىپىك ئەھمىيەتكە ئىگە نۇقتىلارنى ئۆز مەنپەئىتىگە يارىشا تاللاپ ئۆزگىرىشكە ماسلاشتۇرىدۇ ۋە زىددىيەتلىك ئىستراتېگىيىچىگە ئايلىنىدۇ. بۇ ھال بىر جەمئىيەتتە ئۆزىدىن ياتلاشقان بىر ئىجتىمائىي توپنى ھاسىل قىلىدۇ. بۇ خىل ئەھۋال جەمئىيەتشۇناسلىق

ئىدىئولوگىيىلىك سىڭىپ كىرىشىنىڭ تېزلەشكەنلىكىنىڭ، بېسىمنىڭ كۈچەيگەنلىكىنىڭ نەتىجىسى .
3. زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ سەۋەبلىرى ۋە ئاقىۋەتلىرى

— مەن يۈرگەندىن كېلىۋاتقان توشۇشلارغا، دەۋەتلىرىمگە قۇلاق سېلىپ چىن ياشىماقچى ئىدىم. لېكىن بۇنداق قىلىش نېمەنچە تەس؟

— ھېرىن ھېسىپىنىڭ «دېھقان» ناملىق ئەسىرىدىن كىملىك ھەرگىزمۇ توختام سۈدەك تۇرغۇن بىر مۇھىتتا سەۋەبسىز پەيدا بولغان بولمىغان ھادىسە ئەمەس. ئۇ، ئىنسان شاھىت بولۇۋاتقان ئىجتىمائىي، تارىخىي شارائىتلارنىڭ نەتىجىسى. زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ پەيدا بولۇشىمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس. گەرچە جەمئىيەتشۇناسلىق ساھەسىدە كىملىك ھەققىدە ئومۇمىيلىق نۇقتىسىدىن قىلىنغان تەتقىقات خېلى زور سالماقنى ئىگىلىسىمۇ، زىددىيەتلىك كىملىك ھەققىدىكى نەزەرىيىۋى تەتقىقات ئۈنچە كۈچلۈك، يېتەرلىك ئەمەس. بەزى جەمئىيەتشۇناسلار بۇ تېمىنى ئىجتىمائىيەت پسخولوگىيىسى نۇقتىسىدىن يورۇتۇشقا تىرىشسا، بەزى جەمئىيەتشۇناسلار سىمۋوللۇق ئالاقە نەزەرىيىسى ياكى كېلىشتۈرمە ئالاقە نەزەرىيىسى (Exchange Theory) نۇقتىسىدىن شەرھلەشكە تىرىشىدۇ. توغرىراقىنى ئېيتقاندا، زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ يىلتىزنى مەلۇم بىر خىل مەۋقەدە، بىر خىللا نەزەرىيىۋى رامكىدا چۈشەندۈرۈپ بولغىلى بولمايدۇ. شۇڭا، بۇ ماقالىمىزدە زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ يىلتىزلىرىنى ئۈچ نۇقتىدىن كۆزىتىمىز. بىز ئاساسلىنىدىغان نەزەرىيىۋى رامكىلار تۆۋەندىكىچە :

زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ ماكرولۇق يىلتىزى

بىز يازمىمىزنىڭ ئىككىنچى بۆلىكىدە بىر كۆرۈنۈشنى تەھلىل قىلغاندا، ئامېرىكا جەمئىيەتشۇناسى سېپلىسېرنىڭ بايانىنى نەقىل كەلتۈرۈپ، زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ ئوخشاش سىمۋول، ئوخشاش ئويىكتقا تۇتۇلغان پەرقلىق مۇئامىلىنىڭ نەتىجىسى ئىكەنلىكىنى، ئادەمنىڭ قەلبىدە قانائەتسىزلىك، نامەلۇم ئەندىشە پەيدا قىلىدىغانلىقىنى، تېز ئۆزگىرىۋاتقان ھەرقانداق جەمئىيەتتە ساقلانغىلى بولمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئۆتكەندۇق. بۇ نۇقتىدىن قارىغاندا، زىددىيەتلىك كىملىك يالغۇز شەھەر ئۇيغۇر جەمئىيىتىدىلا يۈز بېرىۋاتقان، ئۇيغۇرلارلا باشتىن كەچۈرۈۋاتقان ھادىسە ئەمەس. سېپلىسېر زىددىيەتلىك كىملىككە يېشىل چىراغ يېقىپ بېرىدىغان مەنبەنى ئاۋۋال ماكرۇ سىستېمىلاردىن ئىزدەيدۇ: «ھەرخىل تۈزۈم چەكلىمىسى، شەخسىي ۋە سەۋەسە تۈگمەيدىغان ئورگان-تەشكىلاتلار زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ پارنىكى» [20] شەھەر جەمئىيىتىدە خىزمەت ئورۇنلىرىدا، بىۋىروكرات

ئىلمىدە «تاپتىن چىقىش» (Deviance, 越轨行为) دەپ ئاتىلىدۇ. بىر جەمئىيەتتە مەنسۇبىيەت تۇيغۇسىدا ئورتاق ئەھەل قىلىنىدىغان قىممەت قاراشلىرىنى ئۆز مەنپەئىتىگە يارىشا سۈيىستېمال قىلىدىغان بۇنداق كىشىلەر دەل ئىجتىمائىي كونترول كۈچىيىپ، ئىدىئولوگىيىلىك سىڭىپ كىرىش تېزلەشكەندە ئاۋۋىدۇ. چىركىن مەدەنىيەتنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغاندا بۇنداق كىشىلەرنىڭ سانى شىددەت بىلەن كۆپىيىدۇ. بۇ جەرياندا رېئاللىقنىڭ مۇرەككەپلىكى، ئىنساننىڭ ئىجتىمائىي كونترول ئالدىدىكى ئىلاجىسىزلىقى تاپتىن چىققان، ئۆزىدىن ياتلاشقان كىشىلەردە ئۆزىگە يارىشا ئۆزلۈك چۈشەنچىسىنى پەيدا قىلىدۇ. زىددىيەتلىك كىملىك ۋە تۇراقسىز، ئۆزگىرىشچان خاراكتېر ئىجتىمائىيلىشىش داۋامىدا ئىنسان قەلبىدە يىلتىز تارتىدۇ. بۇنى جەمئىيەتشۇناسلار ئوخشىمىغان نۇقتىدىن چۈشەندۈرىدۇ. تاپتىن چىقىش قىلمىشىنى جەمئىيەتشۇناسلىق پېنىنىڭ پېشۋالىرىدىن بىرى، فرانسىيىلىك جەمئىيەتشۇناس ئېمىل دوركىم: «ئادەمدە مۇقىم قىممەت قارىشى ۋە مىزانلارنىڭ يوقلۇقىدىن كېلىپ چىققان ھادىسە» [18] دەپ ئاتىسا، ئامېرىكىلىق جەمئىيەتشۇناس روبېرت مېرتون: «ئورتاق قىممەت قارىشى بىلەن ئۆز ئالدىغا سۈيىستېمال قىلىنغان ئەخلاق مىزانلىرى ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتتىن كېلىپ چىقىدىغان بىردەكسىزلىك» [19] دەپ چۈشەندۈرىدۇ. ئەمما، جەمئىيەتشۇناسلىق تەتقىقاتى ئويىكتىپ، سوغۇققان كۆزدە مەسىلىگە قاراشقا چاقىرغاقچا، بىز نوقۇل بىر مەيداندا تۇرۇپ زىددىيەتلىك كىملىككە ئىگە پاهىشە قىزغا تون پىچىپ يۈرمەيمىز. مەلۇم بىر ئادەمنى، مەلۇم بىر توپنى قارا- قويۇق ئەيىبلەش جەمئىيەتشۇناسلىق تەتقىقاتىنىڭ ۋەزىپىسى ئەمەس.

ئىجتىمائىي بىئورماللىق، تاپتىن چىقىش قىلمىشى جەمئىيەتلەشكەندە، ئەنئەنىۋى قىممەت ئۆلچەملىرىنى قوغدايدىغان، ئۇنىڭ ئۈچۈن سۆزلەيدىغان ئادەملەر ئاز قالىدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا تاپتىن چىقىمىغان ئادەمنىڭ ئۆزلۈك تۇيغۇسى تاپتىن چىققان ئادەمنى دوراپ شەكىللىنىدۇ. سەۋەبى، تاپتىن چىققان ئادەمنىڭ ئىجتىمائىي مىزانغا خىلاپ قىلمىشلىرىنى جەمئىيەت جازالىمىغاچقا، باشقا كىشىلەر ئەنئەنىۋى قىممەت ئۆلچەملىرىنى سۈيىستېمال قىلىش ئارقىلىق شۇ خىل قىلمىشلارنى سادىر قىلىۋېرىدۇ ۋە بۇرۇنقى ئۆزىدىن ياتلىشىدۇ. بۇنداق ئەھۋال ئاستىدا ھەممە قىممەت قارىشى سىڭىپ كېتىدىغان، ھەيرانلىق ھېس قىلىنمايدىغان، زىددىيەتلىك كىملىككە پارنىك بولىدىغان ئىجتىمائىي مۇھىت پەيدا بولىدۇ، چىن كىملىككە ئىنتىلىدىغان ئادەملەر يېتىم قالىدۇ. ماھىيەتتە بۇ

توغرىسىدا مۇنداق چۈشەنچە بېرىدۇ: «ئادەمنىڭ مەلۇم بىر خىل ئىجتىمائىي ئورنىدىن ئايرىلماي تۇرۇپ ئالاھىدە رول ئېلىشقا كۈچى جەرياندا پەيدا بولىدىغان زىددىيەتلىك ئارزۇ-ئىستىكى زىددىيەتلىك كىملىكى پەيدا قىلىدۇ.» [23]

ئىجتىمائىيەت پسخولوگى كۈرتس بولسا ئەنئەنىۋى دىن ئىدىئولوگىيىسى زامانىۋىلىشىش بىلەن توقۇنۇشقاندا، زىددىيەتلىك كىملىك پەيدا بولىدىغانلىقىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. [24] يەنە بىر ئىجتىمائىيەت پسخولوگى مارتس بۇ ھادىسىنى ئەنئەنىۋى تۈرمۈش شەكلى تېخنىكىلىق ۋە ئىجتىمائىي ئۆزگىرىشلەرنىڭ تەھدىتىگە ئۇچرىغاندا كېلىپ چىقىدۇ دېگەن كۆز قاراشنى ياقلايدۇ. [25] ئامېرىكا جەمئىيەتشۇناسلىرىدىن ۋېيگېر بىلەن فرانكس ئىجتىمائىي ئالاقىدە تېگىشلىك نېسۇنگە ئېرىشىش ئويى، خىزمەت داۋامىدا كۆرۈلگەن كىرىمىلەر زىددىيەتلىك قىممەت قارىشىنى پەيدا قىلىدۇ دەپ قارايدۇ ۋە بۇنى ياتلىشىش، ۋەسۋەسە نۇقتىسىغا باغلاپ مۇنداق چۈشەندۈرىدۇ: «چىن كىملىك بىلەن زىددىيەتلىك كىملىك ھەققىدىكى مۇھاكىمە ئەمەلىيەتتە ۋەسۋەسە ۋە ياتلىشىش ھەققىدىكى مۇھاكىمىدۇر.» [26] (بىزنىڭ شەھەر ئۇيغۇر جەمئىيىتىنى كۆزەتكەندە ئۇيغۇرلارنىڭ ۋەسۋەسىسى، تاپتىن چىقىشىغا ئائىت تۈرمۈش كارتىنىسىنى چىقراق نەزەرگە ئالغىنىمىزمۇ مۇشۇ سەۋەبتىن.) «كوللېكتىپ كىملىكى ئىزدەش» ناملىق مەشھۇر ئەسەرنىڭ ئاپتورى كلاپ بولسا: «بىر ئىجتىمائىي توپنىڭ ئۆزى ياشاۋاتقان ئىجتىمائىي شارائىتقا بولغان كوللېكتىپ ئىنكاسى مۇنداق بىر نۇقتىدىن - كىشىلەرنى قوينغا ئېلىپ تۇرغان ئىجتىمائىي تۈزۈمنىڭ ئۇلارنى مۇقىم، چىن، ئۆزگەرمەس بىر كىملىك ئۆلچىمىدە چىڭ تۇرۇشقا يول قويمايدىغانلىقىدىن ۋە شۇنىڭ نەتىجىسىدە كىملىك ئۆلچىمىنىڭ ئىجتىمائىي ئالاقىلەردە، ئىجتىمائىي قاتلاملاردا ھەرخىل سىمۋوللۇق بەلگە ئارقىلىق قايتىدىن قۇراشتۇرۇپ چىقىلىدىغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ» [27]

شۇنىڭغا ئوخشاشلا، مىللىي كىملىكنىڭ ئىجتىمائىي قۇرۇلۇشى (Social construction of ethnic identity) زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ پەيدا بولۇشىغا مەلۇم دەرىجىدە تەسىر كۆرسىتىدۇ. بىر مىللەتنىڭ تارىخىدىكى تارىخىي، ئىجتىمائىي ھادىسىلەر، ئوخشىمىغان مىللەتلەر ئارىسىدا مەۋجۇتلۇقنى ساقلاش مەقسىتىدە ئېلىپ بېرىلغان ئىستراتېگىيىلىك ئىجتىمائىي ئالاقىلەر قوشۇلۇپ كىشىلەر قەلبىدە زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ خېمىرتۇرۇشى بولغان پسخىكىلىق چۆكۈمنى ھاسىل قىلىدۇ. ئامېرىكا جەمئىيەتشۇناسلىرىدىن ستېپېن كورنېل بىلەن دوگلاس خارتمان ئۆزىنىڭ «ئۆزگىرىشچان دۇنيادا مىللىي كىملىك»

سىياسىي مۇھىتلاردا ئىشلەيدىغانلار، ئاق ياقىلىقلار زىددىيەتلىك ئىدىئولوگىيىنىڭ تەسىرىدە ئەڭ ئاۋۋال ئۆزىدىن ياتلىشىدۇ. سەۋەبى، ئۇلار ئۆزىنىڭ مەدەنىيەت ئۆلچەملىرىگە زىت كېلىدىغان ئىدىئولوگىيىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ. بۇ ياتلىشىش ئۇلارغا ھەۋەس قىلىدىغان، تۈرمۈش شەكلىنى دورايدىغان تۆۋەن تەبىئىيەت كىشىلەرگە تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئامېرىكىلىق جەمئىيەتشۇناس رايىت مىللىس بۇنى مۇنداق چۈشەندۈرىدۇ: «شەخس بىئولوگىيىلىك بىر گەۋدە سۈپىتىدە، ئۆزىنى قوينغا ئېلىپ تۇرغان ئىجتىمائىي ئوربىتىدا باشقىلار بىلەن ئارىلىشىش داۋامىدا ئۆزىگە ۋەسۋەسە، بىسەرەمجانلىق تېپىۋالىدۇ.» [21] قىممەت قارىشى ئوخشىمايدىغان كىشىلەر بىلەن بىر ئورگاندا، بىر مۇھىتتا ئىشلەش داۋامىدا شەھەر جەمئىيىتىدىكى ئاق ياقىلىق كىشىلەر ئۆزىنىڭ نۇرغۇن قىممەت قارىشىنى بېسىشقا مەجبۇر بولىدۇ. رايىت مىللىس بۇنى ماگرو ئامىللارغا باغلاپ مۇنداق ئىزاھلايدۇ: «جامائەتچىلىك ئېڭى، ئەنئەنىۋى قىممەت قارىشى كىشىلەرنى بىر يەرگە ئەكېلىدۇ، ئورتاق مەسلىھەتكە ئىگە قىلىدۇ. ئۇ نۇقتىلار يوقالغاندا بولسا، بىر ئىجتىمائىي توپنىڭ ئىززەت تۇيغۇسى ئۆلىدۇ ياكى ئاجزلايدۇ. خىزمەت داۋامىدىكى ياتلىشىش ئاق ياقىلىق كىشىلەرنى ئويۇن-تاماشىغا، كۆڭۈل ئېچىشقا خۇمار قىلىدۇ. كۆڭۈل ئېچىش ئۇلارنى تېخىمۇ غىدىقلايدىغان سورۇنلارنى ۋە ئويۇن تۈرلىرىنى روياپقا چىقىرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئاق ياقىلىقلار مەنىۋى قانائەتكە ئېرىشەلمەيلا قالماستىن، ئورتاق قىممەت قارىشىدىنمۇ ئايرىلىپ قالىدۇ.» [22] مەن بۇ ئارقىلىق بىر ھۆكۈمنى ئىسپاتلىماقچى: ئاق ياقىلىق ئۇيغۇرلار شەھەر ئۇيغۇر جەمئىيىتىدە زىددىيەتلىك كىملىكىنى ئەڭ ئاۋۋال ئومۇملاشتۇرغۇچىلاردۇر. بۇنداق ئومۇملىشىش كۆپىنچە ئاق ياقىلىق كىشىلەر ساختا زامانىۋىلىققا، ماغزاپ تەرەققىياتقا مەستانىلارچە چوقۇنغاندا بارلىققا كېلىدۇ.

زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ يىلتىزلىرىنى تەھلىل قىلغاندا، ئىدىئولوگىيىنىڭ كۈچىگە سەل قاراشقا بولمايدۇ. چۈنكى، يېتەكچى ئىدىئولوگىيە دېگەن ئالدى بىلەن «ماشىنلاشقان ساختا ئاڭ» (False Consciousness) پەيدا قىلىدۇ. ماشىنلاشقان ئاڭغا ئىگە ئادەم ھامان زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ قورشاۋىدا قالىدۇ.

شەھەر ئۇيغۇرلىرىنىڭ زىددىيەتلىك كىملىكى ھەققىدىكى مۇھاكىمە ئۆز نۆۋىتىدە يەنە زامانىۋىلىق بىلەن ئەنئەنە، خىلمۇ خىل قىممەت قارىشى ئوتتۇرىسىدىكى سۈركىلىش، ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي كىملىكى بىلەن دىنىي كىملىكنىڭ قوپۇرۇلۇش جەريانى ھەققىدە ئويلىنىشنى تەقەززا قىلىدۇ. ئامېرىكا جەمئىيەتشۇناسى روبېرت مېرتون بۇخىل كىملىك

يازىدۇ: «بىر خىل رىتىمدا قىلىدىغان خىزمەتلەردىن زېرىكىش داۋامىدا كىشىلەرنىڭ ھېسسىياتى خورايىدۇ. بۇنداق تۇيغۇ ئەمگىكى (Emotional labor) گە داۋاملىق قاتنىشىش جەريانى ئادەملەرنى خىزمەت ئورنىدا قىلىۋاتقان ئىشىدىن ياتلاشتۇرىدۇ.» [31] گېرمانىيە جەمئىيەتشۇناسى خاپېرماس بولسا «ھەرقانداق شەكىلدىكى كىملىكنى تەھلىل قىلىش ئۈچۈن ئىجتىمائىي ئورگانلارنى ۋە شۇ يەردە يۈز بېرىۋاتقان تۇرمۇش ھېكايىلىرىنى، ئاندىن ھېكايىلەرنىڭ تارىخى ئارقا كۆرۈنۈشىنى تەھلىل قىلىش كېرەك» دەپ تەكىتلەيدۇ. [32] «رىئاللىقنىڭ ئىجتىمائىي قۇرۇلۇشى» دېگەن كىتابنىڭ ئاپتورلىرىدىن پېتېر بېرگېر بىلەن توماس لۇكىمان «كىملىكنى تەتقىق قىلىش ئۈچۈن كىشىلەرنىڭ گېپىنى، يۈرۈش- تۇرۇشىنى كۆزىتىش كېرەك. چۈنكى، گەپ- سۆز ۋە يۈرۈش- تۇرۇشتىن ئۇلارنىڭ سىرتتىن قوبۇل قىلغان تەسىرى بىلەن ئۆزىگە خاس بەلگىلىرى ئارىسىدىكى مۇرەسسەلىشىش جەريانىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ» [33] دەيدۇ. بۇ ماقالىدىكى بىر نەچچە كۆرۈنۈشتە بىزنىڭ كىشىلەرنىڭ گېپىگە ۋە نېمىلەرنى قىلغانلىقىغا بەكرەك دىققەت قىلىشىمىز مۇ دەل مۇشۇ سەۋەبتىن .

زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ سىمۋوللۇق ئالاقە نەزەرىيىسى نۇقتىسىدىن تەھلىل قىلىنىشى

شەھەر ئۇيغۇرلىرى سىمۋوللۇق ئۇسۇلدا زىددىيەتلىك كىملىكنى نامايان قىلىدۇ. كىملىك ئۆلچەملىرىگە ئۆز ئېھتىياجىغا يارىشا زىددىيەتلىك مەزمۇنلارنى قاتىدۇ. مىسالەن، بىرىنچى كۆرۈنۈشتە مېھمانلار ھاراق ئىچىدۇ، ئاندىن يەنە دۇئا قىلىشنى ئۈنتۈمايدۇ. ئىككىنچى كۆرۈنۈشتە ئۇيغۇر رىياسەتچى «ئاللا، ئۇلۇغ قۇربان ھېيت» دېگەن گەپلەرنى ئۇرغۇلۇق ئېيتىدۇ، ئەمما ھايال ئۆتمەي ئۇ سورۇنلاردا ئىچىشۋازلىق باشلىنىپ كېتىدۇ. بۇنى بىز سىمۋوللۇق ئالاقە نۇقتىسىدىن تەھلىل قىلساق، «مەنە ئىجتىمائىي ئالاقە داۋامىدا يارىتىلىدۇ. ئۇچرىشىشلار داۋامىدا ئۆزگىرىپ تۇرغان مەنىلەر ئۆزۈڭگە يۈكلىنىدۇ. ئىجتىمائىي ئوبيېكت ئۆزىدىكى مەنىنى ئويچە ھەرىكەتلەردە قانداق ئىپادىلەنگىنىگە قاراپ تۇرۇپ ئاشكارىلايدۇ.» [34] كىشىلەر ئىجتىمائىي ئالاقىگە قاتنىشىش داۋامىدا ھەرخىل مەنىنى مۇرەسسەگە كەلتۈرىدۇ. بۇ جەرياندا جەمئىيەت شۇ كىشىنىڭ ئۆزى بىلەن باشقىلار ئوتتۇرىسىدىكى سىمۋوللۇق ئالاقىلەردىن پۈتكەن غايەت زور سەھنىگە ئوخشاپ قالىدۇ. كىملىكىمىزنى قانداق مۇقىملىشىمىز، بەدىنىمىزگە، ھېسسىياتىمىزغا قانداق مۇئامىلە قىلىشىمىز، ئىجتىمائىي دۇنيا، مۇھىت ھەققىدىكى چۈشەنچىلىرىمىز سىمۋوللۇق ئالاقىدە ئۆزىمىزنىڭ ھەرىكىتى ۋە ھاياتىدىن بېشارەت

ناملىق كلاسسىك كىتابىدا مۇنداق يازىدۇ: «ماكرو ئامىللار بىلەن تارىخىي ئېلېمېنتلار، يەنى ئەقلىلىك بىلەن جان ساقلاش تەقەززاسى، سانائەتلىشىش، شەھەرلىشىش، تەرەققىياتقا بولغان تەلپۈنۈش مىللىي كىملىكنى يارىلىش، قايتا يارىلىش ئەلگەكلىرىدىن ئۆتكۈزىدۇ.» [28] شەھەر ئۇيغۇرلىرى ئۆزلىرىنى خىيالىدا مۇسۇلمان دەپ ئويلايدۇ. ئەمما، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا كۆپ ساندىكى كىشى ھاراق ئىچىدۇ، تاماكا چېكىدۇ. يەنە قىزىق يېرى، ئىسلام ئىدىئولوگىيىسىنىڭ ئۆزى ئەمەس، ساقىندىسى ياكى ئۆرپ- ئادەتكە ئايلىنىپ كەتكەن شەكلى ئېڭىدا ساقلىنىپ قالغان بۇ كىشىلەر دىنىي كىملىكى مۇسۇلمان بولغىنى ئۈچۈنلا بەزىدە ياغلىق قاپاق ئوبيېكتىغا ئايلىنىدۇ ۋە بولغانغا كىملىكىنىڭ ئازابىنى تارتىدۇ. نەتىجىدە باشقا مىللەتلەرنىڭ ئۆزى ھەققىدىكى تونۇشى شەھەر ئۇيغۇرلىرىنىڭ زىددىيەتلىك كىملىك ھېسسىياتىنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋېتىدۇ. بۇ نۇقتىدىن قارىغاندا، ئامېرىكا ئىجتىمائىيەت پسخولوگى چىنكىنس ناھايىتى توغرا ئېيتقان: «مىللىي كاتېگورىيىنى بېكىتىدىغان كۈچ سىرتتىن بولىدۇ. لېكىن، بىر مىللەت ئۆزى ھەققىدىكى تونۇشىنى ئىچكى قىسمىدا بىرلىككە كەلتۈرىدۇ.» [29]

زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ ئىجتىمائىيەت

پسخولوگىيىسى نۇقتىسىدىن تەھلىل قىلىنىشى

زامانىۋىلىققا يۈرۈش قىلىش مۇساپىسى مۇقەررەر ھالدا زىددىيەتلىك روھىي ھالەت پەيدا قىلىدۇ. ئادەم ئاشۇ زىددىيەتلىك روھىي ھالەتنىڭ تەسىرىدە ھەمىشە دىشۋارچىلىقتا قالىدۇ ۋە گاھىدا چىن كىملىكىنى ئىزدىمەكچىمۇ بولىدۇ. ئۇيغۇر ئېنېتېرتورلىرىدا: «بىز ئۇيغۇرمۇ - مۇسۇلمانمۇ؟» دېگەن تېمىدا مۇنازىرىلەرنىڭ پەيدا بولۇشى دەل شۇ سەۋەبتىن. زىددىيەتلىك روھىي ھالەت ۋە ئەخلاق ۋە سەۋەبسى شەخسنى ئۆزىگە «مەن زادى كىم؟» دەپ سوئال سوراشقا مەجبۇر قىلىدۇ. ھەرىكەت كىملىكتىن دېرەك بېرىدۇ. كىملىككە مۇناسىۋەتلىك ئوخشاش بىر سوئالنى سوراپىرىش يۈزلىنىشى گاھىدا شەخسنى بىرەر تۇرمۇش كارتىنىلىرىدا چىن كىملىكىنى ئىزدەشكە ئۈندەپمۇ قالىدۇ. ئىجتىمائىيەت پسخولوگى گېكاس چىن كىملىكىنى ئىزدەشنى «بىز ئادەمنىڭ ئۆزىنىڭ نېمە ئىكەنلىكى ۋە ئۆزىگە خاس قىممەت قاراشلىرىنىڭ قايسىسىدا چىك تۇرۇپ، نېمىلەرنى قىلغانلىقىنى باھالاش، ئۆلچەش جەريانى» [30] دەپ تەبىرلەيدۇ. ئامېرىكا كالىفورنىيە بىرېكلى ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مەشھۇر ئايال پروفېسسورى خوجچايلد ئۆزىنىڭ جەمئىيەتشۇناسلىق تەتقىقاتىغا زور بۆسۈش ئېلىپ كەلگەن «بويىسۇندۇرۇلغان يۈرەك» ناملىق كىتابىدا مۇنداق

2. چىن كىملىككە ئىنتىلگەن كىشىلەر ئىچ پۇشۇقى تارتىدۇ.

ئۇيغۇر شەھەر تۇرمۇشىدىن بىر كۆرۈنۈش (10)
دۇتار كۆتۈرۈپ نەنسىنەندىن يېنىپ كىرگەن ئابدۇرېھىم ھېيت
ئىل سۆيگەن سەنئەتكار ئابدۇرېھىم ھېيت ئاكتىنىڭ چىن كىملىككە
ئىنتىلىش ئۇرۇنۇشى ھەققىدە بۆلۈم تەسىرلىك بىر ۋەقەنى ئاڭلىدىم.
ئالتە - يەتتە يىل ئىلگىرى مەلۇم بىر ئەمەلدار دوستلىرى بىلەن
نەنسىنەن جىققاندا ئابدۇرېھىم ھېيت ئاكتىنى بىلەن ئېلىۋالدى.
ئابدۇرېھىم ھېيت يۈز كېلەلمى دۇتارنى ئېلىپ چىقىدۇ. سورۇن
باشلىنىدۇ. ھاراقلارنىڭ ئاغزى ئېچىلىدۇ. ئۆزى دۇتار چالغان سورۇندا
ھاراق قويۇلۇشى قوبۇل قىلالمىغان ئابدۇرېھىم ھېيت باشلىغ
تونۇشىنىڭ توسۇشىغا، يالۋۇرۇشىغا ئۇنىماي، دۇتارنى كۆتۈرۈپ
كېچىلىپ ئۆرۈمچىگە يېنىپ كېلىدۇ.

(راست ئىشلار خاتىرىسى)

يۇقىرىقى مەسىلىدىن شۇنداق بىر پاكىتنى ھېس
قىلالايمىزكى، بىر جەمئىيەتتە زىددىيەتلىك كىملىككە ئىگە
كىشىلەر ئاۋۇپ كەتكەندە، ئەنئەنىۋى قىممەت قاراشلىرىنى
ھىمايە قىلىدىغان كىشىلەر ئىچ پۇشۇقى تارتىدۇ، يېتىم
قالىدۇ. ئۇلارنىڭ چىن كىملىككە ئىنتىلىش ئارزۇسى
كۆپىنچە ھالدا ئۆزى ياشاۋاتقان مۇھىتنىڭ توسالغۇسىغا
ئۇچرايدۇ.

3. ئۆزىنى پەس كۆرۈش ھېسسىياتى، بەرباتلىق
تۇيغۇسى كۈچىيىدۇ.

2008 - يىلى ئۇيغۇر ئىنتېرنېتىدىكى بېكەتلىرىدە تەلپىدىن
دېڭىزنى كۆرۈپلا يۈتكۈل ئۇيغۇرلارنى تۈگەشنىڭ جىققانلىقىدىن
يازىلارنىڭ ئايغى ئۈزۈلمىدى. ئۇنىڭ ئىچىدە ئەلۋەتتە سائىرە
تۈگەش «زاۋاللىققا يۈز تۇتقان ئۇيغۇرلار» (رەندەن ئايىتورلۇقىدا
«دەيلىم» تورىدا ئېلان قىلىنغان)، «ئۇيغۇرلار تۈگەشتى» قاتارلىق
يازىلار بار.

بۇ خىلدىكى يازىلارنىڭ كۆپىنچىسىدە تېما يوللىغۇچى
جەمئىيەتتە ئۆزىنى قاتتىق ئۈمىدسىزلەندۈرىدىغان بىر
ئىشنى كۆرىدۇ ۋە بۇنى يېزىپ، ئاخىرىدا ئۇيغۇرلارنىڭ
تۈگەشۋاتقانلىقى، زاۋاللىققا يۈز تۇتقانلىقى ھەققىدىكى
قاراشلىرىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ.

شۇنىڭ ئېنىقكى، بىر جەمئىيەتتە زىددىيەتلىك كىملىك
ئەنئەنىۋى مەدەنىيەتكە، ئەدەپ - ئەخلاق مىزانلىرىغا
خىلاپلىق قىلىشنى پەرۋايىغا ئالمايدىغان كىشىلەرنى
ئاۋۇتقاندا، شۇ جەمئىيەتتىكى ئانچە - مۇنچە
ئويلىيالايدىغان، ئۆزلۈك تۇيغۇسىغا ئىگە ئادەملەرنىڭ
بەرباتلىق تۇيغۇسى، ئۆزىنى كەمسىتىش ھېسسىياتى
كۈچىيىپ كېتىدۇ. بىرەر ناچار ھادىسىنى كۆرسە، ئۇنىڭدىن
پۈتكۈل مىللەت تۈگەشۋاتقاندىك تەسراتقا كېلىدۇ.

4. كىملىك كىرىسى پەيدا قىلىدۇ.

بېرىدىغان سەرگۈزەشتىلەرنى روياپقا چىقىرىدۇ.
زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ ئاقىۋەتلىرى: ھەرقانداق
ئىجتىمائىي ھادىسە سەۋەبسىز بولمايدۇ ۋە ئاقىۋەت پەيدا
قىلماي قالمايدۇ. شەھەر ئۇيغۇرلىرىنىڭ زىددىيەتلىك
كىملىكىمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس. ماقالىمىزنىڭ
يۇقىرىقى بۆلەكلىرىدە زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ شەھەر
ئۇيغۇرلىرى تۇرمۇشىدا قانداق ئىپادە بولىدىغانلىقى، نېمە
ئۈچۈن كېلىپ چىقىدىغانلىقىنى نەزەرىيەۋى مۇھاكىمىلەرگە
يانداشتۇرۇپ شەرھىلەدۇق. ئەمدى زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ
ئۇيغۇرلار ئارىسىدا پەيدا قىلغان ۋە قىلىدىغان
ئاقىۋەتلىرىنى قىسقا تۇرمۇش كارتىنىلىرىغا بىرلەشتۈرۈپ
ئىخچام يوسۇندا بايان قىلىپ ئۆتىمىز.

1. بىر مىللەتنىڭ يادرولۇق قىممەت قارىشىدا
تەۋرىنىش كۆرۈلىدۇ.

ئۇيغۇر شەھەر تۇرمۇشىدىن بىر كۆرۈنۈش (9)

«ئۆزىنىڭ ئەركىنلىكى»

«يېڭى رۇس كۈيلىرى» تۈنەكھانىسىدا سورۇننى ياندىن كۆزىتىپ
ئولتۇرغىنىدا، بۇرۇن «سەرخۇش ئىنگىلىزلى» مەكتىپىدە ئىنگىلىز
تىلى ئۆگەنگەن بىر ئوقۇغۇچى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدۇم. ئۇ ئېرى
ۋە ئېرىنىڭ دوستلىرى بىلەن كېتىمەن. ئېرىمگە تونۇشتۇرۇپ قويماي
دەپ ئۆزلىرى ئولتۇرغان شەھەرگە باشلىدى. ئۇ يەردە ئۈچ جۈپ ئىر -
خوتۇن ئولتۇرغانىدى. ئېرى ئىلى مەكتىپى مائىتەتكا دوتسىپنتى
ئىكەن. تۇرقىدىن 40 ياشلاردا بىردەك قىلاتتى. شۇ ئەندە ئۇلارنىڭ
ئىچىدىكى بىر ئايال ھاجەتخانىدىن چىقىپ سۆزلەپلا كەتتى:

— توۋا خۇدايىم، قىزلار ھاجەتخانىسى ئىس بىلەن توشۇپ
كېتىۋى. كىچىك - كىچىك ئۇيغۇر قىزلار يۇرۇقىنى تالماكا
چېكىشىپ يۈرىدۇ. توۋا قىلدىم، جاھان رەسمىي بۇزۇلۇپتۇ.

— ئۇنىڭغا سىز نېمە دېيەلەيتتىڭىز، — دېدى ئىلى
مەكتىپىنىڭ دوتسىپنتى بولغان ئىر، — ئۇ قىزلارنىڭ ئۆزىنىڭ
تاللىشى شۇ. كۆڭلى تارتقان بولسا چېكىدۇ شۇ. چەكسە نېمە بويىتۇ.
ئۆزىنىڭ ئەركىنلىكى.

— بۇنداق ئىشلار جوق، سىز - بىز سۆزلىگەنگە ھېچ ئىش
يۈتمەيدۇ، — دېدى ئىككىنچى ئىر.
ئارقىدىن ئۈچىنچى ئىر سۆز قاتتى:

— بىز نېمە قىلالايتتۇق. سۆزلىگەنمىز بىكار. بولدى،
كۆڭۈلىمىزگە بىلەن قىلىشماي ھەرقىمىزنى ئىچىرىلى.

يۇقىرىقى تۇرمۇش كارتىنىسىدىن شۇنداق بىر پاكىت
ئايان بولۇپ تۇرۇپتۇ: جەمئىيەتتە زىددىيەتلىك كىملىككە
ئىگە كىشىلەر ئاۋۇپ كەتكەندە ئەنئەنىۋى قىممەت قارىشىغا
بېپەرۋالىق بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان ھالەت شەكىللىنىدۇ؛
ئەخلاق مىزانلىرىغا سۇس، مۇجەھەل مۇئامىلە قىلىدىغان
بېپەرۋا، بىخۇد ئادەملەر توپى ئاۋۇيدۇ. بۇ، بىر مىللەتنىڭ
قىممەت قارىشىدا تەۋرىنىش پەيدا قىلىدۇ.

ئۇيغۇر شەھەر تۇرمۇشىدىن بىر كۆرۈنۈش (II)

2008 - يىلى ئاۋغۇست، بىر چۈشتىن كېيىنلىكى ئۈرۈمچىدە بىر رېستوراندىكى توي مۇراسىمىغا داخىل بولۇۋېتىپ، كىملىك كىرىزىگە مەھال بولىدىغان بىر شەھەرگە يولۇقتۇم. يىگىت تەرەپ قىز كۆچۈرۈشكە كەلگەندە، سورۇندىكى ئىشلەر مەھەلە بويىچە تەرتىپلىنىپ، بىرلىرى دەلەتچىسى، بىرلىرى سورۇندا ئۇيان - بۇيان مېڭىپ يۈرەتتى. قىزنىڭ بېشىدىن نەن ئۇرۇلدىغان، قىز زالىدىن ئۇزايدىغان چاغدا تەڭشىلىپ قالغان، يۈزلىرى قانسىراتقان ئۆيىدەك قىزارغان 50 ياشلاردىكى رىياسەتچى: «قىنى، ھەممىز دۇئاغا بىر قول كۆتۈرۈۋېتىلى، ئۇلۇغ ئالادىن قىزىمىزنىڭ بەختىنى تىزلىتى!» دېيىشنى ئۇنتۇۋىدى.

كىملىك كىرىزىسى دېگىنىمىز، ئۆزىگە ۋە ئۆزىنى ئوراپ تۇرغان توپقا تەۋە بولغان تارىخىي ئوخشاشلىق، بىردەكلىك تۇيغۇسىنىڭ ئۆلۈشىدۇر. يەنى بۇ سورۇندا رىياسەتچىنىڭ ھاراق ئىچىۋېلىپ، دەلەتچىسى تۇرۇپ كىشىلەرنى دۇئاغا چاقىرىشى ئۇيغۇرلارنىڭ توي - مۇراسىم مەدەنىيىتى داۋامىدا يېتىلگەن تارىخىي ئوخشاشلىق ۋە بىردەكلىكنى بۇزۇۋەتكەن. شەھەر ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئەجدادلىرىدىن تارتىپ داۋاملىشىۋاتقان بىردەكلىك تۇيغۇسى مانا مۇشۇنىڭدەك سورۇنلاردا بۇزۇلۇپ، كىملىك كىرىزىسىگە سەۋەب بولماقتا.

4. تۈگەنچە

بىر شەھەر،
ماڭا ئوخشاش ھارغىلىق يەتكەن؛
بىر شەھەر،
باھار ۋە كۈزنى تىزىپ تەكەن.
بىر شەھەر،
تۇمان ئىچىدە يىراقلاپ كەتكەن.
بىر شەھەر،
تەكرار سۆزلەنگەن قالايمىقان ھىكايە.
لېكىن بۇ ھىكايىنىڭ ئىچىدە مەن يوق.

— تاشىر ھامۇتنىڭ «ئۈرۈمچى» ناملىق شېئىرىدىن
بۇ ماقالىدە دىنىي كىملىكى بىلەن مىللىي كىملىك، مىللىي مەدەنىيەت ئەنئەنىسى بىلەن سىرتقى مەدەنىيەتلەرنىڭ تەسىرى ئارىسىدا تېڭىرقاۋاتقان شەھەر ئۇيغۇرلىرىنىڭ زىددىيەتلىك كىملىكى تەھلىل قىلىنىپ، ئۇيغۇر كىملىكى كۆپ مەدەنىيەتلىك، كۆپ مىللەتلىك ئىجتىمائىي كونتېكىستتا دۇچ كېلىۋاتقان مەسىلىلەر مۇھاكىمە قىلىندى؛ شۇنداقلا شەھەرلىشىش ۋە مەۋجۇدلۇقنى ساقلاش داۋامىدا كۆرۈلىدىغان زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ سەۋەبلىرى، شەھەر ئۇيغۇر تۇرمۇشىدىكى ئىپادىلىرى، ئاقىۋەتلىرى ئېچىپ بېرىلدى. جەمئىيەتشۇناسلىق تەتقىقاتىنىڭ ۋەزىپىسى كىشىلەرنىڭ ئۆز رېئاللىقىنى چوڭقۇرراق تونۇشىغا ياردەم بېرىش، ھەرخىل

ئىدىئولوگىيىنىڭ قۇربانغا ئايلانغان ئادەت كۈچىگە، ئادەتلەنگەن خاتا تونۇشلارنى ئېچىپ كۆرسىتىپ بېرىش بولغاچقا، ئوتتۇرىغا قويۇلدىغان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشنىڭ تەدبىرى كۆرسىتىلمىدى (بۇ، جەمئىيەتشۇناسلارنىڭلا ئەمەس، ھەتتا سىياسەت بەلگىلىگۈچىلەرنىڭمۇ قولىدىن كېلىدىغان ئىش ئەمەس). جەمئىيەتشۇناسلىق تەتقىقاتىنى ھەرگىزمۇ مەسىلىگە تەدبىر بەلگىلەش دەپلا چۈشىنىۋېلىشقا بولمايدۇ. زىددىيەتلىك كىملىككە ئىگە بولۇش دېگەنلىك، تېز ئۆزگىرىۋاتقان ئىجتىمائىي مۇھىتقا ماسلىشىش ئۈچۈن ئىستراتېگىيە بەلگىلەپ رېئاللىققا تاقابىل تۇرۇش ۋە شۇنىڭ نەتىجىسىدە يادرولۇق قىممەت قاراشلىرىغا ئۆزىنىڭ ئېھتىياجىغا يارىشا مەزمۇنلارنى قېتىپ، سىمۋوللۇق ئالاقىدە زىددىيەتلىك روھىي ھالەتنى ئاشكارىلاش دېگەنلىكتۇر. ماركولۇق كونترول، خىلمۇخىل ئىدىئولوگىيىنىڭ سىڭىپ كىرىشى، چىركىن مەدەنىيەت مۇھىتى بۇ جەرياننى تېزلىتىدۇ ۋە كىشىلەرنىڭ چىن، مۇقىم كىملىككە ئىگە بولۇشىغا يول قويمايدۇ. زىددىيەتلىك كىملىكنىڭ ماھىيىتى ئوخشاش بىر ئۆيىكتە، ئادەمگە، سىمۋولغا قارىمۇ قارشى پوزىتسىيە تۇتۇش دېگەنلىكتۇر. ماقالىمىزدىكى ئۇيغۇر شەھەر تۇرمۇشىدىن ئېلىنغان كۆرۈنۈشلەردە ھاراق ئىچىپ بولۇپ دۇئا قىلىش، ئىشرەت سورۇنىدا ئاللاننىڭ ئىسمىنى تىلغا ئېلىش، ئىپىتىنى سېتىپ تۇرۇپ ئاللاننىڭ ئىسمىنى سۈيىستىمال قىلىش، چەت ئەللەرنىڭ قىممەت قاراشلىرىغا مەستانىلەرچە چوقۇنۇش ھادىسىلىرىنىڭ ئىپادىسى ۋە سەۋەبىنى جەمئىيەتشۇناسلىق نۇقتىسىدىن تەھلىل قىلدۇق. زىددىيەتلىك كىملىك يالغۇز ئۇيغۇرلارلا باشتىن كەچۈرۈۋاتقان ھادىسە ئەمەس. ئۇ، ئىجتىمائىي، سىياسىي ئۆزگىرىشلەر تېز يۈز بېرىۋاتقان، ماركولۇق كونترول كۈچىيىۋاتقان ھەرقانداق جەمئىيەتتە يۈز بېرىدىغان ھادىسىدۇر. بۇنداق تەتقىقات تېمىسىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىشتىكى مەقسەت شۇكى، زىددىيەتلىك كىملىكنى چۈشىنىش — بىر جەمئىيەتتىكى كىشىلەرنىڭ ھەرىكىتىنى ۋە قانداق بىر رېئاللىقتا ياشاۋاتقانلىقىنى چۈشىنىشتە مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. شەھەر ئۇيغۇرلىرى كۈندىلىك ھاياتىدا پەرقلىق قىممەت قاراشلىرى، زىددىيەتلىك سىمۋول ۋە كۆپ قىرلىق مەدەنىيەت كىملىكلىرىگە ماڭدامدا دۇچ كېلىدۇ. جۇڭگودىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ بىرى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئاۋۋال چوڭ بىر ئىجتىمائىي ئوربىنىدا جۇڭگولۇق، ئۆز جامائەتچىلىكى ئالدىدا ئۇيغۇر بولۇپ ياشايدۇ. بۇنداق گىرەلىشىش شەھەر ئۇيغۇرلىرىنىڭ كۆپ قاتلاملىق رېئاللىققا ئىستراتېگىيە بەلگىلەپ تاقابىل تۇرۇشىنى تەقەززا قىلىدۇ ۋە مۇجەھەل ئادەم، زىددىيەتلىك كىملىككە

ئىجتىمائىي كەيپىيات ھازىرلايدۇ.

شەھەر ئۇيغۇرلىرى سىموۋۇللۇق ئالاقىلەردە يېزا ئۇيغۇرلىرىدىن پەرقلىق رېئاللىقنى نامايان قىلىدۇ. ھاراق ئىستېمالى جەريانىدا ئۆزى بىلەن بىر جەمئىيەتتە ياشايدىغان باشقا مىللەت ۋە تەنداشلىرىنىڭ مۇناسىۋەتلىشىش ئۆلچىمىگە لايىق بىر رېئاللىقنى ۋە ئۆزىنىڭ زىددىيەتلىك كىملىكىنى يارىتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا تۈگمەس ئىجتىمائىي ئالاقە، مودا قوغلىشىش داۋامىدا ئىزتىراپ چېكىدۇ؛ «جەلپكار بولۇش، تۈزۈكرەك ياشاش ئۈچۈن» بەدەل تۆلەيدۇ. بۇ جەرياندا ئۇيغۇرلارنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتى خىرىسقا دۇچ كېلىشى بىلەن بىر ۋاقىتتا، كىشىلەردە ئۆز مىللىي كىملىكىگە بولغان ئىشەنچ ۋە غۇرۇر تۇيغۇسى تۆۋەنلەپ، روھىي بىسەرەمجانلىق، ۋەسۋەسە كۈچىيىدۇ. كۆپ يۈزلۈك - ئۆزگىرىشچان كىشىلەر توپى بارلىققا كېلىدۇ. شەھەر ئۇيغۇرلىرىنىڭ زىددىيەتلىك كىملىكى ئۆز نۆۋىتىدە ھەرخىل قىممەت قاراش، ھەرخىل ئىدىئولوگىيە ئوتتۇرىسىدىكى، ئىجتىمائىي تۈزۈم ياراتقان ئۆزلۈك بىلەن ئەنئەنىۋى قىممەت قارىشىدا يېتىلگەن ئۆزلۈك ئوتتۇرىسىدىكى، ياتلىشىش بىلەن بىر دەۋرە كىلىشىش ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت ۋە سۈركىلىشنىڭ نەتىجىسى. ئۇنىڭدىن باشقا، ھەرقانداق ئادەمنىڭ كىملىكى ئۆز ئالدىغا شەخسىي بولىدۇ. ئەھمىيا، تارىخىي ئامىللارنىڭ تەسىرىدىن مۇستەسنا بىرمۇ كىملىك مەۋجۇد ئەمەس. زىددىيەتلىك كىملىكىمۇ دەل شۇنداق بىر ھادىسە.

بۇ تەتقىقاتتا شەھەر ئۇيغۇرلىرىنىڭ تۇرمۇش پاكىتلىرىنى تەكشۈرۈش، جەمئىيەتشۇناسلىق نۇقتىسىدىن تەھلىل قىلىش ئارقىلىق ئېرىشكەن ھاسىلاتىمىز تۆۋەندىكىچە:

A يەكۈن: يېزىدا ياشىغۇچىلارغا قارىغاندا شەھەردە ياشايدىغان كىشىلەر كىملىك مەسىلىسىگە بەكرەك دۇچ كېلىدۇ. شەھەر جەمئىيىتىدە ئىجتىمائىي، مەدەنىي ئۆزگىرىشلەر قانچە تېزلىشىپ كەتسە، ئىجتىمائىي ئالاقىدە زىددىيەتلىك كىملىكىنى ئىپادە قىلىدىغان كىشىلەر شۇنچە ئاۋۇيدۇ. ئەنئەنىۋى قىممەت قاراشلىرى، ياشاش ئۇسۇللىرى زامانىۋىلىشىش، شەھەرلىشىش مۇساپىسىدە خىرىسقا دۇچ كېلىدۇ.

B يەكۈن: تەرەققىي تاپمىغان - پاسسىپ ئورۇندا تۇرىدىغان ئىجتىمائىي توپ زىددىيەتلىك كىملىك مەسىلىسىگە بەكرەك دۇچ كېلىدۇ. بۇ جەرياندا ئىجتىمائىي كونترول ئۆز كۈچىنى كۆرسىتىدۇ. ئەگەر بۇ جەمئىيەت كۆپ مىللەتلىك جەمئىيەت بولسا، پاسسىپ ئىجتىمائىي توپنىڭ زىددىيەتلىك كىملىكىنى ھېس قىلىش، باشتىن كەچۈرۈش نىسبىتى شۇنچە يۇقىرى بولىدۇ.

C يەكۈن: كىشىلەر قانچىكى قارىمۇ قارشى ئىدىئولوگىيە تەڭ مەۋجۇد بولۇپ تۇرغان جەمئىيەتنىڭ ئاز سانلىق ئەزاسى بولۇپ ياشىسا، زىددىيەتلىك كىملىكى شۇنچە ھېس قىلىدۇ. ئىجتىمائىي ئالاقىدە تېگىشلىك نېسبىتىگە ئېرىشىش ئارزۇسى زىددىيەتلىك قىممەت قارشى بىلەن ساراسىمىنى تەڭلا پەيدا قىلىپ، قاششاق - پاسسىپ ئورۇندا تۇرغان كىشىلەرنى زىددىيەتلىك كىملىككە مۇپتىلا قىلىدۇ.

ھەرقانداق تەتقىقاتنىڭ چەكلىمىلىكى بولىدۇ. بىزنىڭ بۇ تەتقىقاتىمىزمۇ بۇ تېما ھەققىدە جەمئىيەتشۇناسلىق نۇقتىسىدىن چىقىپ قىلىنغان دەسلەپكى بىر ئورۇنۇش بولۇپ، چەكلىمىلىكلەردىن خالىي ئەمەس. بۇنىڭغا ئوبىيېكتىپ، سۈبىيېكتىپ ئامىللار سەۋەب بولغان. بىرىنچى، ئوبىيېكتىپ جەھەتتە، ئۇيغۇرلار ھەققىدىكى ھەر قانداق تەتقىقات مەلۇم بىر نۇقتىدا سەۋەنلىكتىن خالىي بولالمايدۇ. ئۇنى ئوبىيېكتىپ شەرت - شارائىت بەلگىلىگەن؛ ئىككىنچى، شەھەر ئۇيغۇرلىرىنى كەڭ كۆلەمدە يىغىپ پىكىر ئېلىشقا، راي سىناش جەدۋىلى تارقىتىپ كەڭ دائىرىلىك تەكشۈرۈشكە، سان - سىپىرلىق پاكىت يىغىشقا يار بېرىدىغان ئىمكانىيەتمۇ، بۇنداق تەتقىقاتنى قوللايدىغان ئىقتىسادىي فوندىمۇ يوق؛ ئۈچىنچى، بۇ تېمىنى بۇنداق كىچىك بىر ماقالە بىلەن تەلۈكۈس يورۇتۇپ بېرىپ بولغىلى بولمايدۇ. زىددىيەتلىك كىملىك گىرەلەشمە پەنلەر نۇقتىسىدىن چىقىپ، يەنى تارىخ، جەمئىيەتشۇناسلىق، ئىنسانشۇناسلىق، پسخولوگىيە، جۇغراپىيە، سىياسىي شۇناسلىق، ئەخلاقشۇناسلىق قاتارلىق كۆپ قىرلىق نۇقتىدىن كۆزىتىشكە، چوڭ كۆلەملىك تەتقىقات قۇرۇلۇشى سۈپىتىدە ئىزدىنىشكە تېگىشلىك تېما. شۇڭا بۇ تېمىدا تېخىمۇ چوڭقۇرلىغان ھەمكارلاشما تەتقىقاتنىڭ بولۇشى زۆرۈر. ئۇيغۇر ئوقۇرمەنلىرى ئارىسىدا ئىلمىي ماقالىنىڭ قىممىتىنى، ئۆلچىمىنى چۈشىنىدىغانلار، ئىلمىي ماقالە ئوقۇشقا قىزىقىدىغانلار ئاز بولغانلىقى ئۈچۈن، ماقالىنى قانداق قىلىپ ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلاشتۇرۇپ يېزىش زۆرۈرىيىتى تەتقىقاتنى چۈشەپ قويدۇ. ئىلمىي ماقالىغا بىرلا ۋاقىتتا ھەم ئاممىباب بولۇش ھەم ئىلمىي بولۇش ھەم چوڭقۇر بولۇش تەلپىنى قويۇش ئىلمىي تەتقىقاتنىڭ نەتىجىسىگە، چىنلىق دەرىجىسىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ. بۇ ئەھۋال ئۇيغۇر زىيالىيلىرى، ئوقۇرمەنلىرى قاتلىمىدا ئوقۇرمەن كىرىزىسىنىڭ زىيىنىنى تونۇپ يەتكەن، ئىلمىي ماقالىنىڭ قىممىتىنى چۈشىنىدىغان، پىكىر ئىزدەيدىغان ۋە ئىلمىي ماقالە ئوقۇشقا، نەزەرىيىۋى تەپەككۈرغا كۆنگەن كىشىلەرنىڭ ئاۋۇشنى تەقەززا قىلىدۇ.

نەقىل مەنبەلىرى

Ruth Wallace and Allison Wolf : 《Contemporary Sociological Theory》 , 2006. New Jersey: Pearson

[19] روبېرت مېرتون: «جەمئىيەت نەزەرىيىسى ۋە ئىجتىمائىي قۇرۇلما» Robert Merton : 《Social Theory And Social Strucure》 , 1968, New York: Free Press , P.106

[20] سىمپلىسېر: (8 - نەقىل مەنبەسىگە قارالسۇن)

[21] [21] رايىت مىللىس: «ئاق ياقىلىقلار» Wright Mills , C: 《White Collar》 , The American Middle Classess , New York:Oxford University Press 1951. P17

[23] روبېرت مېرتون: «ئىجتىمائىي زىددىيەت» Robert Merton: 《Sociological Ambivalence》 1976, P8

[24] كۇرتس: «بىدئەتلىك لوگىكىسى» Kurtz .L.R: 《The Politics Of Heresy》 , Berkly University Of California Press

[25] مارتىن: «يوقىتىش ۋە ئۆزگىرىش» Marris.P 《Loss And Change, Doubleday, Gardon City 1975

[26] ۋېيگېرت ۋە فرانكىس: «ئىجتىمائىي زىددىيەت» Weigert .A and Franks.D 《Sociological Ambivalence》 , Greenwich , CT :JAI Press

[27] كلاب: «كىملىكنى كۆلپىكتىپ ئىزدەش» Klapp , Orin . 《Collective Search For Identity》 , New York.Holt , 1986, P273

[28] ستېفېن كورنېل، دوگلاس خارتمان (13 - نەقىل مەنبەسىگە قارالسۇن)

[29] جېنكىنس: «ئىجتىمائىي كىملىك» Jenkins Richard : 《Collective Search For Identity》 , New York.Holt, Rinehart

[30] گېگاس: «جەمئىيەتلىشىش نەزەرىيىسىدە ئۆزلۈك چۈشەنچىسىنىڭ ئىلھام مەنبەسى» Gecas.V: 《The Motivational Significance of self-concep for Socialization theory》 , Greenwich, CT:JAI Press1986

[31] خوجايلىد: «بويۇندۇرۇلغان يۈرەك» Hochschild, A.R: 《The Managed Heart》 , Burkly: University of California Press1983

[32] يۈرگېن خابېرماس: «ئالاقە ۋە جەمئىيەت تەرەققىياتى» Habermas Jurger: 《Communication And The Evolution of Society》 , Boston: Beacon1979

[33] پېتېر بېرگېر، لۇكمان: «رېئاللىقنىڭ ئىجتىمائىي قۇرۇلۇشى» Peter Berger, Luckman T: 《The Social Construction of Reality》 . NY, Garden City , Doubleday1966

[34] پلۇمېر: «20 - ئەسىردىكى سىمبولىك ئالاقە نەزەرىيىسى» Plummer , Ken: 《Symbolic Interactionism in The Twenties Century》 , Blackwell2000

[1] شەمسىددىن ھاجى باشچىلىقىدا تۈزۈلگەن «ھىدايەت گۈلزارى»، مىللەتلەر نەشرىياتى 2007 - يىلى 2 - نەشرى .

[2] «ئىسلام دىنىغا دائىر سوئال - جاۋابلار»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2001 - يىلى نەشرى، 392 - بەت .

[3] نەسرېددىن رابغۇزىي: «قىسسەسۇل ئەنبىيا»، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى 1988 - يىلى 1 - نەشرى، 67 - بەت .

[4] ئەنۋەر سەمەد قورغان: «ئۇيغۇرلاردا پەرىھىزلەر»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2007 - يىلى نەشرى، 190 - 191 - بەتلەر .

[5] ژان بوردېليارد: «تاللانغان ماقالىلەر» Jean Baudrillard: 《 Selected Writings 》 , Cambridge , Polity Press1988, P 149

[6] جورجى مېككال ۋە ج. سىمونس: «كىملىك ۋە ئىجتىمائىي ئالاقە» George J. McCall and J. H. Simmons: 《 Identities and Interactions 》 , New York , The Free Press1978 , P165

[7] ئەنۋەر سەمەد قورغان: «ئۇيغۇرلارنىڭ پەرىھىزلىرى ۋە ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتى»

[8] مارك لىجى: «لايىقىدا زامانىۋىلىشىش» Mark Liechty : 《Sutably Modern》 , Princeton: Princeton University Press

[9] سىمپلىسېر: «ئىجتىمائىي پەندە ئەقلىيلىك ۋە زىددىيەت تېمىسى» Smclser J. Neil : 《The Rational And The Ambivalence in The Social Sciences 》 , 1998

[10] جورجى مېد: «ئۆزلۈك، قەلب ۋە جەمئىيەت» Mead Herbert , J: 《Mind , Self And Society》 , Chicago , Chicago University Press

[11] ستېفېن كورنېل، دوگلاس خارتمان: «مىللەت ۋە ئىرق: ئۆزگىرىشچان دۇنيادا كىملىك» Stephen Cornell and Douglas hartmann: “Ethnicity and Race: Making Identity in a Changing World”, CA: Pine Forge Press, 1998, p.xvii

[12] ئېرۋىن گوفمان: «ئەينىق: بۇلغانغان كىملىك ھەققىدە خاتىرىلەر» Erving Goffman : 《Stigma: Notes on The Management Of Spoiled Identity 》 , N. J. Prentice- Hall , 1963

[13] مارتىن ماركېر: «ئىرق ۋە مىللىي مۇناسىۋەت» Marger Martin : 《Race And Ethnic Relations》 , Stanford .Wadsworth Press , 2000

[14] نيۇمەن: «جەمئىيەتتە مىللىي كىملىك» Newman : 《Ethnic Identity in Society》 , Chicago: Rand McCally Publishing, 1974

[15] ئېرىكسون: «كىملىك، ياشلىق ۋە كىرىزىس» Erick Erickson : 《Identity , Youth And Crisis》 , W.Norton Company , 1968 , P86

[16] بۇركې: «سىمبولىك ئالاقىدىن ئۆزلۈكنى باھالاش» Burke , P ; 《The self: Measurement Requirement From an Interactionist Perspective , Social Psychology Quarterly》 , 43 , 18- 29

[17] بۇخارىي: «سەھىۋىل بۇخارىي جەۋھەرلىرى»، مىللەتلەر نەشرىياتى 1981 - يىلى 1 - نەشرى .

[18] رۇس ۋالىيى، ئاللىسون ۋولق: «بۈگۈنكى زامان جەمئىيەتتە ئىجتىمائىي نەزەرىيىسى»

ماقالىنى تەكلىپلىك بېكىتكۈچى: ئىمىن ئەھمىدى

تەپەككۈر سۆزلىرى

ئۈزلۈكسىز ئۆزگەرتىپ تۇرغان ئادەمنى باشقىلار ئاسانلىقچە قىلتاققا چۈشۈرەلمەيدۇ.

▲ «قان بىلەن كىرگەن خۇي جان بىلەن چىقىدۇ» دېگۈچىلەر — «ئادەم مەڭگۈ ئۆزگەرمەيدۇ» دەپ قارىغۇچىلاردۇر.

▲ بىر ئادەمنىڭ يېرىم ھاياتىغىچە بولغان كەچۈرمىشلىرى ئۇنىڭ خاراكتېرىنى يارىتىدۇ؛ خاراكتېرى بولسا ئۇنىڭ كېيىنكى يېرىم ھاياتىدىكى كەچۈرمىشلىرىنى.

▲ ھەر قانداق ئىشنىڭ ھەم ياخشى تەرىپى، ھەم يامان تەرىپى بار.

▲ تۇنجى قېتىم ھاراق ئىچىش زورلاشتىن، تۇنجى قېتىم تاماكا چېكىش دوراقتىن باشلىنىدۇ.

▲ «ھەرە كېپىكىنى ھەرىلمەيدىلى» دېگەنلىك، «جەمئىيەتتىكى باشقىلار ھەل قىلىپ بولغان مەسىلىلەرگە باش قاتۇرماي، يېڭى مەسىلىلەرگە يۈزلىنەيلى، خەلقىمىز بىلىدىغان ئىشلارنى دەۋرىپ بىزار قىلماي، ئۇلار دۇچ كېلىۋاتقان، ھەل قىلالمايۋاتقان ئىجتىمائىي مەسىلىلەر بىلەن كىرىنسىلارغا يۈزلىنەيلى» دېگەنلىكتۇر.

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى ئوقۇرمەنلەرنى پەن-مەدەنىيەت، ئەخلاق، ساغلام ئېتىقاد، ئۆتكۈر تەپەككۈر، زامانغا لايىق مىللىي ئاڭ قاتارلىق كۆپ جەھەتتىن مۇكەممەللەشتۈرىدىغان ئۈنۈپرسال مەكتەپ.

▲ ئەيىب ئەيىب ئەمەس، ئارتۇقچىلىقى بىلەن ئەيىبنى ياپالماسلىقى ياكى تۈزەتمەسلىك ئەيىبتۇر.

ئىجتىمائىيەتنىڭ تەپەككۈرۈمدىن ئۇرغۇپ چىققان ماھىيەتلىرى ۋە ھەقىقەتلىرى

▲ جەمئىيەت ئۈنۈپرسىتىپتىنى پۈتتۈرگەنلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئىگىلىك تىكلەپ، ئالىي مەكتەپلەرنى پۈتتۈرگەنلەرنى ياللاپ ئىشلىتىۋاتىدۇ. سەۋەبى: ئۇلار ئىجتىمائىي تۇرمۇشنىڭ ھەممە قازىنىدا قايىناپ، پىشىپ، كىشىگە موھتاج بولۇپ ياشىماي، بەلكى باشقىلارنى موھتاج قىلىپ ئادەمدەك ياشاشنى ھايات مىزانى قىلغان؛ ئالىي مەكتەپلەرنى پۈتتۈرگەنلەرنىڭ كۆپىنچىسى بولسا خىزمەتكە ئورۇنلىشىپ چىقىش يولى تېپىشنى ياشاش مىزانى قىلغان.

▲ ئاتا-بوۋىلىرىمىزنىڭ «شىردەك باتۇر، تۈلكىدەك ھىيلىگەر بول» دەپ ۋەسىيەت قالدۇرغىنى، «ھەم جاسارەتلىك، ھەم پاراسەتلىك بول» دېگىنىدۇر.

▲ ئەجدادلىرىمىزنىڭ روھىدىن ئايرىلىپ قالغان قوۋمغا ئەتراپىدىكى قوۋملار ئۆز ئەجدادلىرىمىزنىڭ روھىنى ئۆگىتىدۇ.

▲ بىر يۈنلىشتە ئۇچۇۋاتقان قۇش ئاسانلا ئېتىپ چۈشۈرۈلىدۇ، ئۇچۇش يۈنلىشىنى توختىماي ئۆزگەرتىپ ئۇچۇۋاتقان قۇشنى ئاسانلىقچە ئېتىپ چۈشۈرگىلى بولمايدۇ. ئىش قىلىش ئۇسۇلى بىر خىلا بولغان ئادەم ئاسانلا باشقىلارنىڭ قىلتىقىغا چۈشىدۇ؛ ئىش ئۇسۇلىنى

قىلدۇرۇش ۋە بىر-بىرىدىن پايدىلىنىشتىن قەتئىي چەتنىمىدى. **▲ ئابلەت ئىمىن ئويچان**

ئاپتور: مارالبېشى ناھىيە «ئەلئېھرام» ئېلان شىركىتىنىڭ خادىمى

ھايات ھېكمەتلىرى

▲ ماددىي نامراتلىق گالىنى بوغىدۇ، مەنىۋى نامراتلىق روھنى.

▲ ھېكمەتلىك سۆز دانانىڭ ئېغىزىدىن چىقسا ئادەمنى قايىل قىلىدۇ، ناداننىڭ ئېغىزىدىن چىقسا كىشىنى ھەيران قالدۇرىدۇ.

▲ ئىنساننىڭ ھەسرەتى ئارتىدىغان ئىككى مەزگىلى بار: بىرى، ئۆزىنى، يەنە بىرى، ئۆزىگىنى چۈشەنگەندە.

▲ مەغلۇبىيەت ئېلىپ كەلگەن تەجرىبە-ساۋاق ھەر قانداق ھېكمەتتىن ئۈستۈن تۇرىدۇ.

▲ مىڭ ئۆلۈش تەجرىبىدىن بىر ئۆلۈش تەدبىر ئەۋزەل.

▲ بىراۋنىڭ سۆزىگە قاراپ تىلىنى بىلىش مۇمكىن، ئەمما دىلىنى بىلىش مۇمكىن ئەمەس.

▲ دۈشمىنىڭ دۈشمەنلىكىدىن دوستۇڭنىڭ دۈشمەنلىكى ئېشىپ چۈشىدۇ.

▲ دۈشمىنىڭ دۈشمەنلىكى ئاشكارا، دوستىنىڭ يوشۇرۇن بولىدۇ.

▲ ئىنسان چىن سۆزنى بىر بولسا ئاتا-ئانا، قوۋم-قېرىندىشىدىن، بىر بولسا، دۈشمىنىدىن ئاڭلايدۇ.

▲ غەيۋەتخور تىلىدىن، ئاسىي دىلىدىن كېتىدۇ. كىشى بەختسىزلىكىنىڭ مەنبەسى تەقدىرنىڭ كاجلىقىدىن بولماستىن، بەلكى تەدبىرنىڭ خاملىقىدىندۇر.

▲ گەپ بىلەن ھەل بولمايدىغان ئىشلار ئەپ بىلەن ھەل بولىدۇ.

▲ دوستلۇقنىڭ ساقلىنىشى مىڭ تۈرلۈك ئىجتىھاتنى شەرت قىلىدۇ، ئەمما بۇزۇلۇشىغا بىر تۈرلۈك پىتىلا كۇپايە.

▲ كىشىنىڭ مۇداپىئەلىنىشى ئەڭ قىيىن بولغىنى دوست سۈرەتلىك دۈشمەندۇر.

▲ پەرزەنت تەربىيىسىدە ئاتا-ئانىلارنىڭ بالىلىرىغا قىلغان باراۋەرسىز مۇئامىلىسى ئۇلار قەلبىدە بىر بولسا ئاتا-ئانىسىغا ئىشەنمەسلىك، بىر بولسا، ئۆزىنى كەمسىتىش تۇيغۇسىنى شەكىللەندۈرىدۇ.

▲ بۈگۈن دوستقا يەتكەن خەۋەر ئەتە دۈشمەنگە

▲ ئايالىسىز ئەر-ھايات چۆلىدىكى، ئەرسىز ئايال-ھاياتنىڭ بوران-چاپقۇنلۇق دالاسىدىكى تەنھا يولۇچى؛

▲ ئىناق ئەر-خوتۇن-گۈل-چىمەنلىك يولىدىكى بىر-بىرىگە يار-يۆلەك سەپەرداش.

▲ تەرەققىي قىلغان ئەللەردە كىشىلەر ھەمكارلىشىپ كارخانا، شىركەت قۇرۇۋاتىدۇ؛ بىز ھەمكارلىشىپ سورۇن، بەزمە قۇرۇۋاتىمىز.

▲ ياش ئايال-پۈتۈل، ئوتتۇرا ياش ئايال-ۋاسكىتبول، ياشانغان ئايال-تىكتاك توپ.

▲ ھايات-بىپايان سەھنە، ئادەم-ئارتىس، تۇرمۇش-رەھىمسىز رېژىسسور.

▲ ئىنسان ئۆز تەقدىرىنى ئالدىن بىلىشكە قادر ئەمەس، شۇڭا بۇ دۇنيادىكى ئىشلار كېچىكىپ چۈشىنىش بىلەن تولغان.

▲ ئىلگىرى كىشىلەر دوئىغا سېلىنغان قۇللارنىڭ ئېچىنىشلىق ئۆلگىنىنى كۆرۈپ ھۇزۇرلىناتتى؛ بۈگۈنكى كۈندە ھۆر ئادەملەرنىڭ ھەر خىل توپ ۋە بوكسىورلۇق مۇسابىقىلىرىنى كۆرۈپ ھۇزۇرلىنىۋاتىدۇ.

▲ ماگنىتنىڭ ئوخشاش قۇتۇپلىرى بىر-بىرى بىلەن تېپىشىپ، ئوخشىمىغان قۇتۇپلىرى ئۆزئارا تارتىشىپ جۈپلەشكەندەك، ئەر بىلەن ئەرگەك زەدەك ئايال، ياكى ئايال بىلەن خېنىم مەجەز ئەر چىقىشالمايدۇ. پەقەت نوچى ئەرگەك بىلەن لاتاپەتلىك ئاياللا «ئالتۇن ئۈزۈككە ياقۇت كۆز» قويغاندەك بىر-بىرىگە يارىشىدۇ.

▲ سىرنىڭ بىلەن ئاجىزلىقنى يوشۇرالىغىنىڭ-ئۆزۈڭگە ئۆزۈڭ ئىگە بولالىغىنىڭ؛ باشقىلارنىڭ سىرى بىلەن ئاجىزلىقنى بىلىۋالغىنىڭ-ئۇلارغا ئىگە بولغىنىڭ.

▲ پۇرسەتنىڭ كېلىشىنى كۈتمەي، ئۆزىڭىز يارىتىڭ. چۈنكى پۇرسەت كۈتىدىغانلار ئەتراپىڭىزدا كۆپ.

▲ بېشەم ئايال-ئەرنىڭ ھەم ئاشكارا ھەمراھى، ھەم يوشۇرۇن قاتلى.

▲ ئاجىزلىقنىڭ بىلەن كەمچىلىكلىرىڭنى باشقىلارغا ئېيتىپ سېنى چۈشۈرۈپ، ئۆزىنى چوڭ كۆرسىتىۋاتقانلارنىڭ ھەممىسى سېنى قان چىقارماي ئۆلتۈرىدىغان قاتىللىرىڭ.

▲ پەرزەنتلىرىڭنىڭ ئاجىزلىقى بىلەن كەمچىلىكلىرىنى ياپماي ياكى تۈگەتمەي، باشقىلارغا داۋراڭ سېلىپ تەسەللى تاپىدىغان ئاتا-ئانىلار پەرزەنتلىرىڭنى يوشۇرۇن قاتلىدۇر.

▲ تارىختىن بۇيان خەلقئارالىق مۇناسىۋەت بىلەن كىشىلىك مۇناسىۋەتنىڭ ماھىيىتى-بىر-بىرىنى ئىتائەت

يەتمەي قالمايدۇ.

▲ ئىش بېجىرىشتە ناداننىڭ تاللايدىغىنى گەپ، ئاقلىنىڭ تاللايدىغىنى ئەپ.

▲ مال ساقلاشتىن سر ساقلاش قىيىن.

▲ مېلىڭغا ئوغرى تەگسە تەگسۇنكى، سىرىڭغا ئوغرى تەگمىسۇن.

▲ دېھقان بىلەن ھۈنەرۋەننىڭ نادانلىقى ئۆزىگە، زىيالىينىڭ نادانلىقى ئەلگە بولىدۇ.

▲ كۆز يېشى ئاجىزلارغا تەسەللى، كۈچلۈكلەرگە چۈشەك.

▲ دەرد ئېيتىش تەبىئىي رەۋىشتە سر ئېيتىشقا ئېلىپ بارىدۇ.

▲ كۆڭۈل ئازادلىكى بولمىغان خىزمەتتە خوراش كۆپ، ئۈنۈم ئاز؛ مېھنەت كۆپ، نەتىجە ئاز؛ كۈلپەت كۆپ، خۇشھاللىق ئاز بولىدۇ.

▲ خاتالىقنىڭ كىچىكى ھۆرمەتنى، چوڭى باشنى كەتكۈزىدۇ.

▲ ئەقىل يەتمىگەن ئىشقا كۆز يەتمەيدۇ.

▲ ئۆز خاتاسىغا جەڭ ئېلان قىلغان كىشىدىن باتۇرلۇق تالاشمىغان.

▲ ئۇلۇغ ۋەدىلەرنىڭ ئارقىسىغا ئۇلۇغ ساختىلىقلار يوشۇرۇنغان بولىدۇ.

▲ كىشىنىڭ سىرى ئېغىزدىن چىقىشتىن بۇرۇن گۆھەرھېسابلانسا، ئېغىزدىن چىققاندىن كېيىن سايدىكى تاشتەك ئېتىباردىن قالىدۇ.

▲ ھاياتتىن قاخشاپلا ئۆتۈش، بىر بولسا سەۋرىسىزلىرنىڭ، بىر بولسا، ناشۇكۈرلەرنىڭ ئىشىدۇر.

▲ ئىنسانغا نەپسىدىن ئارتۇق دۈشمەن، سەۋر-تاقەت ۋە شۈكۈر-قانائەتتىن ئارتۇق دوست يوق.

▲ كىتابقا ئەمما، ساۋاتسىز ۋە ناداندىن باشقا ھەممە ئادەمنىڭ ھاجىتى چۈشىدۇ.

▲ ھەقىقىي بەختلىك شۇكى، ئۇ، ئاتىسىنىڭ مال-دۇنياسىدىن كۆرە ئەقىل-پاراستى ۋە تەجرىبە-ساۋاقلرىغا ۋارىسلىق قىلغان كىشىدۇر.

▲ پىتنە تاراتقۇچى بىر ئادەم، زىيانلانغۇچى مىڭ ئادەم.

▲ ناداننىڭ بۈگۈنكى كۈلكىسى ئەتىكى يىغىسىدىن دېرەك بېرىدۇ.

▲ مۇۋەپپەقىيەت پۇرسىتىنى بايقاش خەزىنىسى بايقاشتىن ئەۋزەل.

▲ ئىدىيە جەھەتتە ئويغىتىش رولىنى ئوينىيالمىغان

كىتابنىڭ ئۇيغۇ دورىسىدىن پەرقى يوق.

▲ زاكاز ئەسەر يېزىش توق قورساققا تاام يېيىشتىنمۇ قىيىن.

▲ خۇشامەت ئەۋج ئالغان جايدا چىن سۆزنىڭ ئېتىبارى بولمايدۇ.

▲ كىشىنىڭ سىرى كۆپ ھالدا دوست سىياقىدىكى دۈشمەنلەر تەرىپىدىن ئوغرىلىنىدۇ ۋە تارقىتىلىدۇ.

— ئەھمەتجان قاسىم

ئاپتور: مەكىت ناھىيە 1-ئوتتۇرا مەكتەپتە تارىخ مۇئەللىسى

قۇچاقلاپ قالغۇڭ يوق ھەسرەتنى يەنە...

▲ بالىلىق ۋە ھاياتىڭدىكى ئەڭ ئۇلۇغ ئەسلىمە-ئانىنىڭ ئوبرازى.

▲ ئەلەر مەسئۇلىيەتسىز جەمئىيەتتە تۇل ئايال، پاهىشە قىزلار كۆپىيىدۇ؛ ئاياللار مەسئۇلىيەتسىز جەمئىيەتتە ئىلىم-ھۈنەرسىز ئوغۇللار، سەرگەردان بالىلار كۆپلەپ يېتىشىپ چىقىدۇ.

▲ ھاياتىڭ يېرىمى قۇربان بېرىش، يېرىمى بەھرە ئېلىش.

▲ مۇھەببەت-ئېرىشىشتىن ئۇنتۇلىدۇ، يوقىتىشتىن ئەسلىنىدۇ.

قانداق ياشاشنى ئۆگىتىدۇ دۇنيا

▲ ئۆزۈڭدىن ھالقىغان ئۆزۈڭنى كۆرەي دېسەڭ، ئۆزگىلەر ئىچىدە ئۆزۈڭنى كۆزەت ۋە يەش.

▲ ئىنسان ئۆز سىرىنى يوشۇرغانلىقى ئۈچۈن سىرلارغا تولۇپ، سىرلارنى ئېچىپ ياشايدۇ.

▲ ئۆزۈڭنى ئۇنتۇپ قالغان چاغدا باشقىلارنىڭ كۆزى بىلەن ئۆزۈڭگە قاراشقا باشلايسەن، بۇ دەل ئۆزۈڭنى تونۇغان كۈنۈڭ.

▲ تەبىئەت-بىز يەڭگۈچى، لېكىن ئاخىرقى ھېسابتا بىزنى يەڭگۈچى.

— شەمسەمەر ئەبەيدۇللام

ئاپتور: موڭغۇلكۈرە ناھىيە بازىرىدا يۇقرا

تەپەككۈردىن چەشمىلەر

▲ دۇمباقنىڭ ئاۋازى يوغان، ئىچى بوش؛ پوچىنىڭ گېپى يوغان، بېلى بوش.

▲ مېنىڭچە، باشقىلارنىڭ خاتالىقىدىن ساۋاق ئالمىغان ئادەم، ئاشۇ خاتالىقنى يەنە بىر قېتىم تەكرارلىغان بىلەن

باراۋەر. — رابىيە ئوسمان

ئاپتور: تۇرپان شەھەر سىڭگىم يېزا بەخت كەنتىدە دېھقان

مېنىڭ تەپەككۈرلىرىم

▲ باشقىلارنىڭمۇ ئۆزۈڭگە ئوخشاشلا ئادەم ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالمىساڭ، خەقمۇ سېنى ئادەم قاتارىدا كۆرىدۇ.

▲ باشقا كەلگەن قايغۇ قايغۇ ئەمەس، پەقەت ئۇنى ئويلاۋېرىش ھەقىقىي قايغۇ.

▲ ئىككىلىنىش—رەقىبىنىڭ ھۇجۇم قىلىشى ئۈچۈن بېرىلگەن پۇرسەت.

▲ كۈتۈپخانا خىزمەتچىسى بىر بولسا بىلىم دېڭىزىغا شۇڭغىغان غەۋۋاس بولىدۇ، بىر بولسا، ئالتۇنلارنى دەسسەپ بايلىق ئىزدەپ يۈرگەن قارىغۇ.

▲ بىلگىنىنى سۆزلىگەن ناتىق ئەمەس، ئەمما، سۆزلەۋاتقىنىنى بىلگەن ھەقىقىي ناتىق.

▲ مېنىڭچە، ئاجىز ئادەم بەكرەك ھاياجانلىنىدۇ.

▲ ئەڭ نادان ئادەم ئۆمرىنى قىلغان ئىشىغا قاراپ ئەمەس، كىرگەن يېشىغا قاراپ ئۆلچەيدۇ.

▲ پۇلى يوقلار يالڭىچ قېلىشتىن ئەنسىرىسە، پۇلى كۆپلەر يالڭىچلىنىشقا ئالدىراۋاتىدۇ.

▲ سېمىزلىك ئۈچ نەرسىدىن بولىدۇ: بىرى، كېسەللىك، بىرى، راھەت، يەنە بىرى، ھارامدىن.

— مۇھەممەتجان مۇھەممەتئىمىن

ئاپتور: شىنجاڭ ئۈنۈپۇرسىتى قانۇنشۇناسلىق ئىنستىتۇتى قانۇنشۇناسلىق

2008-يىللىق 2-سېنىپ ئوقۇغۇچىسى

تەپەككۈر ھايسىلىرى

▲ بىز ھەممە ئىشنى شارائىتقا دۆڭگەشكە كۆنۈپ كەتكەن. بىلگىنىكى، ئەگەر سەن شارائىتنى ئۆزگەرتىمىسەڭ، شارائىت سېنى ئۆزگەرتىۋېتىدۇ.

▲ ئىدىيە يېڭىلانمىسا ھېچنېمە يېڭىلانمايدۇ.

▲ باشقىلارنىڭ سۆزىدىن بىر تالاي كەلتۈرگىچە، يۈرىكىڭدىن چىققان بىر ئېغىز ھەق ھەم نەق گەپنى قىل، مەن شۇنىڭغا قايىل بولىمەن.

— نۇرگۈل ھېيت

ئاپتور: بەكەن ناھىيە بازىرى كونا شەھەر مەكتەپتە مۇئەللىمە

شىنجاڭ مەدەنىيىتى

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى — دىلكەش

▲ پەقەت ئىككى خىل ئادەم ناھايىتى سەمىمىي كىلىدۇ: بىرى، جاپاكەش دېھقان، يەنە بىرى، ئەمدىلا تىلى چىققان سەبىي بالا، خالاس.

▲ «بىلىم—كۈچ» ژۇرنىلى بىزگە ئەقلىي مەدەت بېرىدۇ، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى روھىي مەدەت.

▲ ھەر قانداق ئادەمنىڭ قايىل بولىدىغان ئادىمى بولغىنىدەك، مېنىڭمۇ قايىل بولىدىغىنىم ئاتا-ئانىم، تەلەپچان ئۇستازىم ۋە تەپەككۈرى ئويغاق ئەدىب-مۇھەررىرلەردۇر.

▲ تېنىمىزدىكى كېسەلنى دوختۇر داۋالايدۇ، روھىمىزدىكى كېسەلنى قەلىمى ئۆتكۈر، روھى ئويغاق مۇتەپەككۈرلەرنىڭ ئەقلىيلىرى بىلەن تولغان «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى.

▲ بۇ دۇنيا كىمىنىڭ؟ بۇ سوئالغا ھېچكىم مېنىڭ، سېنىڭ ياكى ئۇنىڭ دەپ جاۋاب بېرەلمەيدۇ. مېنىڭچە، بۇ دۇنيا ئۇنى ئۆزگەرتكۈچىلەرنىڭ.

▲ ھەر ئادەمنىڭ خەققە بىلدۈرمەيدىغان مەخپىي سىرلىرى بولىدۇ. دەل شۇ سىرلىرى سەۋەبلىك باشقىلار قىزىقىپ يېقىنلىشىدۇ ياكى يىراقلىشىدۇ.

▲ تالاي ياش «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنى ئوقۇغاندىن كېيىن ئادەم بولۇش يولىنى تاپتى.

▲ دەردمەنلەر ئاۋۇغانسىرى كېسەللەر كۆپىيىدۇ، خالاس.

▲ بۇ دۇنيا پۇلى بارلارنىڭ دۇنياسى ئەمەس، ھوقۇقى بارلارنىڭمۇ دۇنياسى ئەمەس، پەقەتلا ئۆز خىزمىتىنى بېرىلىپ ئىشلەپ، يىڭىلىق يارىتالايدىغان ئىرادىلىك كىشىلەرنىڭ دۇنياسى، خالاس.

▲ تۈنۈگۈن—كەينىگە قايتىپ كەلمەيدىغان مەڭگۈلۈك ھەقىقەت، بۈگۈن—پايدىلىنىشقا بولىدىغان تېپىلغۇسىز پۇرسەت، ئەتە—باشلىنىش ئالدىدا تۇرغان يىڭى بىر كۈن.

▲ دۇنيادا چۈشىنىش ئاسان بولغىنى تىلىسىز، ئاڭسىز ھايۋانلار، چۈشىنىش ئەڭ تەس بولغىنى ئادەم سىياقىدىكى—سۆزلىيەلەيدىغان ئاڭلىق ھايۋانلاردۇر.

▲ تۈنۈگۈن—ئۆتمۈش، بۈگۈن—پۇرسەت، ئەتە—ئۈمىددۇر.

▲ ھازىرقى رىقابەت دەۋرىدە ياشاي مەن دەيدىكەن سەن، باشقىلار تاش ساناپ بولغۇچە چوقۇم قۇم ساناپ بولۇشۇڭ كېرەك.

دوستلارنىڭ مەنىۋى «ئېچىل داىستىخنى» .

— نۇرئەھمەت تەۋەككۈل

ئاپتور: شىنجاڭ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى قانۇن-ئىقتىساد ئىنستىتۇتى
ئىقتىساد 2007-يىللىق سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئىنساننىڭ ئىنسانغا باھا بېرىشى—كۆپ قىرلىق ئەينەكتىن پەقەت ئۇنىڭ بىرلا تەرىپىنى كۆرۈشىدىن ئىبارەت.

— يۈسۈپجان يانتاق

ئاپتور: ئاقتو ناھىيە «تەڭرىتاغ» ئوتتۇرا مەكتىپىدە مۇئەللىم

تۇرمۇش ھەقىقەتلىرى

▲ نادانلىق تۈگمەسە گاداىلىق تۈگمەيدۇ.
▲ ھاياتلىق—يۈز تۇرانە ئىمتىھان، ئۇنىڭ خۇلاسى نومۇرى ئادەم ئۆلگەندە چىقىدۇ.
▲ كۈلگەك خوتۇن غەيۋەتكە يېقىن، كۆڭۈلچەك ئەر تۆھمەتكە.

▲ ئۆزۈڭنى تونۇش—ئادىمىي مەجبۇرىيەت، ئۆزۈڭنى تونۇتۇش—ئادىمىي مەسئۇلىيەت.

▲ ئەقىلسىز—تەدبىرسىز، بىلىمسىز—ئەقىلسىز كېلىدۇ.
▲ چولپاننىڭ نۇرى ئايغا يەتمىگەندەك، سەنئەت چولپانلىرىنىڭ تۆھپىسى ئالىمغا يەتمەيدۇ.
▲ تۈنۈگۈننى ئۇنتۇغان، بۈگۈننى تونمىغان ئادەمنىڭ ئەتىسىدىن ئۈمىد يوق.

▲ ئەر موت-موت بولسا، خوتۇن كۈچىغا چاپىدۇ؛ خوتۇن كوت-كوت بولسا، ئەر ئۆيىدىن قاچىدۇ.

▲ ئەي مۇئەللىم! سېنىڭ ۋەزىپەڭ ئوقۇغۇچىدىن سوئال سوراپ جاۋاب ئېلىش ئەمەس، ئوقۇغۇچىنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاب بېرىش، جەمئىيەتنىڭ، تەبىئەتنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاب تېپىشنى ئۆگىتىش.

▲ ئەي مۇئەللىم! ئالدىڭدا ئولتۇرغىنى سەبىي بالا ئەمەس، خەلقنىڭ ئامانلىقى، مىللەتنىڭ ئۈمىدى، دۆلەتنىڭ كەلگۈسى.

▲ ئىسلاھات—كونىنى تاشلا. تەرەققىيات—يېڭىنى باشلا.

▲ كونا باي ئاز خەجلەيدۇ، يىڭى باي ئاز ئۇخلايدۇ.
▲ ئالىملىرى قەدىرسىز، سەنئەتچىلىرى ھۆرمەتلىك مىللەت ئويۇن-تاماشىدا ئالدىدا، تەرەققىياتتا ئارقىدا ماڭىدۇ.

▲ سەتەڭگە قارايدىغان كۆز تولا، ئالدى-ئارقىدىن تىللايدىغان سۆز.

— ياقۇپ ھەمدۇللا

ئاپتور: مورى قازاق ئاپتونوم ناھىيە 1-ئوتتۇرا مەكتەپتە پېنسىيىدىكى مۇئەللىم

تەپەككۈر تەرمەچلىرى

▲ ئەستايىدىللىق—بىر ئادەمنىڭ ئۇنىۋېرسال ساپاسىنىڭ بەلگىسى.
▲ ئۆزىنى كۆزىتىپ تۇرۇش دانالىققا، دۈشمىنى كۆزىتىپ تۇرۇش ھوشيارلىققا يېتەكلەيدۇ.

▲ بىلىم ئۆگىنىشتىن، ئەقىل تەپەككۈر قىلىشتىن كېلىدۇ.
▲ تەدبىرسىز پىلان—ئوقسىز قورال.
▲ سەۋەبىنى تاپساڭ، تەدبىرنى ئىزدە.

▲ نىشان ئېنىق بولمىسا، يول يىراق بولىدۇ.
▲ ئۆزىدىكى ساپا، ئىقتىدار بىلەن ھېسابلاشماي نەتىجىگە ئېرىشكۈسى، ئۆسكۈسى كېلىدىغانلارنىڭ ماڭىدىغان يولى ئارقا ئىشىك.

▲ قىسمەن كىچىك خاتالىقلارنى ئۆتكۈزۈش قورقۇنچلۇق ئەمەس. ئاشۇ خاتالىقلاردىن تەجرىبە-ساۋاقلارنى خۇلاسىلەپ ماڭساڭ، چوڭ خاتالىقلارنى سادىر قىلىشتىن ساقلىنىپ قالسىن.

▲ جىق بىلگەن ئاز سۆزلەيدۇ.
▲ سۆزىڭ ئېتىبارى ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇنلۇقىدا.
▲ ئۆتكەن ئىشلارغا تولا قايغۇرۇپ: «ئىست، دەرخا» دېگۈچىلەرنىڭ كۆپى ھازىرمۇ نېمە قىلىشنى بىلمەي قايىمۇقۇپ يۈرۈۋاتقانلاردۇر. قايغۇنى قىلساڭ—قىلساڭ تۈگمەيدۇ، ۋاقىت ئۆتۈپ كېتىۋېرىدۇ، ئادەم تۈگەيدۇ.

▲ قورسىقىڭنىڭ كەڭلىكىنى باشقىلارغا يول قويغىنىڭ بىلەن ئەمەس، ئۇلارنى قانچىلىك مەنپەئەتكە ئېرىشتۈرگىنىڭ بىلەن ئۆلچە. تولا يول قويۇشمۇ قورساقنىڭ كەڭلىكىدىن ئەمەس، ھاماقەتلىكتىن بولىدۇ.

— ئۆزىنى كۆزەتمىگەن ئادەم، خاتالىقىنى تۈزەتمىگەن ئادەمدۇر.

▲ ياخشىچاق ئادەم «ماقۇل»غا كۆنۈك.
▲ تىل كۆۋرۈكىدىن ئۆتمەي، قەلب ئىشىكىنى ئاچالمايسەن.

ئارزۇ تىنىقلىرى

- ▲ بەدەل تۆلىمىگەن نەتىجە كۆپۈككە ئوخشايدۇ.
- ▲ غەم-بۈگۈن ۋە ئەتىنىڭ تەييارلىقىدۇر.
- ▲ ئۆزىنى يوقاتقان ئايال پۇراپ قالغان گۆشكە ئوخشايدۇ، ئۇنىڭغا قوندىغان چۈن شۇنچە كۆپ بولىدۇ.
- ▲ ئۆزىنىڭ قىممىتىنى ئۆزىنى بىلىش ئارقىلىق ئاشۇرغىلى بولىدۇ.
- ▲ ئۆزىنى قەدىرلىمىگەننىڭ قەدرى ھېچ كىشىگە بىلىنمەيدۇ.
- ▲ ئانىنىڭ ئەيىبىنى قىز ياپىدۇ، ئاتىنىڭ ئەيىبىنى ئوغۇل.
- ▲ مەغلۇبىيەت، بىرگە، ئۆزۈڭنى قايتىدىن يارىتىشىڭدىن، يەنە بىرگە، ئۇن-تىنىسز غايىب بولۇشىڭدىن دېرەك بېرىدۇ.
- ▲ نام-ئاتاق قازىنىش-باشقىلاردىن كىيىم-كېچەك ئارىيەت ئالغانغا ئوخشايدۇ.
- ▲ كىيىم-تەمەننا-قازانغان نەتىجە ئىدە ئەمەس، بەلكى شۇ نەتىجە ئىگە تۇتقان مۇئامىلە ئىدە ئىپادىلىنىپ قالىدۇ.
- ▲ «ئۆزۈمنىڭ» دىگەن سۆز چوڭ بىر ھوقۇقتىن بېشارەت بېرىدۇ.
- ▲ ئۆزىنىڭ شان-شەرىپى ئۈچۈن كۈرەش قىلغانلار كۆپۈككە، باشقىلارنىڭ شان-شەرىپى ئۈچۈن كۈرەش قىلغانلار شۆپۈككە، ھېچقانداق ئىش قىلمىغانلار ئۆلۈككە ئايلىنىدۇ.
- ▲ ئاچچىقنىڭ ھەممىسى تاتلىقنى قوغلاشقانلىقتىن كېلىپ چىقىدۇ.
- ▲ باشقىلار چۈشەنمەيدىغان گەپ-سۆزلەرنى كۆپ قىلىدىغانلار-بىرگە، ئەڭ ئەقىللىق، بىرگە، ئەڭ نادان-ئەخمەق كىشىلەردۇر.
- ▲ ھەسەتخور-ئىچى تارلار-بىر ئۆمۈر ئۆز گۆشىنى ئۆز يېغىدا قورنىغۇچىلاردۇر.
- ▲ چۈشەنمىگەن ئادەم بىلەن بىرگە يۈرۈش-بىلمىگەن(قىلىشنى ئۇقمىغان) ئىشنى قىلغانغا ئوخشايدۇ.
- ▲ ئالىمدىن بىلىم بىلەن كىتاب قالىدۇ، ناداندىن ئاچچىق بىلەن پۇشايمان ھەم ساۋاق.
- ▲ خورلۇق-نامراتلىق ۋە موھتاجلىقتىن باشلىنىدۇ.
- ▲ ھىيلە-نەيرەڭ-پوستىغا كىرىۋېلىش.
- ▲ سېنىڭ پادىشاھ ۋە گاداي ۋاقتىڭ-باي ۋە نامرات ۋاقتىڭدۇر.

- ▲ چىقىمچىنىڭ خۇشلۇقى باشقىلارنىڭ ئازابى بىلەن بولىدۇ.
- ▲ نازلانغاننىڭ يىنىدا ئۇزۇن تۇرساڭ مازلىشىسەن.
- ▲ ئۆزى بىلگەننى ئۆگىتىش تەربىيە، بىلمىگەننى ئۆگىتىمەن دېيىش مەدەدانلىق.
- ▲ سوئال-سورنىق بولمىغان ئىشنىڭ مۇكاپات ۋە جازاسىمۇ بولمايدۇ.
- ▲ بىلمىگەن ئادەم ئىش قىلسا، قىلغان ئىشىدىن داۋرىڭنى كۆپ بولىدۇ.
- ▲ يالغانچىنىڭ داۋرىڭنى كۆپ، زالىم پادىشاھنىڭ ئالۋىڭنى.
- ▲ ئىقتىدارسىز ئادەمنىڭ باشقىلارغا قىلغان تەربىيەلىرى ئارتۇقچە.
- ▲ تارىختىن مەلۇمكى، كۆپ ۋاقتى ھەرەمخانىدا ئۆتكەن پادىشاھتىن كۆرە جەڭگاھتا ئۆتكەن پادىشاھنىڭ ئۆمرى ئۇزۇنراق بولغان.
- ▲ سۇ بولغانسا مەينەتلىشىدۇ، ئىدىيە بولغانسا ئادەم ئەخلەتلىشىدۇ.
- ▲ ئىپلاس ئادەملەرنىڭ ئويلايدىغىنى ھىيلە-ھىكىم، دانا كىشىلەرنىڭ ئويلايدىغىنى ئەقىل-تەدبىر.
- ▲ ھەممىگە ئوخشايدىغان نەرسىنى ئەستايىدىل سېلىشتۇرۇپ باقساڭ، ئاخىرىدا ئۇ ئۆزىڭگىمۇ، ئۆزىڭگىمۇ ئوخشىمايدىغان بىر نەرسە بولۇپ چىقىدۇ.
- ▲ ئۆگىنىش سېنى دەۋرگە، ھەرىكەت مۇھىتقا ماسلاشتۇرىدۇ.
- ▲ دۇنيادا ئۆزىگە دۈشمەنلىك نەزىرى بىلەن قارىغاندىن ياخشىلىق كۆتكەن ئادەمدىن ئۆتە بىچارە كىشى بولمىسا كېرەك.
- ▲ ئىككى-ئۈچ ئايال بىر يەرگە كەلسە كىيىمنىڭ گېپى، ئىككى-ئۈچ ئەر بىر يەرگە كەلسە ئايالنىڭ گېپى. دېمەك، ئاياللار ئۈمىدىنى كىيىمگە، ئەرلەر ئۈمىدىنى ئاياللارغا باغلىغاندەك قىلىدۇ.
- ▲ قىلىۋاتقان ئىشلىرىڭنى چۈشەنمىسەڭ، باشقىلارنىڭ سەنئىتىگە دەسسەپ مېڭىۋېرىسەن.
- مۇھەممەتجان ئابدۇغەنى
- ئاپتور: كېرىيە ناھىيە خەلق قوراللىق بۆلۈمىدە ئوفىتسېر (بىخەتەر) (ئاپتورغا ئەسكەرتىش: «تەھرىراتىمىزنىڭ ئالاھىدە ئۇقتۇرۇشى» دا كۆرسىتىلگىنىدەك: تەھرىراتىمىزغا ئەسەر ئەۋەتكەندە بەتنىڭ ئوڭ يۈزىگە يېزىشنى، ئالدى-ئارقىسىغا يازماسلىقىنى ئالاھىدە ئەسكەرتىمىز. — مەسئۇل مۇھەررىردىن)

▲ سېنىڭ باشقىلارغا كۆرسەتكەن تەسىرىڭ قانداق ئادەملىكىڭنى بەلگىلەيدۇ.

▲ بىلىدىغىنىڭ كۆپ بولسا، قىلماقچى بولغىنىڭ كۆپ بولىدۇ.

▲ ھەممە ئادەمگە ئۆزۈڭگە ئىشەنگەندەك ئىشەنسەڭ، ئاسانلا قىلتاققا چۈشسەن.

▲ سېنى مەجبۇپ يەر بىلەن يەكسان قىلىدىغانمۇ، يەنىلا ساڭا ئەڭ يېقىن تۇرغان ياكى ساڭا تاسادىپىي يېقىن بولۇۋالغان كىشىدۇر.

▲ بىراۋنىڭ دۈشمەنلىك قىلىدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپمۇ باردى. كەلدى قىلىۋېرىش. يىلاننىڭ چاقىدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ يېقىنلىشىش (قۇيرۇقىنى تۇتۇش) دۇر.

▲ خەلقنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ كەتكەن ئادەم كۆپىنچە ھالدا خەلققە دۈشمەنلىك قىلىشنى چىقىش يولى قىلىۋالىدۇ.

▲ خەلقنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكەن قەھرىمان. ئىشلىتىپ بولغاندىن كېيىن تاشلىۋېتىلگەن نەرسىگە ئوخشايدۇ.

▲ نىيەت. روھنىڭ ھەرىكەتكە كېلىشى، ھەرىكەت. روھ بىلەن تەننىڭ بىرلىككە كېلىشى.

▲ نەتىجىلا قازىنىپ تۇرىدىكەنسىن، دۈشمەن يېنىڭدىلا.

▲ يامان ئىشتا كىچىك بالا بىلەن ناداننىڭ پەرقى شۇكى، بىرى، بىلمەي قىلىدۇ، بىرى، بىلىپ.

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ «تەپەككۈر كۆزى» سەھىپىسى. قەلبىلەر ۋە ھەرىكەتلەرگە دىئاگنوز قويدىغان دوختۇر.

▲ يېقىننىڭ. يېقىننىڭ.

▲ ئەر كىشى غۇرۇر بىلەن، ئايال كىشى ئىپپەت بىلەن ئادەمدۇر.

▲ خوتۇن كىشى. بارلىق ئاجىزلىق ۋە ئىللەتنى ئۆزىگە يۈكلىۋالىدۇ.

▲ ئاياللار. ئادەملەرنى بىر. بىرىگە دۈشمەن قىلىشقا ئەڭ ئۇستا قۇۋمدۇر.

▲ ئەرلەرنى كۆزگە ئىلماي گىدىيىپ يۈرىدىغان ئاياللارنىڭ كۆپىنچىسى، بىرگە، چىرايى ۋە قەددى. قامىتىدىن پەخىرلىنىدىغانلار، بىرگە، مال. دۇنياسى ۋە ھوقۇقىدىن پەخىرلىنىدىغانلار، يەنە بىرگە، ئەرلەرنىڭ كۈچ. قۇۋۋىتى ۋە ھېسسىياتىدىن گۇمانلىنىدىغانلاردۇر.

▲ ئاياللار ھەممە ئىشنى بىلىشكە قىزىقىدۇ، ئەرلەر

قىلىشقا.

▲ ئايال كىشىنىڭ تەربىيەنى قوبۇل قىلمىغانلىقى. قاشاڭلىقىدىن ئەمەس، بەلكى سېنى ۋە سۆزۈڭنى كۆزگە ئېلىمىغانلىقىدىندۇر.

▲ ئاياللار كۆپىنچە ئىشتا «سەكرىسمۇ»، ئاخىرى بېرىپ جايغا چۈشۈپ قالىدۇ.

▲ ئايال كىشىنىڭ مال. دۇنيا ۋە ھوقۇقتا سەندىن ئۈستۈن بولۇشى، كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ قەلبىڭدە ساقايماس يارا پەيدا قىلىدۇ.

▲ ئايال كىشىنىڭ مال. دۇنياسى ئەر ئۈچۈن سەرپ قىلىنغاندا، ئۇ، ئەرنىڭ غۇرۇرىغا تېگىپ تۇرىدىغان تاشقا ئايلىنىدۇ.

▲ يېڭى توي قىلغاندا ھاياتنىڭ لەززىتىنى تېتىيسەن، يېڭى ئۆي ئايرىغاندا تۇرمۇشنىڭ ئاچچىقىنى.

▲ ئېرىڭنىڭ پەزىلىتى. ئۆزۈڭدىن تۆۋەن دوستۇڭنىڭ ئۆيىگە، ئايالنىڭ پەزىلىتى. ئۆزۈڭدىن ئۈستۈن دوستۇڭنىڭ ئۆيىگە مېھماندارچىلىققا ئېلىپ بارساڭ ئاشكارىلىنىدۇ.

▲ ئەر. ئايال بىر. بىرىنى ھەقىقىي چۈشەنگەن ۋاقىتتا ئارىدىكى مۇھەببەت ۋە نەپرەت ئېنىق ئايرىلىدۇ.

▲ ۋەدەڭ ئۆزۈڭ ئۈچۈن، ۋاپادارلىقنىڭ كىشى ئۈچۈن.

▲ مۇھەببەت. ئىككى كۆڭۈلنىڭ تۇتاشقان جايى.

▲ مۇھەببەت. بېكەت، نىكاھ. كۆۋرۈك (ماشىنا)، تۇرمۇش. مەنزىلدۇر.

▲ (توي قىلىپ) باشقىلارنىڭ ئۆيىگە كېلىن بولۇپ كىرگەن قىز. باشقا كۆچمەنكە ئۇلانغان كۆز(نوتا)گە ئوخشايدۇ.

— مەھمۇتجان ئابدۇۋەلى داۋۇد ئۇيغۇرزادە

ئاپتور: ئاقتو ناھىيە بارىن يېزا قىزىلتۆستەك كەنتىدە دېھقان

تەپەككۈر مېۋىلىرى

▲ مەلۇم نەرسىنى ئەھەلىيەتتە ئىشلىتەلمىگەننىڭ يېرىم بىلگىنىڭ، باشقىلارغا بىلدۈرەلمىگەننىڭ پۈتۈن بىلگىنىڭ ھېسابلىنىدۇ.

▲ قوش بىسلىق. ھەر ئىككى تەرىپى كېسىدىغان پىچاق (خەنجەر) يامان ئىش (ئادەم ئۆلتۈرۈش) تىن باشقىغا ئىشلىتىلمەيدۇ.

▲ قۇياش بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا ئاندىن چىراغ ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرالايدۇ.

▲ ئەرنىڭ ھەممە ئىشقا ئارىلىشىۋېلىشى ئايالى ھۇرۇن قىلىپ قويدۇ.

▲ ئىمىنىياز ھەسەن

ئاپتور: شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك ئۈنۋىرستېتى «قوش تىل» تەربىيەش بويىچە 2008-يىللىق 7-سېنىپنىڭ كۇرسانتى

▲ تەڭرىنىڭ ھەممە ئىنسانغا ئوخشاش ئاتا قىلغىنى ۋاقىت ۋە ساغلاملىق.

▲ ئاشخانلاردا ئاشقان تاماقلارنىڭ تۆكۈلۈشى - شۇ ئاشخاننىڭ، رېستورانلاردا ئاشقان تاماقلارنىڭ تۆكۈلۈشى - ئادەملەرنىڭ زاۋاللىققا يۈزلەنگەنلىكىنىڭ بېشارىتى.

▲ كىشىگە ئىشلىسەڭ كىشىنى باي قىلىسەن، تۇرمۇشۇڭنى ئاران قامدايسەن؛ ئۆز ئالدىڭغا ئىشلىسەڭ يانچۇقۇڭ پۇلغا توشىدۇ، كالاڭ تەجرىبىگە.

▲ «ئۈچ ئەۋلاد ساتراشخانسى»، «تۆت ئەۋلاد دۇغاپ شاھى»، «بەش ئەۋلاد كاۋاپ شاھى»... دەپ

ۋىۋىسكا ئېسىۋالغان تىجارەتچىلەرگە ئاتا-بوۋىسى مۇشۇنىڭدىن باشقا كەسىپ قىلماي، ئەۋلادمۇ ئەۋلام شۇنداق ياشاشلار دەپ ۋەسىيەت قىلغانمۇ، ياكى ئۇلا تىجارىتىنى ئاقتۇرۇش ئۈچۈن يالغاندىن شۇنداق ئاتىۋالغانمۇ؟

▲ قوياش، ئاي، يولتۇز، ھېچقايسىسى ھېچقايسى دۆلەتكە تەۋە ئەمەس.

▲ مېھرىگۈل ھەسەن

ئاپتور: قاراقاش ناھىيە توخۇلا يېزا بوغۇچى كەنت باشلانغۇچ مەكتىپىدە مۇئەللىمە

▲ ئاچچىق تىنقىلار

▲ سەھەر تۇرۇپ كەچ ياتقانلار پۇل تاپار، چۈشتە قوپۇپ يەپ ياتقانلار كېسەل.

▲ شەيتان قىزلارنىڭ كۆكسىدە ھەم ساغرىسىدا.

▲ ئاۋامنىڭ سۆزىنى سۆزلىسەم ئاۋام چاقتى، سۆزلىمىسەم ۋىجدانم ئۆلدى.

▲ تۇرغۇنجان ئابلا

ئاپتور: شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيىسى يېزا ئىگىلىك 4-دېۋىزىيە 62-پولك بەخت كوچا 8-قورۇدا

▲ سۆز ئىچىدىكى سۆز، كۆز ئىچىدىكى كۆز

▲ ئانا سۈتى - دۇنيانىڭ پاكلىقى.

▲ چاقچاق گەپ تۈز ئېيتىلغان بىلەن، گۇمانىي گەپ ئەگىتىپ ئېيتىلىدۇ.

▲ ئىلگىرى بالغا قاراپ ئاتا-ئانىغا باھا بېرەتتى، ھازىر ئاتا-ئانىسىغا قاراپ بالغا بېرىدىغان بولدى.

▲ سىر ئاشكارا بولمىغانلىقى ئۈچۈنلا قىزىقىشىڭىزنى قوزغىيالايدۇ.

▲ قىزلار سۆيگۈ-مۇھەببەتتە، ئوغۇللار رىقابەتتە ئۆزىگە دۈشمەن تاپىدۇ.

▲ كۆپىنچە ئەھۋالدا دوستۇڭ ئالدىڭدا ماڭىدۇ، دۈشمىنىڭ ئارقاڭدىن.

▲ ئابابەكرى ئوبۇل (ئويغاق)

ئاپتور: قەشقەر پېداگوگىكا ئىنىستىتۇتى ھاياتلىق ۋە مۇھىت ئىلمى فاكۇلتېتى قوللىنىشچان خىمىيە 2006-يىللىق سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ كۆز-مۇھەببەت ۋە نەپرەتنىڭ تەرجىمانى.

▲ بىردىنبىر نۇقسانسىز ئادەم ئاشىقنىڭ مەشۇقى.

▲ ئىسمائىل يۈسۈپ

ئاپتور: خوتەن پېداگوگىكا ئالىي تېخنىكومى تىل-ئەدەبىيات فاكۇلتېتى 2008-يىللىق 2-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ بەش بالاڭدىن ئۆزۈڭنىڭ بىر ئەقلى ئارتۇق.

▲ رەھىمخان ئىبراھىم

ئاپتور: پىچان ناھىيە لەمچىن بازىرى خاندۇشا كەنت باشلانغۇچ مەكتىپىدە پېنىسىدىكى مۇئەللىمە

▲ ئۆمىرىمىز شۇنداق ئۆتەر ئۆزىمىزدە يوققا زارلاپ، بارنى خارلاپ.

▲ ھاۋاگۈل قادىر

ئاپتور: قەشقەر شەھەر 6-ئوتتۇرا مەكتەپ تولۇق 3-يىللىق 5-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئەڭ ئازابلىنىدىغان ۋاقتىڭ، ساڭا تەۋە نەرسىنىڭ كىشىلەر قولغا ئۆتۈپ كەتكەن ۋاقتىدۇر.

▲ ئابدۇغەنى توقۇ

ئاپتور: قىرغىز، ئاقتو ناھىيە مائارىپ ئىدارىسىنىڭ خادىمى

▲ ئەرنىڭ ئېغىر-بېسىقلىقى - ئايالىنى جەلپ قىلىدىغان بىردىنبىر سىر.

▲ چوڭ- كىچىكنىڭ نۆۋىتى بولسۇن، ساقاللىقنىڭ ھۆرمىتى.

▲ سودىگەر مېلىنى قىممەت سېتىش ئۈچۈن ماختايدۇ، خېرىدار ئەرزان ئېلىش ئۈچۈن نۇقسان ئىزدەيدۇ.

▲ گۈل بەرگىدىكى شەبنەم- قىز مەڭزىدىكى شادلىق يېشىغا ئوخشايدۇ.

▲ كەلگۈسىدىكى راھەت- پاراغەتنىڭ شېرىن خىيالىنى قىلغۇچە، ئەتىكى ئىشىڭنىڭ تەييارلىقىنى پۇختا قىل.

▲ ئەر كىشى ئەينەككە تولا قاراپ كەتسە، خوتۇن كىشى تالاغا قارايدىغان بوپقالىدۇ.

▲ يوقنى تىلەپ يېگۈچە، بارنى ساناپ يە.

▲ پۈتمىگەن ئىشنى داۋراڭ سالما، بولمىسا پۈتلىكاشاڭ كۆپ بولىدۇ ياكى ئىشىڭنىڭ ئاخىرى يوققا چىقىدۇ.

▲ باشقىلار بىلمەيدىغان ھېچقانداق مەخپىيەتنىڭ بولمىسا، ھەممە ئادەمنىڭ ساڭا پەرۋاسىز قارىشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس.

▲ ئابلىكىم غوپۇر

ئاپتور: ئۈرۈمچى كەسىپلەر ئۈنۋېرسىتېتى قانۇن فاكولتېتى 2007-يىللىق سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

تەپەككۈر تامچىلىرى

▲ بۈگۈنۈڭ ئۈچۈن ئىزدەنگەندە تەپەككۈرۈڭغا تايان، كەلگۈسۈڭ ئۈچۈن ئىزدەنگەندە تەسەۋۋۇرۇڭغا.

▲ باشقىلارغا ھەسەت قىلغان ۋاقتىڭ- ئۆز- ئۆزۈڭنى ھەسرەتلەندۈرگەن چىغىڭ.

▲ بىر كۈندىلا قالتىس ئادەمگە ئايلىنىشىڭغا ئىشەنمەيمەن، ئەمما ئاشۇ بىر كۈندە بۇ مەقسەت ئۈچۈن ئىرادە قىلساڭ، كەلگۈسىدە ئەمەلگە ئاشۇرايلىغانلىقىڭغا ئىشىنىمەن.

▲ ئالغا ئىلگىرىلىمەكچى بولساڭ چىكىنىش يولۇڭنى ئۈزۈپ تاشلا، بىراق چىقىش يولۇڭنى ئىزدەپ تاپ.

▲ سودىدا پۇل تاپاي دېسەڭ پۇرسەتنى كۆپ قاماللا، تۇرمۇشتا تۇل قالاي دېسەڭ ئېرىڭدىن كۆپ يامانلا.

▲ پىشقان تەپەككۈرلىرىڭنى ۋاقتىدا ئۈزۈۋەت، بولمىسا، ھېۋىسىنى يېيىشنىڭ ئورنىغا پۇشايىمىنى يەپ قالسىن.

▲ ئەسقىر ئەنۋەر

ئاپتور: شىنجاڭ ئۈنۋېرسىتېتى ئىقتىساد ۋە باشقۇرۇش ئىنستىتۇتى ئۈچۈنچىلىق 2005- يىللىق 2- سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

تەپەككۈردىن تامچىلار

▲ پوچى- ئوقى يوق قورالنى كۆتۈرۈۋالغۇچى.

▲ بەخت سىز ئىزدىگەن ئالتۇندا بولماي، بەلكىم سىز تاشلىۋەتكەن پۇچۇق ناندا بولۇشى مۇمكىن.

▲ تۇرمۇشتىكى ئوڭۇش-سىزلىقلارنى تەقدىرنىڭ ئادالەتسىزلىكى دېگۈچىلەر خۇنۇكلىشىدۇ، تەقدىرنىڭ چاقچىقى دېگۈچىلەر كۈلۈپ ئۆتكۈزۈۋېتىدۇ، رېئاللىق دېگۈچىلەر تەن بېرىدۇ، ئاددىي سىناق دېگۈچىلەر يېڭىشكە ئۇرۇنىدۇ...

▲ ئەرسىز دۇنيا- ھاياسىز دۇنيا، ئايالىسىز دۇنيا- پايانىسىز دۇنيا.

▲ رىزۋانگۈل ياسىن

ئاپتور: توقسۇ ناھىيە 1- ئوتتۇرا مەكتەپ تولۇق 3- يىللىق 1- سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

تەپەككۈر ئۈنچىلىرى

▲ مەغلۇبىيەتچىلەر كۆپىنچە تۈنۈگۈننى ياد ئېتىپ ئولتۇرىدۇ.

▲ «...بولغان بولسا»- دۇنيادىكى ئەڭ بىچارىلەرنىڭ سۆزى.

▲ ھاراق- كىشىلەرنىڭ كاللىسىنى تورمۇزلاپ، تەپەككۈرسىز- ھايىمۇن ھالىتىدە ئىش بېجىرگۈزىدىغان ۋاسىتە؛ تاماكا- باشقىلارنىڭ ئۆپكەسىگە ئوت يېقىش ئارقىلىق ئۇلارنى تىرىك كاۋاپ قىلىش ئۇسۇلى.

▲ ئۈمىدىسىزلىككەندە دوختۇرخانىنى، ھېسپلار ئورنىنى، تۇرمىنى ۋە قەبرىستانلىقنى يوقلاپ كەل.

▲ ئابدۇللا ئىسكەندەر

ئاپتور: باي ناھىيە سايرام بازار قارا دۆڭبۇلاق كەنتىدە دېھقان

قەلبىدىكى گۈل ۋە تىكەنلەر

▲ سېلىشتۇرۇش بولمىسا ئويغىنىشمۇ بولمايدۇ.

▲ ئالدامچىلىق بىلەن باشلانغان ئىش شەرھەندىلىك بىلەن ئاخىرلىشىدۇ.

▲ ئۆز ئورنۇڭنى بىلىپ ئولتۇرمىساڭ، باشقىلار كېلىپ ئولتۇرىدۇ.

▲ ئەركىن ئابدۇكېرىم (تەنھا)

ئاپتور: جۇڭگو خەلق قوراللىق ساقچى قىسىملىرى قەشقەر ۋىلايەت چېگرا مۇداپىئە تارماق ئەترىتى قاغىلىق ناھىيە چوڭ ئەترىتىدە سىياسىي يېتەكچى

تىرەن تەرمىلىرى

- ▲ شالنى چاچقان سۆزلەر، قوشۇمىسىنى تۈرگەن كۆزلەر.
- ▲ ئۆيىنى تاشلىغان سەرسان بولۇر، ھۈنەرنى تاشلىغان ۋەيران.
- ▲ ئۈچ خىل قوشنىدىن تەلىي كەلمىگەن ئادەمنىڭ ھالىغا ۋاي: بىرىنچىسى، ئۆي قوشنىسى، ئىككىنچىسى، دۇكان قوشنىسى، ئۈچىنچىسى، ئېتىز قوشنىسى.
- ▲ غەيۋەتخور - تەكلىپسىز ئەلچى.
- ▲ ھارام نەرسىنىڭ سودىسى ئىتتىك، بەرىكىتى ئاز بولىدۇ.
- ▲ ئىنساننىڭ ئەقلى بىلىم بىلەن، نەپسى تەمە بىلەن كۈچىيىدۇ.
- ▲ قەرز - تىزگىنسىز يۈگەن.

ئابدۇرېھىمجان مۇھەممەت تىرەن

ئاپتور: ئاتۇش شەھەر سۇنتاغ يېزا شورۇق كەنتىدە دېھقان

- ▲ قىمارنى داداڭ ئوينىسا سەن، سەن ئوينىساڭ داداڭ، بالاڭمۇ ئوينىسا پۈتكۈل ئەۋلادىڭ قەرزدار بولىدۇ.
- ▲ كىشىنىڭ سىرنى كىشىگە ئېيتما، بولمىسا ئۇنىڭ ئالدىدا بىر بولسا خىجالەتچى، بىر بولسا خىيانەتچى سانمىسەن.

شاھبانۇ ساتتار

ئاپتور: شىنجاڭ تېببىي ئۇنىۋېرسىتېتى ناركوز ئىلمى 2007-يىللىق 2-سېنىپ ئوقۇغۇچىسى

تەپەككۈر دۇردانىلىرى

- ▲ ئانىسىنى سۆيىمگەن ئادەم ھېچنېمىنى سۆيەيدۇ. چۈنكى ئانا بالىسىغا سۆيۈشنى تۇنجى قېتىم سىڭدۈرگۈچىدۇر.
- ▲ ۋاقىت بىر پارچە نەمدەلگەن بۇلۇتقا ئوخشايدۇ، سىققانسېرى چىقىدۇ؛ «ۋاقىتم يوق» - ئەڭ پاسسىپ باھاندۇر.
- ▲ ئۈچۈر تېخنىكىسى ئارىلىقىمىزنى يېقىنلاشتۇردى، ئەمما ئارىمىزنى تېخىمۇ يىراقلاشتۇرۇۋەتتى.
- ▲ تەربىيە كۆرمىگەن ئوسال بالا قاقشال كۆچەتكە ئوخشايدۇ. ئۇ ئۆزىنى بېقىپ ئۆستۈرگەن زېمىنغا مېۋە بەرمەيلا قالماستىن، ئەكسىچە - قۇرۇپ تۈگىگچە زېمىننىڭ كۈچ - قۇۋۋىتىنى قۇرۇتدۇ.

- ▲ تىل - دىلىنىڭ ياغراتقۇسى، سۆز - كۆزنىڭ ئاڭلاتقۇسى.
- ▲ ئابدۇلئەزىز ئىسكەندەر

ئاپتور: شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ماشىناسازلىق - قۇرۇلۇش ئىنستىتۇتى ماشىناسازلىق 2007-يىللىق 2-سېنىپ ئوقۇغۇچىسى

توغرۇل تىنىقلىرى

- ▲ ئۆزىدىن يۇقىرىلارغا باھا بېرىش ئەقىلسىزلىقنىڭ، ئۆزىدىن تۆۋەنلەرگە باھا بېرىش ئەخلاقسىزلىقنىڭ ئىپادىسىدۇر.
- ▲ گېپىنى يۈتۈپ ماڭغان قۇل (دۆت) بولىدۇ، گېپىنى ئۆتكۈزۈپ ماڭغان ھۆر.
- ▲ يول ماڭغاندا، بىرى ئەما ئادەم، يەنە بىرى، ئوغرى بەك ئېھتىيات قىلىدۇ.
- ▲ رەقىبىدە بار نەرسىنى ئۆزىدە تەل قىلىپ ماڭالغان ئادەم ئالدىراپ رەقىبىدىن يېڭىلمەيدۇ.
- ▲ ياشلار غېرىبىسىغا بازار، ياشانغانلار غېرىبىسىغا مازار چۆرگىلەيدۇ.
- ▲ ئادەم قېرىغانسېرى كۆزى كىچىك، قۇلقى ئۇزۇن، ئاغزى ئىتتىك، پۈتى ئاقساق، قولى قىزىق بويىقىلىدۇ.
- ▲ ناخشا - مۇزىكا ئادەمنىڭ كۆڭلىنى، كىتاب - زۇرنال كاللىسىنى ئاچىدۇ.
- ▲ مۇنداق ئىككى خىل ئادەمنىڭ جەمئىيەتتە ئىناۋىتى بولمايدۇ: بىرى، خوتۇن - بالىلىرىنىڭ، يەنە بىرى، دوست - بۇرادەرلىرىنىڭ نەزىرىدە يوق ئادەم.
- ▲ ئاستا سۆزلەش، بىر بولسا سالماقلىقنىڭ، بىر بولسا قورقۇنچاقلىقنىڭ ئىپادىسىدۇر.
- ▲ بېشىغا پىت سېلىۋالماي دېسەڭ، بىرى، ئويلماي سۆزلەشتىن، يەنە بىرى، توختىماي سۆزلەشتىن ساقلان.
- ▲ سودا دېمەك - گاھ ئويدا، گاھ يولدا بولۇشتۇر.
- ▲ نېسى قىلغان سودىنىڭ خېرىدارى كۆپ، بەرىكىتى ئاز بولىدۇ.
- ▲ ئوغلۇڭنىڭ قانداق ئادەم بولۇۋاتقانلىقىنى بىلمەكچى بولساڭ ئاغزى بىلەن قولغا، قىزىڭنىڭ قانداق ئادەم بولۇۋاتقانلىقىنى بىلمەكچى بولساڭ يۈزى بىلەن چىچىغا قاراپ باق.
- ▲ شەھەردىكىلەر پۇل تاپسا ئۆي جاھازىلىرى، سەھرادىكىلەر پۇل تاپسا ئۆي ھايۋانلىرى ئالىدۇ.
- ▲ قولغا خېنە قويۇۋالدىغان قىز - ئاياللار ئەمەلىيەتتە

▲ ئادەمنىڭ خاسلىقى - مەۋجۇدلۇقىنىڭ بىردىنبىر بەلگىسى.

▲ ئەركىنلىك - پەقەت ئۆزىنى چۈشەنگەن ئادەم ئۈچۈنلا بېرىلگەن مۇقەددەس ھوقۇق.

▲ شاتۇتنىڭ ئاۋازى بار، نەغمىسى يوق؛ نادانلارنىڭ غەلۋىسى بار، غەلبىسى يوق.

▲ ئوقۇتقۇچى، جەمئىيەتتىكى ئوبرازىڭىزغا دىققەت قىلىڭ. سىز مەكتەپتەلا ئەمەس بەلكى جەمئىيەتتىمۇ تەربىيىلىگۈچى!

▲ ئوقۇتقۇچىلىق سالاھىيەتنى خەلق بەرسە ئىدى، خەلق مائارىپى ھەقىقىي يۈكسەلگەن بولار ئىدى.

▲ مىللەتنى مائارىپ تونۇتىدۇ، جاھالەت يوقىتىدۇ.

▲ بەزى ئوقۇتقۇچىلار «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» زۇرۇنلىنى ئوقۇپ باقسا ئىدى، ئۆزىنىڭ زامانىنىڭ، ھەتتا تەربىيىلەۋاتقان ئوقۇغۇچىلىرىنىڭمۇ كەينىدە قېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلغان بولار ئىدى.

ھەزىل

▲ ئەقلىمىزدىن نەپسىمىز تېز تەرەققىي قىلدى. بۇنىڭ سەۋەبى، بىزنىڭ جاھاننى قازانغا ئوخشاشقانلىقىمىزدىن بولسا كېرەك.

▲ ھەسەنجان يۈسۈپ

▲ ئەقلىمىزدىن نەپسىمىز تېز تەرەققىي قىلدى. بۇنىڭ سەۋەبى، بىزنىڭ جاھاننى قازانغا ئوخشاشقانلىقىمىزدىن بولسا كېرەك.

▲ ھەسەنجان يۈسۈپ

▲ بەزى ئوقۇتقۇچىلار «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» زۇرۇنلىنى ئوقۇپ باقسا ئىدى، ئۆزىنىڭ زامانىنىڭ، ھەتتا تەربىيىلەۋاتقان ئوقۇغۇچىلىرىنىڭمۇ كەينىدە قېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلغان بولار ئىدى.

▲ ھەسەنجان يۈسۈپ

▲ ئەقلىمىزدىن نەپسىمىز تېز تەرەققىي قىلدى. بۇنىڭ سەۋەبى، بىزنىڭ جاھاننى قازانغا ئوخشاشقانلىقىمىزدىن بولسا كېرەك.

▲ ھەسەنجان يۈسۈپ

▲ ئەقلىمىزدىن نەپسىمىز تېز تەرەققىي قىلدى. بۇنىڭ سەۋەبى، بىزنىڭ جاھاننى قازانغا ئوخشاشقانلىقىمىزدىن بولسا كېرەك.

▲ ھەسەنجان يۈسۈپ

▲ ئەقلىمىزدىن نەپسىمىز تېز تەرەققىي قىلدى. بۇنىڭ سەۋەبى، بىزنىڭ جاھاننى قازانغا ئوخشاشقانلىقىمىزدىن بولسا كېرەك.

▲ ھەسەنجان يۈسۈپ

▲ ئەقلىمىزدىن نەپسىمىز تېز تەرەققىي قىلدى. بۇنىڭ سەۋەبى، بىزنىڭ جاھاننى قازانغا ئوخشاشقانلىقىمىزدىن بولسا كېرەك.

▲ ھەسەنجان يۈسۈپ

▲ ئەقلىمىزدىن نەپسىمىز تېز تەرەققىي قىلدى. بۇنىڭ سەۋەبى، بىزنىڭ جاھاننى قازانغا ئوخشاشقانلىقىمىزدىن بولسا كېرەك.

▲ ھەسەنجان يۈسۈپ

▲ ئەقلىمىزدىن نەپسىمىز تېز تەرەققىي قىلدى. بۇنىڭ سەۋەبى، بىزنىڭ جاھاننى قازانغا ئوخشاشقانلىقىمىزدىن بولسا كېرەك.

▲ ھەسەنجان يۈسۈپ

▲ ئەقلىمىزدىن نەپسىمىز تېز تەرەققىي قىلدى. بۇنىڭ سەۋەبى، بىزنىڭ جاھاننى قازانغا ئوخشاشقانلىقىمىزدىن بولسا كېرەك.

▲ ھەسەنجان يۈسۈپ

▲ ئەقلىمىزدىن نەپسىمىز تېز تەرەققىي قىلدى. بۇنىڭ سەۋەبى، بىزنىڭ جاھاننى قازانغا ئوخشاشقانلىقىمىزدىن بولسا كېرەك.

▲ ھەسەنجان يۈسۈپ

▲ ئەقلىمىزدىن نەپسىمىز تېز تەرەققىي قىلدى. بۇنىڭ سەۋەبى، بىزنىڭ جاھاننى قازانغا ئوخشاشقانلىقىمىزدىن بولسا كېرەك.

▲ ھەسەنجان يۈسۈپ

▲ ئەقلىمىزدىن نەپسىمىز تېز تەرەققىي قىلدى. بۇنىڭ سەۋەبى، بىزنىڭ جاھاننى قازانغا ئوخشاشقانلىقىمىزدىن بولسا كېرەك.

▲ ھەسەنجان يۈسۈپ

▲ ئەقلىمىزدىن نەپسىمىز تېز تەرەققىي قىلدى. بۇنىڭ سەۋەبى، بىزنىڭ جاھاننى قازانغا ئوخشاشقانلىقىمىزدىن بولسا كېرەك.

▲ ھەسەنجان يۈسۈپ

▲ ئەقلىمىزدىن نەپسىمىز تېز تەرەققىي قىلدى. بۇنىڭ سەۋەبى، بىزنىڭ جاھاننى قازانغا ئوخشاشقانلىقىمىزدىن بولسا كېرەك.

▲ ھەسەنجان يۈسۈپ

▲ ئەقلىمىزدىن نەپسىمىز تېز تەرەققىي قىلدى. بۇنىڭ سەۋەبى، بىزنىڭ جاھاننى قازانغا ئوخشاشقانلىقىمىزدىن بولسا كېرەك.

▲ ھەسەنجان يۈسۈپ

خېمىر يۇغۇرالمىدىغانلاردۇر. ▲

▲ ئادەم (دوست) نىڭ بىرى، كۆپ يەيدىغىنى، يەنە بىرى، كۆپ دەيدىغىنىدىن خائىن چىقىدۇ.

▲ پۇل تاپاي دېسەڭ سودا، يول تاپاي دېسەڭ سەپەر قىل.

▲ نادان - گالۇڭ كۆپ ئەل - يۇرتتا ھاشار - سېلىق، ئاقىل - ھوشيار كۆپ ئەل - يۇرتتا كىرىم كۆپ بولىدۇ.

▲ ئاغزى يۇمشاقنىڭ ئىشى كاتتا، قۇلقى يۇمشاقنىڭ ئېشى.

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

▲ ئابدۇغەنى توختى توغرىل

ئاپتور: ئۈرۈمچى شەھەر «توغرىل» كىتابخانىسىنىڭ خوجايىنى

▲ بەزى قىزلار قىزلىق غۇرۇرىنىڭ كۈچلۈكلىكىدىن ئۆزى سۆيگەن كىشىگە ئېغىز ئاچالماي ھەسرەتلەنسە، بەزى يىگىتلەر جۈرئەتسىزلىكىدىن...

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

▲ رەناگۈل ھاشىم

ئۆز ئارامۇ قەستلەشتۇق .
سورۇلغاندا ئەپلەشتۇق .

▲ ئۆزۈمنى چۈشەنگەن كۈنۈم، قەلبىمنى باشقىلار ئىگىلەپ بولغانىكەن .

▲ يېڭى تەپەككۈر، يېڭى ئوي، يېڭى ئۇقۇم، يېڭى پىكىر، يېڭى تۇرمۇش «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىدا .
— رەھىمتۇللا ھېزبۇللا

ئاپتور: قاغىلىق ناھىيە مىللىي تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ 3-يىللىق 14-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ بەزى ياشلىرىمىز ئالدىنقى يېرىم ئۆمرىنى غەپلەتتە، كېيىنكى يېرىم ئۆمرىنى ھەسرەتتە ئۆتكۈزۈش يولىدا ماڭماقتا .
▲ ھازىرقى ئوغرىلارنىڭ ئالدىنقى يانچۇقتىكى پۇل بولسىمۇ، كېيىنكى ئوغرىلارنىڭ ئالدىنقى ئالدىڭىزدىكى يول بولۇشى مۇمكىن .

— مۇختار ھاجى

ئاپتور: كونا شەھەر ناھىيە يېڭىئۆستەڭ يېزا سەيپۇڭئېرىق كەنتىدە دېھقان
▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى — مىللىتىمىزنىڭ ئەخلاق بوستانى .

— پەخرىددىن تۇرسۇن (ئوتياشى)

ئاپتور: شىنجاڭ قاتناش كەسىپ - تېخنىكا ئىنستىتوتى يول - كۆرۈك قۇرۇلۇشى
2008 - يىللىق 2 - سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئوغلۇڭنى قۇچاقتىن تەربىيەلە، قىزىڭنى ئوچاقتىن .
— ئابلىمىت ئىبراھىم قىيان

ئاپتور: يېڭىشەھەر ناھىيە ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىپىنىڭ
پېنسىيىدىكى ئاشپىزى

▲ مەغلۇبىيەتچىلەر باھانە، غالىبلار سەۋەب ئىزدىگۈچىلەردۇر .
— ئابلىمىت ياسىن

ئاپتور: كۇچا نەھىيە ئىشخىلا بازار ئوتتۇرا مەكتىپىدە خىمىيە مۇئەللىمى
▲ ھېسسىيات — ھاياتنىڭ تېتىقۇسى .

▲ ئۆلۈم — ئىنسانلارنىڭ قىممىتىنى ئاشۇرىدىغان بىر خىل رېئال قانۇندۇر .

▲ تەنھا يۈرگەن قىزلار، بىر بولسا، ئوغلۇلارنى ياراتمايدىغان، يەنە بىرى بولسا، ئوغلۇلار ياراتمايدىغان قىزلاردۇر .

▲ ئىنسانلار شەخسىيەتچى بولغاچ قەھرىمانلار ئاز چىقىدۇ .

▲ ۋاقتىنى قولىدىن بەرمەسلىكنىڭ ئۆزى بىر مۇۋەپپەقىيەت .

▲ دۇنيادا ھەممە ئادەم قايىل بولىدىغان قەھرىمان يوق .

▲ كۆرمەي تۇرۇپ كۆيگىلى، چۈشەنمەي تۇرۇپ سۆيگىلى بولماس .

▲ بىرى، مەينەت ئايال، يەنە بىرى، ئەخلاقسىز ئايال ئەرلەرنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ كېتىدۇ .

▲ كىشىلەرنى ئەڭ سەسكەندۈرىدىغان ئادەملەر — ئىسپەننىڭ ئاخىرىغا «كەش» قوشۇمچىسى قوشۇلغانلاردۇر .
— تۇرسۇنجان ئابدۇكېرىم (تامچە)

ئاپتور: قەشقەر شەھەر 6 - ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى

▲ سەت سەت بولماس بىلىم ئالدىدا،

▲ گۈزەل گۈزەل بولماس قەبرە ئالدىدا .

▲ خىيالىي دۇنيادا گۈل تولا، رېئالىي دۇنيادا كۈل .

▲ ھەۋەس تەپەككۈرنى كېڭەيتىدۇ، ھەسەت كۆڭۈلنى تارايتىدۇ .

▲ ئادەم ھەر قانداق چاغ ۋە كىشى ئالدىدا قەيسەر بولالايدۇ . بىراق بىر نەرسىنىڭ ئالدىدا قۇل بولىدۇ . ئۇ بولسىمۇ مۇھەببەت .

— تۇرساگۈل تۇرسۇن

ئاپتور: قەشقەر شەھەر 16 - ئوتتۇرا مەكتەپ تولۇق 3 - يىللىق 3 - سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ھاياتلارنىڭ ئىنسانلارغا قارىغاندا ئارتۇقچىلىقى شۇكى، ئۇلارنىڭ قورسىقى تويسا كۆزىمۇ تويدۇ .

▲ قانداق قىلىشى بىلسەڭلا دۇنيادا قىلالمايدىغان ئىش يوق .

▲ دادىسى ھاراقكەشنىڭ بالىسى قاۋاقخاندا، ئانىسى بۇزۇقنىڭ قىزى جالاپخاندا يۈرىدۇ .

▲ قىزلاردا شەرم — ھايا، ئوغلۇلار ۋىجدان ۋە ۋاپا بولغاندا مۇھەببەتتىن گۈل ئېچىلىدۇ .

— ئادىلجان مۇھەممەت (ئەقلىيار)

ئاپتور: يوپۇغا ناھىيە 1 - ئوتتۇرا مەكتەپ تولۇق 1 - يىللىق 8 - سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ جىنايەت — بىرى، ئاچلىقتىن (نامراتلىقتىن)، بىرى، ئىشسىزلىقتىن (بىكارچىلىقتىن)، يەنە بىرى، توقلۇقتىن كېلىپ چىقىدۇ .

▲ ئادەم يېشى بىلەن ئەمەس، ئىشى بىلەن ئادەمدۇر .

▲ بۇزۇش ئاسان، تۈزەش تەستۇر .

▲ «مەن» ئەمەس، «بىز» دېگەندىلا ئاندىن ئادىمىلىكنىڭ مەقامىغا يېتىشكە تىرىشۇاتقان بولسىز .

▲ باشقىلار ئەسلىيەلگۈدەك ياخشى ئىش قىلالىغان بولساق، «دۇنيا، سەن قالۇرسەن، بىزلەر كېتۈرمىز» دەپ ناخشا توۋلاپ، قايغۇرۇپ يۈرمىگەن بولاتتۇق .

▲ ئېسىڭىزدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتمىگەن يىغلا

▲ ئۆزۈڭنى ئەتىۋار قىلاي دېسەڭ سۆزۈڭنى ئەتىۋار قىل، ھۆسنۈڭنى ئەتىۋار قىلاي دېسەڭ يۈزۈڭنى. - ھاۋاگۈل قادىر

ئاپتور: قەشقەر شەھەر 6 - ئوتتۇرا مەكتەپ تولۇق 3 - يىللىق 5 - سىنىپ ئوقۇغۇچىسى
▲ ھەقىقەتنى ياقلىمىغان قوۋمىنىڭ كۆرىدىغىنى زۇلۇم.
▲ ئىلىملىك كىشى چىرىكلەشكەندە، ئۇنىڭدىن يامان شەيتان بولمايدۇ.

- ئادىلجان ئابلىز

ئاپتور: شىنجاڭ ئىسلام دىنىي ئىنىستىتۇتى 2008 - يىللىق 2 - سىنىپ ئوقۇغۇچىسى
▲ يامانلاردىن قۇتۇلۇشنىڭ بىردىنبىر يولى - ئۇلارغا پەقەت يېقىنلاشماسلىق، ياكى بولمىسا زورغا چىداپ ياخشى ئۆتۈش.

- بەھرىنىسا ئادىل دىلەفكار

ئاپتور: يەكەن ناھىيە رادىئو-تېلېۋىزىيە ئىدارىسى تېلېۋىزىيە فىلىملىرى تەرجىمە مەركىزىنىڭ خادىمىسى

يۈرىكىڭىزدىن چىققان يىغىندۇر. ▲ مۇز بىر كۈندە تۇتمايدۇ، شۇنداقلا يەنە بىر كۈندىمۇ ئېرىمەيدۇ.

- ئامانۇللا ھېزبۇللا

ئاپتور: قاغىلىق ناھىيە جايىتېرەك يېزا توغۇتاش كەنتىدە دېھقان
▲ مەن گەرچە مومامنىڭ يۈرەك پارىسى بولساممۇ، ئەمما ئوخشىمايدىغىنى شۇكى، «غۇنچە ئالدىرايدۇ گۈل بولۇشقا شۇنچە، گۈل يىغلايدۇ بولالماي قايتىدىن غۇنچە».

▲ چىن مۇھەببەتنىڭ لۇغىتىدىن «سېغىنىش» دېگەن سۆزنى تاپقىلى بولسىمۇ، ئەمما «دېدارغا قېنىش» دېگەن سۆزنى تاپقىلى بولمايدۇ.

- ماھىنۇر مۇھەممەتئىمىن

ئاپتور: قەشقەر تېببىي مەكتەپ پەرزەنتى كەسىپى 2008 - يىللىق 1 - سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ مۇئەللىم، مېنى ساۋاقداشلىرىم يوق يەردە تەنقىد قىلغان بولسىڭىز، مېنىڭ يۈزۈم چۈشۈپ كەتمىگەن، سىزنىڭ ھۆرمىتىڭىز تېخىمۇ ئاشقان بولار ئىدى!

- بىلىقىز تىلۋالدى

ئاپتور: قەشقەر پېداگوگىكا ئىنىستىتۇتى فىلولوگىيە فاكولتېتى 2007 - يىللىق 3 - سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

تەھرىراتىمىزنىڭ ئالاھىدە ئۇقتۇرۇشى

ئادىرلىرىنى يازغاندا، ئۆزلىرى تۇرۇشلۇق كەنتلەرنى ئانچىنچى كەنت، ھۈنچىنچى كەنت دەپ سان-رەقەم بىلەن ئالماي، شۇ يەرلىك ھۆكۈمەت ئورناتقان يەر-جاي ناملارنى تاختىسىدا يېزىلغىنى بويىچە ئەسلىي ئاتىلىشى بىلەن ئۆز ئەسەرلىرىگە توغرا يېزىشى كېرەك.
6. ئاپتورلار ئۆز ئەسەرلىرىنىڭ زۇرنالغا بېرىلگەن ياكى بېرىلمىگەنلىكىنى زۇرنالدىن كۆرۈۋالسا بولىدۇ، تېلېفون بېرىپ سۈرۈشتۈرۈش ھاجەت ئەمەس. زۆرۈر تاپسا تەھرىراتىمىز ئاپتورلار بىلەن ئۆزى ئالاقىلىشىدۇ.
7. زۇرنىلىمىزدا ئېلان قىلىنغان ئەسەرلەرنىڭ نەشر ھوقۇقى زۇرنىلىمىزغا تەۋە، رۇخسەتسىز تورغا چىقىرىشقا، توپلام تۈزۈشكە رۇخسەت قىلىنمايدۇ، خىلاپلىق قىلغۇچىلارنىڭ قانۇن بويىچە جاۋابكارلىقى سۈرۈشتۈرۈلىدۇ. ھەر دەرىجىلىك رادىئو ئىستانسىلىرى زۇرنىلىمىزدىكى ئەسەرلەرنى ئاڭلاتقاندا زۇرنىلىمىزدىن ئېلىنغانلىقىنى ئەسكەرتىشى كېرەك.
8. زۇرنىلىمىزغا ئەۋەتىلگەن ئەسەرلەردىن ئۆزگەرتىش ۋە تولۇقلاشقا تېگىشلىك دەپ قارالغانلىرىدىن باشقىلىرى بىزدەك قايتۇرۇلمايدۇ. شۇڭا ئاپتورلار ئەسەر ئەۋەتكەندە ئۆزىدە بىر نۇسخا ساقلاپ قېلىشى كېرەك.
9. پوچتىدىن قەلەم ھەققى سېلىشتا قولايلىق بولۇشى ئۈچۈن ئاپتورلار تەھرىراتىمىزغا ئەسەر ئەۋەتكەندە كىملىكىنىڭ كۆپەيتىلگەن نۇسخىسىنى يازمىسىغا چاپلاپ ئەۋەتىشى كېرەك.

- «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» زۇرنىلى تەھرىراتى

ئاپتورلار تەھرىراتىمىزغا ئەسەر ئەۋەتكەندە تۆۋەندىكى نۇقتىلارغا ئالاھىدە دىققەت قىلىشى كېرەك:
1. ئاپتورلار كۈنۈپتە ۋە ئەسەرگە ئىسىم-فامىلىسى، كەسىپى، ئادرېسىنى ئۇيغۇر، خەنزۇ يېزىقلىرىدا ئېنىق ۋە تەپسىلىي يېزىشى، ئالاقىلىشىشقا قولايلىق بولۇشى ئۈچۈن تېلېفون ۋە يانفوننى بارلار ئەسكەرتىپ قويۇشى كېرەك.
2. ئەسەرلەر ئۆلچەملىك ماقالە ياكى ئىش قەغەزىگە قۇر ئارىلىقى كەڭ، ئىملا قائىدىسىگە ئۇيغۇن يېزىلىشى كېرەك. بەتنىڭ ئاستى-ئۈستىدىن مۇۋاپىق ئاق تاشلانمىغان، ئالدى-ئارقىسىغا يېزىلغان، ئىملاسى سەت، قۇر ئارىلىقى زىچ، سۆز-جۈملىلەر گرامماتىكا قائىدىسىگە ئۇيغۇن بولمىغان ئەسەرلەر بىزدەك قوبۇل قىلىنمايدۇ ياكى ئىشلىتىلمەيدۇ. كومپيۇتېردا باستۇرۇپ ئەۋەتىش سەرت ئەمەس.
3. ئەسەرلەردە ئېلىنغان نەقىللەرنىڭ ئاپتورلىرى، بېسىلغان كىتاب، گېزىت-زۇرناللىرىنىڭ نەشر قىلىنغان ۋاقتى، نەشر قىلغان نەشرىياتلار ئېنىق، توغرا، ئەينەن ئەسكەرتىلىشى كېرەك. مەزكۇر تەلەپكە ئۇيغۇن بولمىغان ئەسەرلەر بىزدەك قوبۇل قىلىنمايدۇ ياكى ئىشلىتىلمەيدۇ.
4. تەرجىمە قىلىنغان ياكى نەشرگە تەييارلانغان ئەسەرلەرنى ئەۋەتكەندە مەزكۇر ئەسەرلەرنىڭ ئەسلى نۇسخىسى ياكى كۆپەيتىلگەن نۇسخىسىنى ئەۋەتىش بىلەن بىرگە، نەشر قىلغان گېزىت-زۇرنال، نەشرىياتلارنىڭ نەشر قىلغان ۋاقتى، نەشر خاتىرىسىنى قوشۇپ قويۇشى كېرەك. بۇ تەلەپكە ئۇيغۇن بولمىغان ئەسەرلەر بىزدەك قوبۇل قىلىنمايدۇ ياكى ئىشلىتىلمەيدۇ.
5. يېزا-قىشلاقلاردىكى ئاپتورلار، بولۇپمۇ دېھقان ئاپتورلار ئۆز

مەن كۆرگەن دۇنيا (2)

— يېپىق دۆلەت ئىران ۋە ئوچۇق دۆلەت تايلاندا سەپىر

ھىدايەت يانتاق

«ئوچۇق» لۇقى بىلەن يېقىنقى يىللاردا دۇنيانىڭ دىققىتىنى تارتقان ۋە شۇ قىزىقىش بىلەن مېنى سەپەرگە ئۈندىگەن ئەللەر ئىدى. بۇ ھالەت مېنى «زادى ئوچۇق بولسا ياخشىمۇ ياكى يېپىق؟ ئېچىپ نېمىلەرگە ئېرىشكىلى بولىدۇ؟ يېپىچۇ؟» دېگەندەك خىياللارغا كەلتۈرۈپ، بۇ ئىككى دۆلەتنى سېلىشتۇرۇپ بېقىشقا سەۋەب بولدى. بۇ دۆلەتلەرگە بارغان ئۇيغۇرلار خېلى كۆپ بولسىمۇ، لېكىن بۇ ھەقتە تەسىراتلار ئاساسەن يېزىلمىغاچقا، قەلەم قۇۋۋىتىمنىڭ ناقىسلىقىغا قارىماي، سەپەر جەريانىدا كۆرگەن ۋە ھېس قىلغانلىرىمنى بىر جاھانكەزدىنىڭ كۆزىدە— ئالدىنقى قېتىملىق دۇنيا سەپىرى تەسىراتلىرىمنىڭ داۋامى سۈپىتىدە «مەن كۆرگەن دۇنيا (2)» دېگەن تېمىدا ئوقۇرمەنلەرگە سۈندۈم.

※ ※ ※

كۆپىنچىمىزدە يانچۇقنى توملاپ سەپەرگە ئاتلانغۇدەك ماغدۇر يوق. مەنمۇ چىقىملىرىنى بولسىمۇ كۆتۈرسۇن دېگەن مەقسەتتە ئازراق مال ئېلىپ، سودىگەر سالاھىيىتىدە ئىرانغا قەدەم باستىم. ئىران ھاۋا تەۋەلىكىگە كىرىشىمىزگىلا ئايروپىلاندا ئىنگلىز، پارس تىللىرىدا توختىماي تەكرارلىنىۋاتقان «ئىرانغا كىرگىلىۋاتىمىز، چەت ئەللىك ئاياللار دىققەت، دۆلىتىمىزنىڭ قانۇنىغا ھۆرمەت قىلىپ

ھەر كىمدە ھەر خىل ھەۋەس— ئىشتىياق، كەلگۈسىدە يەتمەكچى بولغان ئۆزگىچە نىشان بولىدۇ. كىچىك چېغىمىدىلا دۇنيانى ئايلىنىش ۋە چۈشىنىشنى ھايات نىشانىم قىلغاچقا، ئىمكانىيەت يار بەرسىلا كۆرمىگەن يەرلەرگە سەپەر قىلىشنى يار ۋىسالغا تەلپۈنگەن ئاشىقتەك ئارزۇلايتتىم. شۇ ھەۋەسنىڭ قىزىقتۇرۇشىدا 2000— يىلى ئىيۇلدىن 2001— يىلى مايغىچە قىرغىزىستان، ھىندىستان، پاكىستان قاتارلىق دۆلەتلەرگە بىرىپ، كۆرگەن ۋە ھېس قىلغانلىرىمنى «مەن كۆرگەن دۇنيا» دېگەن تېمىدا «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ 2007— يىلى 4— سانى ئارقىلىق ئوقۇرمەنلەر بىلەن ئورتاقلاشقاندىم.

قەلبىمدە تىنىمىسىز يالقۇنچاپ تۇرىدىغان بۇ شەيدائىي ئىشقى مېنى يەنە دۇنيا سەپىرىگە ئۈندىدى. شۇنىڭ بىلەن تېجەپ يىققان ئازغىنە پۇلنى بەلگە تۈگۈپ، 2008— يىلى ئىيۇلدىن سېنتەبىرگىچە بىر ھەمراھىم بىلەن ئىران ھەم تايلاندا سەپەر قىلدىم. بۇ ئىككى دۆلەت بىر— بىرىنىڭ ئەكسىلا بولۇپ، ئىران «يېپىق» لىقى، تايلاندا

سەپەر ۋە ھائىسلات

ھەقىقەتەنمۇ دۇنيادىكى باشقا دۆلەتلەرگە ئوخشىمايدىغان بىر دۆلەت ئىكەنلىكى، بۇ ئەلگە كېلىشكە قىزىقىشىمنىڭ ئۆزگىچە بىر سەۋەبى ئىدى.

ئەسكەرتىپ ئۆتۈش كېرەككى، چەت ئەللەرگە سودا ئۈچۈن مال ئېلىپ چىقىلسا، چوقۇم ۋاكالىتەن توشۇش شىركەتلىرى ئارقىلىق توشۇلۇشى، مال قاچىلانغان ساندىقلىرىغا مالنىڭ سانى، قىممىتى يېزىلىشى كېرەك ئىكەن. مال بارىدىغان دۆلەت تاموژنىسى مالنىڭ تۈرىگە ئاساسەن تاموژنا بېجى ئالغاندىن كېيىن بۇ مال قانۇنلۇق ھېسابلىنىدىكەن. باج تۆلەنمەي ئوغرىلىقچە ئەكىرىگەن ماللارنىڭ ھەممىسى ئەتكەس ھېسابلىنىدىكەن. ساياھەتچىلەر ئېلىپ ماڭغان ماللارنى باھالاشقا مۇمكىن بولمىغاچقا، ئىران قەتئىي ئۆتكۈزمەيدىكەن، بۇ ئارقىلىق ئۆز دۆلىتىدە ئىشلەپچىقىرىلىدىغان مەھسۇلاتلارنىڭ تەرەققىياتىنى قوللايدىكەن. يەنى چەت ئەللەرنىڭ ئىران ماللىرى كىرىۋەرسە، دۆلەت ئىچىدىكى مەھسۇلاتلارنىڭ باھاسىغا تەسىر قىلىدىغان بولغاچقا، ئۆزلىرى ئىشلەپچىقىرىغان ماللارنىڭ باھاسى بىلەن چەت ئەللەردىن كىرگەن ئوخشاش تۈردىكى ماللارنىڭ باھاسىغا ئاساسەن باج بېكىتىپ، تەكشۈپ تۇرىدىكەن.

※ ※ ※

ئىران زېمىنىغا ھەيرانلىق، ئەنسىرەشتە قەدەم باستۇق. بىزنى ھەيران قالدۇرغىنى، بۇ دۆلەتتە بىزنىڭ تىلىمىزنى چۈشىنىدىغان خەلقلەرنىڭ كۆپلۈكى بولغان بولسا (ئىراندىكى ئەزەربەيجانلار، تۈركمەنلەرنىڭ تىلى بىزنىڭ تىلىمىزغا ئاساسەن ئوخشاش بولۇپ، ئۇلار ئىران نوپۇسىنىڭ 25 پىرسەنتىنى كۆپرەكىنى ئىگىلەيدىكەن)، بىزنى ئەنسىرەتكىنى، كوچىلاردىكى ھەربىيلەرنىڭ كۆپلۈكى ئىدى. بىز بارغان چاغ ئىران بىلەن ئامېرىكىنىڭ مۇناسىۋىتى تازا يىرىكلەشكەن، ئىسرائىلىيە ئىرانغا باشقۇرۇلىدىغان بومبىلارنى توغرىلاپ قويۇپتۇ، دېگەندەك خەۋەرلەر ئاخبارات ۋاسىتىلىرىدا قىزىق نۇقتا بولۇپ بېرىلىۋاتقان مەزگىل بولغاچقا، «بىز بۇ يەردىكى چاغدا ئۇرۇش بوپقالمىغىدى» دېگەندەك ئەنسىرەشتە ئىدۇق. بىر تاكى شوپۇرنىڭ «ئىراق بىلەن ئۇرۇشقان ۋاقتىمىزدا ئىراقنىڭ بىر باشقۇرۇلىدىغان بومبىسى چۈشكەن جاي» دەپ تېھراندىكى بىر يەرنى كۆرسىتىشى ئەنسىرىشىمىزنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋەتكەنىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە تېھراندىكى ئېگىز بىنالارغا ئېسىلغان، ئىراننىڭ بۇرۇنقى دىنىي داھىيسى ھۈمەينى ئەسكەرلەرگە بۇيرۇق بېرىۋاتقان، ئۇلار جەڭگاھلارغا يولۋاستەك ئېتىلىپ كىرىۋاتقان، جەڭدە قۇربان بولغانلىرى دەبدەبىلىك شېھىتلىك مەقامى بىلەن

بېشىڭلارغا ياغلىق ئارتىۋېلىشنى ئۈنۈمغايسىلەر!» دېگەن ئۇقتۇرۇش دەرھال دىققىتىمنى تارتتى. ئەتراپىمغا قارىۋىدىم، يالاڭۋاش ئاياللار سومكىلىرىدىن ياغلىقلىرىنى ئېلىپ باشلىرىغا سېلىۋاتاتتى. بۇ ھال ماڭا ئىراننى تېخىمۇ سۈرلۈك كۆرسىتىشكە باشلىدى.

ئىران چەت ئەللىكلەرگە، بولۇپمۇ غەربلىكلەرگە زىيادە سەزگۈرمىكىن دەپ قالدۇم. بىز بىلەن ئايروپىلاندا كەلگەن دىپلومات سۈپەت بىر غەربلىك ئالدىمىدىلا تاموژنىدىن ئۆتۈش رەسمىيىتىنى ئۆتمەكتە ئىدى. تاموژنا خادىملىرى ئۇنىڭ رەسمىيەتلىرىنى شۇنداق ئۇزۇن تەكشۈردىكى، بۇنى كۆرۈپ مەنمۇ ئەندىشىگە چۈشۈپ قالدۇم. ئۆزۈممۇ چەت ئەللىك بولغاچقا، بۇلار بىرەر باھانە-سەۋەب تېپىپ چىگرىدىن كىرگۈزمەي قالارمۇ دەيتتىم غەم قىلىپ. تاموژنا ئەمەلدارلىرى ئۇنىڭ رەسمىيەتلىرىنى قايتا-قايتا تەكشۈرگەندىن كېيىن، ئاندىن چىگرىدىن كىرىشكە ئىجازەت بېرىلدى. نۆۋەت ماڭا كەلگەندە پاسپورتىمنى تاموژنا خادىمغا ئەندىشە بىلەن ئۇزاتتىم. تاموژنا خادىمى پاسپورتىمنى قولغا ئېلىپ «چىن» دېگىنىچە كۆلۈمسىرەپ، تامغا بېسىپلا قايتۇرۇپ بەردى. ئۇنىڭ خۇش مۇئامىلىسىدىن «ھە، بۇلار جۇڭگولۇقلارنى ياقىتۇرىدىكەندە» دەپ ئويلاپ خېلى خاتىرجەم بولدۇم.

پاسپورت تەكشۈرۈش تاماملىنىپ، ماللارنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈلىدىغان توساققا كەلگەندە، چامادانلاردىكى بىز ئېلىۋالغان جۇڭگونىڭ ئېلېكترونلۇق مەھسۇلاتلىرىنى ئۆتكۈزمەيدىغانلىقىنى، تاموژنىدا ساقلاپ قويىدىغانلىقىنى، ئىراندىن قايتقاندا ئېلىپ كېتىشىمىز كېرەكلىكىنى ئېيتتى. باشقا دۆلەتلەرگە بارغاندا بىشىمىزدىن ئۆتكەن تەجرىبىمىزگە ئاساسەن، «ھە، بۇلار بىر نەرسە تەلەپ قىلىۋاتقان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ پۇل بېرىشنى ئىشارەت قىلساق، مالغا مەسئۇل تاموژنا خادىمى «مېنى نېمە كۆرۈپ قالدىڭ» دېگەندەك قىلىپ ئۆڭۈپ، خاپا بوپكەتتى. بىز ئۇنىڭ يېرىمى ئىنگىلىزچە، يېرىمى پارىسچە گەپلىرىنى تولۇق چۈشىنىۋەلمىگەن بولساقمۇ، لېكىن ئۆڭگەن چىرايى ھەممىنى چۈشەندۈرۈپ تۇراتتى. كالامدا، قىرغىزىستان قاتارلىق دۆلەتلەرگە بارغاندا تاموژنا خادىملىرىنىڭ بىزدىن پۇل ئۈندۈرۈشنىڭ كويىدا قەستەن قۇسۇر ئىزدەشكە ئۇرۇنىدىغان خىزمەت ئىستىلى بىلەن ئىران تاموژنا خادىمىنىڭ ھەرىكىتى روشەن سېلىشتۇرما بولۇپ، مېنى: «ھە، بۇ دۆلەت مەن ئۆيلىغاندىن باشقىچە بىر دۇنيا ئىكەندە!» دېگەن تەسىراتقا كەلتۈرمەكتە ئىدى. ئاخبارات ۋاسىتىلىرىدىن، كىتاب-ماتېرىياللاردىن كۆرگەن، ئاڭلاپ تۇرۇۋاتقان ئىران توغرىلۇق ئۇچۇرلاردىن ئىراننىڭ

ئىران ھاكىمىيىتى بۇ ئىككى دۆلەتنى دۈشمەن ھىسابلايدىكەن.

ھەر خىل تەبىقىدىكى كىشىلەر بىلەن پاراڭلىشىش مېنى ھاكىمىيەت بىلەن بىر تۈركۈم خەلق ئايرىلىپ قالغاندەك، قاچانلا بولمىسۇن بۇ كىشىلەر ھامان بىر كۈنى پارتلاپ چىقىدىغاندەك تەسراتقا كەلتۈرۈپ قويغانىدى. چۈنكى مەن پاراڭلاشقان كىشىلەرنىڭ كۆپى ھاكىمىيەت تۇتقۇچىلارنىڭ ياخشى گېپىنى قىلمايتتى. بەزىلىرى: دۆلەتنىڭ شۇنچىۋالا نېفىت كىرىمى نەگە كېتىۋاتىدۇ؟ - ئەمەلدارلار يەپ كېتىۋاتىدۇ دېسە، يەنە بەزىلەر: ھۆكۈمەت پۇلنىڭ ھەممىسىگە قورال ئېلىپ، پۇقرالارغا كۆڭۈل بۆلمەيۋاتىدۇ دەيتتى ئاغرىنىپ.

بىر جۈمە كۈنى «دانىشگاھى تېھران» دېيىلىدىغان تېھران ئۈنۋېرسىتېتىغا باردۇق. تېھران ئۈنۋېرسىتېتى ھەم ئۈنۋېرسىتېت، ھەم پۈتكۈل تېھران شەھىرىدىكىلەر يىغىلىپ جۈمە نامىزى ئوقۇيدىغان جامە بولۇپ، دىنىي داھىي ۋە دۆلەت رەھبەرلىرىدىن تارتىپ ھەممە كىشى نامازغا كەلگەچكە، جۈمە كۈنى ئادەم دېڭىزىغا ئايلىنىدىكەن (تېھراندا تېھران ئۈنۋېرسىتېتىدىن باشقا پەقەت شەھەر سىرتىدىكى يەنە بىر مەسچىتتا جۈمە نامىزى ئوقۇلىدىكەن). قاتتىق بىخەتەرلىك تەكشۈرۈشىدىن ئۆتكەندىن كېيىن كىرگۈزۈلىدىكەن. ھازىرقى دىنىي داھىي خامىنىي ئارىلاپ - ئارىلاپ ئىمام بولۇپ ناماز ئوقۇپ بېرىدىكەن. ئادەتتە ئىماملىقنى «ئايەتۇللاھ» ئۇنۋانىلىق داڭلىق دىنىي ئالىملار قىلىدىكەن. ئىراندا دىنىي ئۇنۋانلارنىڭ ئەڭ چوڭى «دىنىي داھىي»، ئاندىن قالسا «ئايەتۇللاھ» (خۇدانىڭ سىمۋولى)، ئاندىن قالسا «ھۆججەتۇللاھ» (ئىسلام قانۇنشۇناسى) قاتارلىقلار ئىكەن. دىنىي ئۆلىمالارنىڭ ئۇنۋانىنىڭ ئوخشىماسلىقىغا ئاساسەن كىيىۋالىدىغان تون - لباسمۇ ئوخشىمايدىكەن. جۈمە نامىزىدىكى ۋەز - تەبلىغلەر كانايىلار ئارقىلىق كوچىلارغا ئۇلانغاندىن سىرت، تېلېۋىزىيە ئارقىلىق نەق مەيداندىلا پۈتكۈل ئىرانغا تارايدىكەن. تېلېۋىزىيە مۇخبىرلىرى مېھرابنىڭ ھەر تەرىپىدىن سۈرەتكە ئېلىپ، جۈمە نامىزىنىڭ بارلىق جەرياننى سۈنئىي ھەمراھ ئارقىلىق نەق مەيداندىن كۆرسىتىدىكەن. جۈمە نامىزىدا ۋەز - تەبلىغدىن باشقا، دۆلەتنىڭ چوڭ ئىشلىرى توغرىلۇق نۇتۇقلار سۆزلىنىدىكەن.

جۈمەدىن يانغان بىر كىشىنىڭ پەلەمپەي ئۈستىگە چىقىۋېلىپ «بەر - بەر ئىسرائىلىيە، بەر - بەر ئامېرىكا»، يەنى «ئىسرائىلىيەنى يوقىتىلى، ئامېرىكىنى بەربات قىلايلى!» دېگەن شوئارىغا ئەگىشىپ بىر قىسىم كىشىنىڭ

ئۇلۇغلىنىۋاتقان فوتو سۈرەت ۋە رەسىملەر، بۇرۇن جەڭلەردە ۋەتەن ئۈچۈن شېھىت بولغان قوماندانلارنىڭ ھۆكۈمەت ئىشخانا بىنالىرىنىڭ تاملىرىغا ئېسىپ قويۇلغان رەسىم - سۈرەتلىرى، ھۈمەينىنىڭ تېھراندىكى ئىمام ئەلى ھەربىي مەكتىپىنىڭ دەروازىسى ئالدىغا ئېسىلغان يوغان سەللە، تون كىيىپ، مۇھاپىزەتچىلەرنىڭ قورۇقىدا ھەربىيلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈۋاتقان ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈشلەرى كىشىنى ئىران ھەربىي ھالەتتە تۇرىدىكەن، دېگەن تەسراتقا كەلتۈرەتتى.

ئەمما ئاۋام - پۇقرالار بىلەن پاراڭلىشىپ باقسا، ئۇلاردا ھېچقانداق ئەنسىرەش، قورقۇش ياكى ئۇرۇش تەييارلىقى ھالەتلىرىنى ھېس قىلغىلى بولمايدىكەن. ھەممە ئادەم ئۆزىنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇش ھەلەكچىلىكى، تىرىكچىلىكى بىلەن ئالدىراش بولۇپ، بازارلاردا ئېلىم - سېتىم، ئىشخانلاردا خىزمەتلەر ئۆز يولىدا.

ئىرانلىقلارنىڭ ئامېرىكا بىلەن ئىسرائىلىيەگە قانداق قارايدىغانلىقىنى بەكلا بىلگۈم بار ئىدى. شۇڭا پارسچە - ئىنگلىزچە كىتابتىن بىرنى ئېلىپ، ئامال بار ئۇلار بىلەن پارسچە پاراڭلىشىشقا تىرىشتىم. بۇ يەردىكى پۇقرالاردىن ئاڭلىغان گەپلەر مېنى ھەيران قالدۇردى. مەن پاراڭلاشقان ھەر خىل تەبىقىدىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسىلا ئىسرائىلىيە بىلەن ئامېرىكىنى يامان دېمىدى. تېخى بىرى: ئىران ئىسرائىلىيەنى نېمىشقا ئۆزىگە دۈشمەن تۇتىدۇ؟ پەلەستىننىڭ ئەتراپىدىكى قوشنا دۆلەتلەرنىڭ پەلەستىن بىلەن كارى بولمىسا. ئەمەلىيەتتە ئىسرائىلىيەلىكلەرمۇ خۇداغا ئىشىنىدىغۇ، دىدى. يەنە بىرى: ئامېرىكىنىڭ پۇلىدىمۇ خۇداغا ئىشىنىمىز دېگەن خەتلەر تۇرسا، ئىران نېمە ئۈچۈن دىنغا ئىشىنىدىغان ئامېرىكا بىلەن دوستلاشماي، دىنغا ئىشەنمەيدىغان شەرق ئەللىرى بىلەن دوستلىشىدۇ، دېسە، ئامېرىكا بىزگە ھۆجۈم قىلىپ قالسا، بىزنىڭ خەلقىمىز ئىراق خەلقىدەك قاراپ تۇرمايدۇ. دىنىي داھىي خامىنىيىنىڭ (ئىراننىڭ ھازىرقى دىنىي داھىيسى) بىر بۇيرۇقى بىلەنلا ۋەتەننى قوغداشقا ئاتلىنىدۇ، دېدى بىرى كەسكىن قىلىپ.

دېمەك كىشىلەرنىڭ كۆز قارىشى ھەر خىل بولۇپ، ھېس قىلىشىمچە، ئىراندىكى خېلى كۆپ سانلىق كىشى ئامېرىكا بىلەن ئىسرائىلىيەنى دۈشمەن دەپ قارىمايدىكەن، بەلكى شۇلارنىڭ ئىلغار تەرەپلىرىنى ئۆگىنىش كېرەك دەپ قارايدىكەن. لېكىن ھاكىمىيەت بېشىدىكىلەرنىڭ نەزىرىدە ئىسرائىلىيە پەلەستىن مۇسۇلمانلىرىغا تاجاۋۇز قىلغۇچى، ئامېرىكا بۇنىڭغا يانتاياق بولغۇچى، پەلەستىنگە قىلىنغان تاجاۋۇز بىزگە قىلىنغان تاجاۋۇز دەپ قارايدىكەن. شۇڭا

بولسام، زالىنىڭ ئېغىزىدىكى ئىشخانغا كىرىپ تىزىملىتىپ كىرىشىمنى ئېيتتى. مەن دېرىزىدىن ئىشخانغا كۆز يۈگۈرتۈپ، ئۇ يەردە سەللىلىك بىر كىشىنىڭ مېھمانلارنى تىزىملاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران قالدىم. بۇ قانداق ئىشتۇ! توي دېگەندە داقا-دۇمباق چېلىنمىسا، تېخى تىزىمغا ئالدۇرۇپ كىرسە؟! دېمەك، ھەر قايسى خەلقنىڭ ئۆز ئالدىغا ئۆرپ-ئادەتلىرى بولغاچقا، توي مۇراسىملىرىمۇ ئۆزلىرىگە خاس ئۇسۇلدا ئۆتكۈزۈلىدىكەن. ھېس قىلىشىمچە، ئىرانلىقلارنىڭ تويلىرى تىنچ، تەرتىپلىك بولىدىكەن، ئارتۇقچە ھەشەم-دەرەم قىلمايدىكەن. بۈگۈن توي بولغان قىزمۇ ئادەتتىكى بىرلا ماشىنىدا كۆچۈرۈپ كېلىنكەن بولۇپ، ئۇلاردا بىزدەك يىگىت قولدىشى، قىز قولدىشى ۋە بىر توپ ئادەم 10-20 ماشىنا بىلەن قىياس-چۇقان سېلىپ قىز يۆتكەيدىغان ئادەت يوق ئىكەن.

ئىران خەلقى ئادىتىكى نۇرغۇن دۆلەت بىلەن ئوخشىمايدىغان يولدا ماڭغاچقا، بەزى دۆلەتلەر تەرىپىدىن يېپىق-بېكىنمە دەپ قارىلىدىكەن. بۇنداق دەپ قارىلىشىدا، مېنىڭچە، بىر نەچچە سەۋەب بولۇشى مۇمكىن.

ئىران ئىسلام دىنىنى دۆلەت دىنى قىلغان، دىن بىلەن ھاكىمىيەتنى بىرلەشتۈرگەن بولغاچقا، ئاياللارنىڭ كىيىنىشىدىن تارتىپ ئىجتىمائىي تۇرمۇشتىكى ھەممە ئىشنى ئىسلام ئەقىدىسى بويىچە يۈرگۈزىدىكەن. ئاياللارنىڭ يۈز ۋە ئالقىنىدىن باشقا يېرىنى يېپىپ يۈرۈشى قانۇن (شەرىئەت ساقچىلىرى) تەرىپىدىن نازارەت قىلىنىدىكەن. ئىرانغا كەلگەن چەت ئەللىك باشقا دىندىكى ئاياللارمۇ چوقۇم يۆگىنىپ يۈرۈشى كېرەك ئىكەن. شۇنداقلا كوچا ئاپتوبۇسى، يەرئاستى پويىزى قاتارلىق قاتناش ۋاسىتىلىرىدىمۇ ئەر-ئاياللارنىڭ ئورۇنلىرى ئايرىلىدىكەن. شۇڭا ئىراننى كىشىلىك مۇناسىۋەتتە يېپىق ھالەت شەكىللەنگەن دۆلەت دېيىشكە بولىدىكەن.

ئىراننىڭ كىشىلىك مۇناسىۋەتتىكى يېپىقلىقى جەمئىيەتنى بەزى يامان ئىشلاردىن، مەسالەن، ئەر-ئاياللار ئوتتۇرىسىدىكى ئوچۇقلۇق تۈپەيلى كېلىپ چىقىدىغان ناھايىتى ئىشلاردىن، ئائىلىلەرنى بۇ سەۋەبلىك بۇزۇلىدىغان پاجىئەلەردىن ساقلاپ، جەمئىيەتنىڭ تىنچ-ئەمىنلىكىگە مۇناسىپ كاپالەتلىك قىلىدىكەن. يېقىنقى ستاتىستىكىلارغا قارىغاندا، ئىراندىكى ئاجرىشىش نىسبىتى بىر قىسىم دۆلەتلەرگە سېلىشتۇرغاندا نىسبەتەن تۆۋەن ئىكەن.

ئىراندا ئەر ۋە ئاياللار ئارا مۇناسىۋەت يېپىق دەپ قارالسىمۇ، لېكىن ئۇلار ئىدارە-ئورگانلاردا بىرگە خىزمەت قىلىدىكەن. ئىراندا خىزمەتتىكى ئاياللارنىڭ نىسبىتىمۇ خېلى كۆپ بولۇپ، ئادەتتە ھەممە ساھەدە خىزمەت قىلىدىغان

شۇئار توۋلىشى، ۋە يەنە بىر قىسىم كىشىنىڭ گەپ قىلماي چىقىپ كېتىشىگە قاراپ ئىرانلىقلارنىڭ بۇ ئىككى دۆلەتكە نىسبەتەن كۆز قارىشىنى ھېس قىلغىلى بولىدىكەن. مېنىڭ كۆزىتىشىم ۋە بەزى ئىرانلىقلار بىلەن پاراڭلىشىشىمدىن شۇ نەرسە ئېنىق بولىدىكى، ئىرانلىقلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى بۇ دۆلەتلەر بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا قىزىقىپ كەتمەيدىكەن. ئۇلارنىڭ ئەڭ قىزىقىدىغىنى ئىقتىسادنى ياخشىلاپ، تۇرمۇشنى ياخشى ئۆتكۈزۈش ئىكەن. بۇ بەلكىم ئۇلارنىڭ ئىراق بىلەن سەككىز يىل ئۇرۇشۇپ يەكۈنلىگەن ھەقىقىتى بولسا كېرەك. ھاۋا ئارمىيىسىدىن پېنسىيىگە چىققان بىر پولىكوۋنىكىنىڭ «سىياسىي دېگەن ھۆكۈمرانلارنىڭ ھاكىمىيەتنى مۇستەھكەم تۇتۇپ تۇرۇش ئۈچۈن تۈزىدىغان چارە-تەدبىرلىرى. ئىراننىڭ پەلەستىننى قوللاپ، ئىسرائىلىيە، ئامېرىكىغا قارشى تۇرۇشى قانداقتۇر بىر ئالىي مەقسەت ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى سىياسىي مەقسەت ئۈچۈن. ئەگەر ئالىي مەقسەت ئۈچۈنلا بولغان بولسا، ھەرگىز مۇسۇلمانلارغا ياخشى مۇئامىلەدە بولمىغان روسىيە بىلەن يېقىنلاشمىتتى» دەپ ئىران سىياسىتىنى تەھلىل قىلىپ بېرىشى، مېنى بۇ دۆلەتنىڭ ھاكىمىيىتى توغرىلۇق مەلۇم چۈشەنچىگە ئىگە قىلدى.

ئىران ئىسلام دىنىنى دۆلەت دىنى قىلغان، دىن بىلەن ھاكىمىيەت بىرلەشتۈرۈلگەن ھاكىمىيەتنى 1979-يىلىدىكى ئىسلام ئىنقىلابىنىڭ غەلبىسى بىلەن قۇرۇپ چىققان بولۇپ، دۆلەتنىڭ چوڭ-كىچىك ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىنى دىنىي ئەقىدىلەر بىلەن ئېلىپ بارىدىكەن. ئىدارە-ئورگانلار، مەكتەپلەر قاتارلىق ھۆكۈمەت قارمىقىدىكى ئورۇنلارنىڭ ھەممىسىدە مەخسۇس دىنىي مەكتەپلەرنى پۈتتۈرگەن خادىملار سىياسىي خىزمەتلەرگە مەسئۇل بولۇپ ئىشلەيدىكەن. توي-تۆكۈن، ئۆلۈم يېتىملەرمۇ سەللىلىك دىنىي خادىملارنىڭ نازارەتچىلىكىدە بولىدىكەن. ئىرانلىقلارنىڭ توي-تۆكۈن، ئۆلۈم يېتىملىرىنى كۆرۈپ ۋە ئۇنىڭ ھۆكۈمەت تەرىپىدىن بەلگىلەنگەن نازارەتچىلەرنىڭ نازارىتىدە ئاددىي-ساددا ئۆتكۈزۈلۈشىگە قاراپ، ھاكىمىيەتمۇ بەزى ئۆرپ-ئادەتلەرنى قېلىپلاشتۇرۇش، ئاددىيلاشتۇرۇشقا ئارىلاشسا ئۈنۈمى ياخشى بولىدىكەن، دەپ ئويلىدىم. مەسالەن: بىر كۈنى تېھراننىڭ شەھەر مەركىزىدە بەدەنلىرى تولۇق ئورنىلىپ، ئاق توي كۆڭلىكى كىيگەن قىز بىلەن كاستۇم-بۇرۇلكا كىيگەن يىگىت ماشىنىدىن بىللە چۈشۈپ يەر ئاستىدىكى مەرىكە زالىغا كىرىپ كەتتى. مەن توي مۇراسىمىغا قىزىققىنىمدىن بۇ زالىغا كىرىپ ئۇيان-بۇيان قارىشىمغا، ئامانلىق ساقلىغۇچى مېنىڭ بۇ تويىنىڭ مېھمىنى ياكى ئەمەسلىكىمنى، مېھمىنى

ئاياللارنى ئۇچراتقىلى بولىدىكەن.

ئىراننىڭ يېپىق دەپ ئاتىلىشىدىكى يەنە بىر سەۋەب، ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت يەر شارىلىشىۋاتقان، ئامېرىكا ۋە غەرب ئەللىرىنىڭ ئىسلامغا يات ئەقىدىلىرى شىددەت بىلەن يامراۋاتقان بۈگۈنكى دۇنيادا ئىران ئامالنىڭ بارىچە غەيرىي - يات مەدەنىيەتلەرنىڭ تەسىرىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن چەت ئەللىكلەرنىڭ، بولۇپمۇ غەربلىكلەر ۋە ئامېرىكىلىقلارنىڭ ئۆز دۆلىتىگە كىرىشىگە چەك قويىدىكەن. بۇ ئارقىلىق ئامېرىكا ۋە غەرب ئەللىرىدىن كېلىدىغان ئىدىيە جەھەتتىن سىڭىپ كىرىشتەك تىنچ ئۆزگەرتىۋېتىشنىڭ ئالدىنى ئېلىشنى مەقسەت قىلىدىكەن. شۇڭا ئىران بىلەن دوستانە بولمىغان دۆلەتلەرنىڭ پۇقرالىرىغا ئاسانلىقچە ۋىزا بەرمەيدىكەن. دېمەك، ئۇلارنىڭ كىرىشىنى چەكلەيدىكەن. شۇ سەۋەبتىن ئىران غەرب ئەللىرىنىڭ نەزىرىدە كىرمەك ئەڭ تەس دۆلەت دەپ قارىلىدىكەن.

ئۇزۇن مەزگىل تاشقى دۇنيادىن ئايرىلىپ قېلىش، ئامېرىكا ۋە ياۋروپالارنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتە يېتىم قالدۇرۇشى ئىراننىڭ تەبىئىي ھالدا ھەممە جەھەتتە مۇستەقىل يول تۇتۇشىغا تۈرتكە بوپتۇ. ئۇلار كۈندىلىك تۇرمۇش بۇيۇملىرىدىن تارتىپ ماشىنا - ئاپتوبۇسلارغىچە ھەممىنى ئۆزلىرى ياسايدىكەن. داڭلىق ماشىنا زاۋۇتلىرى بار بولۇپ، دۆلىتىدە ئىشلىتىلىۋاتقان ماشىنلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمىنى ئۆزلىرى ئىشلەپچىقىرىدىكەن. ئاز بىر قىسىم مەھسۇلاتلارنى مۇناسىۋىتى ياخشى دۆلەتلەردىن كىرگۈزىدىكەن. مەسالەن، بەزى ئېلېكترونلۇق مەھسۇلاتلارنى ياپونىيىدىن، ئېغىر تىپتىكى بەزى يۈك ماشىنىلىرىنى گېرمانىيىدىن كىرگۈزىدىكەن. لېكىن بۇ مەھسۇلاتلارنىڭ بەزىلىرىنى نوقۇل سېتىۋېلىش ئۇسۇلى بويىچە ئەمەس، بەلكى ھەمكارلىشىپ ئىراندا ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلى بىلەن كىرگۈزىدىكەن.

ئىراننى سانائەتتىمۇ ئاساسەن يېپىق شەكىلدە تەرەققىي قىلدى دېيىشكە بولىدىكەن. ئىران ئېغىر سانائەت، يېنىك سانائەتلەردە بولسۇن، ھەممىسىدىلا ئۆز كۈچىگە تايانغاچقا، چەت ئەللەرنىڭ تەسىرىگە بەك ئۇچراپ كەتمەيدىكەن. كۆۋرۈك، ئايلانما يول، بىنالارنىڭ ئاساسىي قۇرۇلمىلىرىنىڭ پۈتۈنلەي پولات - تۆمۈردىن ياسىلىشى، ئىراننىڭ بۇ سانائەتتە خېلى تەرەققىي قىلغانلىقىنى كۆرسەتسە، باشقۇرۇلىدىغان بومبا سىناقلىرىنىڭ نەتىجىلىك بولۇشىدىن ھەربىي سانائەت تەرەققىياتىنىڭ مۇۋەپپەقىيىتىنى، يەر ئاستى پويىزلىرىنىڭ تېھراننىڭ ھەممە يېرىگە دېگۈدەك تۇتاشقانلىقىدىن قاتناشنىڭ، بازارلاردا پارس ھاركىلىرىدا ئىشلەنگەن ئېلېكترونلۇق مەھسۇلاتلارنىڭ كۆپىيىشىدىن ئېلېكترون سانائىتىنىڭ تەرەققىي قىلغانلىقىنى ھېس قىلغىلى

بولىدىكەن.

ئىراننىڭ يېپىق ھالەتتىكى سانائەت ۋە ئىشلەپچىقىرىش ئەھدىلىيىتى بۇ ئەلنى باشقا ھەر قانداق دۆلەتكە بېقىنمايدىغان، كىشىلەرنى ئۆز كۈچىگە تايىنىپ يېڭىلىق يارىتىدىغان ئۆزىگە خاس يولغا يېتەكلەپ، مىللەتنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسىنى ئاشۇرىدىكەن. ئەمما ھەمكارلىق ئارقىلىق تەرەققىي قىلىش ئاساسىي يۈزلىنىش بولۇۋاتقان بۈگۈنكى دۇنيادا خەلقئارا جەمئىيەتتىن مۇستەسنا تېز سۈرئەتتە تەرەققىي قىلىشۇ قىيىن، ئەلۋەتتە. شۇڭا ئىراننىڭ خەلقئارا جەمئىيەت بىلەن يېتەرلىك ھەمكارلاشماسلىقى ئىقتىسادى ۋە تەرەققىياتىنى چەكلەپ تۇرۇۋاتقان توساق بوپقالغانلىقى تەبىئىي. مەن ئىران خەلقىنىڭ مۇستەقىل ئالغا ئىنتىلىش روھىغا دۇنيا پەن - تېخنىكىسى بىلەن يېتەرلىك ھەمكارلىشىدىغان روھ قوشۇلغان بولسا، بۇلارنىڭ تەرەققىياتى تېخىمۇ زور بولار ئىكەن دېگەندەك خىياللارنى قىلىپ، بۇ دۆلەت خەلقىگە تېخىمۇ ياخشى تەرەققىيات، تىنچلىق تىلىدىم.

ئىراندىكى ساياھەت جەريانىدا پارس تىلىنىڭ شەرقنىڭ فرانسۇز تىلى دەپ تەرىپلەنگىنىنىڭ ئارتۇق ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدىم. مەيلى تېلېۋىزىيە پروگراممىلىرىدا بولسۇن، مەيلى مەسچىت - جامەلەردىكى ۋەز - تەبلىغلەردە بولسۇن، ياكى ئادەتتىكى پاراڭلاردا بولسۇن پارس تىلىنىڭ تولمۇ پاساھەتلىك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغىلى بولىدىكەن. پايتەخت تېھراندا ئوبۇلقاسم فىردەۋسىي، شىراز شەھىرىدە ھافىز شىرازىي قاتارلىق دۇنياۋى شۆھرەتلىك كلاسسىك پارس شائىرلىرىنىڭ ھەيكەللىرى قاتۇرۇلغان بولۇپ، بۇ ئۇلۇغ شائىرلارنىڭ پارس خەلقىنىڭ قەلبىدە نەقەدەر يۈكسەك ئورۇن تۇتىدىغانلىقىنى ئايان قىلىپ تۇرىدىكەن. ئىرانلىقلار سوغۇققان، سۆزمەن بولۇپ، پاكىزلىققا بەك ئەھمىيەت بېرىدىكەن. ئادەتتە جۈمە ئىرانلىقلارنىڭ دەم ئېلىش كۈنى بولۇپ، بۇ كۈندە جىمى ئورۇن، ھەممە دۇكان تاقىلىپ، چوڭ تازىلىق قىلىدىكەن.

ئىران ئەللىرىنىڭ ئېگىز - تەبەللىكى، تېرىسىنىڭ ئاق - سۈزۈكلىكى، پاكىزلىقى، بەزى ئەلەرنىڭ چاچلىرىنى ئۇزۇن قويۇپ يۈرۈشى ئىراننى باشقا ئاسىيا ئەللىرىدىن ئۆزگىچە ھېس قىلىدۇرىدىكەن. مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا ئىراننى ئاسىيادىكى ياۋروپا دېيىشكىمۇ بولىدىكەن.

ئىراندا پارس، ئەزەربەيجان، كۇرد، ئەرەب، تۈركمەن قاتارلىق نۇرغۇن مىللەت ياشايدىغان بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە پارسلار ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 66 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. ئىرانلىقلارنىڭ 98 پىرسەنتى ئىسلام دىنىغا

ئىران ئىراق، تۈركىيە، ئافغانىستان، پاكىستان قاتارلىق دۆلەتلەر بىلەن چېگرىلانغان بولغاچقا، ئۇرۇش مالىمانچىلىقىدا قالغان قوشنا دۆلەتلەردىكى مۇساپىرلار ئىرانغا كېلىپ، مالىمانچىلىق ئاياقلاشقچە پاناھلىنىپ تۇرىدىكەن. ئىراندا پاناھلىنىپ ئىچ-توق يۈرۈۋاتقان ئافغانىستانلىق، ئىراقلىق تالاي مۇساپىرنى كۆرۈپ، ئۇرۇشنىڭ ئىنسانىيەتكە ئېلىپ كېلىدىغان قاباھەتلىك پاجىئەلىرىنىڭ نەقەدەر ئېغىرلىقىنى ھېس قىلدىم. دۇنيادا ئۇرۇش بولمىسا، زىددىيەت-توقۇنۇشلار چىرايلىقچە ھەل بولغان بولسا ئالەم نەقەدەر گۈزەل بولغان بولاتتى - ھە، دېمەي قالمايدىكەن مۇساپىرلارنى كۆرگەن كىشى.

ئىراندا قۇم مۇقەددەس شەھەر دەپ قارىلىدىكەن. شىئەلەر بۇ شەھەردىكى شىئەلەرنىڭ 7-ئىمامى ئىمام كازىمنىڭ قىزى ۋە 8-ئىمام ئىمام ئەلى رىزانىڭ سىڭلىسى فاتىمە(مەسۇمە)نىڭ قەبرىسى قاتۇرۇلغان ۋە قەبرىگە تۇتاش سېلىنغان مەسچىتنى «مەسجىدى ھەرەم» ياكى «فاتىمە مەسجىدى» دەپ ئاتايدىكەن.

بۇ مۇقەددەس يەرنى دۇنيانىڭ جاي-جايىدىن كەلگەن شىئەلەر كېچە-كۈندۈز تاۋاپ قىلىدىكەن. ئەسكەرتىش زۆرۈركى، شىئەلەرمۇ بىر نەچچە مەزھەپكە بۆلىنىدىغان بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە «ئون ئىككى ئىمام مەزھىپى» دىكىلەر ئەڭ كۆپ. ئىراندىكى شىئەلەرنىڭ نەزىرىدە قۇم شەھىرىدىكى ھەزرىتى فاتىمە (مەسۇمە) مەسچىتى، مەشھەد شەھىرىدىكى شىئەلەرنىڭ 8-ئىمامى ئىمام ئەلى رىزا مەقبەرىسى (مەشھەدى رىزا)، ئىراقتا شىئەلەرنىڭ نەزىرىدىكى 1-خەلىپە، سۈننىيلەرنىڭ نەزىرىدىكى 4-خەلىپە ئەلى ئىبنى تالىپنىڭ ئىككىنچى ئوغلى ئىمام ھۈسەيىن شېھىت بولغان كەربالا ۋە ئىمام ئەلىنىڭ قەبرىسى بار نەجەب قاتارلىق جايلار تاۋاپ قىلىدىغان ئورۇنلار بولۇپ، بۇ يەرلەرنى تاۋاپ قىلغانلار كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە خېلى ھۆرمەتكە سازاۋەر كىشىلەردىن سانىلىدىكەن. لېكىن شىئەلەرنىڭ نەزىرىدە مەككە مۇكەررەمەدىكى «مەسجىدى ھەرەم» ئۇلار ئارزۇ قىلىدىغان ئەڭ چوڭ تاۋاپگاھ ئىكەن.

ئىراندا ئۇيغۇر يوق ئوخشايدۇ، بولغان بولسا بىرەر ئايغىچە ئۇچىرىشىدى دەپ ئويلاپ يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە قۇم شەھىرى «مەسجىدى ھەرەم» يېنىدىكى بىر بازاردا ئاڭلانغان ئۇيغۇرچە سۆز بىزنى ھەيران قالدۇردى. «سىلەر چىنىدىن كەلگەن تۈركلەرمۇ؟» بىزگە ئۆزبېكچە تەلەپپۇزدا ئۇيغۇرچە سۆزلەۋاتقان بۇ كىشى ئۇيغۇر بولۇپ، ئېيتىشىچە، ئەجدادلىرى بۇرۇن يەكەندىن ئىرانغا كەلگەنىكەن. ئۇ، قۇم شەھىرىدە مېۋە-چېۋە دۇكىنى ئاچىدىكەن. بۇ كىشى بىز ئىراندا ئۇچراتقان تۇنجى

ئېتىقاد قىلىدىغان بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە شىئەلەر 91 پىرسەنتتى، سۈننىيلەر 7.8 پىرسەنتتى تەشكىل قىلىدۇ. ئىسلام دىنىدا ئون نەچچە ئەسىردىن بېرى داۋاملىشىۋاتقان سۈننىي ۋە شىئە مەزھەبلىرى ئوتتۇرىسىدىكى ئاساسىي زىددىيەت ۋە كۈرەش خەلىپىلىك دەۋرىدە باشلانغان بولۇپ، بىر قىسىملار ئۆز ۋاقتىدا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدىن كېيىن مۇسۇلمانلارغا باش بولۇشقا ئەلى ۋە ئۇنىڭ ئىمام ھەسەن، ئىمام ھۈسەيىن قاتارلىق پەرزەنتلىرى ئەڭ ھەقىلىق دەپ قارىغان. شۇنىڭ بىلەن كېيىنچە بۇ خىل كۆز قاراشتىكىلەر باشقا كۆز قاراشتىكىلەردىن ئايرىلىپ چىقىپ، ئايرىم مەزھەپ بولۇپ شەكىللەنگەن. دىنىي ئېتىقاد جەھەتتە بۇ ئىككى مەزھەپ ئوتتۇرىسىدا كۆپ پەرق يوق بولۇپ، شىئەلەرمۇ بىر ئاللاھتىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوق، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى دەيدىغان ئىسلام دىنىنىڭ ئەڭ مۇھىم شوئارىنى توۋلايدىكەن. سۆزلىرىدە مۇھەممەد دېگەن ئىسىم چىقسا «مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا سالاملار بولسۇن» دەپ دۇرۇت يوللايدىكەن، «قۇرئان كەرىم» نى مۇقەددەس دەستۇرى دەپ قارايدىكەن.

دىنىي پائالىيەتلىرىنىڭ بەزى ئىنچىكە ھالقىلىرىدا شىئەلەر بىلەن سۈننىيلەر ئوتتۇرىسىدا بەزى ئوخشىماسلىقلار (مىسالەن، شىئەلەر تاھارەت ئالغاندا پۈتتىن يۇيماي بەش بارمىقىنى ھۆللەپ، پۈتتىن سىلاپ مەسھ قىلىدىكەن. ئەزان توۋلىغاندا «ئەللىنىڭ ئاللاھنىڭ ھۆججىتى ئىكەنلىكىگە ئىشىنىمەن، ئەللىنىڭ ئاللاھنىڭ دوستى ئىكەنلىكىگە گۇۋاھلىق بېرىمەن، ياخشى ئەمەلگە كېلىڭلار!» دېگەن سۆزلەرنى قوشۇۋالىدىكەن. ناماز ئوقۇغاندا قولنى قوۋۇشتۇرۇپ تۇرماي، ئەركىن تاشلاپ تۇرۇپ ئوقۇيدىكەن. جاينامازغا ئىمام ھۈسەيىننىڭ ئىسمى يېزىلغان يۇمىلاق لاي سەجدىگاھنى قويۇپ، شۇنىڭغا سەجدە قىلىدىكەن) بولسىمۇ، لېكىن بۇ ئوخشىماسلىقلار ئىككى مەزھەپ ئوتتۇرىسىدا دۈشمەنلىك پەيدا قىلغۇدەك چوڭ مەسىلىلەر ئەمەس دېيىشكە بولىدىكەن.

«ئامېرىكا، ئىسرائىلىيە قاتارلىق دۈشمەنلەر ھەر خىل ۋاسىتىنى قوللىنىپ، شىئەلەر بىلەن سۈننىيلەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا قەستەن بۆلگۈنچىلىك سېلىپ، ئارىدىن پايدا ئېلىۋاتىدۇ» دەپ ئاھ ئۇردى ئىراقتىكى ئىچكى ئۇرۇشتىن ۋايسىغان بىر ئىراقلىق. مېنىڭ ئىراندا تۇرغان بۇ ۋاقىتلىرىم ئىراق ئىچكى ئۇرۇشىنىڭ ئەۋجىگە چىققان چاغلىرى بولغاچقا، ئۇرۇش مالىمانچىلىقىدىن ئەنسىرىگەن نۇرغۇن ئىراقلىق مۇساپىر ئىرانغا قېچىپ كەلگەنىكەن.

ئىشك ئالدىلىرىغا چىقىپ ئولتۇرۇۋېلىپ يولدىن ئۆتكەن - كەچكەن ئەرلەردىن «خېرىدار» چاقىرىۋاتقان ئاياللارنىڭ كۆپلۈكىنى كۆرگەن ھەربىر ۋىجدانلىق كىشى بۇ ئەلدە غۇرۇرى بار ئەر زاتى قالمىدىمىكەن دەپ قالىدىكەن. ئەرلەرنىڭ بۇ ئىشلارغا غۇرۇرى قاينىمىسا، قانۇنى چەكلىمىسە، بۇنى چەكلەيدىغان ئەخلاق مىزانلىرى بولمىسا ئاياللار، ئەرلەر خالىغىنىنى قىلمايدۇ؟

تايلىد ئايرودرومدىن ئالغان خەرىتىدىن «جۇڭگو كوچىسى» دېگەن رايوننى تېپىپ، شۇ يەردە ياتاقلاشتۇق. تايلىددا «جۇڭگو مەھەللىسى» دەيدىغان بىر رايون بولۇپ، بۇ رايوندىكى كىشىلەرنىڭ تولىسى نەچچە يۈز يىل بۇرۇن جۇڭگو چوڭ قۇرۇقلۇقىدىن كۆچۈپ كەلگەنلەرنىڭ ئەۋلادلىرى ئىكەن. بۇ رايوندا كىشىلەر خەنزۇ تىلى بىلەن تايلىد تىلىنى تەڭ قوللىنىدىكەن. بۇ رايوندا باشلانغۇچ مەكتەپتىن تارتىپ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكە ھەممە پەننى خەنزۇ تىلىدا ئوقۇتىدىغان، ئوقۇتقۇچىلىرى جۇڭگودىن تەكلىپ قىلىنغان بىر مەكتەپ بولۇپ، خەنزۇ ئوقۇغۇچىلاردىن سىرت تايلىدلىق باشقا مىللەتلەرنىڭ بالىلىرىمۇ ئوقۇيدىكەن. بۇ رايوندا خەنزۇلار ئۆزلىرىنى تايلىدلىقلار دەپ ئاتايدىكەن. تايلىددا جۇڭگونىڭ بانكا كارتىلىرىنى ئىشلىتىپ پۇل ئالغىلى جۇڭگودىن تارقىتىلغان بەزى تېلېۋىزىيە قاناللىرىنى كۆرگىلى بولىدىكەن.

نەچچە كۈن تايلىدنىڭ بائىكوك، پاكاي قاتارلىق شەھەرلىرىنى ئايلىنىپ يۈرۈپ، ئاپارغان ماللىرىمىزنى دۇكانلارغا ئۆتكۈزدۈق. بۇ جەرياندا بۇ ئىككى شەھەرنى ئاساسىي جەھەتتىن ئايلىنىپ چىقتۇق. بىزگە ئەڭ تەسىر قىلغىنى، بۇ دۆلەتتە چەت ئەللىكلەرنىڭ بەك كۆپلۈكى بولغان بولسا، كاللىمىزدىن ئۆتمىگىنى، پۇقرالىرىنىڭ يەنىلا نامراتلىقى. «سايىھەتچىلەرنى كۈتمىز» دەپ كوچىغا چىقىۋالغان ئاياللارنىڭ ھەممىسىنى بىر - ئىككى زاۋۇتقا ئورۇنلاشتۇرۇۋېتىپ، سانائەتكە يۈزلىنىش ئارقىلىق دۆلەتنى تەرەققىي قىلدۇرغان بولسىمۇ، تايلىد ھازىرقىدىن جىق تەرەققىي قىلار بولغىدى دەپ ئويلىدىم ئىچىمدە. قىز - ئاياللىرىنى كوچىغا چىقىرىپ قويۇپ، ئۇمۇ يەتمىگەندەك تېخى ئوغۇل بالىلارنى كىچىكىدىن قىز بالىچە تەربىيەلەپ، ئوپىراتسىيە قىلدۇرۇپ قىز بالىغا ئۆزگەرتىپ، چەت ئەللىكلەرنىڭ كۆڭلىنى ئېلىپ پۇل تېپىپ دۆلەتنى قۇدرەت تاپقۇزىمەن، يەنى، پەقەت سايىھەتچىلىككە تايىنىپلا دۆلەتنى تەرەققىي قىلدۇرىمەن دېيىشنى ھەرگىز ئاقىلانە تاللاش دېگىلى بولمىغۇدەك دېگەندەك خىياللار كاللامدىن كەچتى. ئىراندىكى بىز كۆرگەن زاۋۇتلاردا ئەر - ئايال

ئۇيغۇر ئىدى. ئاڭلىشىمىزچە، ئىراندا يەرلىشىپ قالغان ئۇيغۇرلارمۇ خېلى كۆپ بولۇپ، ئۇزۇن مەزگىل يەرلىك مىللەتلەر بىلەن ياشاش جەريانىدا چىراي ۋە تىل جەھەتتە ئۆزلىشىپ كەتكەچكە، مەن ئۇيغۇر دېمىگىچە بىلگىلى بولمايدىكەن. ئۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى ئۇزۇن يىللار ئىلگىرى ئات - ئېشەكلەر بىلەن ھەج سەپىرىگە چىقىپ ۋەتەنگە قايتىپ كەتمىگەن ياكى كېتەلمىگەن ئۇيغۇرلارنىڭ ئەۋلادلىرى ئىكەن.

بىز ئىراندىكى 40 كۈنگە سوزۇلغان سايىھەتمىزنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، يەنە بىر مەنزىل ئىزدىمەكچى بولدۇق. ئىرانغا ئېلىپ كىرەلمەي تاموژنىدا قالدۇرۇپ قويغان ماللىرىمىزنى سېتىۋېتىشىمىز كېرەك ئىدى. شۇنىڭ بىلەن تاموژنىسى ئەڭ بوش دەپ نامى بار تايلىددا ئاپىرىپ سېتىش نىيىتىدە ئۇ يەرگە بارماقچى بولدۇق. راست دېگەندەك، ئىرانغا ئېلىپ كىرەلمىگەن ماللىرىمىزنى تايلىد تاموژنى خادىمى بىزدىن يەڭ ئىچىدە 50 دوللار ئېلىپلا ئۆتكۈزۈۋەتتى. «توۋا، - دېدىمەن ئۆزۈمگە، - باشقا بىر دۇنيا ئىكەنغۇ بۇ دۆلەت؟!» ئىش ناھايىتى قاتتىق ئەقىدە - ئىنتىزام مىزانى ئىچىدە بېجىرىلىدىغان ئىراندىن چىقىپلا يولۇققان بۇ خىل پەرق بۇ ئىككى دۆلەت ھەققىدە مېنى چوڭقۇر سېلىشتۇرما ئويلىنىشقا سۆرمەكتە ئىدى.

تايلىد ئايرودرومىغا چۈشۈپلا كۆرگەنلىرىمىز پەقەتلا كۆزىمىزگە سىغىمىغىلى تۇردى. ياۋروپا، ئامېرىكا قىتئەلىرىدىن تايلىددا كېلىۋاتقان ئەر - ئايال يېرىم يالىڭاچ سايىھەتچىلەر بىزنى باشقا بىر دۇنياغا كېچىقالغاندەك ھېس قىلدۇرۇۋاتاتتى.

تايلىددا كېلىپلا تۇنجى بولۇپ كۆزۈمگە چىلىققىنى ئامېرىكا ۋە ياۋروپالىق ئەر سايىھەتچىلەرگە ھەمراھ بولۇپ يۈرۈۋاتقان تايلىد ئاياللىرى بولدى. نەگە قارىسا بىر ئاق تەنلىك ئەر سايىھەتچىنىڭ يېنىدا بىر تايلىدلىق ئايال قولىتۇقلاقلق. 70 - 80 ياشلارغا كىرىپ قالغان بەزى ئاق تەنلىك بوۋايلىرىمۇ ياش قىزلارنى قولتۇقلىۋالغانىدى. ھېس قىلماق تەس ئەمەسكى، ئامېرىكا، ياۋروپالاردىكى ئېتىقادسىزلىق ۋە زىيادە ئەركىنلىك تالاي ئائىلىنى ۋەيران قىلىپ، ئاخىرى ساناقسىز قېرى بويتاق - قېرى تۇلنى مەيدانغا كەلتۈرگەنىدى. مەن كۆرگەن بۇ ئاق تەنلىك «تاماشاچىلار» ئەمەلىيەتتە مېنىڭ نەزىرىمدە ئائىلە لەززىتى ئىللىقلىقىدىن مەھرۇم بولغان بىچارىلەر ئىدى. بۇ بايقۇشلار ھاياتىنىڭ مەنىسىنى ئويۇن - تاماشىدىن ئىزدەپ بۇ يەرگە كەلگەن، ئەمەلىيەتتە ھاياتىنىڭ ھەقىقىي - چىن مەنىسىنى يىتتۈرۈپ بېرىۋاتقانىدى.

بىز ئەرزان ياتاق ئىزدەپ ماڭغان خالتا كوچىلاردا

ياتقان خۇسۇسىي مېھمانخاننىڭ خىزمەتچىسى خەنزۇ بوۋاي بىلەن پاراڭلىشىپ ھەيران قالدىم. مەن پاراڭ ئارىلىقىدا بىزنىڭ شىنجاڭنىڭ ئائىلىرىنىڭ ئېسىللىكىنى، مېۋە-چىۋىلىرىنىڭ كۆپلۈكىنى ئېيتسام، ئۇ ھەيرانلىق بىلەن «سەلەر چوڭ قۇرۇقلۇقتىن كەلگەنلەر دائىم قورساقنىڭلا گېپىنى قىلىدىكەنسىلەر» دەپ ئەجەبلەندى. مەن تېخى نەچچە كۈن ئىلگىرىلا «يە، ئىچ، ئوينا» دەيدىغان گەپ ئەڭ كۆپ دېيىلىدىغان جۇڭگو چوڭ قۇرۇقلۇقىدىن كەلگەن بولغاچقا، ئۇنىڭ بۇ گېپىدىن سەل ئەجەبلەندىم. ئەجەبا، بۇلار «يە، ئىچ» دەيدىغان بۇ باسقۇچتىن ئۆتۈپ بولغانىدۇ - يا؟

دەرۋەقە، بۇلار بۇ باسقۇچلاردىن ئۆتۈپ مەنىۋى مۇكەممەللىكنى ئىزدەيدىغان يولغا كىرىپتۇ. ئۇلاردا ئادەم ماددا بىلەن روھتىن تۈزۈلگەن بولغاچقا، ماددىي ئېھتىياج بىلەن مەنىۋى ئېھتىياجنى تەڭ تەمىنلەپ مېڭىش كېرەك دەيدىغان ئاڭ ئۈستۈنلۈكىنى ئىگىلەپ مېڭىۋېتىپتۇ. چىركاۋ، مەسچىت ۋە بۇتخانىلاردىن چىقۇۋاتقان ھەر خىل ئىرق كىشىلىرىنىڭ كۆپلۈكىنى كۆرگەن ھەر قانداق كىشى بۇ نۇقتىنى ھېس قىلماي قالمايدىكەن. ئەلۋەتتە يەنە مەنىۋى ئېھتىياجنى ئويۇن-ئاماشا، كۆڭلى خالىغان ئىشلار بىلەن قاندۇرىدىغانلارمۇ بولىدىكەن. ھەر كۈنى ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن تۈرلۈك قاۋاق، ياۋروپاچە مەيخانلارغا كىرىدىغانلارمۇ خېلى كۆپ ئىكەن. قانداقلا بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، بۇ يەردىكى كىشىلەرنىڭ سەن ئاق، مەن قارا دېيىشمەي ھەممىز بىر شياڭگاڭلىق دەپ ئىناق ياشايدىغان روھنى ئۆگىنىشىمىزگە ئەرزىيدىكەن.

شياڭگاڭدىكى ئالدىراش تۇرمۇش ۋە خەلق پۇلغا سۇندۇرۇپ ھېسابلاپ پۇل خەجلەيدىغان بىزلەرگە نىسبەتەن زىيادە قىممەتچىلىك مېنى تەمتىرەتكەن بولسا، بۇ يەردىكى يۇقىرى خىزمەت ئۈنۈمى، تىجارەتچىلەرنىڭ پۇل تېپىشتىكى پاراسىتى ماڭا نۇرغۇن ئىلھام بەردى.

«جۇڭگو ۋە غەرب مەدەنىيىتىدىن ئۆرنەكلەر» دېگەن ئىنگىلىزچە كىتابتا كىشىلەرنىڭ يات يۇرتلارغا ياكى ئۆزىگە ناتونۇش بولغان مۇھىتقا دەسلەپ بارغان ۋاقىتتا بىر قانچە باسقۇچلۇق تەسىراتنىڭ بولىدىغانلىقى دېيىلگەن. يەنى،
1- باسقۇچتا: دەسلەپ بارغان كۈنلىرىدە يات مەدەنىيەتلەرگە قىزىقىش، ھەيران قېلىش، خۇشال بولۇش كەيپىياتىدا،
2- باسقۇچتا: يات مۇھىتتا، ئۆزىگە مەدەنىيەتتىكى كىشىلەر بىلەن ئالاقە قىلىش جەريانىدا ئۇلارنىڭ مەدەنىيەت جەھەتلەردىكى ئەھۋاللىرىنى بىلىمگەنلىكتىن مۇئامىلىدە ئوقۇشماسلىق كېلىپ چىقىپ،
گاڭگراپ قېلىش كەيپىياتىدا،
3- باسقۇچتا: يولۇققان

ئىشچىلارنىڭ بېرىلىپ مەردانە ئىشلەۋاتقان كۆرۈنۈشى بىلەن، كوچىلاردا چەت ئەللىكلەرگە تەمە بىلەن قاراپ تۇرغان تاياندىلىق ئاياللارنىڭ ھالىتى، خۇددى ئالدىنقىسى بازىرى ئىتتىك مال سېتىۋاتقان سودىگەرگە ئوخشاسا، كېيىنكىسى بىر مۇچەن بەرسەڭ دەپ يالۋۇرۇۋاتقان تىلەمچىدەك كۆز ئالدىمدا روشەن سېلىشتۇرما بولۇپ تۇرۇۋالدى. بۇ سېلىشتۇرما ماڭا قانداق ياشىساق ھەقىقىي قەدىر - قىممىتىمىزنى ساقلاپ ياشىغىلى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈۋاتاتتى.

تاياندىكى زىيادە «ئېچىۋېتىش» ساياھەتچىلىك ۋە كەيپ - سايا، ئەيىش - ئىشرەتكە كەڭ يول ئېچىپ، دۆلەت ئۈچۈن ئىقتىسادىي كىرىم ئېلىپ كەلگەن بىلەن، (تاياندىتا ئەيىش - ئىشرەت ئورۇنلىرى قانۇنلۇق بولۇپ، دۆلەت بۇنداق ئورۇنلاردىن باج ئالىدىكەن) مېنىڭچە، ئۇلارنىڭ يوقىتىدىغان تېخىمۇ كۆپ بولىدىكەن: ئۇلار خەلقئارادىكى ئوبرازىنى، ياشلارنىڭ ئۆز - ئۆزىدىن پەخىرلىنىش تۇيغۇسىنى، ئەرلەر ۋىجدان - غۇرۇرىنى، ئاياللار ئىززەت - ھۆرمىتىنى، خەلق كالىسىنى ئەقىل ۋە ۋىجدان بىلەن ئېچىپ، تەرەققىي قىلىدىغان پۇرسەتلەرنى يوقىتىدىكەن. تاياندىنىڭ قوشنىسى ياپونىيە قاتارلىق دۆلەتلەر پۇقرالىرىنىڭ كالىسىنى بەكرەك ئاچقاچقا، دۇنيادا ئورنى ئەڭ زور دۆلەت قاتارىدا ئىكەنلىكى تاياندىلىقلارنى ئويلىنىدۇرۇشى كېرەكمۇ - قانداق؟ دېگەندەك ئېغىر خىياللار بىلەن تاياندىدىن قايتتىم.

بۇ سەپەرنى مەن شېنجىن، شياڭگاڭلاردىن مال ئېلىپ مېڭىش بىلەن باشلىغان بولۇپ، بىر نەچچە كۈن مال ئېلىش جەريانىدا بۇ شەھەرلەرنىڭ باشقا جايلاغا قارىغاندا ئالاھىدىرەك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغانىدىم. شېنجىندا بىكار يۈرىدىغان ئادەملەرنىڭ يوقلۇقى مېنى ھەيران قالدۇرغان بولسا، شياڭگاڭدىكى ھەر خىل ئىرق، ھەر خىل مىللەتتىن تەشكىل تاپقان ھازىرقى خەلقنىڭ ئورتاق بىر مەقسەت ئۈچۈن، يەنى، پۇل تېپىپ پاراۋان ياشاش ئۈچۈن ھەمكارلىشىپ دوستانە ئۆتۈۋاتقانلىقىدەك ھەمىيەتلىك مېنى ئويغا سالغانىدى. توغرا، ئەسلىدىلا دۇنيا شۇنداق بولۇشى كېرەك ئىدىغۇ؟ ھەممىمىزنىڭ مەقسىتى بۇ دۇنيادا بەختلىك ياشاشقۇ؟ لېكىن بۇ بەختنى مەلۇم بىر گۇرۇھ كىشىلەر توپىغا مەنسۇپ دەيدىغان كىشىلەر بەك نەپسانىيەتچىلىك قىلغان بولىدۇ. تېگى - تەكتىدىن ئېيتقاندا، ھەممە خەلقنىڭ يىلتىزى بىرغۇ!

شياڭگاڭنى جۇڭگودىكى ياۋروپا دېيىشكە بولىدىكەن. شياڭگاڭلىقلارنىڭ ئوي - پىكرى، ئىش - ھەرىكىتى، خىزمەت ئۇسۇلى، ھەتتا تەپەككۈرىمۇ ياۋروپالىشىپ كېتىپتۇ. بىز

كۆنەلەسلىك، يۇرتىنى سېغىنىپ كېتىشتەك ئەھۋاللار يۈز بېرىدۇ - دە، قىلماقچى بولغان ئىشنى يا قىلالماي كېلىدۇ، ياكى چالا قىلىپ قويدۇ. ئۇچۇر - ئېلېكترون دەۋرىدە يەر شارى بىر «كەنت»كە ئايلىنىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە بىزدىمۇ دۇنيادىكى باشقا ئەللەرگە بېرىپ كۆنەلەيدىغان، ياشىيالايدىغان روھ، ماسلىشىش ئىقتىدارى بولۇشى زۆرۈر دەپ قارايمەن. ئىنگىلىزلارنىڭ يات مۇھىتقا ماسلىشىش ئىقتىدارىنىڭ كۈچلۈكلۈكى، تەۋەككۈلچىلىكى ئۇلارنى ئەسلىي ياۋايى ئادەملەر ياشايدىغان ئامېرىكىنىڭ، ئادەم تۇرمايدىغان ئارال ئاۋسترالىيىنىڭ ۋە مۇزلۇق كانادانىڭ خوجايىنىغا ئايلاندۇردى. بىزمۇ يات مۇھىتقا ماسلىشىش ئىقتىدارىمىزنى ئۈزلۈكسىز كۈچەيتسەك، ياشاش دائىرىمىزنىڭ تېخىمۇ كېڭىيىشىدە گەپ يوق. ماسلىشىش ئىقتىدارىمىز كۈچەيگەنسېرى «كىندىك قېنىمىز يەر شارىغا تۆكۈلگەن، يەر شارىنىڭ ھەرقانداق يېرى بىز بارالساقلا بىزنىڭ ئانا ماكانىمىز» دېيەلەيدىغان ئەۋلادلار كۆپلەپ يېتىشىپ چىقىدۇ. بۇ خىل ئىدىيە ئەۋلادلىرىمىز ئۈچۈن يېڭى - يېڭى چىقىش يوللىرىنى ئاتا قىلسا ئەجەب ئەمەس.

چەت ئەللەردىكى بىر نەچچە ئايلىق تۇرمۇش، سودا قىلىش جەريانى ماڭا نىسبەتەن ناھايىتى مۇھىم بىر ھەقىقەتنى، يەنى ھەرقانداق دۆلەت، شەخس باشقىلارغا تايىنىپلا قالماي، ئۆزىگە تايانسا ۋە باشقىلار بىلەن ھەمكارلىشىپ تەرەققىي قىلىشنى بىلسە مەڭگۈ قەدىدىكى تىك تۇتۇپ ماڭالايدىغانلىقىنى، شۇنداقلا بەدەننى ئەمەس، مېڭىنى ئېچىشنىڭ ئەڭ ئاقىلانە ياشاش ئۇسۇلى ئىكەنلىكىدەك بىر ھەقىقەتنى بىلدۈردى.

2009 - يىلى 1 - ئۆكتەبىر، شەھىرى ئۈرۈمچى

مەسىلىلىرىنى توغرا ھەل قىلالماي زېرىكىپ، ئۆزى چوڭ بولۇپ ئۆسكەن مۇھىتنى سېغىنىش كەيپىياتىدا، 4 - باسقۇچتا: تۇرغان ۋاقىتنىڭ ئۆزىنىڭ ئۆزىگە ئەگىشىپ شۇ خىل مۇھىتنى چۈشىنىپ، يولۇققان مەسىلىلەرنى شۇ يەرنىڭ ئۇسۇلى بويىچە بىر تەرەپ قىلىشنى بىلىۋالغاندىن كېيىن، بۇ خىل شارائىتقا كۆنۈپ قېلىش كەيپىياتىدا، ئەڭ ئاخىرىدا يات مۇھىتتىمۇ، يات مەدەنىيەتتىمۇ مەسىلىلەرنى ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى مەدەنىيەت، بۇرۇنقى مۇھىتدەك ھەل قىلالايدىغان، ئۆزى ھازىر تۇرۇۋاتقان يېڭى مۇھىت بىلەن بۇرۇنقى مۇھىتنى، مەدەنىيەتنى سېلىشتۇرىدىغان، ھەتتا ئۆزى تۇرۇۋاتقان يېڭى مۇھىت، يېڭى مەدەنىيەتتىكى ئۆزى ياخشى دەپ قارىغان نەرسىلەرنى ئۆزىگە تەتبىقلايدىغان ۋە ھەتتا بەزىلەر ئۆزىنىڭ مەدەنىيىتىدىن قىسمەن ياكى پۈتۈنلەي يۈز ئۆرۈپ باشقا مەدەنىيەتكە ئۆزىنى ئاتىدىغان ئەھۋاللار بولىدۇ دېيىلگەن. سەپەر قىلغان ھەرقانداق كىشىدە يۇقىرىقىدەك جەريانلارغا ئىدىيە جەھەتتە تەييارلىق بولسا ۋە بۇ جەريانلارنىڭ چوقۇم ھەر بىر ئادەمدە بولىدىغانلىقىنى بىلسە، يولۇققان مەسىلىلەرگە توغرا پوزىتسىيىدە تۇرۇپ مۇئامىلە قىلغىلى، يات مۇھىتتا ۋاقىتنىچە زېرىكىشنى توغرا چۈشەنگىلى، ئەڭ ئاخىرىدا يات مۇھىتقا ياخشى ماسلىشىپ، قىلماقچى بولغان ئىشلىرىنى ئۈنۈملۈك قىلغىلى بولىدىكەن. يۇقىرىقى جەريانلار كاللامدا ئېنىق بولغاچقا، يېڭى مۇھىتقا ماسلىشىش جەريانىدا كۆرۈلگەن مەسىلىلەرگە توغرا چۈشەنچىدە بولۇپ، سەۋرچانلىق بىلەن مەسىلىلەر ۋە ھەر خىل قىيىنچىلىقنى بىر تەرەپ قىلدىم. دېمەكچى بولغىنىم، ھەر قانداق كىشى يۇقىرىقىدەك جەريانلارغا ئىدىيىۋى تەييارلىق يوق ھالەتتە سەپەرگە چىقسا ئاسانلا

پايدىلانمىلار

1. مەمتىن تۇرسۇن: «ئىران»، شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى بەت.

2000 - يىلى نەشرى، 79 - بەت.

2. Linell Davis «جۇڭگو ۋە غەرب مەدەنىيىتىدىن ئۆرنەكلەر»، چەت ئەل

تىللىرى ئوقۇتۇشى ۋە تەتقىقاتى نەشرىياتى 2001 - يىلى سېنتەبىر 1 - نەشرى، 315 - 2009 - يىللىق ماگىستىر ئاسپىرانت

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى ئۈرۈمچى شەھىرى ۋە ئاپتونوم رايون بويىچە «ئىزچىلار» كىتابخانىسى تەرىپىدىن توپ تارقىتىلىدۇ. كىتاب - ژۇرنال تىجارەتچىلىرىنىڭ «ئىزچىلار» كىتابخانىسى بىلەن ئالاقىلىشىشنى سورايمىز. كىتابخانا ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھەر «غالبىيەت» يولى 100 - نومۇر، ئالاقىلىشىش تېلېفونى: 2850601 - 0991، ئالاقىلاشقۇچى: نۇرشاد ھاكىم

چىڭغىز ئايتماتوۋنى

توققۇز قېتىم زىيارەت

قارمىش تېگىن ماكەلەك ئۆمۈرباي ئوغلى

تونۇشۇش پۇرسىتى نېسىپ بولدى. «ماناس» نىڭ غايەت زور مەزمۇنلىرىنى ھەزىم قىلىش، ئۇنىڭ ئىچىدىكى قىرغىز روھىيىتىنىڭ دۇردانىلىرىنى تېپىپ ئۆگىنىش ئىستىكى بىلەن ھەردائىم «ماناس» نىڭ قۇتلۇق قوينىدا يۈرىمەن. يەنە بىرى بولسا، پۈتكۈل دۇنياغا «قىرغىز» دېگەن نامنى ئۆزىنىڭ ئىسمى بىلەن ئوخشاش قوللانغان دۇنياۋى شۆھرەتلىك يازغۇچى چىڭغىز ئايتماتوۋ ۋە ئۇنىڭ ئەسەرلىرى بىلەن تونۇشۇش پۇرسىتىمۇ تەلىمىگە خوپ كەلدى. بۈيۈك نەرسىلەرنى ئاڭلاپ، بىلىپ قېلىشنىڭ ئۆزىنى خاسىيەتلىك ئىش ھېسابلىغان مەندەك بىر ئادەم ئۈچۈن ئېيتقاندا، بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق بەخت بولمىسا كېرەك.

مەن چىڭغىز ئايتماتوۋنى توققۇز قېتىم زىيارەت قىلدىم. ھەر قېتىمقى زىيارىتىم ئۆز ئالدىغا ئايرىم-ئايرىم تەلىم ئېلىش بولۇپ ھېسابلىناتتى. مېنىڭچە، بۇ خىل ئۇچرىشىشلار پەقەت مەن ئۈچۈنلا ئەمەس، چىڭغىز ئايتماتوۋنى چوڭقۇر چۈشىنىشكە ئىنتىلگەن ھەر بىر كىشى ئۈچۈنمۇ ئەھمىيەتلىك، ئەلۋەتتە. شۇڭا «دانالارنى تاۋاپ

ئادەمزاۋىتىنىڭ دېڭىزدەك تەپەككۈر دۇردانىلىرىگە تامچىدەك ئەقىل بولۇپ قوشۇلغان، پۈتكۈل ئىنساننى ئىختىيارسىز قايىل قىلغان ئىككى چوڭ سەھەرنىڭ قىرغىزلاردا ۋۇجۇدقا كەلگىنىگە ھەر ۋاقىت پەخىرلىك ھېسسىياتىمىز بىلەن سۆز ئاچالايدىغان بوپقالدۇق. قىرغىز تارىخىدا ئۇنىڭ ئاسمىدىن ئىككى «قۇت» چۈشتى. بۇ يەردە تىلغا ئېلىنغان «قۇت» سۆزى قەدىمكى سۆزىمىز «جان» دىن كەلگەنلىكى. «جان» بولسا «روھ» (جاندىن يارالغان مەنىۋى دۇنيا) دېگەنلىكتۇر. بىز تىلغا ئېلىۋاتقان قىرغىز قۇتىنىڭ بىرى — «ماناس»، يەنە بىرى بولسا — چىڭغىز ئايتماتوۋ. بۇ ئىككىسى — قىرغىز روھىيىتى، ئەقىل-پاراستىنىڭ بۈيۈك نامايەندىلىرىدۇر. تەلىمىگە ئەنە شۇ ئىككى ئۇلۇغ روھ ساھىبلىرى بىلەن

كۆڭۈلدىن كۆڭۈلگە يول

دېگەن خيالدا بولغانىدىم. ئەپسۇس، 7 - ئۆكتەبىرگىچە ئۇنىڭ دىدارىنى كۆرەلمىدىم. تەقەززا بولغان ئىش قېرىشقاندا ئارقىغا سۆرۈلۈۋېرىدىكەن! يىغىن قاتناشقۇچىلىرىنىڭ ھەممىسىنى توختوغۇلنىڭ يۇرتى كەتمەنتۆپىگە ئېلىپ ماڭدى. مەرىكە شۇ يەردە ئۆتكۈزۈلمەكچى. 125 ئاق ئۆي تىكىلىپ ئۆتكۈزۈلۈۋاتقان كاتتا مەرىكىدىمۇ ئايتماتوۋنى كۆرەلمىدىم. قىرغىزىستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى غازات ئاقماتوۋدىن «چىڭغىز ئايتماتوۋ نېمىشقا بۇ مەرىكىگە قاتناشمىدى» دەپ خاۋاتىرلىنىپ سورىسام، ئاقماتوۋ «ئايتماتوۋ كەلسە ئىشنى بۇزىدۇ، ئۇ چاغدا خەلق توختوغۇلنىڭ مەرىكىسىنى كۆرمەي، ئايتماتوۋنى كۆرىمىز دەپ تۇرۇۋالدى. يول توسۇلۇپ، كىشىلەر پاتپاراق بولۇپ، مەرىكە ئۆز تەرتىپى بويىچە داۋاملىشىۋالماي قالدۇ. شۇڭا فرۇنزىدا تۇرۇپ تۇرۇڭ دېگەندۇق» دېدى. چىڭغىز ئايتماتوۋنى كۆرۈشكە يەنە سەۋر - تاقەت قىلىشقا توغرا كېلىدىغاندەك قىلاتتى... 7 - ئۆكتەبىر توختوغۇلنى خاتىرىلەش چوڭ يىغىننى فىلارمونىيە زالى (دۆلەتلىك كىنو زالى) دا ئۆتكۈزۈلدىغانلىقى كۈنتەرتىپكە يېزىلغانىدى. ماڭمۇ يەتتە مىنۇتلۇق سۆزلەش ۋاقتى بېرىلگەنىكەن. چىڭغىز ئايتماتوۋ بىلەن ئەنە شۇ يەردە كۆرۈشۈشۈم ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن دېگەن ئۈمىدەتە، سۈرەتكە چۈشۈۋېلىش، ئۇنىڭغا سۆزلىتىۋېلىش تەييارلىقنى تەۋ قىلىپ، تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈپ يۈردۈم. 7 - ئۆكتەبىرمۇ كەلدى. بالدۇرلا ئورنۇمدىن تۇرۇپ كەتتىم. ئەس - يادىم شۇنىڭدا قالغانىدى. جۇڭگو قىرغىزلىرىنى تەتقىق قىلىپ كېلىۋاتقان قاچقىنباي ئارتۇقبايىنى يېنىمغا كەلدى. ئۇ، يىغىن ئېچىلىشقا يەنە بىر - ئىككى سائەت ۋاقىت بارلىقىنى ئۇقتۇردى. مەن: «ئۇنداق بولسا مۇشۇ ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ تۈگەلباي سىدىقپېكوۋ (قىرغىزىستاننىڭ مەشھۇر يازغۇچىسى) ئاقساقال بىلەنمۇ كۆرۈشۈۋالغان بولسام بەك ياخشى بولاتتى» دېدىم. قاچقىنباي ئارتۇقبايىنى تولىمۇ مۇلايىم، كەمتەرىن زات ئىكەن. ئۇ شۇ زامات تەلىپىمگە ماقۇل بولۇپ، ئۆز پىكاپى بىلەن مېنى تۈگەلباي ئاقساقالنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ ماڭدى. بارساق، ئۇنىڭ دەرۋازىسىنى بىر چوڭ قارا ئىت بېقىپ تۇرغانىكەن، پىكاپقا ئوقتەك ئېتىلدى. بىز ئىشىك قېقىشقىمۇ پېتىنالىمدۇق. شۇ چاغدا قاچقىنباي ئارتۇقبايىنى: «ئۇدۇل تەرەپتە ئۇلۇغ دراماتورگ، قىرغىز خەلق يازغۇچىسى، «قىرغىز مەدەنىيىتى» گېزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى جالىل سادىقوۋنىڭ ئۆيى بار. شۇ يەردىن تېلېفون بېرىپ، ئىشنى توستۇرۇپ كىرەيلى» دەپ مېنى شۇ تەرەپكە باشلاپ

قىلماق پەرز» دېگەندەك، قىرغىزنىڭ «ئەۋلىياسى» دەرىجىسىدە چۈشىنىلگەن ئايتماتوۋنىڭ قولىنى تۇتقان كۈنلىرىمنى ئوقۇرمەنلەرگە ھېكايە قىلىپ بېرىشنى ئەھمىيەتلىك ئىش دەپ بىلىمەن. خوش! ئۇنداق بولسا ئۆز سۆزىمىزنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىيلى.

بىرىنچى، «ۋودكىدىن چىققان كۈلكە»

دۇنياۋى شۆھرەتلىك قىرغىز يازغۇچىسى چىڭغىز ئايتماتوۋنىڭ نامىنى تۇنجى قېتىم ئاڭلىغان ۋاقىتىمدا، مەن 22 ياشتا ئىدىم. ئۇنىڭ نامى بىلەن پەخىرلىنىش ھېسسىياتىم 1981 - يىلى بېيجىڭدا - مەركىزىي مىللەتلەر ئىنىستىتۇتىدا ئوقۇپ يۈرگەن ۋاقىتىمدا، ئەسەرلىرىنى ئوقۇپ، بولۇپمۇ خەنزۇ ئەدبىلىرىنىڭ ئايتماتوۋ ئەسەرلىرىگە بەرگەن باھالىرىنى ئوقۇغان ۋاقىتلىرىمدا پەيدا بولغانىدى. ئەسلىدە، ئايتماتوۋ ئەسەرلىرى 1960 - يىللاردا خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىنىشقا باشلىغانىكەن. ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ھەققىدە يازغان خەنزۇ ئەدەبىيات تەتقىقچىلىرى، تەرجىمانلىرىنىڭ ماقالىلىرىنى بىجاندېلىق بىلەن توپلاپ، ئايتماتوۋ ئەسەرلىرىنى رۇس تىلىدىن خەنزۇ تىلىغا تەرجىمە قىلغان يىگىرمەدەك تەرجىمان، مۇتەخەسسسى بىلەن مۇناسىۋەت باغلاپ، ساۋ گوۋېي، پىڭ جيا قاتارلىقلارنىڭ ماقالىلىرىنى قىرغىزچىغا تەرجىمە قىلىشقا ئىجازەت ئالدىم (ھازىر بۇ ئىجازەتنامە خۇسۇسىي ئارخىپىمدا ساقلانماقتا). ئۇلارنى قىرغىزچىغا تەرجىمە قىلىپ، قىزىلسۇ قىرغىز نەشرىياتى تەرىپىدىن 1988 - يىلى «ئۇلۇغ ئۇستاز ئىزىدىن» دېگەن نامدا ماقالىلەر توپلىمى قىلىپ نەشر قىلدۇردۇم. بۇ توپلامنىڭ نەشر قىلىنىشى، دەل چىڭغىز ئايتماتوۋ تەۋەللۇتىنىڭ 60 يىللىق مەرىكىسىگە توغرا كەلگەنىدى. شۇڭا مەن ئايتماتوۋغا خەت يېزىپ 60 ياشقا تولغانلىقىنى قۇتلۇقلاش بىلەن بىللە، بۇ توپلامنىمۇ ئۇنىڭ ئادىرىسىغا سېلىۋەتتىم. ئۇ زاتىمۇ ماڭا جاۋاب خەت يازدى. مېنىڭ چىڭغىز ئاغا بىلەن بولغان شەخسىي مۇناسىۋىتىم ئەنە شۇ خەتتىن باشلانغانىدى.

1989 - يىلى سېنتەبىرنىڭ ئاخىرلىرىدا، ئەينى ۋاقىتتىكى قىرغىزىستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ رەئىسى چىڭغىز ئايتماتوۋ نامىدا، قىرغىز خەلق شائىرى توختوغۇل ساتىلغانوۋ تەۋەللۇتىنىڭ 125 يىللىقىنى خاتىرىلەش كاتتا مەرىكىسىگە قاتنىشىشقا تەكلىپ قىلىندىم. چىڭغىز ئايتماتوۋ بىلەن تۇنجى قېتىم دىدارلىشىش پۇرسىتى مانا شۇنىڭدىن باشلاندى. 1989 - يىلى 1 - ئۆكتەبىردە قىرغىزىستاننىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى پايتەختى «فرۇنزى» (ھازىرقى بىشكەك) غا قەدىم يەتتى. شۇ كۈنلا چىڭغىز ئايتماتوۋنى كۆرىمەنغۇ

«يەنە سۆزلىشەرمىز» دەپ قويۇپ، دەرھال ھېلىقى سالاپەتلىك ئادەملەر بىلەن ئېچىلىش ئالدىدا تۇرغان يىغىنى مۇزاكىرە قىلىشقا باشلىدى. شۇ چاغدىلا ئۇلارنىڭ قىرغىزىستان دۆلەت ئەربابلىرى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ناھايىتى ئوڭايىسىزلاندىم. سىرتقى دالانغا چىقسام، تەلىمىگە غازات ئاقماتوۋ شۇ يەردە ئىكەن. ئۇ مېنى باشلاپ يىغىن سەھنىسىنىڭ بىر يېرىگە ئولتۇرغۇزۇپ قويدى. چىڭغىز ئايماتوۋ شۇ قېتىمقى يىغىندا قىرغىز ئەدەبىياتىدىكى قالغۇل، ئارىستانىيە (قىرغىزلارنىڭ مەشھۇر شائىرلىرى) قاتارلىق ئاقىنلارنى توختوغۇلنىڭ ئالدىدىكى بىر ئەۋلاد شائىرلار قاتارىدا تىلغا ئېلىپ، قىرغىز خەلق ئاقىنلىرى توغرىسىدا ناھايىتى لىلا سۆز قىلدى. «مۇنداق لىلا سۆزنى پەقەت چىڭغىزلا قىلالايدۇ» دېيىشتى. كۆرۈشۈشۈم پەقەت مۇشۇنىڭ بىلەنلا چەكلىنىپ قالمىغىدى دەپ خاۋاتىرلىنىپ، ئۇ زاتقا «ئازراقلا ۋاقتىڭىزنى بەرگەن بولسىڭىز، قىسقا سۆزۈم بار ئىدى» دەپ ئىككىلىك خەت سۈندۈم. چىڭغىز ئايماتوۋ ماڭا قاراپ، «بولسۇن» دېگەندەك ئىپادە بىلدۈردى. ئىچ-ئىچىمدىن سۆيۈنۈپ كەتتىم. سۆزلەش نۆۋىتى ماڭا كەلگەندە، يىغىن ئەھلىگە جۇڭگو قىرغىزلىرى نامىدىن سالام ئېيتىپ، توختوغۇلنى خاتىرىلەش يىغىنىغا تەييارلىغان گۈلدەستىنى سۈندۈم. چىڭغىز ئايماتوۋغا جۇڭگودا خەنزۇچە، ئۇيغۇرچە، قىرغىزچە، قازاقچە، موڭغۇلچە نەشر قىلىنغان كىتابلىرىنى تاپشۇرۇپ بەردىم. ئايماتوۋ رەئىس سەھنىسىدە ئورنىدىن تۇرۇپ، يەنە بىر قېتىم قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ، رازىمەنلىكىنى بىلدۈردى.

يىغىن تۈگىشى بىلەنلا چىڭغىز ئايماتوۋنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ ماڭدىم. ھەربىر ئىشكىتىكى قاراۋۇللار توسسا، ئايماتوۋنى كۆرسىتىپ قويۇپلا ئۆتۈپ كېتىۋەردىم. دەم ئېلىش ئۆيىدە يېقىن ئولتۇرۇپ پاراڭلىشىشقا يەنە نېسىپ بولدى. ئۇ مەندىن جۇڭگودىكى قىرغىزلار، يۈسۈپ ماھاي ئېيتقان «ماناس» ئېپوسى توغرىسىدا قىزىقىپ سورىدى. ئەپسۇس، ئايماتوۋنى زىيارەت قىلىدىغانلار تولىمۇ كۆپ بولغاچقا، سۆھبىتىمىز ئىنتايىن قىسقا بولدى. چىڭغىز ئايماتوۋ ماڭا: «ماقۇل ئەمەس، كېيىن يەنە كۆرۈشەرمىز» دەپ باشقىلار بىلەن مېڭىپ كەتتى. مەن بۇ قېتىم ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ سۈرەتكە چۈشۈۋالغىنىمغا شۈكۈر قىلىپ، كەلگەن قەدىمىگە رازى بولۇپ، چۈشكەن مېھمانخاناغا بېرىپ كۈندىلىك خاتىرە يېزىشقا باشلىدىم. ئەتىسى ئەتىگەندە، مېنى باشلاپ يۈرگەنلەر بۈگۈن مۇھىم بىر ئىشنىڭ بارلىقىنى، ھېچ يەرگە بارماي ياتاققا

ماڭدى. جاللى سادىقوۋ «مۇنداق ئەزىز مېھمان باشلاپ كېلىشىڭنى ئالدىن خەۋەرلەندۈرۈپ قويساڭ بولاتتىغۇ» دەپ ئاغىنىسى ئارتۇقبايىققا چاقچاق ئارىلاش كايىغاندەك قىلىپ بىزنى تۇتۇپ قالدى. ئەھۋالنى شۇنچە چۈشەندۈرسەكمۇ ئۇنماي: «تۈگەلباي ئاقساقالنى بۇ يەرگە چاقىرىپ كېلىمىز» دەپ قازانغا گۆش سېلىپ مېھمان قىلىشقا باشلىدى. مەن كۆرۈشۈشكە ئىنتىزار بولغان چىڭغىز ئايماتوۋ شۇ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن ماڭا ئوخشاش چەت ئەللەردىن كەلگەن مېھمانلارنى قوبۇل قىلماقچى ئىكەن. بۇ ئىشنى قايتا-قايتا دېسەممۇ، جاللى سادىقوۋ: «مەن سېنى چىڭغىزنىڭ يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ قويمەن، قانغۇچە سۆزلىشىۋالسەن» دەپ قويدى. ھۆرمىتى زىيادە بۇ ئۇلۇغ زاتنىڭ لەۋزىنى يەردە قويالماي، تىت-تىت بولۇپ تۇرۇپ قالدىم. قازاندىكى ئات گۆشى پىشىپ بولغىچە تۈگەلباي ئاقساقالنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، ئۇ زاتنىڭ كىتابخانىسىنى زىيارەت قىلىپ، ماڭا سوۋغا قىلغان، يىڭى نەشرىدىن چىققان «كۆك ئاسابا» («كۆك رەڭلىك تۇغ») ناملىق رومانغا ئىمزا قويدۇرۇۋېلىشقىمۇ ئۈلگۈردۈم. ئاندىن تۈگەلباي ئاقساقالنى ئېلىپ يەنە جاللى سادىقوۋنىڭ ئۆيىگە چىقتۇق. رادىئودىن چىڭغىز ئايماتوۋنىڭ شۇ مەرىكىگە كەلگەن چەت ئەللىك مېھمانلارنى قوبۇل قىلىۋاتقانلىق خەۋىرى بىۋاسىتە ئاڭلىتىلماقتا ئىدى. شۇ مەنۇتلارنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ يۈرگەن مەن بولسام بۇ يەردە... تاماق گالدىن ئۆتىدىغاندەك ئەمەس. چۈش ۋاقتىمۇ بويالدى. ئەمدى ئۈمىدىم فىلارمونىيە زالىدا ئۆتكۈزۈلدىغان چۈشتىن كېيىنكى يىغىندا قالدى. مېھماندارچىلىقتىن جىق ئۆزى خاھلىق ئېيتىپ يېنىپ چىقتىم. دە، دەرھال فىلارمونىيىگە قاراپ راۋان بولدۇم. كىمدۇر بىراۋلارنىڭ قول ئىشارىسى بىلەن كېتىۋېرىپ، فىلارمونىيىنىڭ رەھبەرلەر تەييارلىق يىغىنى ئاچىدىغان بۆلۈمىگە كىرىپ قاپتىمەن. «بىلىمگەن يەرنىڭ ئوي-چوڭقۇرى تولا» دېگەندەك، ئۇنىڭ ئۈستىگە رۇسچە بىلىمگەنلىكىمدىن قول ئىشارىسى قىلغان تەرەپكە كېتىۋېرىپ كىرىپ قالدۇمۇ ياكى شۇلار باشلاپ كىردىمۇ، ئۆزۈممۇ بىلمەيتتىم. كىرسەم، ھەر سالاپەتلىك ئادەملەر ئولتۇرۇپتۇ. مەنمۇ بىر چەتكە ئۆتۈپ ئولتۇردۇم. بىر ھازادىن كېيىن چىڭغىز ئايماتوۋ شۇ ئۆيگە كىرىپ كەلدى. سۈرىتىنى كۆرۈپ يۈرگەن مەن دەرھاللا تونۇپ يۈگۈرۈپ بېرىپ سالام قىلىپ، قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتۈم. دە، ئۆزۈمنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇشقىمۇ ئۈلگۈردۈم. «ھوي! سېنى چۈشتىن بۇرۇن ئىزدەشتۈرگەندۇق، جۇڭگوغا كېتىپ قالمىغانسەن-ھە؟» دەپ چاقچاقلىشىپ كۆرۈشتى-دە،

ئوچۇق - يورۇق زات ئىكەن. چاقچاققا چاقچاق بىلەن جاۋاب قايتۇرىدىغان خۇش خۇي مەجەزى ئادەمنى ئۆزىگە تېخىمۇ تارتاتتى. بۇرۇن مەن بۇ زاتنىڭ ئەسەرلىرىدىن ئەيمىنىپ، ئۆزىنى بولسا تامامەن باشقىچە تەسەۋۋۇر قىلاتتىم. مانا ئەمدى كۆز ئالدىمىدىكى رېئاللىق پۈتۈنلەي بۆلەكچە ئىدى. ماڭا نۆۋەت كەلگەندە ھودۇقمايلا جۇڭگو قىرغىزلىرى نامىدىن قىزغىن سالام ئېيتىپ، جۇڭگودىكى قىرغىزلار ۋە نەشرىيات - مەتبۇئاتلىرىمىز توغرىسىدا سۆزلىدىم. ئايماتوۋ بولسا ناھايىتى بېرىلىپ ئاڭلىدى. بولۇپمۇ تىل - يېزىق، مەتبۇئات ئىشلىرىمىزغا ئالاھىدە قىزىقتى. مەن: «بىزدىكى قىرغىزلار ئىچىدە سىزنىڭ ئەسەرلىرىڭىزنى ئوقۇغانلارنىڭ سانىدىن، «دۇنياغا تونۇلغان بىر قىرغىز چىقىپتۇ» دېگەن نامىڭىزنى ئاڭلىغانلارنىڭ سانى جىقراق» دەپ سۆزۈمنى خۇلاسىلىدىم. ئايماتوۋ بولسا مېنىڭ سۆزۈمگە جاۋابەن مۇنداق بىر ھېكايىنى ئېيتىپ بەردى: «ئەلۋەتتە ئەسەرنى ئوقۇپ بىلگەندىن باشقا، ئۆزىگە تەسىر قىلغان نەرسىلەر ئارقىلىق بىلىشمۇ تەبىئىي ئەھۋال. مېنىڭ ئافرىقىلىق بىر يازغۇچى دوستۇم بار ئىدى، رۇسچىنى ياخشى سۆزلەيتتى. قايسىبىر يىلى يازغۇچىلار ئۆمىكىدىكىلەر ئافرىقىغا بېرىپ قالدۇق. شۇ چاغدا ھېلىقى دوستۇم ماڭا: «بىزنىڭ مەھەللىنىمۇ كۆرۈپ قويۇڭ، تەسىرى ئۆزگىچە» دەپ چىڭ تۇرغىنىچە ماشىنىسى بىلەن ئورمانلىقتىكى بىر مەھەللىگە ئاپاردى. قارا تەنلىك يالڭىچ بالىلار ماشىنا بىلەن تەڭ يۈگۈرۈشەتتى. بىر دەھشەت ئىچىدىلا ناھايىتى كۆپ كىشى يىغىلىپ، بىزنى ئورنىۋالدى. ھېلىقى دوستۇم: «بۇ - مېنىڭ يۇرتۇم!» دېدى. ئاندىن ئۆز تىلىدا بىر نېمىلەرنى دېگەندىن كېيىن، ماڭا تەرجىمە قىلىپ: «بۇ كىشى دۇنياغا مەشھۇر يازغۇچى چىڭغىز ئايماتوۋ دېدىم» دېدى. لېكىن ئۇلاردا ھېچقانداق سادا يوق ئىدى. ئۇ يەنە ئۆز تىلىدا سۆزلەپ بولۇپ ماڭا: «بۇ كىشى مېنىڭ دوستۇم، ئۇلۇغ سوۋېتلەر مەملىكىتىنىڭ يازغۇچىسى دېدىم» دەپ تەرجىمە قىلدى. لېكىن ئۇلاردا يەنىلا ھېچقانداق ئىنكاس يوق ئىدى. شۇ چاغدا ھېلىقى دوستۇم ئۆز تىلىدا قىسقىلا بىر گەپ قىلىۋىدى، ھەممىسى چاۋاك چېلىپ، چۇرقىرىشىپ سەكرەپ، ماڭا سالام بەرگەندەك بولۇپ، قىزغىن كەيپىيات پەيدا قىلدى. مەن دوستۇمغا: «نېمە دېدىڭىز، تەرجىمە قىلىپ بەرمەمسىز؟» دېسەم، ئۇ كۈلۈپ، دېگىلى ئۈنۈمدى. ھەيران قېلىپ، يەنە سورىغانىدىم، ئۇ: «سىزنى يەنە بىر قېتىم تونۇشتۇردۇم، بۇ كىشى ۋودكا دېگەن ھاراق چىقىدىغان يەردىن كەلدى دېدىم. قارىمامسىز، ئۇلارنىڭ خۇش

ساقلاپ تۇرۇشۇمنى ئۇقتۇردى. لېكىن قانداق ئىش ئىكەنلىكىنى دېمىدى. بىر ۋاقىتتا بىرەيلەن كېلىپ ماڭا: «تېز بولۇڭ، ئۇلۇغ زاتلار ساقلاپ قالمىسۇن» دەپ ئالدىراتتى، لېكىن كىم بىلەن كۆرۈشىدىغانلىقىمنى دېمىدى. ئۇ، ماشىنىسى بىلەن باغ ئىچىدىكى بىر داچىنىڭ يېنىدا توختاپ، مېنى ماشىنىدىن چۈشۈردى. دە، «ئازراق ساقلاپ تۇرۇڭ» دەپ ئۆزى كېتىپ قالدى. ئەتراپتىكى ياپپىشىل ئورمانلىققا زوقلىنىپ قارىغانچە تۇرۇپ قالدۇم. بىر ئازدىن كېيىن چىڭغىز ئايماتوۋنىڭ ئورمانلىقتىكى چىغىر يول بىلەن كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدۇم. دە، سۆيۈنگەنلىكىمدىن دەرھال ئۇ تەرەپكە قاراپ ماڭدىم. بىز يەنە كۆرۈشتۈك. ئۇ ماڭا: «تۈنۈگۈن ياخشىراق سۆھبەتلىشەلمىدۇق. مەن يېقىندىلا بېيجىڭدا بولدۇم. ئۇ يەردىمۇ قىرغىز ئوقۇغۇچىلار، زىيالىيلار بار ئىكەن. بىر «موللا بالا» بىلەن بەھۇزۇر پاراڭلاشتىم. بىزدە موللا دېسە ساقاللىق ھەم ياشانغان مويىسىپت كىشىلەر كۆز ئالدىمىزغا كېلىدۇ، لېكىن سىلەرنىڭ موللاڭلار ياش بالا ئىكەنغۇ! (شۇ چاغدا قادىرجان جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىدە ئىدى) يەنە بىر قىزىق ئىش، بىر بالا تېلېفون بېرىپ سالام ئېيتىپ: مەن سىزنىڭ «ئاق پاراخوت» ناملىق پوۋېستىڭىزدىكى سۇدا ئېقىپ كەتكەن بالا بولمەن دەيدۇ تېخى! مېنى مۇشۇ ئىككى ئىش ھەيران قالدۇردى» دەپ پاراڭ سېلىۋاتقاندا، ئۇياق - بۇياقتىن كىشىلەر كېلىپ سالاملىشىپ پارىڭلىمىزنى بۆلۈۋەتتى. بىز داچىغا كىردۇق. بۇ قېتىمقى داستىخاننى چىڭغىز ئايماتوۋ ئۆز نامىدىن سالغانىكەن. داستىخانغا تەكلىپ قىلىنغانلار چەت ئەلدىن كەلگەن ئۈچ قىرغىز - مەن، ھاكىم ئۆزگەن، قوڭۇر موندەكىن ۋە قىرغىزىستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىرىدىن بولۇپ جەمئىي ئون ئىككى كىشى ئىكەنمىز. شۇنداق قىلىپ بۇ ئۇلۇغ يازغۇچى بىلەن ھەمداستىخان بولۇش پۇرسىتى ماڭا ئويلىمىغان يەردىن كېپىقلىدى. زىياپەت سۆزىنى يەنىلا چىڭغىز ئايماتوۋ ئۆزى باشلىدى ئۇ: «مۇنداق سۆزلەرنى بۇ يەردىكىلەر «توست» دەپ قويدۇ. بۇ سۆزنىڭ قاچان، نەدىن كىرگەنلىكىنى مەنمۇ ئېنىق بىلمەيمەن. لېكىن مەنمۇ بۇ خىل ئادەت بويىچە ئەزگۈ تىلەكلىرىمنى بىلدۈرۈپ ئۆتەي» دەپ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، بىزگە ياخشى تىلەكلەرنى تىلدى. بۇ «توست» دەپ ئاتالغان تىلەك سۆزى ھەر بىر ئادەمگە نۆۋەت بىلەن كېلىدىكەن. ئايماتوۋ بولسا «توست» ئېيتقان ھەر بىر كىشىنىڭ سۆزىنى ئەستايىدىللىق بىلەن ئاڭلايتتى. ئۆزىمۇ چىقىشقا، نۇرانە، كىچىك پېئىل، سورۇنغا ئەركىن - ئازادلىك ئاتا قىلىدىغان

بۇ مۇكاپاتنى قىرغىزلارنى مەسخىرە قىلغىنىڭ ئۈچۈن بېرىۋاتىدۇ. قىرغىزنىڭ خوتۇنلىرى ئۆز ئەللىرىنى تاشلاپ، باشقا بىرلىرى بىلەن قېچىپ كېتىۋەرسە ياخشىمۇ؟! يازغىدەك بىر نەرسە تاپالمىساڭ، ماڭا دېسەڭ بولماسمىدى؟ ئۇنداق ئىشنى ئەمدى قىلغۇچى بولما! - دېدى. مەن زۇۋان سۈرمىدىم، ئىچىمدە «ھەتتىگىنەي! ئەدەبىياتىمىزنىڭ مۆتىۋەرلىرى مۇشۇنداق چۈشەنچىدە بولسا، بىزنىڭ قىرغىز ئەدەبىياتىمىزنىڭ يولى تولمۇ مۇشۇكۇل ئىكەن - دە!» دەپ ئويلىدىم.

يەنە بىر ئىش، «جەمىلە» ناملىق پوۋېستىم بىلەن سى سى ر نىڭ كاتتا مۇكاپاتىغا ئېرىشىپ قاپتىمىز كەلسەم، قىرغىزىستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى مەخسۇس مۇشۇ ئەسىرىم توغرىسىدا مۇھاكىمە ئۆتكۈزۈۋېتىپتۇ. بىر ئاتالمىش يازغۇچى يىغىندا سۆز قىلىپ: «چىڭغىزنىڭ بۇ ئەسىرىنى خەلقىمۇ ياقتۇرمايدىكەن. يۈزىگىلا دەۋىرەي، ئۆتكەندە ئىسسىقكۆلگە كاماندېروپكىغا بېرىپ، كولخوزنىڭ يولىدا پىيادە كېتىۋاتسام بىر ھارۋىكەش ئۇچراپ، مېنى ھارۋىسىغا سېلىۋالدى. دە، ماڭا قاراپ: «چىرايىڭىزدىن تونۇۋالدىم، سىز يازغۇچى ئوخشىمامسىز؟ ھېلىقى چىڭغىز ئايتىماتوۋ دېگەنگە گەپ قىلىپ قويۇڭلار، ئەگەر ئۇ ماڭا ئۇچراپ قالىدىغان بولسا، مۇشۇ قامچام بىلەن يۈزىگە نەچچىنى سالغان بولاتتىم» دېدى. دېمەك خەلقىمۇ كۆرسەتكەن تەسىرى شۇنچىلىك دەرىجىدە ناچار!» دەپ زەردە بىلەن گېپىنى تۈگەتتى. بۇ گەپلەرنى خەلق نامىدىن ھېلىقى «يازغۇچى» نىڭ ئۆزى توقۇپ چىققانلىقى مانا مەن دەپلا چىقىپ تۇراتتى. ئەلۋەتتە ئۇنىڭغا خاپا بولۇشنىڭ ھاجىتى يوقتە! چۈنكى مەن شۇ چاغدا بۇخىل ئەھۋالنى قىرغىز ئەدەبىياتى مۇساپىسىدىكى ساددا پىكىرلەرغۇ دەپ چۈشەنگەندىم.

بولۇپمۇ شۇ قېتىمقى چايدا چىڭغىز ئايتىماتوۋنىڭ ئانا تىلىغا بولغان مەسئۇلىيەتچانلىقى، ئانا تىلنىڭ تەقدىرىدىن تارتىپ، ئۇنىڭ ئىپادىلەش ئىقتىدارىغىچە بولغان ئۆزىنىڭ كۆز قاراشلىرىنى بايان قىلغانلىقى ئەقىل بۇلىقىمىنى ئېچىپ، ئۇ بۈيۈك ئۇستازدىن بىۋاسىتە تىل دەرسى ئاڭلىغاندەك بولدۇم. شۇ كۈنى ئۇنىڭ تىل ھەققىدىكى يەنە بىر تېمىسى «سىرتتىن كىرگەن سۆزلەر» (قىرغىزچىدا بۇنى «كىرىندى سۆزلەر» دەپ ئاتايدۇ. - تەرجىماندىن) بىلەن «فامىلە» توغرىسىدا بولدى. ئۇ مەندىن: «جۇڭگو قىرغىزلىرى فامىلىنى قانداق شەكىلدە ئاتايدۇ؟» دەپ سورىدى. مەن: «ئاتىسىنىڭ ئىسمىنىڭ ئاخىرىغا «ئوغلى»، «قىزى» دېگەن قوشۇمچىلارنى قوشۇش بىلەنلا چەكلىنىپ قېلىۋاتىمىز» دەپ

بويىكەتكىنىنى! دېدى. دېمەك، ئافرىقا قولتۇقى ئارقىلىق ۋودكا ھازىرقى بۇ رايونغا ئەڭ بالدۇر كىرگەنىكەن. شۇڭا ئۇلار ۋودكىنى مەندىنمۇ ياخشىراق تونۇيدىكەن. مانا شۇنىڭغا ئوخشاشلا گەپ» دەپ چىڭغىز ئايتىماتوۋ ھېكايىسىنى ئاخىرلاشتۇردى. مېنىڭمۇ ئايتىماتوۋغا قىلغان تۇنجى زىيارىتىم ئەنە شۇ «ۋودكىدىن چىققان كۈلكە» دېگەن نام بىلەن شۇ كۈنلا خاتىرىمگە چۈشكەندى.

ئاشۇ كۈنى داستىخان ئۈستىدىكى سۆھبىتىمىز تۆت - بەش سائەت داۋاملاشتى. ئايتىماتوۋ بولسا بۇ قېتىمقى چاي زىياپىتىنى تەبىئىي ھالدا ئىلىم مۇھاكىمىسىگە ئايلاندۇرۇۋەتتى. ئۇنىڭ ھەر بىر ئېغىز سۆزىدىن ئەسەرلىرىدىكى ئوي - پىكىرلەر ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. ئايتىماتوۋ شۇ قېتىمقى سۆھبەتتە، ئۆز ئەسەرلىرىنىڭ ئوقۇرمەنلەر تەرىپىدىن ئاسانلا قوبۇل قىلىنغانلىقىنى، بەزى يەكلەشلەرگە ئۇچرىغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى:

- بىر كۈنى، - دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى چىڭغىز ئايتىماتوۋ، - بىز ناھايىتى ھۆرمەتلەيدىغان، قىرغىز پروزىسىنىڭ ئاساسچىلىرىدىن ھېسابلىنىدىغان بىر ئاقساقال يازغۇچىمىز مېنى ئالايتەن ئىزدەپ كەلدى:

- قېشىمغا كەل، - دېدى ئۇ. مەن دەرھال باردىم.

- ماشىنا ھەيدەشنى بىلمەسەن؟

- بىلىمەن.

- ئۇنداق بولسا مېنىڭ ماشىنامنى ھەيدە، ساڭا دەيدىغان گېپىم بار! - دېدى. مەن ماشىنىنى ھەيدەپ، ئۇ كۆرسەتكەن يول بىلەن ماڭدىم. ھازىرقى «ئىسسىقكۆل مېھمانخانىسى» نىڭ كەينىدىكى بىر تۆپىلىككە كەلدۇق.

- ماشىنىنى توختات!

مەن دېگەن يەرگە توختاتتىم. ئۇ زات ماشىنىدىن چۈشۈپلا ئون - تىنسىز ئۇياق - بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى. مەنمۇ نېمە قىلارمىنى بىلمەي، قانداق ئىش بولغىدى؟ دەپ ھاڭۋېقىپلا قالدىم. «ھەرقانداق گەپ بولسا ئوچۇق دەۋەرسە بولاتتىغۇ؟ قوبۇل قىلالايتتىم» دەپ ئويلىدىم. گەپ بار دەپ باشلاپ كېلىپ، تېزراق ئېيتىمىغىنى ئادەمنى تولمۇ تىت - تىت قىلىدىكەن.

ئۇ بىرھازادىن كېيىن ئېغىز ئاچتى:

- ھەي بالا! ھېلىقى نېمىتى؟ ... سەن بىر قاقچۇن

خوتۇننىڭ ھېكايىسىنى يازغاندىڭغۇ؟

- ھە، «جەمىلە» - دېدىم مەن.

- ئۇنى يېزىپ كاتتا مۇكاپاتمۇ ئالدىڭ. لېكىن مەن ساڭا داداڭنىڭ ئورنىدا شۇنى دېمەسمە بولمىدى. داداڭ تۆرەقۇل ئىككىمىز ياخشى ئۆتكەندۇق. بىلمەسەن، ساڭا

ئايتماتوۋ ئۆيىدە يالغۇز ئىكەن. «بۈگۈن ۋاقىت خېلى كەڭرىدەك تۇرىدۇ» دەپ ئويلىدىم. مەن ئايتماتوۋغا جۇڭگو قىرغىزلىرىنىڭ قىسقىچە ئەھۋالىنى، مەدەنىيەت جەھەتتىكى خۇشھاللىقلارنى نەتىجىلەرنى ئېيتىپ بەردىم. بولۇپمۇ «تىل جانا قوتورمو» («تىل ۋە تەرجىمە») ژۇرنىلىنىڭ نۇسخىلىرىنى كۆرسىتىپ، ئۇنىڭغا ئىمزا سىنى قويغۇزۇپ، بۇ ژۇرنالنىڭ قىرغىز تىل - يېزىقىنى تەتقىق قىلىدىغان مەخسۇس ژۇرنال ئىكەنلىكىنى تەپسىلىي تونۇشتۇردۇم. ئايتماتوۋمۇ چىن كۆڭلىدىن: «مىليارد خەلقنىڭ ئىچىدە ئۆز ئانا تىللىرىنى ساقلاپ، مىللەت سۈپىتىدە مەتبۇئات ئىشلىرىنىڭ يۈرۈشتۈرۈپ، «ماناس» ئېپوسىنى قەغەز يۈزىگە تولۇق چۈشۈرۈپ بولغىنىڭلار مېنى ھەيران قالدۇردى. شۇنداق ئادالەتلىك، خالىس ھۆكۈمەتلىكلەرنىڭ يېشىنى مەھكەم تۇتۇڭلار» دېدى. ئاندىن كېيىن ئىككىنچى قەۋەتتىكى كىتابخانىسى بىلەن يېزىقچىلىق ئۆيىنى كۆرسەتتى. كىتابخانىسىنىڭ بىر تەرىپىدە ئېسىقلىق تۇرغان رەسىم ئالاھىدە كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. ئايتماتوۋ شۇ رەسىمنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. دە، رەسىمگە نۇر بەرگۈچى چىراغنى ياقتى. ئاندىن: «بۇ مېنىڭ ئەڭ قىممەتلىق بايلىقىم» دەپ تونۇشتۇردى. بۇ رەسىم جازىسىدا خۇددى تىرىكتەكلا سىزىلغان، كۆزلىرىدىن ئوت يېنىۋاتقان يەتتە بۆرە، بۆرلەرنىڭ ئۈستى تەرىپىگە قوشۇپ سىزىلغان ئايتماتوۋنىڭ رەسىمى تۇراتتى. ئايتماتوۋنىڭ ئېيتىشىچە، بۇ رەسىم قالىتس ماھارەت بىلەن سىزىلغان بولۇپ، تولمۇ ئەتىۋارلايدىكەن.

بالا دېگەن بالىدە، بىز ئېيتىشقا پېتىنالمىغان گەپنى ئوغلۇم جۈمەنەزەر دەۋەتتى:

— بۇ رەسىمنىڭ ئالدىدا سۈرەتكە چۈشۈۋالساق بولارمۇ؟

— بولىدۇ، نېمىشقا بولمايدىكەن! — دەپ چىڭغىز ئايتماتوۋ ئۆزىمۇ بىز بىلەن بىللە شۇ يەردە سۈرەتكە چۈشتى. ئاشۇ ئەھمىيەتلىك خاتىرە ھېلىمۇ ئالبۇمىدا ئەتىۋارلىنىپ ساقلانماقتا.

شۇ كۈنى ئايتماتوۋ بىلەن كەچكى تاماقتىمۇ بىللە بولدۇق. ئۇ بىزگە:

— يەڭگەڭلار ئۆيىدە يوق، مەنمۇ ئۆز ئۆيۈمگە مېھمانمەن، بارنى تەڭ يەيلى، — دېدى. ھەقىقەتەنمۇ شۇ ۋاقىتلاردا ئايتماتوۋ ئائىلىسى ليۇكسىمبورگدا بولۇپ، بۇ قېتىم ئۇ يىغىنغا قاتنىشىش ئۈچۈنلا كەلگەنىكەن. ئۆيگە قارايدىغان قىز، بىز ئادەتتە «گاگھەن» دەيدىغان گۈرۈچ تامىقىنى ئوخشىتىپ ئېيتىپتۇ. تاماق يەۋىتىپ:

جاۋاب بەردىم. بۇ توغرىسىدا پىكىر قاتناشتۇرغانلارنىڭ كۆپىنچىسى: ھەر كىم ئۆز مىللىي تىلىغا لايىق كېلىدىغان فامىلە فورمىسىنى تېپىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ئوتتۇرىغا قويۇشتى. شۇ چاغدا مەن قاتارلىق بىر نەچچە يىلدىن قەدىمكى تاشيۇتۇكلەردىكى «تېگىن» دېگەن «تەڭ ئاتىمىزنى» (تەڭ ئىسمىمىزنى) قوللانماق مۇۋاپىق بولاتتى دېگەن قاراشنى كۆپرەك تەكىتلىدۇق، شۇنداقلا ئۇنى چىڭغىز ئايتماتوۋنىڭ تەستىقىدىن ئۆتكۈزۈۋالغاندەك بولدۇق. مەن شۇنىڭدىن باشلاپ، يۈرتىمىزدا «قارمىش پالۋان» دېگەن نام بىلەن تونۇلغان يەتتىنچى ئاتامنىڭ ئىسمىنى «تەڭ ئات» (فامىلە) سۈپىتىدە قوللىنىپ، «قارمىش تېگىن ماكلەك ئۆمۈرباي ئوغلى» دەپ ئىشلىتىپ كېلىۋاتىمەن.

كېيىنكى كۈنى چىڭغىز ئايتماتوۋ يۈسۈپ ماماي ئاقساقىلىمىزغا ئاتاپ قۇندۇز ياقىلىق دۈرىيە تون كەلتۈرۈپ، ئۆزىنىڭ قولى ئورنىدا ئۇ زاتى مۇبارەككە كىلدۈرۈپ قويۇشۇمنى تاپىلدى. مەن بۇ ئامانەتنى خۇددى بىزگە چۈشكەن قۇت قاتارى كۆرۈپ، ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلگەن كۈننىڭ ئەتىسىلا يۈسۈپ ماماي ئاقساقالغا ئېلىپ بېرىپ كىلدۈرۈپ قويدۇم ھەم چىڭغىز ئايتماتوۋنىڭ مۇبارەك سالامىنى يەتكۈزدۈم. ئۇلۇغ ماناسچىمىز يۈسۈپ ماماي بۇ قىممەتلىك سوۋغىنى ئۆزىگە بېرىلگەن كاتتا ئىنئام قاتارى قوبۇل قىلىپ، ئۆز رازىمەنلىكىنى بىلدۈردى.

ئىككىنچى، «مايكىنىڭ ھېكايىسى»

2003 - يىلى - ئارىدىن 15 يىلدەك ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن قىرغىزىستانغا ئىككىنچى قېتىم باردىم. قىرغىزىستان تۇپرىقىغا قەدەم باسساملا چىڭغىز ئايتماتوۋ بىلەن كۆرۈشۈشنى ئۆزۈمنىڭ مۇقەددەس بۇرچۇم دەپ ھېسابلايتتىم. بۇ قېتىممۇ ئايتماتوۋنى مەخسۇس تەتقىق قىلىپ كېلىۋاتقان ئابدىلداجان ئاقماتالىيېفنىڭ: «چىڭغىز ئاغا بىلەن كۆرۈشكىلى بولارمۇ؟» دەپ سورىدىم. ئۇ مېنىڭ بۇ ئۆتۈنۈشۈمنى ئايتماتوۋغا يەتكۈزگەنىكەن. ئابدىلداجان ئاقماتالىيېف ماڭا: «ئايتماتوۋ سىزنى ئۆيىگە كېلىۋەرسۇن دېدى» دېگەن خۇش خەۋەرنى يەتكۈزدى. مەن شۇ ۋاقىتتا قىرغىزىستاننىڭ «قىرغىز - تۈرك - ماناس ئۈنۈپرسىتى» دا ئوقۇۋاتقان ئوغلۇم جۈمەنەزەر بىلەن بىللە ئىدىم. دەرھال تەييارلاندىق، خۇددى بىر مۇقەددەس جايغا بېرىۋاتقاندەك ھېسسىياتتا بولدۇق. بالام: «مەنمۇ بارمەن» دەپ ئەگەشتى. شۇنداق قىلىپ كەچ سائەت يەتتىلەردە چىڭغىز ئايتماتوۋنىڭ ئۆيىگە ئابدىلداجان ئاقماتالىيېفنىڭ يول باشلىشى بىلەن يېتىپ كەلدۇق.

بىشكەكتىكى كۈنلىرىمدە تالاي كىشىنىڭ چىڭغىز ئايماتوۋ بىزگە پىرىزدېنت (زۇڭتۇڭ) بولۇپ، قىرغىزىستاننى بېيتسا ياخشى بولاتتى دېگەن سۆزلىرىنى كۆپ ئاڭلىدىم. سىزمۇ مۇشۇنداق خيالدا بولۇپ باققانمۇ؟ دەپ سورىدىم. ئايماتوۋ بۇنداق سۆزلەرنى تولا ئاڭلاپ كەتكەن بولسا كېرەك، كۈلۈپ قويۇپ:

— ئۇنداق سۆزلەر سېنىڭ قولىڭغىمۇ يېتىپتەكەندە! مەندە تەختكە چىقىش تەلپى ئەزەلدىن بولۇپ باققان ئەمەس، ماڭا پەقەت قەلەملا نېسىپ بولغان، مەن ئۆزۈمنى مۇشۇ ساھەنىڭ ئادىمى دەپ ھېسابلايمەن. بەلكىم كىشىلەرنىڭ ئىدىيىسىگە تەسىر كۆرسەتكەندۇر مەن. ئەمما مەن پىرىزدېنت بولساملا خەلقنىڭ بېيىپ كېتىشى ناتايىن. بىزدە كەمبەغەل ئاز، ھۇرۇن جىق! ھەربىر ئادەم ئۆز بېشىغا چۈشكەن ئېغىرچىلىقنى ئۆزى كۆتۈرەلەيدىغان بولۇشى كېرەك! ھەممە ئىش ئاستا-ئاستا ئۆز ئىزىغا چۈشۈپ كېتىدۇ،— دېدى. ئۇنىڭدىن بۇرۇنمۇ «قىيادىكى ئوۋچىنىڭ ئاھۇ-زارى» («مۇختار شاخانوۋ بىلەن چىڭغىز ئايماتوۋنىڭ سۆھبەت خاتىرىسى») ناملىق كىتابتىن (بۇ كىتاب شىنجاڭدا قىرغىز، ئۇيغۇر، قازاق تىللىرىدىمۇ نەشر قىلىنغان.— تەرجىماندىن) ئايماتوۋ خەلق تەرىپىدىن پىرىزدېنتلىققا كۆرسىتىلگەندىمۇ «يېزىقچىلىق قەلىمىنى ئوقۇغانىدىم. (قىرغىزىستان «ئۇچقۇن» نەشرىياتىدىن 2001-يىلى چىققان شۇ ناملىق كىتابنىڭ 195-بېتىگە قارالسۇن) مانا ئەمدى بولسا ئۇ كۆز قاراشلىرىنى ئۆز ئېغىزىدىن ئاڭلاپ، بۇ ئۇلۇغ زاتنىڭ دانالىقىغا يەنە بىر قېتىم چىن كۆڭلۈمدىن قايىل بولدۇم.

بۇ قېتىمقى بىللە تاماق يېيىش جەريانىدا، ئايماتوۋنىڭ بالىلارغا ناھايىتى ئامراقلىقىنى ھېس قىلدىم. ئۇ ئوغلۇمدىن قايتا-قايتا سوئال سوراپتتى، بىردەم خەنزۇچە سۆزلىتىپ باقاتتى. بىر ۋاقىتتا بالام چاپىنىنى سېلىۋىدى، ئايماتوۋنىڭ كۆزى ئوغلۇمنىڭ مايكىسىغا چۈشتى. ئەسلىدە بۇ مايكىغا ئايماتوۋنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلۈپ، جۇڭگو قىرغىزلىرىنىڭ يېزىقىدا بىر نەچچە قۇر خەت يېزىلغانىكەن. ئايماتوۋ:

— بۇنى نەدە قىلدۇردىڭلار؟ مېنىڭ ئىمزايممۇ تۇرىدىغۇ؟ بۇ يەرگە نېمە دەپ يېزىلغان؟— دەپ سورىدى.

— بۇ سىزنىڭ ئەسەرلىرىڭىزدىكى «تەقدىرگە يارىشا ئادەم، ئادەمگە يارىشا تەقدىر» دېگەن سۆز،— دەپ جاۋاب بەردۇق. ئەسلىدە ئۇلۇغ ئادەملەر ئىنتايىن كىچىك

ئىشلارنىمۇ نەزەردىن ساقىت قىلمايدىكەن ئەمەسمۇ؟ — مېنىڭ سۈرىتىمنى چىنە-ئىدىشلارغا ۋە باشقا بۇيۇملارغا بېسىپ، ماڭا سوۋغات قىلغانلار كۆپ بولغانىدى. بىراق مۇنداق مايكىغا بېسىپ كىيىۋالغاننى تۇنجى كۆرۈشۈم. مۇشۇ مايكاڭنى ماڭا بېرەمسەن؟ خاتىرە سۈپىتىدە بۇ يەرگە ئېلىپ قويىمەن،— دەپ سوراپ قالدى.

— بولىدۇ، ئەتە چوقۇم ئەكېلىپ بېرىمەن،— دەپ ۋەدىسىنى بەردى بالام.

— ئۇنداقتا ئەتە كېلىۋەرگىن، مېنىڭمۇ سەن دېمەتلىك ئەلدار دېگەن ئوغلۇم بار، شۇنىڭ بىلەن دوست بولۇپ ئۆتۈڭلار،— دېدى ھەم بالامنىڭ خاتىرە دەپتىرىگە بېغىشلىما يېزىپ بەردى.

شۇنداق قىلىپ بۈگۈنكى ئۇچرىشىشىمىز بۇ مايكا بىلەن تېخىمۇ مەنىلىك بولدى. بىز قايتىدىغان چاغدا سىرتتا لەپىلدەپ قار يېغىۋاتاتتى. ئايماتوۋ بولسا بىزنىڭ «بولدى، تۇرۇپ قېلىڭ» دېگىنىمىزگە ئۈنماي قورۇنۇش دەۋرۋازىسىغىچە ئۈزۈنۈپ كەلدى. بۇ مۇبارەك زاتنىڭ شۇ قورۇسدا ئۈستۈپى قار ھالەتتە تۇرغان سېمىسى ماڭا ھەر ۋاقىت «ئۇلۇغ ئادەملەرنىڭ ئۇلۇغلىقى، ئۇلارنىڭ كىچىك پېئىللىكىدىندۇر» دېگەن ھېكمەتنى ئەسلىتىدۇ.

ئۈچىنچى، ئىمزا سى چۈشۈرۈلگەن شەپكە

2003-يىل 7-مارتتا بىشكەكتە ئىدىم. ئەتىگەندە ئۆز ئىشلىرىم بىلەن ھەلەك بولۇۋاتسام، تېلېفون جىرىڭشىپ قالدى. تېلېفوندا بىر ناتونۇش كىشى «قىرغىز كىنوسى» ئىدارىسىگە تېزراق يېتىپ كېلىشىمنى، ئۇ يەردە مۇھىم كىشىلەرنىڭ ساقلاپ قالغانلىقىنى ئۇقتۇردى. مەن دەرھال تاكىسى بىلەن يېتىپ باردىم. ئۇ يەردە كىنو ستۇدىيىسىنىڭ مەسئۇلى قاتارلىق بەش-ئالتە كىشى ساقلاپ تۇراتتى. مەن ئۇلار بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىنلا ئاندىن بۇ يەردە قانداق ئىش بولىدىغانلىقىنى بىلدىم. ئەينى ۋاقىتتا چىڭغىز ئايماتوۋ مۇشۇ «قىرغىز كىنوسى» ئىدارىسىنى يېتەكلەپ، كۆپ يىل خىزمەت قىلغانىكەن. بۈگۈن بۇ يەردە، ئەينى ۋاقىتتا ئايماتوۋ ئولتۇرغان ئىشخانىنى قايتىدىن ئايماتوۋغا ئېچىپ بېرىش مۇراسىمى ۋە ئامبىرىكىدا «چىڭغىز ئايماتوۋ فوندى» نى قۇرغان ئابىلماجۇن تۆمۈرئەلىيىف دېگەن كىشى سۈرەتكە ئالدۇرغان «تالاس دىيارى» ناملىق فىلىمنىڭ تۇنجى قويۇلۇشى قاتارلىق مەرىكىلەر ئۆتكۈزۈلمەكچى ئىكەن. بۇنىڭغا چىڭغىز ئايماتوۋمۇ قاتنىشىدىكەن.

ئۇزۇن ئۆتمەي ئايماتوۋمۇ يېتىپ كەلدى. قىرغىزلارنىڭ ئەنئەنىۋى ئادىتى بويىچە «چاچىلا» (بوغۇرساق، قەنت-گېزەك قاتارلىقلارنى كىشىلەرگە چېچىپ بەرىكەت تىلەش.—

يەرگە كەلسۇن، — دەپ قالدى. مەن بۇ ئۇلۇغ زاتنىڭ بالغا مۇنداق ئامراقلىقىغا يەنە بىر قېتىم ئايرىن ئوقۇپ: — چىڭغىز ئاغا، سىز بالىلارنى تولمۇ ياخشى كۆرىدىكەنسىز، بۇ مەجەزىڭىز مېنى بەكلا سۆيۈندۈرۈۋاتىدۇ، — دېدىم.

— مەن كېيىنكى ۋاقىتلاردا نۇرغۇن بوۋاققا ئىسىم قويۇپ بېرىۋاتىمەن. ئۆزۈمنىڭمۇ بۇ ئىشقا خېلى ئېپىم كېپىقلىدى. بالىلار ھەر ۋاقىت مېنىڭ كۆزۈمگە ئىسسىق كۆرۈنىدۇ، — دېدى.

ئايتماتوۋنىڭ شۇ قەدەر قائىدە-يوسۇنلۇق مەجەزىگە، قىرغىز مەدەنىيىتىنىڭ ھەممە تەرىپىگە، بولۇپمۇ تىلغا كۆيۈپ-پىشقانلىقىغا، نەتىجىلەرگە سۆيۈنۈپ، يېتەرسىزلىكلەرگە ئېچىنىپ ئېيتقان مەسئۇلىيەتچان روھىغا ئىچ-ئىچىمدىن ئايرىن ئوقۇپ ئولتۇردۇم. ئۇ، شاراب ئىچمەيدىكەن، پەقەت رومكىسىغا ئازراقلا ۋىسكى قويدۇرۇۋېلىپ، ئۇنىڭغا مىنىرال سۇ ئارىلاشتۇرۇپ، ھەر كىم ئەزگۈ تىلەكلىرىنى بىلدۈرۈپ كەلگەندە، ئۇلار بىلەن سوقۇشتۇرۇپ قويۇپ، كۆڭۈل ئىزھارلىرىنى قوبۇل قىلىپ، چوڭ-كىچىك دېمەي ھەممە بىلەن مۇڭدېشىپ، ئوي-پىكىرلىرىنى بىلگۈسى كېلىپ تۇرىدىكەن. سورۇز ئاخىرلاشقاندا، ئۆزى داستىخانغا ياخشى تىلەكلەرنى بىلدۈرۈپ «ئامىن» دەپ بەردى. شۇ چاغدا ھېلىقى رومكىسىدىكى ئازراقلا ئېغىز تەڭكۈزۈلگەن شارابى شۇ پېتى قالدى. مەن ئوڭايىسىزلا نغان ھالدا:

— مۇبارەك ئاغزىڭىز تەڭكەن شارابىنى ئوغلۇمغا ئىچۈرۈشكە بولارمىكىن؟ — دەپ سورىدىم. ئايتماتوۋ بۇ گېپىمنى ناھايىتى ياقتۇرۇپ، ئۆز قولى بىلەن بالامغا سۈنۈپ بەردى. دېمەك مۇنداق ئەنئەنىۋى روھ ئۇلۇغ ئادەملەرنىڭ جىسمىدا ھەر ۋاقىت ئىپادىلىنىپ تۇرىدىكەن ئەمەسمۇ!؟

تۆتىنچى، «ئېھ جەمىلە! ھەممە يەردىلا...»
چىڭغىز ئايتماتوۋنى تۆتىنچى قېتىم زىيارەت قىلغىنىدا، ئەسەرلىرى توغرىسىدا بىۋاسىتە پاراڭلىشىش پۇرسىتىگە ئىگە بولدۇم. 2004-يىلى 15-ماي بېشىكەكتە خەلقئارالىق ئىلىم مۇھاكىمىسى يىغىنىغا قاتنىشىپ يۈرگەن كۈنلىرىم ئىدى. قىرغىزىستاننىڭ شۇ ۋاقىتتىكى باش كاتىپى، تىل-ئەدەبىيات تەتقىقاتىدىكى داڭلىق ئەرباب ئوسمانئاخۇن ئىبراھىموۋ تېلېفون قىلىپ: «بۈگۈن كەچلىك غىزادا بىر ئۇلۇغ زات بىلەن بىللە بولىمىز، ۋاقىت بىلەن ئورۇننى مېنىڭ كاتىپىم ئايرىم ئوڭتۇرىدۇ» دەپ خەۋەرلەندۈردى. كەچلىك تاماق ۋاقتى بولاي دېگەندە،

تەرجىماندىن) چېچىلىپ، ئايتماتوۋ ئەينى ۋاقىتتىكى ئىشخانىسىغا باشلاپ كىرىلدى. ئايتماتوۋ ئۆزىنىڭ فوندى ئىشلەپچىقارغان، ئايتماتوۋنىڭ ئىمزاسى چۈشۈرۈلگەن، ئاق كىگىزدىن نەپىس تىكىلگەن شەپكىنى چىڭغىز ئاغاغا سۈندى. چىڭغىز ئاغا بولسا بۇ شەپكىنى مېنىڭ بېشىمغا كىيگۈزۈپ قويدى. مانا! ئادەمنىڭ بېشىغا بەخت قۇشى قوندى دېگەن شۇ. دە! ئالەمچە سۆيۈنۈپ، چىڭغىز ئاغا كىيىدۈرگەن باش كىيىم بۇ دەپ تەۋەرىۋك بىلىپ ھازىرغىچە ساقلاپ كېلىۋاتىمەن.

ئاندىن كېيىن ھەممىمىز ئايتماتوۋغا ئەگىشىپ ستۇدىيىنىڭ ئىچىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق.

— ئەينى ۋاقىتتا بۇ يەردە مېنىڭ ئەڭ مەنىلىك كۈنلىرىم ئۆتكەن، كۆزۈمگە ناھايىتى ئىسسىق كۆرۈنۈۋاتىدۇ، — دەپ چىڭغىز ئايتماتوۋ شېرىن ئەسلىمىلەر دېڭىزىغا غەرق بولماقتا ئىدى.

كىنو خانىغا كىرگەندە، ئۇ بۇرۇن دائىم ئولتۇرىدىغان كونا جايىغا بېرىپ ئولتۇردى. بىز بولساق نېرىراق ئولتۇرۇپ، ئۇ زاتنىڭ گۈزەل ئەسلىمىلىرىگە دەخلى قىلماسلىققا تىرىشتۇق. ئايتماتوۋ ئۆزىنى ئۇنتۇغان ھالدا «تالاس دىيارى» ناملىق فىلىمنىڭ ئىچىگە كىرىپلا كەتتى. مېنىڭچە، چىڭغىز ئايتماتوۋنى مۇنداق ئىككى شېرىن ئەسلىمە ئۆزىگە بەند قىلىۋالغاندەك ئىدى. بىرى، ئاشۇ ئۆزى ئولتۇرغان بۇرۇنقى كونا جاي ئەسلىمىلىرى، يەنە بىرى بولسا، فىلىمدىكى ئۆزى چوڭ بولغان ئاۋۇلنىڭ مەنزىرىلىرى ئىدى... فىلىم تۈگەپ زال ئىچى يورغاندىلا، ئاندىن ئايتماتوۋ ئۆزىنى ئىختىيارسىز غەرق قىلغان خىيال دېڭىزىدىن چىققانداك بولۇپ، بىزگە قاراپ:

— سىلەر نېمىشكە ئۇنداق يىراق ئولتۇرۇۋالسىلەر؟ — دېدى ئوڭايىسىزلا نغانداك بولۇپ. بىز دەرھال ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ ئولتۇردۇق. مەن ئۇ يەرگە پەلتويۇمنى كىيمەيلا بارغانىكەنمەن. ئايتماتوۋ كىيىملىرىمنى تۇتۇپ كۆرۈپ:

— ئوھھوي! سىلەر توڭلىمايدىكەنسىلەر. ھە؟ — دېدى. ئۇ ناھايىتى ئۇششاق ئىشلارغىمۇ شۇنداق دىققەت قىلىدىكەن. ئۇ بۇ فىلىمدىن ئالغان تەسىراتلىرىغا بىرلەشتۈرۈپ، ئۆزىنىڭ گۈزەل ئەسلىمىلىرىنى شۇ يەردىلا ھايان ئىلكىدە سۆزلەپ كەتتى.

— بۇ پارىڭمىزنىڭ داۋامىنى «دەسمايە» رېستورانغا چىقىپ داۋاملاشتۇرساق قانداق؟ — دەپ ساھىبخانلار بىزنى تاماققا تەكلىپ قىلدى. بىز يەنە بىر قېتىم ھەمداستىخان بولدۇق. شۇ چاغدا ئايتماتوۋ ماڭا قاراپ: — ھېلىقى ئوغلۇڭ قېنى؟ ئۇنىمۇ چاقىرىپ قوي، بۇ

تېلىدى. مېنىڭ بۇرۇنلا ئايماتوۋ ئەسەرلىرى ۋە ئۇ توغرىسىدىكى تەتقىقاتلار بىلەن چوڭقۇر تونۇشلۇقۇم بولغاچقا، بۇ سوئاللارغا ئەلۋەتتە جاۋاب بەرگۈچىلىكىم بار ئىدى. ئەمەلىيەتتە خالىغان بىر ئەسىرنىڭ نامىنى ئاتساقلا، بۇ سوئالغا جاۋاب چىقاتتى. ئۇلۇغ يازغۇچىنىڭ ئەسەرلىرى ھەر بىر ئوقۇرمەننىڭ سەۋىيىسىگە يارىشا تۇيغۇ بېغىشلايتتى. يەنە كېلىپ ئۇنىڭ جاھاننى زىلزىلىگە كەلتۈرگەن ئەسەرلىرى پەقەت بىرلا ئەمەس، ھەر بىرى خۇددى مەڭگۈلۈك ئابىدە كەبى كۆزگە تاشلىنىپ تۇرغاچقا، قايسى بىرىنى ئاتىسلا بولۇپ بېرىتتى. ئۇنداقتا مەن نېمە ئۈچۈن ئاپتونىڭ ئالدىدا «جەمىلە» نى تىلغا ئالدىم؟ چۈنكى «جەمىلە» ئەينى دەۋر ئىجتىمائىيىتىنىڭ تۈرلۈك كىشىنى ئۈزۈپ تاشلاپ، كىشى قەلبىنىڭ نازۇك تارلىرىنى چىكىدىغان ئاھاڭدىن ئادەمنىڭ روھى دۇنياسى، بولۇپمۇ مۇھەببەت ھېسلىرىنى بىلىپ يېتەلگەندى. ئۇنى شۇنچىۋالا قەيسەرلەشتۈرگەن كۈچ - مۇھەببەتتۇر. باشقا ئەللەرمۇ قىرغىزلارنىڭ مۇھەببەت ھېسلىرىنى جەمىلە ئارقىلىق چۈشەندى. ئايماتوۋنىڭ «ئېھ جەمىلە، ھەممە يەردىلا...» دېگىنى، ھەقىقىي مۇھەببەتكە مەدھىيە ئېيتىشنىڭ ھەممىگە ئورتاق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ كەچى بولغىنى ئىدى. ماناس بىلەن قانكەينىڭ مۇھەببىتى، مۇھەببەت ئىشقىدا ئاق قۇ بولۇپ ئۇچقان ئايچۈرەك، قۇلمىزى بىلەن ئاقساقىن (يۇقىرىقىلار قىرغىزلارنىڭ قەدىمكى مۇھەببەت ئېپوسلىرىدىكى قەرىمانلار) قاتارلىقلارنىڭ ھەر خىل چەكلىمىنى بۇزۇپ ئۆتۈپ، سۆيگۈ - مۇھەببەت ئۈچۈن كۈرەش قىلىشى قىرغىز ئەدەبىياتىدىكى چىن مۇھەببەتكە ئوقۇلغان مەدھىيىلەر ئىدى. ئۇنى مۇتەپپى قاتارىدا پايدىلانغان چىڭغىز ئايماتوۋ جەمىلە ئارقىلىق قايتا نامايان قىلدى. ئىنسانىيەتكە ئۆز روھى، ئۆز ئادىمىلىكى بويىچە ياشايدىغان جەمىللىرى كېرەك ئىدى. شۇڭا ھەممە يەردىلا «جەمىلە» ياشاپ كەلمەكتە.

بەشىنچى، يۈسۈپ ماماي ئېيتقان «ماناس» ئېپوسىغا «كىرىش سۆز» يازدۇرغاندا

جۇڭگو قىرغىزلىرىدىن يېتۈك ماناسچى يۈسۈپ ماماي 1960 - يىلدىن باشلاپ «ماناس» ئېپوسىنى ئېيتىپ، قەغەز يۈزىگە چۈشۈرۈشكە باشلىغانىدى. ساۋاتلىق بولغانلىقى ئۈچۈن كېيىنچە ئالدى - كەينى بولۇپ ئېيتقانلىرىنى پۈتۈنلەي بىرلەشتۈرۈپ، ئۆزى قەغەز يۈزىگە تولۇقلاپ چۈشۈرۈپ بەرگەن. بۇ ئۇستازدىن يىغىۋېلىنغان، قەھرىمان ماناس ۋە ئۇنىڭ كېيىنكى يەتتە ئەۋلادىنىڭ قەھرىمانلىق ئىش - ئىزلىرى تەسۋىرلەنگەن 223 مىڭ

دېگەندەكلا ئۇنىڭ كاتىپى تېلېفون قىلىپ: «ئىسسىقكۆل مېھمانسارىيىغا كېلىڭ، ئۇ يەردە بىر ماشىنا سىزنى كۈتۈۋالدى» دېدى. مەن دەرھال يېتىپ باردىم. ئۇلار مېنى «ئالا ئارچا» مېھمانخانىسىغا باشلاپ باردى. بىر نەچچە مىنۇت ئۆتكەندىن كېيىن چىڭغىز ئايماتوۋمۇ بۇ يەرگە كىرىپ كەلدى. بۈگۈنكى ئۇلۇغ زات ئەسلىدە چىڭغىز ئايماتوۋ ئىكەن - دە دەپ ئىنتايىن سۆيۈنۈپ، يەنە بىر قېتىم قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپ، قىزغىن سالاملاشتۇق. بۈگۈنكى داستاندا پەقەت ئۇچلا كىشى ئىكەنمىز. سۆز تېمىسىنى ئوسمانئاخۇن ئىبراھىموۋ سوئال بىلەن باشلاپ، ياخشى كەيپىيات پەيدا قىلدى. ئۇ زات مەندىن مۇنداق سورىدى:

چىڭغىزنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇغانمۇ؟

ئوقۇغان.

قايسى ئەسىرىنى ئوقۇغان؟

نەشردىن چىققان ھەممە ئەسىرىنى دېگۈدەك

ئوقۇغانمەن.

سىزگە تەسىر قىلغانلىرى قايسىلار؟ قايسى ئەسىرىنى

بەكرەك ياقتۇرىسىز؟

ھەممىسىنى ياقتۇرىمەن، تەسىر قىلغان نەرسىلەر

خېلى كۆپ.

شۇنداقتىمۇ بىرنى كۆرسىتىپ بېقىڭمۇ؟

سوئال تولمۇ كونكرېتلىشىپ كېتىۋاتتى. دۇنياۋى

شۆھرەتلىك يازغۇچىنى قارىتىپ تۇرۇپ مەندەك بىر

ئوقۇرمەن قانداقمۇ ئاشۇ نادىر ئەسەرلەردىن پەقەت بىرىنىلا

كۆرسىتىپ چەكلىنىشى مۇمكىن؟ بۇنى پەملىگەن چىڭغىز

ئايماتوۋ: «بولدى قىلىڭ، ئۇنداق كۈچىلاپ

سوراۋەرمەڭ» دەپ مېنى ئوڭايىسىزلىقتىن قۇتۇلدۇرماقچى

بولدى. لېكىن ئىبراھىموۋ بولدى قىلىدىغاندەك ئەمەس.

بەلكىم يىراقتىن كەلگەن ئوقۇرمەننىڭ يۈرەك سۆزىنى

ئاپتونىڭ ئالدىدا بىر بىلىپ باققۇسى ھەم بىلدۈرگۈسى

كەلگەن بولۇشى مۇمكىن. يەنە سورىدى:

بىر ئەسىرنىڭ نامىنى ئاتىۋېتىڭمۇ؟

«جەمىلە»

بۇ سۆز ئېغىزىمدىن چىقىشى بىلەن ئىككىلىسى تەڭلا

كۈلۈپ كەتتى. ئاندىن چىڭغىز ئايماتوۋ ئۇلۇغ - كىچىك

تىنىۋالدى. دە:

ئېھ جەمىلە! ھەممە يەردىلا ئۇنتۇلماپسەنغۇ!

رەھمەت ساڭا، بىر داۋاندىن ئېشىۋالدىڭ. ئەمدى ئۆز

گېپىمىزگە كېلەيلى، - دەپ سۆزىنى باشلىدى. ئۇ سۆزىدە

قىرغىز خەلقىگە، جۇڭگو قىرغىزلىرىغا تىنچ - ئامانلىق

شېئېرىي مىسرالىق غايەت زور ھەجەمدىكى بۇ نۇسخىسى 1984- يىلدىن 1995- يىلغىچە بولغان ئون يىلدىك ۋاقىت ئىچىدە 18 توملۇق بولۇپ جۇڭگو قىرغىزلىرىنىڭ يېزىقىدا نەشرىدىن چىقتى. مۇنداق كاتتا ھەجەملىك ئېپوسنىڭ ۋارىيانتىنى چوقۇم قىرغىزىستانغا تونۇتۇش، ئۇ يەردىكى «ماناس» تەتقىقاتچىلىرىنىڭ بۇ توغرىسىدىكى قاراشلىرىنى بىلىش ناھايىتى زۆرۈر ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە يۈسۈپ ماماي ئېيتقان ۋارىيانتىنىڭ ئالدىنقى 1-، 2- قىسىملىرى قىرغىزىستاندا نەشر قىلىنىپ، تار دائىرىدە تارقىتىلىپ، بۇ ۋارىيانت توغرىسىدا بەزى ناتوغرا پىكىرلەرنىڭ روياپقا چىققىنىنى ئاڭلاپ ۋە كۆرۈپ قالدۇق. ئۇ پىكىرلەر ئاساسەن يۈسۈپ ماماي يازما ماناسچى، ئۇ، ۋەقەلىكلەرگە ئاساسەن ئۆزى يېزىپ- توقۇپ چىققان دېگەن ناتوغرا چۈشەنچىلەر ۋە ماناسنىڭ سەككىز ئەۋلادىغىچە ئېيتالايدۇ دېگەندىن گۇمانلىنىش قاتارلىقلار ئىدى. ئوتتۇرىدىكى مۇنداق ئۇقۇشما سۆزلىرىنى پەقەت ئېپوسنىڭ ئۆزىنى ئوقۇتۇش ئارقىلىقلا ھەل قىلغىلى بولاتتى. شۇڭا شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى بىلەن شىنجاڭ قىرغىز تىلى، ئەدەبىيات، تارىخ ئىلمىي تەتقىقات جەمئىيىتى بىرلىكتە ئىلتىماس يېزىپ، قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ شۇ ۋاقىتتىكى باشلىقى مامبەتھاسان توختالى ئاكانى ئىزدەيدۇق. ئۇ كىشى بۇ ئىلتىماسنى چۈشىنىش پوزىتسىيىسى بىلەن قوبۇل قىلدى ھەم يۈسۈپ ماماي ۋارىيانتىنى قىرغىزىستان يېزىقىدا چىقىرىشنى راسخوت جەھەتتىن قوللايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى بىلەن كېلىشىم تۈزدى. شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى «ماناس»نىڭ بۇ ۋارىيانتىنى قىرغىزىستان يېزىقىغا چۈشۈرۈش، كومپيۇتېردا تىزدۈرۈپ، بەت ياستىپ كېلىش قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ماڭا تاپشۇردى. مەن بۇ ئىشلارنى قىرغىزىستانغا بېرىپ كۆڭۈلدىكىدەك پۈتتۈردۈم. شۇ چاغدا، ئېپوسنىڭ نەشرىدىن چىقىش ئالدىدا تۇرۇۋاتقان بۇ نۇسخىسىغا دۇنياۋى شوھرەتلىك ئۇلۇغ يازغۇچى چىڭغىز ئايتماتوۋغا «كىرىش سۆز»، ئەينى ۋاقىتتىكى قىرغىزىستان پىرېزىدېنتى ئاسقار ئاقايىققا بېغىشلىما يازدۇرۇۋېلىشنى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدىكى مۇناسىۋەتلىك رەھبەرلەر توغرا كۆرۈپ، بۇ ئىشنىمۇ ماڭا تاپىلغاندى.

بىشكەككە بېرىپ بىر نەچچە كۈنگىچە ئايتماتوۋ بىلەن كۆرۈشەلمىدىم. ئۇنىڭ نەدىلىكىنى بىلىدىغانلارنىمۇ تاپالمىدىم. بىر كۈنى قىرغىزىستان مەملىكەتلىك تىل ۋە ئەدەبىيات ئىنىستىتۇتىنىڭ ئەينى چاغدىكى دىرېكتورى ئۈمىد قۇلتايپۇ: ئۇ زات بىلەن پەقەت سىڭلىسى روزا ئايتماتوۋا

ئارقىلىق كۆرۈشۈش ئىمكانىيىتىنىڭ بارلىقىنى دەپ بەردى. بىز روزا ئايتماتوۋا بىلەن ئالاقلاشتۇق. روزا ھەدىمۇ بۇ ئىشنىڭ مۇھىملىقىنى چۈشىنىپ، مەقسىتىمىزنى چىڭغىز ئايتماتوۋغا يەتكۈزۈپتۇ. 2004- يىلى 17- مارت ئەتىگەندە يانفونىم جىرىڭلىشىپ قالدى. تېلېفوننى ئالسام، قۇلاققا تونۇش سالايەتلىك ئاۋاز ئاڭلاندى:

— ئالو، مەن چىڭغىز ئايتماتوۋ.

بۇ ئاۋاز مېنى جىددىيلەشتۈرۈۋەتتى. سالاملىشىپ، قۇلقىمنى تېلېفونغا يېقىپ تۇردۇم.

— مېنى ئىزدىگەنكىنەنە، ئىزدەشتىكى مەقسىتىڭمۇ ئەھمىيەتلىك ئىكەن. ئۇنداقتا قانداق ھەمكارلىشىمىز؟—

دېدى چىڭغىز ئايتماتوۋ. مەن:

— يۈسۈپ ماماي ئېيتقان «ماناس» ئېپوسىنىڭ قىرغىزىستان يېزىقىدىكى تومىغا «كىرىش سۆز» ئورنىدا بىر نەرسە يېزىپ بېرەرمىكىن دەپ ئىزدىگەندىم،— دەپ مەقسىتىمنى ئېيتتىم.

— ۋاقتى قاچانغىچە بولسا بولىدۇ؟

— قانچە تېز بولسا شۇنچە ياخشى بولاتتى،— دېدىم مەن خىجىللىق ئىچىدە جىددىيلىشىپ. ئايتماتوۋ دەرھاللا گەپنى ئېنىق قىلىپ:

— ئەتە سائەت ئونلاردا مېنىڭ فوندىمىدىكى ئىشخانەمگە بارغىن. شۇنداق بولسۇن ئەمەس،— دەپ تېلېفوننى ئەتتى. باشقىلار ئاڭلىسا ئىشەنگۈسى كەلمىگۈدەك دەرىجىدىكى ئىش بىردەمدىلا بولۇپ ئۆتتى. جىمى ۋۇجۇدۇم ئېرىپ، ئىچ- ئىچىمدىن خۇرسەن بولۇپ تۇرۇپلا قاپتىمەن. ئۇلۇغ كىشىلەر ئەھمىيەتلىك ئىشلارنى كۆپ دېگۈزمەيلا بىلىدىكەن. ئۇنىڭ ماڭا ئاتايتەن تېلېفون قىلغانلىقى مەن ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى «ماناس» ئۈچۈن، يۈسۈپ مامايىنىڭ ئەھمىيىتىنى قەدىرلىگەنلىكى ئۈچۈن دەپ چۈشەنسە ئاندىن مۇۋاپىق بولىدۇ. چىڭغىز ئايتماتوۋ بۇرۇندىلا يۈسۈپ مامايىنى كۆپ سوراپ، ئۇنىڭغا تون كېتىدۇرۇپ، ئىززەت- ھۆرمىتىنى قىلىپ كەلگەندى. ئەھدى بولسا يۈسۈپ ماماي ۋارىيانتىدىكى «ماناس» ئېپوسى ئايتماتوۋ ئوقۇيالايدىغان يېزىقتا چىقىش ئالدىدا تۇرۇۋاتاتتى. شۇڭا ئۇ بىزنىڭ بۇ ئىشنىمىزنى قىزغىن قولىدى.

ئەتىسى دېيىشكەن ۋاقتتا بەلگىلەنگەن يەرگە يېتىپ باردىم. ئاندىنچە روزا ئايتماتوۋا ھەدىمىزنى كەلدى. ئۇ، چىڭغىز ئايتماتوۋنىڭ ھازىرلا كېلىدىغانلىقىنى دېدى. دېگەندەكلا چىڭغىز ئانغىمىمۇ كېپالدى. سېغىنىش سالىمى بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتۈق. ئۇ شۇ يەردىكى ئۆزىنىڭ

ئىشخانىسىغا باشلاپ كىردى. تۆر تەرەپتە مۇختار ئەۋزەل (قازاقىستاننىڭ دۇنياغا داڭلىق يازغۇچىسى. - تەرجىماندىن) بىلەن چۈشكەن سۈرەت ئېسىقلىق تۇراتتى. يېزىق ئۈستىلىگە ئولتۇرغاندىن كېيىن:

— قېنى ئەمەس ئەشى باشلايلى، — دېدى. دە،

«كىرىش سۆز»نى ئوقۇشقا باشلىدى، — كارامەت يېزىلىپتۇ.

— «زالقار ماناسچى» (يۈكسەك تالانتقا ئىگە ماناسچى دېگەن مەنىدە. - تەرجىماندىن) دېگەن سۆزنىڭ سىز ئارقىلىق ئېيتىلغىنى تولىمۇ ئەھمىيەتلىك بولدى، — دېدىم مەن. ئۇ زاتمۇ شۇنداق سۈپەت بىلەن ئاتىدى. شۇنداق قىلىپ چىڭغىز ئايتماتوۋ ئۆز ئىمزاسىنى قويغان «كىرىش سۆز» مۇنداق پۈتۈپ چىقتى:

【يۈسۈپ مامانىڭ ۋارىياتى بويىچە ئېيتىلغان «ماناس» خەلقىمىزگە قۇت بولسۇن】

قوللىغىنلاردىكى بۇ بېسىلما (نەشر بۇيۇمى) — قىرغىز خەلقىنىڭ مۇقەددەس بايلىقى بولغان «ماناس» ئىپسىنىڭ جۇڭگولۇق ماناسچى يۈسۈپ ماماي ئېيتقان يەنە بىر ۋارىياتى.

تارىخى ھەم سەنئەتلىك، ھەم تىراڭمىسىلىك ۋەقەلىرىگە باي خەلقىمىزنىڭ روھىي بايلىقى بولغان «ماناس» ئىپسىنىڭ يەنە نۇرغۇنلىغان ۋارىياتى ئاتى بولان. چىيۇنلۇق كۈنلەردە قۇمغا سىڭىپ سۈرەك يوقىلىپ، كېيىنكى ئىۋلادلارغا يەتمەي، ئىزىنىسىز قالدى... تەقدىرنىڭ بۇ بۇيرۇقىمۇ تۈگۈر قىلايلى، بىيايلىن چوڭ دۆلەتتە ياشىغان ئازغىنە ئىل مىللىي مىراس سۈپىتىدە «ماناس» ئىپسىنى كۆز قارىغۇدەك ساقلاپ، ئۇنى تۈزگۈچىلىكى، بەدىئىي قىممىتى بىلەن ئوقۇرمەنلىرىمىزگە سۈنۈۋاتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مىللىي بىياھىا كۆھىرىمىزنى قەدىرلىپ كەلگەن جۇڭگولۇق قىرغىز قېرىنداشلارغا چوڭقۇر رازىمەنلىك بىلدۈرۈشنى مۇقەددەس بۇرچۇم دەپ ھېسابلايمەن.

ماناسچى يۈسۈپ مامانىڭ ۋارىياتى ئارقىلىق بىزگە يەتكەن «ماناس» ئىپسى بىزنىڭ مىللىي تارىخىمىزنىڭ مول مىنارلىرىغا ئىگە ئىكەنلىكىنىڭ يەنە بىر دەلىلى. بۇ ۋارىياتتا ۋەقەلىك ماناسنىڭ سەككىز ئىۋلادىمىچە راۋاجلىنىپ، قىرغىز ھاياتىنىڭ بىزگە نامدۇم بولغان تەرەپلىرى بەدىئىي يوسۇندا ئىكس ئىتتۈرۈلدى. ئىپسىنىكى قىرغىز ئوقۇرمەنلىرىگە ھازىرغىچە نامدۇم بولغان ۋەقەلىرى، ئىسسىق تىلى، بايلىق قىلىنىش تۈزگۈچىلىكلىرى قىرغىز تۇنالىقىنىڭ بوشلۇقلىرىنى تولدۇرۇپ، بۇندىن كېيىنكى تەتقىقاتلارنىڭ يېڭى زېمىنىنى ھازىرلىشىدا تىك يوق.

— چىڭغىز ئايتماتوۋ چىڭغىز ئايتماتوۋنىڭ ئىمزاسى قويۇلغان بۇ پۈتۈكناھە ماڭا تولىمۇ ۋەزىنلىك تۇيۇلدى، خۇددى قولۇمدىن گۆھەرنى چۈشۈرۈۋەتمەي دېگەندەك ئاۋايلىدىم. بۇ سۆز

ئاخىرى بىز تىلغا ئالغان كىتابنىڭ «كىرىش سۆز»ى بولۇپ نەشرىدىن چىقتى. دېمەك، يۈسۈپ ماماي ئېيتقان بۇ ۋارىيات قىرغىزىستان يېزىقىدا چوڭ 16 فورمات، ئۈچ ستون قىلىپ تىزىلىپ، 1780 بەتلىك كاتتا بىر توم بولۇپ شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى. كېيىن ئۇنى چىڭغىز ئايتماتوۋنىڭ ئۆز قولىمۇ تەڭگۈزدۈق. ئۇ زات بۇ تومنى ئۆيىگە قويۇۋېلىپ، دۇنيادىكى بېرىش - كېلىشى بار كىشىلەرنىڭ ھەممىسىگە دېگۈدەك كۆرسىتىدىكەن. بۇنى ئۆز سۆزلىرىدىن نەقىل كەلتۈرۈپ ئېيتساق: جۇڭگو «شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى» نىڭ مۇخبىرى 2007-يىلى چىڭغىز ئايتماتوۋنى زىيارەت قىلغاندا، بۇ كىتابنى قولغا ئېلىپ، «قاراڭلار، بۇ كىتابنىڭ ئېغىرلىقى ئون كىلوگرامدەك كېلىدۇ، بۇنى شىنجاڭدىكى قىرغىزلار ماڭا سوۋغا قىلغان. ھەر قېتىم چەت ئەللىك مېھمانلار بىلەن كۆرۈشكەندە، پەخىرلىنىپ بۇنى مېھمانلارغا كۆرسىتىمەن» دېگەن. بۇ كىتابنى كۆتۈرۈپ تۇرغان سۈرىتىمۇ گېزىتكە بېسىلغان. («ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى» نىڭ 2007-يىلى 13- ئۆكتەبىردىكى ئۇيغۇرچە سانىغا قارالسۇن). بىزنىڭ ھەرىكىتىمىزدىن ئەنە شۇنداق بەرىكەت چىقىپ، يۈسۈپ ماماي ئېيتقان، ئايتماتوۋ پەخىرلەنگەن بۇ كىتابقا چىڭغىز ئايتماتوۋنىڭ ئۆزىدىن بىر تەۋەرىۋك سۆز يازدۇرۇپ قالالدىق.

ئالتىنچى، چىڭغىز ئايتماتوۋ «ساردال قىز»نى ئالغاندا قىرغىزىستان مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن بىشكەكتە ئىلىم مۇھاكىمىسى يىغىنىغا قاتناشتىم. 2006- يىلى 8- مارتتا، تونۇلغان ئايتماتوۋ شۇناس ئابدۇلداجان ئاقماتالىيىفنىڭ ئىشخانىسىغا بارسام، ماڭا بىر خۇش خەۋەر ئېيتتى:

— چىڭغىز ئايتماتوۋنىڭ يېڭى رومانىنىڭ رۇسچىسى پۈتۈپتۇ، ئورنىگىنالىنىڭ پۈتكەن نۇسخىسىنى بېلگىيىدىن ئەۋەتكەنكەن، كېچىچە ئۇخلىماي ئوقۇپ چىقتىم. روماننىڭ نامى «ساردال قىز» ئىكەن، — دېدى. ئىككىمىز خۇشھاللىقىمىزدىن قۇچاقلىشىپ مۇبارەكلىدۇق. مەن: — بۇ، جۇڭگو قىرغىزلىرى ئۈچۈن ناھايىتى كاتتا، پەخىرلىنەرلىك ئىش بولدى، — دېدىم.

— سەۋەبى؟ — چۈنكى «ساردال قىز» جۇڭگو قىرغىزلىرى ئارىسىدا ئېيتىلىپ يۈرگەن داستان، ئۇنى كېيىنكى ۋاقىتلاردا قومۇز كۈيلىرى بىلەن تەڭكەش قىلىپ ئېيتىپ كېلىۋاتىدۇ. بەلكىم چىڭغىز ئاغا بۇ ماتېرىيالنى شۇنىڭدىن ئالغان بولسا كېرەك. بىز چىڭغىز ئاغمىزغا تېلېفون قىلىپ

ماقالە يازدىم. كېيىن بۇ روماننىڭ قىرغىزىستاندا چىققان قىرغىزچە نەشرى «تاغلار گۈمۈرۈلگەندە» دېگەن نام بىلەن ئاتىلىپتۇ. سەۋەبىنى ئوقۇشسام، ئايتماتوۋ ئەسەرلىرىنىڭ نامى تۈرلۈك سەۋەب بىلەن تولا ئۆزگىرىپ تۇرىدىكەن. «ئەگەر سىلەر (جۇڭگو قىرغىزلىرى) بۇ روماننى نەشرىدىن چىقىرىپ قالساڭلار، «ساردال قىز» («سەردار قىز») دەپ ئاتىساڭلار بولۇۋېرىدۇ» دېگەن جاۋابقا ئېرىشتىم (بويۇتۇ، بىزدە چىقىپ قالسا بىر گەپ بولار). شۇنداق قىلىپ، چىڭغىز ئايتماتوۋنى ئالتىنچى قېتىم تېلېفوندا زىيارەت قىلىش نېسىپ بولدى.

يەتتىنچى، تۇنجى قېتىملىق دۇنيا ئېپوسچىلىق مۇھاكىمە يىغىنىدا

2006- يىلى 5- سېنتەبىر، دۇنيا بويىچە ئېپوسچىلىقنىڭ تۇنجى قېتىملىق يىغىنى قىرغىزىستاندا ئۆتكۈزۈلدى. دۇنيانىڭ ھەرقايسى ئەللىرىدىن ئالىم-مۇتەخەسسسلەر بۇ قېتىمقى يىغىنغا قاتناشتى. بۇ يىغىنغا چىڭغىز ئايتماتوۋ قىرغىزىستان پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ ئاكادېمىكى سالاھىيىتى بىلەن رىياسەتچىلىك قىلدى. بۇ يىغىننىڭ ئىناۋىتىمۇ ئايتماتوۋ ئارقىلىق يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈلدى. ئۇ ئۆزىنىڭ كۆز قاراشلىرىنى ناھايىتى ئەرەك ھەم ۋەزىنلىك قىلىپ ئوتتۇرىغا قويدى. جۇڭگودىن ئۈچمىز- مەن، ئادىل جۈمەتۇردى، توختاخان ئىسمائىل قاتارلىقلار قاتناشتۇق. ئايتماتوۋ رىياسەتچىلىك قىلغان مۇنداق كاتتا يىغىنغا قاتنىشىش كىشىگە پەخىرلىنىش ھەم ئىلمىنىڭ خاسىيىتىنى ئۇلۇغلاش تۇيغۇسىنى بېرىدىكەن. ئايتماتوۋنىڭ قۇلاققا يېقىملىق ئاۋازى، ئادىمىزاتنىڭ مۇتەپەككۈرلىرىدا بولۇشقا تېگىشلىك ئېسىل خاراكتېرى ئادەمنى ھەر ۋاقىت قايىل قىلىدۇ. ماڭمۇ بەش مىنۇتلىق سۆز نۆۋىتى تەگدى. مەن: يۈسۈپ ماھاي ئېيتقان «ماناس» ئېپوسىدىكى باش قەھرىمان ماناسنىڭ باتۇرلىقىدىنمۇ ئۇنىڭ دانالىقى ئۆزگىچە ئورۇندا تۇرىدۇ، دېگەن كۆز قاراشنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئۆتتۈم. بۇ يىغىندا مېنى ھەممىدىن بەكرەك ھودۇقتۇرۇۋەتكەن ئادەم يەنىلا ئايتماتوۋ بولدى. چۈنكى، بۇرۇنقى پىكىرلىشىشلەر داستان ئۈستىدە ياكى ئىشخانىدا بولغان بولسا، بۇ قېتىمقى خەلقئارالىق ئىلىم سورۇنىدا بولۇۋاتاتتى... ئايتماتوۋ بىلەن خەلقئارا ئىلىم مۇھاكىمىسى يىغىنىدا بىر قاتاردا تۇرۇپ، ماناس توغرىلىق پىكىر قاتناشتۇرۇپ قالغانلىقىمغا بەزىدە ئۆزۈممۇ ئىشىنەلمەي قالغىمەن. ئەتىسى- 6- سېنتەبىردە يىغىن زالىغا كىرسەم، ئايتماتوۋ ناھايىتى ئالدىراش ئىكەن. كۆڭلۈمدە، يۈسۈپ

مۇبارەكلىگەچ، يېڭى روماننىڭ نامىنى ئېنىقلاپ باقساق قانداق؟- دەپ جىددىيلەشتىم. ئىككىمىز بىللە تۇرۇپ تېلېفون قىلدۇق. تېلېفوندا ئابدۇلداجان ئاقماتالىيىف بۇ روماننىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك پۈتكەنلىكىنى، دۇنيا ئەدەبىياتى خەزىنىسىگە قوشۇلغان يەنە بىر كاتتا تۆھپە ئىكەنلىكىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ مۇبارەكلىدى. ئاندىن تېلېفوننى ماڭا بېرىپ، قالغان گەپنى ئۆزۈڭ ئېيتقىن دېدى. مەن قىزغىن سالاملىشىشتىن كېيىن بۇ يېڭى روماننى قۇتلۇقلىدىم، ئاندىن:

- بۇ رومانىڭ جۇڭگو قىرغىزلىرىنى ناھايىتى ئېتىخارلاندىرىدۇ. چۈنكى «ساردال قىز» بىزنىڭ قىز، بىزنىڭ جۇڭگو قىرغىزلىرىدىن چىققان داستان،- دېدىم. ئۇ زات تېلېفوندا خېلىغىچە كۈلۈپ:

- بۈگۈن ساردال قىزنى تالاشقىلى كەلمىگەنسەن- ھە؟ جىگىرىڭگە بارىكالالا!- دېدى ئۇ چاقچاق ئارىلاش. ئاندىن:

- بۇيرىسا ئوقۇيسىلەر. بۇ روماندا «جۇڭگو قىرغىزلىرىدىمۇ ھېلىغىچە ساردال قىزنى ساقلاۋاتقانلار بار» دېگەن جۈملىلەر بار. ئاقماتالىيىف ئىككىڭلارنىڭ دوستلۇقۇڭلار داۋام ئەتسۇن. خېلى ۋاقىتلاردىن بۇيان ياخشى دوست بولۇپ ئۆتۈۋاتىسىلەر، بۈگۈنمۇ ئىككىڭلار بىللە تۇرۇپ مېنى قۇتلۇقلىغىڭلارغا رەھمەت!- دېدى. تېلېفوندىكى بۇ پىكىرلىشىش ماڭا خۇددى يۈزمۇ يۈز كۆرۈشكەندەك تۇيغۇ بەردى. چىڭغىز ئايتماتوۋ ئاقماتالىيىف ئىككىمىزنىڭ خېلى ئۇزۇندىن بۇيان داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان دوستلۇقىمىزنى ناھايىتى ياخشى چۈشىنەتتى. شۇڭا ئۇ ئىككىمىزنىڭ بىللە ئىكەنلىكىمىزنى بىلىپ، دوستلۇقىمىزنى ئالاھىدە تىلغا ئالغىنىغا ئىنتايىن خۇرسەن بولدۇق.

ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەيلا «ساردال قىز» رومانى نەشرىدىن چىقتى، دەپ قىرغىزىستان مەتبۇئاتلىرىدا خەۋەر قىلىندى. بىر قىسىم مۇخبىر «ساردال قىز» دېگەن سۆزنىڭ تۈپكى مەنىسىنى مەندىن سوراشتى. مەن بۇ سۆزنىڭ مەنىسىنى خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ئەسەرلىرىنى توپلاپ يۈرگەن ۋاقىتىمدا بىلگەندىم. شۇڭا بۇنىڭ مەنىسى «قىزلارنىڭ سەردارى، سەرخىلى» دېگەن مەنىدە ئىكەنلىكىنى، «سارى دالى، قارا دالى» (سېرىق دۈمبە ۋە قارا دۈمبە بولغان قىز) دېگەن سۆزلەر بىلەن ئالاقىسى يوق ئىكەنلىكىنى ئىزاھلىدىم. جۇڭگوغا قايتىپ كېلىشىم بىلەن تەڭلا «قىزلىسۇ گېزىتى» نىڭ 2006- يىلى 1- ئاپرېلى سانىغا «چىڭغىز ئايتماتوۋ «ساردال قىز» نى ئالدى» سەرلەۋھىلىك

ماماي ۋارىيانتىنىڭ قىرغىزىستان يېزىقىدىكى نۇسخىسى توغرىلىق ئۇ زات بىلەن سۆزلىشىپ بېقىش پىلانىم بار ئىدى، ئەپسۇس، پۇرسەت بولماي قالدى. شۇنداق قىلىپ، ئايماتوۋغا قىلغان يەتتىنچى زىيارىتىم ئاشۇ ئىلىم مۇھاكىمىسى يىغىنىدا بولدى.

سەككىزىنچى، «تارغاق سۇندۇرغان چاچ»

مەن بۇرۇن چىڭغىز ئايماتوۋ بىلەن كۆرۈشكەن ۋاقىتلىرىمدا، ئۇنىڭ خاتىرە بۇيۇملار جازىسىدا سوۋغا قىلىنغان نۇرغۇن ئەستىلىكنىڭ تىزىقىلىق تۇرغىنىنى كۆرەتتىم. ئۇنىڭ بەزىلىرىگە ئايماتوۋنىڭ سۈرىتى، بەزىلىرىگە سۆزى چۈشۈرۈلگەنىدى. مەنمۇ مۇشۇ بۇيۇملارنىڭ قاتارىدا، جۇڭگو قىرغىزلىرى تەرىپىدىن سوۋغا قىلىنغان بىر خاتىرە بۇيۇمنىڭ تىزىلىپ تۇرۇشىنى تولىمۇ ئارزۇ قىلاتتىم. شۇڭا ئۈرۈمچىدىن ئىزدەشتۈرۈپ يۈرۈپ، ئەينەك ئىچىگە سۈرەت ۋە خەت چۈشۈرۈپ لايىھىلەيدىغان يەرنى تاپتىم. دە، ئۇنىڭغا چىڭغىز ئايماتوۋنىڭ 45 باشلاردا چۈشكەن بىر سۈرىتىنى تاللىدىم. خاتىرە سۆزىگە: «ھۆرمەتلىك چىڭغىز ئايماتوۋ ئاغا، جۇڭگولۇق قىرغىزلار سىزنى مەڭگۈ قەدىرلەيدۇ» دېگەن سۆزنى يازدۇردۇم. بۇ قېلىن ئەينەك ئىچىگە لايىھىلىنىپ ياسالغان خاتىرە بۇيۇم پۈتكەندە قارىسام، ھەقىقەتەنمۇ بۇ ئۇلۇغ زاتقا سوۋغات قىلىشقا يارىغۇدەك بويۇم. 2006 - يىلى 25 - ئاۋغۇست چىڭغىز ئاغا بىلەن ئالاقىلىشىپ، بۇ سوۋغىتىمنى ھېلىقى «قىرغىز كىنوسى» ئىدارىسى دېگەن يەردىكى ئىشخانىسىغا ئاپىرىپ تاپشۇردۇم. ئۆزىنىڭ قېلىن ئەينەككە چۈشۈرۈلگەن سۈرىتىنى كۆرگەن چىڭغىز ئاغا:

— ۋاھ، ھومىيىپ تۇرغان ۋاقىتلىرىم ئىكەن! ئۇ چاغدا چېچىم ناھايتى قويۇق ئىدى. تارىسام تارغاق توشماي سۇنۇپ تۇزار ئىدى. بۇ سۈرەتنى نەدىن تېپىۋالدىڭ؟ — دەپ ئەينى ۋاقىتتىكى قىرانلىق دەۋرانلىرىنى كۆز ئالدىدىن بىر قۇر ئۆتكەزگەندەك بولۇپ، بۇ ئەينەك ئەستىلىكىنى خېلىغىچە تۈتۈپ تۇردى. ئاندىن سۈرەتچىسىنى چاقىرتىپ، بۇ خاتىرە بۇيۇمنى تاپشۇرۇۋاتقان كۆرۈنۈشىنى سۈرەتكە تارتتۇرۇۋالدى. ھەقىقەتەنمۇ بۇ سۈرەتتىكى ئايماتوۋ چاچلىرى قويۇق، قاپقى تۈرۈلگەن، چىرايىدىن كۈچلۈك تەپەككۈر بىلەن غەيرەت - شىجائەت ئىپادىلىنىپ تۇرغان ھالەتتە ئىدى. ئۇنىڭ بۇ سوۋغىتىمغا تولىمۇ رازى بولغانلىقىدىنلا، بۇ خاتىرە بۇيۇمنىڭ ھېلىقى نۇرغۇنلىغان ئەستىلىك بۇيۇم قاتارىدىن ئورۇن ئېلىشىغا ئىشىنىپ، خۇرسەن بولدۇم. چىڭغىز ئاغا بۇ قېتىمقى كۆرۈشۈشىمۇ بىز تەرەپتىكى

قىرغىزلار توغرىلىق كۆپ سورىدى. ئۆزىنىڭ قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستىغا بىر بېرىپ كېلىشىنى ھەمىشە ئويلايدىغانلىقىنى، ئەمما ۋاقىتنى زادىلا توغرا كەلتۈرەلمەيۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ بەردى. مەن بىزدە چىقىدىغان قىرغىزچە «تىل ۋە تەرجىمە» ژۇرنىلىنى تەپسىلىي تونۇشتۇرۇپ، يىگىرمە نەچچە يىلدىن بېرى بۇ ژۇرنالدا قىرغىز تىل - يېزىقىنى تەتقىق قىلغان ماقالىلەرنىڭ ئېلان قىلىنىپ كېلىۋاتقانلىقىنى، «ماناس» تىلىنى تەتقىق قىلىشتىن باشلاپ، ئوقۇمۇشلۇق زاتلارنىڭ تىل توغرىسىدىكى پوزىتسىيىلىرىنىڭ ئېلان قىلىنىۋاتقانلىقىنى، شۇنداقلا بۇ ژۇرنالدا ئۇ زاتنىڭ (ئايماتوۋنىڭ) تىل ھەققىدىكى سۆزلىرى ۋە ماقالىلىرىنىڭمۇ ئېلان قىلىنغانلىقىنى بىرمۇ بىر دەپ بەردىم ھەم ژۇرنالنىڭ مۇقاۋىسىغا ئىمزا سىنى قويدۇرۇۋېلىشقىمۇ ئۈلگۈردۈم. چىڭغىز ئاغا «تىل ۋە تەرجىمە» ژۇرنىلىنىڭ زىمىمىسىدىكى يۈكنىڭ ئېغىر ئىكەنلىكىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ، بۇنى قوللاپ، داۋاملىق چىقىرىپ كېلىۋاتقان جۇڭگو ھۆكۈمىتىگە رازىمەنلىكىنى بىلدۈردى.

توققۇزىنچى، ئەسەرلىرىگە ئىجازەت سورىغاندا

مەن چىڭغىز ئايماتوۋنىڭ جۇڭگودا چىققان ئەسەرلىرىنى ۋە ئۇ توغرىسىدا يېزىلغان ماقالىلارنى يىغىپ - توپلاپ كېلىۋاتقىنىمغا خېلى ئۇزۇن بولدى. بۇ توغرىسىدا قايسى مەتبۇئاتقا قانداق ئەسىرى ئېلان قىلىندى؟ دېگەنگە ھەمىشە دىققەت قىلىپ يۈرىمەن. يىغقانلىرىمنى بىر نەچچە قېتىم ئۆزىنىڭ قولىمۇ تاپشۇردۇم. يەنە ئاشۇنداق دىققەت قىلىپ يۈرگەن كۈنلەردە، قازاق خەلقىدىن چىققان داڭلىق ئەدىب قاۋۇسلىقان قامىجان ئاغا مېنى ئىزدەپ كېچىۋالدى. ئۇ: — چىڭغىز ئايماتوۋ تەۋەللۈتنىڭ 80 يىللىقىغا نىشانلاپ «قىيامەت» ۋە «ئەسىردىن ھالقىغان بىر كۈن» رومانلىرىنىڭ ئۇيغۇرچە ھەم قازاقچە نۇسخىلىرىنى نەشرگە تەييارلاۋاتقاندىم. ئۇنى شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى چىقىرىدىغان بولدى. ئەمما ئاپتونومنىڭ ئىجازەتنامىسى لازىم بولۇۋاتىدۇ. سېنىڭ ئۇ زات بىلەن مۇناسىۋىتىڭ قويۇق ئەمەسمۇ، ئامال قىلىپ باقساق، — دېدى. مەن دەرھاللا:

— نەشرىياتىنىڭ ئىلتىماسىنى ئەكېلىپ بېرىڭ، يېقىندا قىرغىزىستانغا بارماقچى ئىدىم، شۇ ۋاقىتتا ئىش ئوڭىدىن كېلىپ، چىڭغىز ئاغا بېشىكەكتە بوپقالسا ئۇرۇنۇپ باقاي، — دېدىم. ئارىدىن ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەيلا قاۋۇسلىقان ئاغا نەشرىياتىنىڭ خەنزۇچە يېزىلغان ئىلتىماسىنى ماڭا يەتكۈزۈپ بەردى. دېيىشكەن ۋەدە بويىچە قىرغىزىستانغا بېرىپلا

چىڭغىز ئاغىنىنىڭ ئىز - دېرىكىنى قىلدىم. بۇرۇن ماڭا بەرگەن نومۇرغا تېلېفون قىلسام، بۇ نومۇر ئاللىقاچان ئۆچۈرۈلگەنكەن. ئون نەچچە كۈندەك تېلېفون ئارقىلىق سۈرۈشتۈرۈپ يۈرۈپ، ئاخىرى تاپتىم. 2007 - يىل 13 - دېكابىر قىرغىزىستاننىڭ «قىرغىز - تۈرك - ماناس ئۇنىۋېرسىتېتى» دا چىڭغىز ئاغا ستۇدېنت ۋە ئوقۇرمەنلەر بىلەن يۈز كۆرۈشىدىكەن، شۇ چاغدا كۆرۈشۈشكە پۈتۈشتۈق. ئابدۇلداجان ئاقماتالىيېفنىڭ باشلاپ بېرىشى بىلەن ئۇ يەرگە بېرىپ، ئويلىمىغان يەردىن ئاشۇ قېتىمقى مەرىكىنىڭمۇ مېھمىنى بوپقالدىم. زالغا كىشىلەر لىقمۇ لىق تولغانىدى. بۇ «قوبۇل قىلىش» يىغىنى تۈگىگەندىن كېيىن، مەنمۇ ئەزىز مېھمانلار قاتارىدا چايغا چاقىرىلدىم. غىزالانغاندىن كېيىن، مەن چىڭغىز ئاغىنىنىڭ يېنىغا بېرىپ ھېلىقى خەنزۇچە يېزىلغان ئىلتىماسنى كۆرسەتتىم.

— ئوھھوي! بۇ نېمەك؟ قايسى تەرەپتىن باشلاپ ئوقۇلىدۇ؟ — دەپ چاقچاق ئارىلاش كۈلدى. مەن مەزمۇنىنى قىسقىچە قىلىپ چۈشەندۈردۈم.

— ئۇنداقتا مەن نېمە قىلىپ بېرىمەن؟ — دېدى چىڭغىز ئاغا.

— قوشۇلمەن دەپ يېزىپ، ئىمزاڭىزنى قويسىڭىزلا بولىدۇ، — دېدىم مەن.

ئۇ باشقا گەپ قىلماستىن، شۇ خەنزۇچە خەت يېزىلغان قەغەزنىڭ بىر بۇرجىكىگە قوشۇلىدىغانلىقى توغرىسىدىكى خەتلەرنى يېزىپ، ئىمزاڭىنى قويۇپ ماڭا تۇتقۇزدى. ئۇ مۇبارەك زاتنىڭ كۆڭۈل - كۆكسىنىڭ ئالەمچە كەڭلىكىگە يەنە بىر قېتىم قايىل بولدۇم. ئۆزى چۈشەنمىگەن يېزىق، ئەسەرلىرىنىڭ ئىقتىسادىي قىممىتى توغرىسىدا ھېچقانداق ئېغىز ئاچماي، ئادەمگە شۇنچىلىك ئىشەنچ باغلاپ تۇرغانلىقى، ئۇنىڭ ئادىمىيلىك ساپاسىنىڭ تولمۇ ئېسىللىقىنى ئىپادىلەپ تۇراتتى.

مەن بۇ ئىجازەتنامىنىمۇ ئەكىلىپ شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتىغا تاپشۇرۇپ بەردىم. نەشرىياتمۇ چىڭغىز ئايتماتوۋ ئىمزا قويغان بۇ خەتنى تەۋەرىۋك قىلىپ ساقلاپ كەلمەكتە.

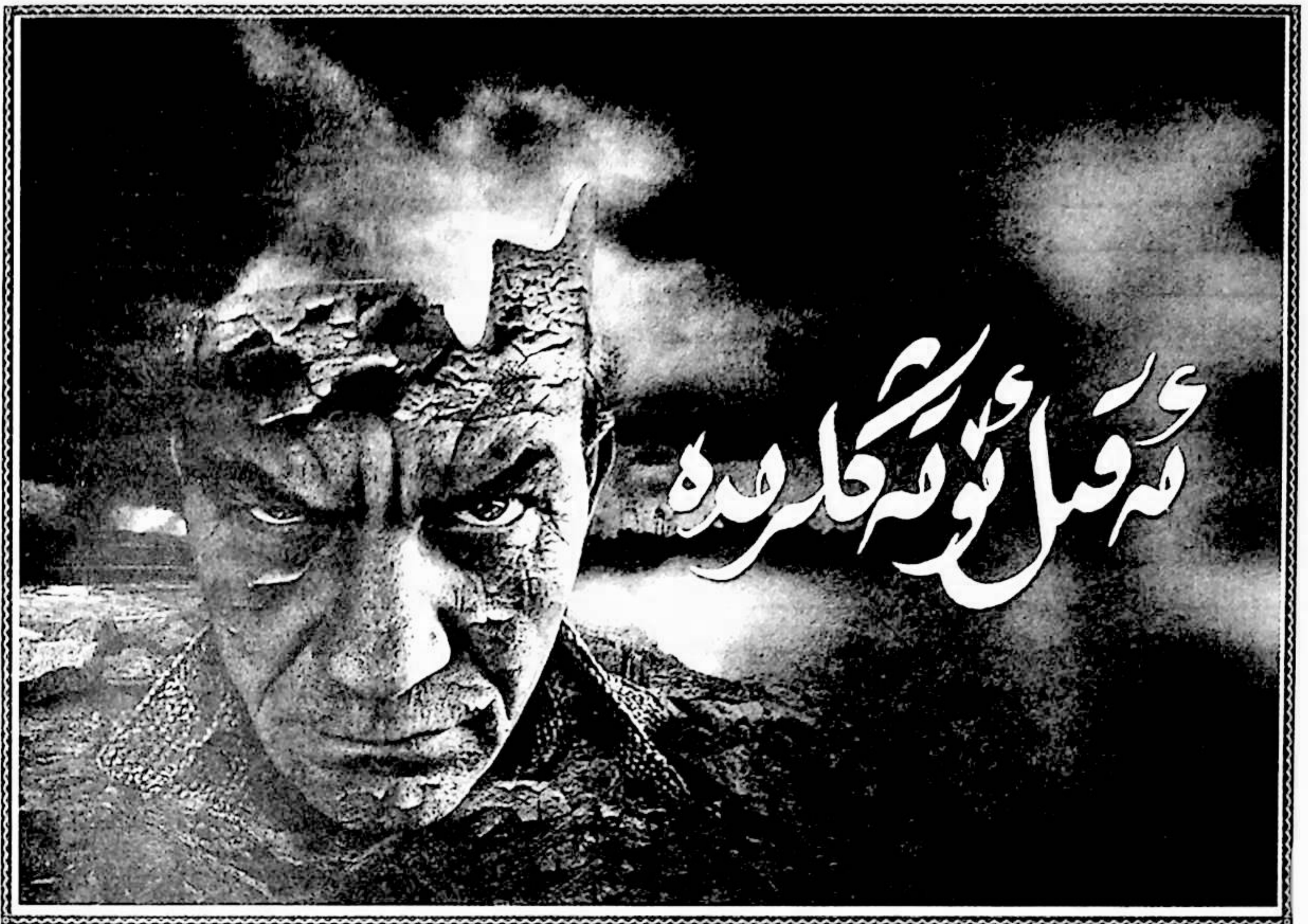
چىڭغىز ئايتماتوۋنى توققۇزىنچى قېتىم زىيارەت قىلىشىم ئەسەرلىرىگە مانا مۇشۇنداق ئىجازەتنامە ئېلىش ۋەجىدىن بولدى. ھەم ئەڭ ئاخىرقى قېتىمقىسى بوپقالدى! شۇندىن ئالتە ئاي ئۆتمەي، ئۇ ئۇلۇغ زاتنىڭ كېسىلىنىڭ ئېغىرلىشىپ كەتكەنلىكىنى، ئۇزاق ئۆتمەيلا ئالەمدىن ئۆتكەنلىك توغرىسىدىكى مۇسبەت خەۋىرىنى ئىنتايىن ئازاب ئىچىدە ئاڭلىدىم! كېيىن بۇ ئۇلۇغ زاتنىڭ ئۆزى نام

بەرگەن «ئاتا بەيت» («ئاتلار قەبرىستانلىقى») غا دەپنە قىلىنغانلىقىنى ئۇقتۇم. كېيىنكى قېتىم بارغاندا، تۇپراق بېشىغا بېرىپ خەتمە قۇرئان قىلىپ قايتتىم. قەبرىستانلىققا بارغان ۋاقتىمدا، بىر توپ رۇس كىشىسىنىڭمۇ ئايتماتوۋ قەبرىسىگە گۈل قويۇپ، ئۆز ئىخلاسىنى بىلدۈرۈۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. ئۇنىڭ ئىچىدە ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئايال بۇقۇلداپ ئۆكسۈپ يىغلاۋاتاتتى. ئۇ ئايال مەن خەتمە قۇرئان قىلىپ بولغاندىن كېيىن يېنىمغا كېلىپ جىق گەپنى دەپ، يىغلاپ تۇردى. مەن رۇسچە بىلىمگەچكە، ئىلاجىسىز يېشىمنى لىڭشىتىپ قويۇپ تۇرۇۋەردىم. شۇ چاغدا مېنى بۇ يەرگە ئېلىپ كەلگەن دوستۇم يېنىمغا كېلىپ، بۇ رۇس ئايالنىڭ گېيىنى تەرجىمە قىلىپ بەردى: «ئايتماتوۋنى ھايات ۋاقتىدا كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولالمىدىم، لېكىن ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك ئوقۇغانمەن. «ئەلۋىدا، گۈلسارە»، «يەر - ئانا»، «قىيامەت»... دېگەن ئەسەرلەر نېمىدېگەن ئېسىل! بۈگۈن ئائىلىمىز بويىچە بۇ يەرگە كېلىپ، بۇ ئۇلۇغ يازغۇچىنىڭ قەبرىسىگە گۈل قويۇۋاتىمىز، ياتقان يېرى جەننەتتە بولغاي!» دەپ ئېيتقانكەن ھېلىقى رۇس ئايال. دوستۇم ئىككىمىز بىر - بىرىمىزگە قاراپ ئۈنسىز تۇرۇپ قالدۇق. ئايتماتوۋنىڭ قەبرىسى بىشكەك شەھىرىدىن ئون كىلومېتىردىن ئارتۇق يىراقلىقتا بولسىمۇ، ئەمما ھېلىقى رۇس ئوقۇرمەنلىرى ئاتايتەن ئىخلاسى قىلىپ گۈل قويغىلى كەلگەنكەن.

چىڭغىز ئايتماتوۋنىڭ قىسقا ئۆمرى ئاخىرلاشقىنى بىلەن، ئۇزۇن ئۆمرىنىڭ ئەمدى رەسمىي باشلىنىدىغانلىقىغا ھېلىقى رۇس ئايالنىڭ ئىخلاسى بىلەن كۆز يېشى گۇۋاھ بولۇپ تۇرۇپتۇ... ئۇنىڭ جىسمى تىرىكلەر ئارىسىدا كۆرۈنمىگىنى بىلەن، روھى مەڭگۈ كىشىلەر بىلەن بىللە! ئايتماتوۋ تەتقىقاتى ئەمدى باشلانغۇسى. ئەينى ۋاقتتا ئاڭقىرالماي، چۈشىنىلمەي كېچىكىپ قالغانلار بۇندىن كېيىنكى تەتقىقات نەتىجىلىرىدىن تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلىدۇ. مېنىڭ بۇ ئەسلىملىرىم پەقەت كۆرۈشكەن ۋاقتلاردىكى يۈزەكىلا خاتىرىلەر بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ھالبۇكى، ئەسەرلىرى توغرىسىدىكى تەتقىقاتلىرىم بۇندىن كېيىن داۋاملاشقۇسى.

ئاپتور: ش ئۇ ئار مىللەتلەر تىل - يېزىق خىزمىتى كومىتېتىدا فىلولوگىيە پەنلىرى بويىچە دوكتور، پروفېسسور

قىرغىزچە «تىل ۋە تەرجىمە» ژۇرنىلىنىڭ 2009 - يىل 1 - سانىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: سايىپبەك ئالى. تىلماچ: قەشقەر پېداگوگىكا ئىنىستىتوتى فىلولوگىيە فاكولتېتىدا لېكتور

مەھەل ئۆزگەردە

رەئىس جۇمھۇر «خىزمەت» تىن قولى بوشىغاندا رېگان ئۇنىڭ بىلەن گۇگۇر - مۇگۇر سىردىشىدىكەن. رېگان گەپ ئارىلىقىدا بىلغا شۇنداق دەپتۇ:

— دەل يەتتە ياشقا كىرگەن چاغلىرىم بولسا كېرەك، ئۇ چاغدا مەن چوڭ بولسام ئوت ئۆچۈرگۈچى بولمەن، دېگەن ئارزۇدىلا ئىدىم، ھازىرقىدەك رەئىس جۇمھۇر بويىقىلىدىغانلىقىم ئۇخلىسام چۈشۈمگىمۇ كىرمەيتتى.

بىل رېگاننىڭ بۇ گېپىدىن، بولۇپمۇ ئۆزىنىڭ «رەئىس جۇمھۇر» بولۇش ئارزۇسىغا يېتەلگەنلىكىدىن بەكمۇ خۇش بويىكىتتۇ.

شەرقىي كىلام: ئامېرىكا رەئىس جۇمھۇرى دۇنيادىكى ئىمتىياز ۋە كۈچ - قۇدرىتى ئەڭ زور، ئەڭ ئالدىراش ئادەملەرنىڭ بىرى. بىراق رېگان بىر كۈنلۈك ۋاقتىنى ئەمدىلا يەتتە ياشقا كىرگەن بالا يۇقىرىسىنىڭ ئارزۇ - ئىستىكىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن ياردەم بېرىشكە ئاجىز تالدى. ئۆزىنى «خەلقىنىڭ ھاكىمى» ئاتايدىغان بىرى مۇنسىرىدلار رېگاننىڭ بۇ ئىشىدىن خىجىل بولغانىدۇ؟

«بۇرۇتلۇق ئەبلەخ»

ستالىن دېسە مۇشتەك چىشلەپ تۇرغان، شاپ بۇرۇتلۇق ئادەم كىشىلەرنىڭ كۆز ئالدىغا كېلىدۇ. بىر قېتىم قىزىل ئارمىيە گېنېرالى ژۇكوف ستالىن بىلەن يەنە زاكونلىشىپ قاپتۇ. ئۇ، ستالىننىڭ ئىشخانىسىدىن چىقىۋېتىپ ئاچچىقىدا «ھۇ، بۇرۇتلۇق ئەبلەخ!» دەپ ساپتۇ.

«تەڭرىنىڭ گۈلكىسى» دىن ھېكايەتلەر «بالا رەئىس جۇمھۇر»

1983 - يىلى 3 - نويابىردا ئامېرىكا رەئىس جۇمھۇرى رونالد رېگاننىڭ ئىشخانىسىغا بىر بالا مېھمان تەكلىپ قىلىنىپتۇ. بۇ مېھماننىڭ ئىسمى بېل بولۇپ، يەتتە ياشتا ئىكەن. بېل ئەسلىدە بىر خىل ساقايماق كېسەلگە گىرىپتار بويىقىلىغا، دوختۇر ئۇنىڭ ئون ياشقا كىرە - كىرمەي ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىنى ئېيتقان. ئەمما بېل ئامېرىكىغا رەئىس جۇمھۇر بولۇشنى قەلبىگە پۈككەن ئىستەكلىك بالىلاردىن ئىكەندۇق.

بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقان رېگان بېلنى ئامېرىكىغا بىر كۈن رەئىس جۇمھۇر قىلىپ، ئۆزى ئۇنىڭغا ياردەمچى بولۇشنى قارار قىپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن رېگان بۇ يېڭى «رەئىس جۇمھۇر» غا كۈندىلىك خىزمەت ۋە ئۇنىڭ مەسئۇلىيەت دائىرىسىنى تەپسىلىي چۈشەندۈرۈپ، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئىخلاس بىلەن خىزمەت قىپتۇ. بۇ «بالا رەئىس جۇمھۇر» ئالدىغا كەلگەن ھۆججەتلەرنى كۆرگەندىن كېيىن رېگاننىڭ پىكرىنى ئېلىپ، ئۇنىڭغا ۋەكالىتەن ئىمزا قويۇپ تەستىقلايدىكەن. «بالا

دۈشمەنلىرىمنى يوقىتىۋالغانلىقىم ئىكەنمەن! شىرھىي كىلام: شۇ نۇقتا مەلۇمكى، جاھاندىكى تىلانى كىشىنىڭ رەقەبىلىرىنىڭ جىسمىنىلا يوقىتىشقا بېرىلمىي كېتىۋاتقانلىقى ئادەمنى شىرھىيلىنىۋېلىدۇ.

كونا پەلتۇ

ئېيىنىشتىن ئىۋ - يوركتىكى بىر رەستىدە بىر دوستى بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ.

ئېيىنىشتىن ئىۋ پەندىم، - دەپ گەپ باشلاپتۇ ھېلىقى كىشى، - يېڭى پەلتۇدىن بىرنى ئالسىڭىز بولغۇدەك؛ قارىڭا، پەلتۇيىڭىزنىڭ كونىراپ كەتكىنىگە!

- كونىراسا نېمە بوپتۇ؟ - دەپتۇ ئېيىنىشتىن

پەرۋاسىز، - بۇ يەردە ھېچكىم مېنى تونۇمايدىغان تۇرسا!

نەچچە يىلدىن كېيىن ئۇلار يەنە ئۇچرىشىپ قاپتۇ. بۇ

دەل ئېيىنىشتىن ئاللىقاچان دۇنياغا تونۇلۇپ بولغان

چاغلار ئىكەن. ئېيىنىشتىننىڭ دوستى ئۇنىڭ تېخىچىلا

ھېلىقى كونا پەلتۇنى كىيىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا

ئەمدى پەلتۇسىنى يېڭىلىمىسا بولمايدىغانلىقىنى تاپلاپتۇ.

- نەھاجەت، - دەپتۇ ئېيىنىشتىن يەنە بۇرۇنقىدەكلا، -

بۇ يەردىكىلەرنىڭ ھەممىسى مېنى تونۇيدىغان تۇرسا!

شىرھىي كىلام: ناۋادا ئېيىنىشتىن كالىنى يىلتۇنى قانداق

كىيىش، باشقىلارغا قانداق تىرىرات قالدۇرۇش دېگەندەك چوڭلىغا

چىقمايدىغان ئىشلارغا ئۇيرىتىپ يۈرگۈن بولسا، ئېھتىمال

«نېسىپلىك نەزەرىيىسى» دۇنياغا كىلىش بولىدى.

«كۆپىنىڭ ئەقلى كۆپ» بولۇۋېرەمدۇ؟

ئېيىنىشتىن «نېسىپلىك نەزەرىيىسى» نى ياراتقاندىن

كېيىن ئىلىم - پەن ساھەسىدە خىلمۇ خىل پىكىر چىققىلى

تۇرۇپتۇ. 1930 - يىلى گېرمانىيىدە «نېسىپلىك

نەزەرىيىسى» تەنقىدلىنىگەن «يۈز پروفېسسور

ئېيىنىشتىننىڭ خاتالاشقانلىقىنى ئىسپاتلىدى» ناملىق كىتاب

نەشر قىلىنىپتۇ.

بۇنى ئۇققان ئېيىنىشتىن ئۆزىنى تۇتۇۋالماي قاھ -

قاھلاپ كۈلۈپ:

- مۇنچىۋالا نۇرغۇن ئادەمنى ئوتتۇرىغا چىقىرىشنىڭ

نېمە ھاجىتى؟! راستتىنلا خاتالاشقانلىقىمنى ئىسپاتلاپ

بېرەلەيدىغان ئىش بولسا، بىر ئادەممۇ يېتەرلىك ئىدىغۇ!

دەپتۇ.

شىرھىي كىلام: ھەقىقەت ئادەملەرنىڭ سانىغا قارىمايدۇ، پەقەت

ياكىت ۋە ئىلمىي يىرگۈننىلا تونۇيدۇ. دۇرۇس، ئىجتىمائىي

پائالىيەتلەردە «ئاممىۋى كۈچ» كە تايىنىمىز. شۇنداقلا ئىلىم - پەن

تەتقىقاتىدا «ئادەم دېڭىزى» تاكىكىسى ھېچنېمىگە ئىززەتلىرىدۇ.

بۇ چاغدا قوبۇلغاندا تۇرغان «ك گ ب» نىڭ كاتتىۋېشى بېرىيە زۇكوفنىڭ بايىقى گېپىنى ئاڭلاپ قاپتۇ. دە، دەرھال كىرىپ ستالىنغا چىقىپ قويۇپتۇ. بۇنىڭ بىلەن ستالىن زۇكوفنى چاقىرتىپتۇ:

- يولداش زۇكوف، بايا ئىشخانىدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ «ھۇ، بۇرۇتلۇق ئەبلەخ!» دەپسىز. سىز زادى كىمنى دېمەكچى؟

- كىمنى بولاتتى يولداش ستالىن، ئەلۋەتتە ھېتلىرىدە!

- خوش، يولداش بېرىيە، ئۇنداقتا سىزچۇ؟ كىمنى

«بۇرۇتلۇق ئەبلەخ!» دېمەكچى ئىدىڭىز؟

...

شىرھىي كىلام: چىقىمچىلار چاكانا - يىرىش ئادەملەردۇر؛ يىرە

كېلىپ ئاتۇنداق چاكانا رەھبەرلەرلا چىقىمچىلارنى ياقۇرىدۇ.

بىر جۈپ ئاياغ

پويىز قوزغىلاي دەپ تۇرۇشىغا بىر ئادەم يۈگۈرۈپ

كېلىپ، ئىشىككە ئېسىلىپ يۈرۈپ دېگۈدەك پويىزغا

چىقىۋاپتۇ. بىراق ئۇنىڭ بىر پۇتىنى ئىشىك قىسۋالغاچقا

بىر پاي ئايىقى چۈشۈپ قاپتۇ. پويىز قوزغىلىپتۇ، ھېلىقى

ئادەم ئىككىلەنمەستىنلا يەنە بىر پاي ئايىقىنىمۇ سېلىپ،

بايا ئايىقى چۈشۈپ قالغان تەرەپكە قارىتىپ ئېتىپتۇ.

بۇنىڭدىن ھەيران بولغان بىرەيلەن ئۇنىڭدىن بۇنىڭ

سەۋەبىنى سورىغانىكەن، ئۇ ئادەم شۇنداق دەپ جاۋاب

بېرىپتۇ: ناۋادا بىرەر يوقسۇل تۆمۈر يول بويىدىن ئۆتۈپ

قالسا ئاشۇ بىر جۈپ ئاياغنى تېپىۋالىدۇ. ئۇ بىر جۈپ

ئاياغ ئۇنىڭغا ئەسقىتىپ قالسا ئەجەب ئەمەس!

ئۇ كىشى دەل ھىندىلار «ماھاتما» (بۇددا دىنىدىكى

دانىشمەن) دەپ تەرىپلەيدىغان مۇھانداس كارامچاند گەندى

(ھىندىستاننىڭ دۆلەت ئاتىسى. - مۇھەررىردىن) ئىكەن.

شىرھىي كىلام: بىر ئادەمنىڭ بۈيۈكلۈكى ئالدى بىلەن

روھىيىتىنىڭ ئۇلۇغلىقىدا، ئاندىن ئۇنىڭ سىمىلىك مۇۋەپپەقىيەتلىرىدە

جۈللەندۇ.

دوست ۋە دۈشمەن

ئامېرىكا رەئىس جۇمھۇرى ئابراھام لىنكولننىڭ قول

ئاستىدىكى بىرەيلەن ئۇنىڭ رەقەبلىرىگە تۇتقان

پوزىتسىيىسىدىن نارازى ئىكەن. شۇڭا ئۇ لىنكولنغا:

- رەقەبلەر بىلەن دوستانە ئۆتۈشكە ئېسىلىۋالماي،

ئۇلارنى يوقىتىشنىڭ يولىنى تۇتساق بولاتتى! - دەپتۇ.

ئەمما لىنكولن ناھايىتى مۇلايىملىق بىلەن شۇنداق

جاۋاب بېرىپتۇ: دەيدىغىنىڭىز مەننىڭ ئۈمىدىم.

- رەقەبلەر بىلەن دوستانە ئۆتەلگەنلىكىم،

ئۆلۈم جازاسى

يۇنان ھۆكۈمرانلىرى پەيلاسوپ سۇقراتنى «غەيرىي تەلىمات تارقىتىپ يوسۇننى بۇزۇش، دېموكراتىيىنى يەكلەش» جىنايىتى بىلەن قەتل قىلماقچى بوپتۇ. ئەمما ئۇلار سۇقراتنى دارغىمۇ ئاسماي، قىلچىتىنمۇ ئۆتكۈزمەي، پەقەت زەھەر ئىچپىلا پانىي دۇنيادىن ئىززەت-ئابرويى بىلەن كېتىۋېلىشقا بۇيرۇپتۇ.

جازا ئىجرا قىلىنىش ئالدىدا، بىر ئايال تۇيۇقسىز سۇقراتنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەپتۇ - دە، يىغلاپ كېتىپتۇ: - ھەسسىنەي! يۈرىكىم قان بوپكېتىۋاتىدۇ. سىزدە قىلچە گۇناھ بولمىسا، يەنە نېمىشكە ئۆلۈمگە بۇيرۇيدىغاندۇ؟

- ھەي نادان مەزلۇمە! - دەپ كۈلۈمسىرەپتۇ سۇقرات، - ئەجەبا سىز مېنىڭ كەچۈرگۈسىز گۇناھ ئۆتكۈزۈپ «ھەقىقىي جىنايەتچى» نامى بىلەن ئۆلتۈرۈلۈشۈمنى خالامتىڭىز؟!

شەرھىي كلام: ئىدىيە تۇپرىلى جازاغا تارتىلىش مۇتەپەككۈرلار ئۈچۈنلا ئىرىمىس، يۈتكۈل ئىنسانىيەت جەمئىيىتى ئۈچۈنمۇ جىددىقىسىز ئىلىم. يەنە بىر نۇقتىدىن ئېيتقاندا، ئۇنداق جازا مۇتەپەككۈرلار ئۈچۈن ئىرىمىس. چۈنكى ئۇلار ئاشۇنداق ئىدىيىۋى يىكەرلىرى بىلەن مۇستەبىتلەرنىڭ مەنپەئىتىگە دەخلى يەتكۈزگەن بولىدۇ.

جاڭ جىيەنپىڭ، خۇزۇچىڭلار تۈزگەن، «بۈگۈنكى دۇنيا» نەشرىياتى نەشر قىلغان «تەڭرىنىڭ كۈلكىسى - كىچىك ئىشلاردا بۈيۈك پاراسەت» ناملىق كىتابتىن يۈسۈپجان داۋۇد شاھىدى تەرجىمىسى. تىلماچ: كۇچا ناھىيە ئۈچئۆستەڭ يېزا مائارىپ ئىشخانىسىنىڭ خادىمى، ھازىر شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيىسى يېزا ئىگىلىك 8-دېۋىزىيە 141-پولىكتا ۋەزىپە بىلەن چىنىقىشتا

دوست ھەققىدە

▲ ھەممە نەرسە يېڭى چېغدا ياخشى، بىراق دوستلۇق كۈنرىغاندا.

- «ئىنجىل» دىن
▲ دوست تاپقىنىڭ - ئۆزۈڭگە ئۆزۈڭ سوۋغا بەرگىنىڭ.

- روبېرت لوئىس ستۇنسون
▲ يېڭى دوست تۇت، كۈنىسىنى ئۇنتۇما؛ يېڭىسى كۈمۈش، كۈنىسى ئالتۇن.

- جۇسفى فاررىي
▲ دادا - قەدىرلىك، قېرىنداش - تەسەللى، دوست ھەر ئىككىلىسى.

- H. E. فوسدىن

▲ قۇرۇق ئوتۇن قالاشقا ياخشى، كونا ھاراق ئىچىشكە، كونا دوست ئىشىنىشكە، قەدىمكى ئەسەر ئوقۇشقا.

▲ يېڭى دوستقا ئېرىشىش - يېڭى ھاياتقا ئېرىشكەنلىك.

- فرانسى باكون

ئىنگىلىزچىدىن ئابدۇلكەرىم تەرجىمىسى. تىلماچ: قاراقاش ناھىيە كاۋاك يېزا نەزەر باغ كەنتىدە دېھقان

ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەت ئىمىننىڭ «ئائىلە» ناملىق كىتابىدىن ھېكمەتلەر

▲ ئوقۇتقۇچى بىلەن ئانا، مەكتەپ بىلەن ئائىلە! مانا بۇ مىللەت ساپاسىنىڭ ھەقىقىي قېلىپى.

▲ قىزىقارلىق ھادىسە: ئىنسانىيەت ھەممىشە ئائىلە ۋە جەمئىيەت ئوقى ئەتراپىدا پائالىيەت ئېلىپ بارسۇن، بىراق ئائىلە تەتقىقاتىنى ئەڭ ئاجىز ھالقا قىلىپ قويسۇن؟

▲ بىلىش لازىمكى، ئائىلە مىللەتنىڭ مۇقەددەس قورغىنى. ئۇ، مىللەتنىڭ ياتلىشىپ كېتىشىنى، تىل-يىزىقىنى ئۇنتۇشىنى، ئادەت ۋە ئەنئەنىنى تاشلىۋېتىشىنى، تەلىم ۋە مەدەنىيەتتە تۇتۇرۇقسىز بوپقىلىشىنى توسىدىغان ئولۇغ مۇرەببىسى.

▲ قەبىلە - مىللەت ئائىلىدە ئاپىرىدە بولغاندى، ئۇنىڭ گۈللىنىشى ياكى ھالاكتىمۇ ئائىلىگە باغلانغاندۇر.

تەۋسىيە قىلغۇچى: قورغاس ناھىيە 1-ئوتتۇرا مەكتەپ تولۇق 3-يىللىق

5-(قوش تىللىق) تەجرىبە سىنىپ ئوقۇغۇچىسى ئېلىشاد رەخم

سۆيگۈ ھەققىدە تەللىقلەر

▲ تەبىئەت ئايالغا شۇنداق دەيدۇ: ھۆددىسىدىن چىقساڭ گۈزەل بول، خالىساڭ ئەقىللىق بول، ئەمما ئىدراكلىق بولمىقىڭ شەرت.

- پ. باھار شېي

▲ ئەرلەرنىڭ ئىشەنچىسىدىن كۆرە، ئاياللارنىڭ گۇمانى توغرا چىقىدۇ.

- ر. كىپىلىڭ

▲ مەدەنىيەتنىڭ قايسى دەرىجىدە ئىكەنلىكى ئايالغا بولغان مۇناسىۋەت بىلەن بەلگىلىنىدۇ.

- م. گوركىي

▲ چىن سۆيگۈ - ھەر قانداق ئادەمنى پاكلاپ، ئاندىن قايتا تۇغۇلغاندەك كۆككە كۆتىرىدۇ.

- چىرنىشۋىسكىي

▲ مۇھەببەت شۇ قەدەر قۇدرەتلىكى، ئۇ بىزنىڭ ئۆزىمىزنىمۇ قايتىدىن يارىتىدۇ.

— ف. م. دوستوۋېۋىسكى

▲ سۆيۈش — ئۆز سۆيگىنىنىڭ ھاياتى بىلەن ياشاش دېمەكتۇر.

— ل. ن. تولستوي

▲ پەقەت چىن دوست دوستىنىڭ ئاجىز تەرەپلىرىگە بەرداشلىق بېرىدۇ.

— ۋ. شېكسپىر

▲ دائىم بىرگە ياشايدىغان ئادىمىڭ بىلەن ئىجىل ئۆتۈشنى ئىستىسەڭ، ئۆزۈڭنى ئۇنىڭ بىلەن ئەتەي ئۈچ ئايدا بىر قېتىم كۆرۈشۈۋاتقاندا تۇت.

— ز. رېنار

ئۆزبېكچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: گۇما ناھىيە يازغۇچىلار جەمئىيىتىدىن مۇھەببەت كامال خۇشخۇي

100 يىلدىن كېيىنمۇ كارغا كېلىدىغان ئادەم

يېقىندا ئەنگلىيىدىكى بىر ئاخبارات ئورگىنى ئالدىنقى ئەسىرنىڭ باشلىرىدا تارقىتىلغان «خىزمەتچى قوبۇللاش ئېلانى» نى ئاشكارىلىۋىدى، ئۇ ناھايىتى تېزلا چوڭ شىركەتلەرنىڭ «تۇتىيا» سىغا ئايلاندى. جۈملىدىن ئۇ شىركەتلەر خادىم قوبۇللاشتا ئاشۇ ئېلاندىن پايدىلاندى، ھەتتا ئۇنى ئۆز پىتى ئۆرنەك قىلدى. بۇنىڭدىن 100 يىل ئىلگىرىكى بۇ ئېلان مۇنداق يېزىلغان:

شىركىتىمىزگە تۆۋەندىكى شەرتلەرگە چۈشىدىغان ئوغۇل خىزمەتچىدىن بىرنى قوبۇللىماقچى:

يۈرۈش - تۇرۇشى راۋۇرۇس، گەپ ئاغزى جايىدا، تىرناق ۋە قۇلاقلىرى پاكىز، كەشى ئوبدان سۈرتۈلگەن، ئۈستۈنۈشى رەتلىك، چېچى تارالغان، چىشلىرى ياخشى ئاسراغان بولسۇن.

سۆھبەتتە باشقىلارنىڭ گېپىنى زېھىن قويۇپ ئاڭلايدىغان، چۈشىنىلمىگەن نۇقتىلارنى سوراپ بىلىۋالىدىغان، ئەمما ئۆزىگە مۇناسىۋەتسىز ئىشلارنى كوچىلاپ يۈرمەيدىغان بولسۇن.

ھەرىكىتى چەيدەس، ئەمما سىلىق بولسۇن. كوچا - كويىلاردا ئەركىن - ئازادە، ئەمما خەپشۈكلەنگەن سورۇنلاردا تىۋىش چىقارمايدىغان بولسۇن.

روھلۇق - خۇشھال يۈرىدىغان، ئادەملەرگە ئىللىق چىراي بولسۇن.

باشقىلارغا ئەدەپ بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان، ئايال

زاتىنى ھۆرمەتلەيدىغان بولسۇن. تاماكا چېكىش تۈگۈل ھەتتا خىيالىغا كەلتۈرۈپمۇ باقمايدىغان بولسۇن.

ئەبجەش تىلدا ئەمەس، ساپ ئىنگلىز تىلىدا سۆزلەيدىغان بولسۇن.

ياماندىن قورقمايدىغان، ياۋاشنى بوزەك ئەتمەيدىغان بولسۇن.

بىلمىسە «ئۇقمايدىكەنمەن»، سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ قويغاندا «كەچۈرۈڭ» دەيدىغان بولسۇن.

بىرەر ئىشنى تاپلىغاندا «چامىنىڭ يېتىشىچە تىرىشاي» دەيدىغان بولسۇن.

گەپ قىلغاندا راستچىل - سەمىمىي بولسۇن، يالغانچى بولمىسۇن.

ئېسىل ئەسەرلەرنى ئوقۇشقا ھېرىسمەن بولسۇن. بوش ۋاقىتلىرىنى ئويۇن - تاماشا، قىمارخانلاردا ئەمەس، تەنتەربىيە سارىيىدا ئۆتكۈزۈپ بولسۇن.

ئاتىكاچىلىق قىلىپ باشقىلارنىڭ دىققىتىنى تارتىشقا ئىنتىلمەيدىغان بولسۇن.

مۇبادا خىزمىتىدىن ئايرىلىپ قالغان ياكى مەكتەپتىن ھەيدەلگەن بولسا، يوشۇرمايدىغان بولسۇن.

قىزلار بىلەن باردى - كەلدى قىلغاندا ئۆزىنى تۇتۇۋالالايدىغان بولسۇن.

ھەدىسىلا ئۆزىنى ئاقلايدىغان، ئۆزىنىلا ئويلايدىغان، ئۆز گېپىنى يورغىلىتىدىغان ئىللەتلەردىن خالىي بولسۇن.

ئانىسى بىلەن سىردىشالايدىغان، ئەڭ يېقىن كىشىم دەپ بىلىدىغان بولسۇن.

كىشىلەرنىڭ كۆڭلىنى ئۇتالايدىغان ۋە كۆتۈرەلەيدىغان بولسۇن.

سەمىمىي، راستچىل، تەندۇرۇس، خۇشخۇي ۋە سەزگۈر بولسۇن.

ئەھمىيەتتە، ھەرقانداق ئورۇنغا مانا مۇشۇنداق ئوغۇل بالا لازىم؛ ئائىلىمۇ، مەكتەپمۇ، ئىشخانىمۇ، قىزلارمۇ... ھەممە ئەنە شۇنداق ئادەمگە موھتاج. قىسقىسى، 100 يىل بۇرۇنقىلار ئاشۇنداق ئادەمگە ئىنتىلگەنكەن؛ ھالا 100 يىلدىن كېيىنمۇ يەنىلا ئاشۇنداق ئادەمگە تەشنا بولماقتىمىز.

چىڭ جەي ئىمزا سىدىكى بۇ يازما «نەزەر» ژۇرنىلىنىڭ 2009 - يىل 14 - سانغا بېسىلغان. ئەلجان تۇرسۇن تەرجىمىسى. تىلماچ: يېڭىشەھەر ناھىيە ئارال يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىدە مۇئەللىم

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى

ۋە مەنۋىيىتىمىز

– بۇ ماقالەم ئارقىلىق بارلىق خەلقچىل مۇھەررىرلەرگە ئېھتىرام بىلدۈرىمەن

300

ئابدۇقادىر جالالىدىن

تەۋەككۈلچىلىك بىلەن تولغان بولىدۇ. بۇ چاغدىكى روھىي بەدەلنى پەقەت مۇھەررىرنىڭ ئۆزىلا بىلىدۇ. ياخشى چىققان بىر سان ژۇرنال بەزىدە تىك قىيالارغا قوندۇرۇپ قويۇلغان بىر-ئىككى تال ياغاچقا ئوخشاپ قالىدۇ. مەنزىل ئىزدەۋاتقان يولۇچى ئاشۇنىڭغا تايىنىپ كىرىشتىن ئۆتۈۋالىدۇ. ياخشى چىققان بىر سان ژۇرنال بەزىدە دەھشەتلىك ئېقىننىڭ توغرىسىغا تارتىلغان ئارغامچا كەبى كىشىلەرنى بىخەتەر ساھىلغا يەتكۈزۈپ قويدۇ. ھالقىلىق پەيتتە كىشىلەرنىڭ ئېھتىياجىدىن چىقالغان كىتاب تۇمانلىق كېچىدە غۇۋا كۆرۈنگەن ماياكقا ئوخشاش كىشىلەرنى بالايىئاپتەك شېرىك خاتا يۆنىلىشتىن ساقىت قىلىپ قويدۇ. ئىمام غەززالى نەقىل كەلتۈرگەن «ئالىملارنىڭ سىياھ قاقچىسى (سىياھدان)دىكى سىياھ شېھىتلەرنىڭ قېنىغا ئوخشاش» دېگەن مەنىدىكى ئەرەب ماقالى دەل خەلقنىڭ غېمىنى زىممىسىگە ئالغان جاسارەتلىك ئىلىم ئەھلىنىڭ مېھنىتىگە بىلدۈرگەن ھۆرمەتتۇر. جۇش ئۇرۇپ تۇرغان ئىسسىق قان ئالىمنىڭ تەپەككۈرىنى جانلاندىرىمىغاندا، سىياھ پەقەت سىياھدۇر. سىياھنىڭ ئۇلۇغلىقى توغرا ئەقىدە ئۈچۈن ئۇرغىغان قاننى شەرت قىلىدۇ.

ئويلاپ باقسام، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى بىلەن

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى 300-سانغا ئايلاق بېسىپتۇ. ھەر بىر مېھنەتنىڭ تالاي دىشۋارلىق قىسمەتكە سىرداش ئىكەنلىكىنى ئويلىغىنىمىزدا، بۇ 300 سان ژۇرنالنىڭ قانچىلىغان مۇشەققەت، ئىزتىراپ، تەشۋىش داۋىنىدىن، قانچىلىغان ئېھتىيات ۋە تەۋەككۈل ھاكىمىدىن ئۆتۈپ، بۈگۈنگە ئۇلاشقانلىقىنى پەرەز قىلالايمىز. ئوقۇرمەننىڭ كۆزىگە تۇنجى رەت چۈشكەن مۇقاۋا ژۇرنالىست بىلەن سەنئەتكار (لايىھىچى) نىڭ ئىنچىكە باش قاتۇرۇشىنىڭ مەھسۇلى. ئوقۇرمەن ئۆرۈۋاتقان ھەر بىر بەت بىر قېتىملىق قىيىن تاللاش بولۇپ، ئۇنىڭدا نۇرغۇن مۇنازىرە، چۈشەندۈرۈش، ئۈمىد، ئۈمىدسىزلىك، ئۇرۇنۇش، غەم ئارقا كۆرۈنۈشى بار. مەسئۇلىيەتچان ژۇرنالىست ژۇرنالدىكى ھەر بىر مەزمۇننى گويا تەقدىر ۋە نېسۋىسىنى گۆرۈگە قويۇپ تۇرۇپ تاللايدۇ. ئۇنىڭ بىر سان ژۇرنالنىڭ ئەسەرلىرىنى تاللاپ بېكىتىش جەريانى خۇددى «پەلەك شاھى» ئادىل ھوشۇرنىڭ سەنشيا بوغۇزىغا تارتىلغان پولات ئارقاندىن ئۆتۈشكە ئوخشاش خەتەر ۋە

يىغىندىسىغا نىسبەتەن بىر كەسمە يۈز ياكى بىر ئەۋرىشكە بولالسا كېرەك. بەزىدە بىراۋنىڭ ئەدەبىياتىنىڭ ياراملىقلىرىدىن بويىقىلىشى ئەنە شۇنداق ئاددىي ھېكايە بىلەن باشلىنىدۇ. جەمئىيەتتىكى نۇرغۇن تۆھپىنىڭ ھەيۋەتلىك چۈمپەردىسىنى قايرىۋەتكەندە، ئۇنىڭ كىچىك ھادىسەلەر قاتلىمىدىكى ھېكمىتىنىڭ ھەشەمەتتىن خالىي رەۋىشتە تۇرىدىغانلىقىنى بايقايمىز.

شۇنىڭدىن بېرى ئىزچىل تۈردە «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ قىزغىن ئوقۇرمىنى بويىكەلدىم. بۇ ژۇرنالنىڭ ئىزچىل ئاپتورىغا ئايلىنىشىم ئالدىنقى ئەسىرنىڭ 90-يىللىرىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلاندى دېسەم بولىدۇ. مەن باشقا ژۇرناللار ئارقىلىق ما ئارىپ ۋە ئەدەبىيات (شېئىرىيەت) ساھەسىدىكى كەسىپداشلرىمنىڭ سىردىشىغا ئايلانغان بولسام، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى ئارقىلىق زىيالىيلار تەبىقىسىنىڭ، سودىگەرلەرنىڭ، ھۈنەرۋەن-كاسىپلارنىڭ، ستۇدېنتلارنىڭ، دېھقانلارنىڭ، باققال ۋە ناۋايىلارنىڭ سىردىشىغا ئايلاندىم. مەن بۇ ژۇرنالنى دىيارىمىزدىن ئىلىم تەھسىل قىلىش ئۈچۈن چەت ئەللەرگە بارغان ئوقۇغۇچىلار ۋە مۇھاجىرلارنىڭ قوللىرىدا كۆرگەن. دىيارىمىزدىكى قايسىبىر يۇرتقا بارماي، بەزى ئاددىي ئانا، ئائىلە ئايالىنىڭ مېنى ئۇچرىتىپ قالسا، ئاتايتەن كۆرۈشۈپ ماڭا رەھمەت بىلدۈرۈشىگە ھۈشەررەپ بولىمەن. بەزى پېشقەدەم ما ئارىپچىلار، مەرىپەتپەرۋەر تىجارەتچىلەر، ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى مېنى كۆرگەن ھامان ساھىبخانلىق بىلدۈرۈشتى. كۈنلىرىنى تۈرمىدە ئۆتكۈزۈۋاتقان بىر قىسىم ياشلارمۇ ماڭا خەت يېزىپ، تەشەككۈر ئىزھار قىلىشتى. بەزى كەسىپداشلرىم مەندىن يىرىك ئىلمىي ئەمگەكلەرنى تەلەپ قىلىشتى. مەن ئۇلارنىڭ بۇنداق قېرىنداشلارچە دالالەتلىرىدىن شۇنچە سۆيۈندۈمكى، ئىچىمدە ئىلىم ۋە بۇرچقا بولغان قەرزدارلىقنىڭ ئاچچىق تۈتەكلىرى ياندى. ئەمما، جەمئىيەتتىكى ئىلىمگە شەيدا، ئۇچۇرغا تەشنا، يېڭىلىققا ئاشىنا ئاددىي كىشىلەرنىڭ ئۈمىد-تەلەكلىرى مېنى ئاممىباب، ھازىر جاۋاب پوبلىستىك ماقالىلەرنى يېزىشقا تەبىئىي ھالدا سۆرەپ كېتەتتى. مېنىڭ ئىككى-ئۈچ پارچە كىتاب بولغۇدەك يازمىلىرىم گەز مەل دۇكانلىرىدا، سەپەر ئەسنالىرىدا ئوقۇشقا سېزىك بولغان ئاددىي كىشىلەرنى، يېزىدىن ئاتايتەن شەھەرگە كىرىپ بۇ ژۇرنالنى سېتىۋالدىغان دېھقان ياشلارنى، ئىخلاس بىلەن ئوقۇپ، يېنىدىكى ھەمراھى بىلەن ئورتاقلىشىدىغان پېنسىيونېرلارنى، قىرائەتخانىلاردا كۆرۈپ، ياتاقلىرىدا غۇلغۇلا قىلىشىدىغان ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنى ئويلاپ

بولغان سىرداشلىقىم ئالىي مەكتەپ يىللىرىمدىن باشلانغاندەك قىلىدۇ. بەلكىم، 1986-يىلىنىڭ بېشى بولسا كېرەك، «ئەرەك» ناملىق ئىككى كۈبلىتلىق شېئىرىم مۇشۇ ژۇرنالدا ئېلان قىلىنغانىدى. شۇ مەزگىللەردە سىنىپتىكى ساۋاقداشلىرىم ئىچىدە شىڭگىل ھېكايە (مىكرو ھېكايە) تازا مودا بولۇۋاتاتتى. ساۋاقداشلىرىمنىڭ بىر قىسمى ھە دېسلا ياپونىيە يازغۇچىسى شېڭ شىنىنىڭ شىڭگىل ھېكايىلىرىنىڭ زوقىغا غەرق ئىدى. بەزىلىرىنىڭ قولىدىن جۇڭگو ۋە چەت ئەل يازغۇچىلىرىنىڭ شىڭگىل ھېكايىلىرىدىن تۈزۈلگەن «ئاجايىپ سەرگۈزەشتە» ناملىق توپلام چۈشمەيتتى. ئەنۋەر توختى دەپ بىر ساۋاقداشلىقىم بار ئىدى (ئۇنىڭ ئىشلىرى ھەمىشە ئوڭۇشلۇق بولغاي)، بىر مەزگىل شىڭگىل ھېكايىلەرنى مەشىق قىلىپ يۈردى. بىر قەدەر ئوڭۇشلۇق چىققان ھېكايىسىدىن بىرنى ئاققا كۆچۈرۈپ ماڭا كۆرسەتتى، مەن پىكىر بەردىم. تۈزۈتىپ بېكىتىلگەن نۇسخىسىنى مەسلىھەتلىشىپ يۈرۈپ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى تەھرىراتىغا يوللىدۇق. ئېسىمدە قېلىشىچە، ئۇ ھېكايە 100 سۆزدىن ئاشمىسا كېرەك. ھېكايە ژۇرنالنىڭ 1986-يىلى 2-سانىدا بېسىلىپ چىقتى. شۇ يىلى ئەتىيازدا بىز پەيزاۋات ناھىيىسىدە ئوقۇتۇش پىراكتىكىسى قىلىۋاتقاندا، ئەنۋەر توختى ئاشۇ شىڭگىل ھېكايىسىنىڭ قەلەم ھەققىنى ئالغانلىقىنى ئېيتتى. بۇ ئۇنىڭ تۇنجى قەلەم ھەققى بولۇپ، ھاياجانلىنىشقا تامامەن ئەرزىيتتى. يەنە بىر ساۋاقداشلىقىم ئەنۋەر ئەينىدىن بىلەن ئىككىمىز ئۇنى مۇبارەكلىدۇق. ئۇ قەلەم ھەققى بىلەن مېھمان قىلماقچى بولدى. شۇ قېتىملىق قەلەم ھەققىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكى ئېسىمدە ئېنىق قالماپتۇ (بەلكىم بەش يۈەن ئەتراپىدا بولۇشى مۇمكىن). قانداقلا بولمىسۇن، بۇ پۇل ئاتا-ئانىسى ئەۋەتكەن پۇللاردىن ئاز بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئىجادچانلىق غۇرۇرىنىڭ مۇئەييەنلەشتۈرۈلۈشى بولۇپ، ئۇ ئاشۇ كىچىككىنە تېكىستى ئارقىلىق نۇرغۇن ئوقۇرمەن قېرىندىشى بىلەن غايىبانە سىردىشىپ چىققانلىقىدىن پەخىرلىنەتتى. ئىككى ئەنۋەر (ھەر ئىككىسى توقسۇلۇق) ۋە مەن شۇ قېتىملىق قەلەم ھەققى بىلەن پەيزاۋات ناھىيە بازىرىدىكى بىر ئاشپۇزۇلدا تۈگۈرىدە مېھمان بولدۇق. مانا بۇ مېنىڭ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىغا مۇناسىۋەتلىك تۇنجى ئەسلىمەم بولۇپ، ھەش-پەش دېگۈچە 24 يىل بولاي دەپ قاپتۇ. بۇ دەل نەۋقيران بىر يىگىتنىڭ ئۆمرى ئەمەسمۇ. بۇ ئەسلىمە، مېنىڭچە، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى بىلەن ئۆزىنىڭ مەنئۇيىتىنى سەپەرداش ۋە قۇرداش قىلغان بارلىق ئادەمنىڭ ئاددىي كەچۈرمىشلىرىنىڭ

زۇلپىقار بارات ئۆزباش، دىلمۇرات مەھمۇد قاتارلىقلارنىڭ ئىجتىمائىي قەلەملىرى ئارقىلىق ئاۋامى بىر يۈرۈشكە ئايلاندى.

جۇڭگونىڭ ئىچى ۋە سىرتىدىكى ئىلمىي نەتىجىلەرگە باققاندا، مۇكەممەل ئىلمىي مېتودقا ئاساسلانغان تەتقىقات خاراكتېرلىك ئىلمىي ماقالىلەرگە سېلىشتۇرغاندا، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىدىكى ماقالىلەر ئاددىي بىلىنىشى مۇمكىن. لېكىن بۇ ماقالىلەردىكى ئىجتىمائىي جاۋابكارلىق تۇيغۇسى ئۇنۋان تەقەززاسىدا يول مېڭىپ ياكى پۇل تۆلەپ ئېلان قىلىنغان ئاتالمىش ئىلمىي ماقالىلەردىن جىق ئۈستۈن تۇرىدۇ. «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان ماقالىلەر ئالىي مەكتەپ ۋە ئاكادېمىيە ئورۇنلىرىنىڭ يىل ئاخىرىدىكى خىزمەت باھالاشلىرىدا ياكى ئىلمىي، كەسپىي ئۇنۋان باھالاشلىرىدا قاتارغا ئۆتمەي قالىدۇ. مەكتەپ ئىلمىي ھەيئەتلىرى بىر پارچە ماقالىنىڭ قىممىتىنى ئىچكىرىدىكى قايسىدۇر بىر ئىلمىي ئورگان تۇراقلاشتۇرۇپ بەرگەن «يادرو لۇق ژۇرنال»دا ئېلان قىلىنغان ياكى قىلىنمىغانلىقىغا قاراپ باھالاشىدۇ. بۇ مەنىدە بويىچە بولغاندا، «تۈركىي تىللار دىۋانى»نى تۈزگەن مەھمۇد كاشغەرىي بۈگۈنكى شارائىتتا نېمە كۈنگە قالار - ھە؟! ھازىر ئالىي بىلىم يۇرتلىرىدىكى ئالىي تەربىيە كۆرگەن بىلىم ئادەملىرىمىز ئۆز خىزمەت مۇھىتىدىكى مەۋجۇدلىقى ئۈچۈن «يادرو لۇق ژۇرنال»لاردا ئەسەر ئېلان قىلىش مەجبۇرىيىتىگە بەند بولدى. ئىلىم ساھەسىدىكى چىرىكلىك ئىقتىسادىي چىرىكلىكتىن ئۈستۈن تۇرسا تۇرىدۇكى، ھەرگىز تۆۋەن ئەمەس. ياخشى تەلىم ئالغان بىر ئىلىم ئىگىسىنىڭ ئەقلىي كۈچىنى سېتىپ ياشايدىغان ئىلمىي مەدىكارغا ئايلىنىپ قېلىشى GDP ئۈچۈن ئىلىم بىلەن شۇغۇللىنىشتەك زامانىۋى جاھىلىيەتنىڭ بىر كۆرۈنۈشىدۇر.

ئادەتتە، بىز كۈندىلىك ئالاقىلىرىمىزدا تەبىئىي پەن، ئىجتىمائىي پەن دېگەن ئاتالغۇلارنى تىلغا ئېلىپ تۇرىمىز. تەبىئىي پەن ماددىلار ۋە ھادىسىلەرنى تەتقىق قىلىپ، قانۇنىيەتلىك بىلىش سىستېمىلىرىنى مەيدانغا كەلتۈرىدۇ. ئۇ ئوتتۇرىغا قويغان قائىدىلەر، فورمۇلا ۋە تېئورىيىلەر تۇراقلىق بولۇپ، دەۋر، ھىلەت ۋە تۈزۈملەرگە قاراپ ئۆزگىرىپ كەتمەيدۇ. دېمەك، تەبىئىي پەن بىلىملىرى تەبىئەت ھەققىدىكى ئوبىيېكتىپ بىلىشلەرنىڭ جەۋھىرى سۈپىتىدە ئىنسانىيەتنىڭ ئورتاق بايلىقى بولىدۇ. ئۇنىڭ كىملىرىنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىشى دۆلەتنىڭ سىياسىي مەنپەئەتلىرىنىڭ كونترول قىلىشىغا ئۇچراپ، ئىجابىي ياكى سەلبىي قىممەت يارىتىدۇ. لېكىن پەن

يېزىلغانىدى. ھە دېسىلا زامانداش ئوقۇرمەنلىرىنىڭ رازىمەنلىكلىرىنى ئىزدەپ قەلەم تەۋرىتىش بىر ئاپتورنىڭ تولۇق مۇۋەپپەقىيىتىنىڭ بىردىنبىر چىقىش يولى بولمىسا كېرەك. بىراق، زامانداش ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئۈمىدىدىن چىقىش بىر ئاپتورنىڭ ئەقەللىي بۇرچى بولۇشى كېرەك. ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەتكە جىددىي قارايدىغان ئاپتورلار ئۈچۈن تېخىمۇ شۇنداق.

بىز ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر، ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن، زوردۇن سابىر، مەمتىمىن ھوشۇر قاتارلىق ئەل ئىچى زىيالىيلىرىنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرۈپ باقايلى. ئۇلار ئۆزلىرى پۈتتۈرگەن مەكتەپلىرىنىڭ شاھادەتنامىلىرىغا ئېرىشكەندە بەلگىلىك ئىلمىي سەۋىيىنىڭ ھامىلىرىغا ئايلانغان بولسا، مەتبۇئات ئۇلارنى بىر خەلقنىڭ قەلبىدىكى قەلەم ئەزىمەتلىرىگە ئايلاندۇردى. بۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، بىر ژۇرنال بىر ئۈنۈپرسىتېتتىن قېلىشمايدۇ. ئۇنىڭ مەرىپەت ۋە پىكىر تارقىتىدىغان قەلەم ساھىبلىرى جەمئىيەتتىكى ھەر ساھە، ھەر خىل قورام كىشىلىرىنىڭ مۇئەللىملىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ مۇئەللىملىرىنىڭ تەسىر كۆلىمى ئۈنۈپرسىتېت مۇنبەرلىرى بىلەن چەكلەنگەن پروفېسسورلاردىن كۆپ ئارتۇق.

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ ئىجتىمائىي پىكىر ئويغىنىشىدىكى ئورنىنى مۆلچەرلىگىنىمىزدە، ئەختەم ئۆمەرنىڭ «يىراق قىرلاردىن ئانا يەرگە سالام» دېگەن ساياھەتنامىسىنى ئېسىمىزگە ئالماي ئۆتەلمەيمىز. مېنىڭچە، بۇ ئەسەرنىڭ ئىلمىي لايىھىسىنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇ، جەمئىيەتنىڭ ئاددىي قاتلىمىدىكى كىشىلەرنى ئۆزى ھەققىدە ئويلىنىپ بېقىشنىڭ قىزغىن غۇلغۇلىسىغا باشلاپ كىردى. بۇ غۇلغۇلا قانچىلىك ساددا، يۈزەكى ۋە تەرتىپسىز بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئاۋام ئۆزىنى بىلىش مۇھاكىمىسىنىڭ تەمىنى تۇنجى قېتىم تېتىدى. سىستېمىلىق، چوڭقۇر يېزىلغان بىر پارچە ئىلمىي ئەسەر گەرچە ئەقىل - پاراسىتىمىزنىڭ سۈپەتلىك سەمەرىسى سۈپىتىدە مۇتەخەسسسلەر ئارىسىدا ئېتىبارغا سازاۋەر بولسىمۇ، جەمئىيەتنىڭ ئاساسىي قاتلىمى بولۇپ سانىلىدىغان ئاددىي تەبىئەت كىشىلىرىگە ئۇ قەدەر بىۋاسىتە تەسىر بېرەلمەيتتى. ئۇيغۇر مەنەۋىيىتىنىڭ ئويغىنىشى 20 - ئەسىرنىڭ 80 - يىللىرىدا شېئىرىيەتنى ئاساسىي مەزمۇن قىلغان بولسا، 90 - يىللىرىغا كەلگەندە تەپەككۈر ئويغىنىشى (ساددا ھالدا بولسىمۇ)غا قەدەم قويدى. بۇ قەدەم «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ سەھىپىلىرىدە ئەسەد سۇلايمان، يالقۇن روزى، ئابدۇلئەھەد ئابدۇرەشىد بەرقىي،

ئىجتىمائىيەت ساھەلىرىدىكى ئاپتورلارنىڭ دەۋەتخانىسى بويىچە بولدى. ئەگەر بۇنىڭغا ئۆتكۈر پەن- تېخنىكا ساھەلىرى بويىچە يېتىشىپ چىققان ئالىملىرىمىزنىڭ مۇلاھىزىلىرى، ئىلمىي تەۋسىيىلىرى قوشۇلۇپ كەتكەن بولسا نەقەدەر ياخشى بولاتتى. ئۆيۈمدە سودا نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان ئۈچ توملۇق «ئېينشتېين ئەسەرلىرى» بار. مەن بۇ كىتابلارنى پات- پات ۋارقىلاپ قويمەن. بۇ كىتابتا ئېينشتېين (Albert Einstein) نىڭ تارىخى ۋە كەڭ دائىرىلىك نىسبىلىك نەزەرىيىسىگە دائىر ماقالىلەر، ماتېماتىكا ۋە فىزىكىغا مۇناسىۋەتلىك باشقا ماقالىلەر بولۇش بىلەن بىرگە، دۇنيا قاراش، پەلسەپە، مائارىپ، سەنئەت، كىشىلىك ھوقۇق، پەلەستىن ۋە يەھۇدىي مەسىلىلىرىگە دائىر ماقالىلەرمۇ بار. شۇڭا مەن ئېينشتېيننى پەننى كىملىك ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇشنى ئوبدان ھەل قىلغان ئالىم ھەم زىيالىي دەپ چۈشىنىمەن. ئۇ تېخى بارلىققا كەلمىگەن ئىسرائىلنىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن نۇرغۇن پائالىيەت قىلغانىدى. ئەنگىلىيىنىڭ ماتېماتىكا ئالىمى ۋە پەيلاسوپى بېرتراناد رۇسسېل (Bertrand Russell) ماتېماتىكا ۋە بىلىش نەزەرىيىسىگە دائىر يىرىك كىتابلارنى يېزىش بىلەن بىرگە، نىكاھ، جەمئىيەت، ھوقۇق، بەخت مەسىلىلىرىگە دائىر نۇرغۇن كىتاب يازغان؛ پاكىستانلىق فىزىكا ئالىمى، دوكتور مۇھەممەد ئابدۇسسالاممۇ تەجرىبىخانىدىن چىقمايدىغان ئالىم ئەمەس. ئۇ، چەت ئەللەردە يۈرۈش بىلەن بىرگە، پاكىستان مائارىپى ئۈچۈن كۆپ ئىزدەنگەن. جۈملىدىن ئۇنىڭ «ئەرەب ۋە ئىسلام ئەللىرىنىڭ ئىلىم- پەن ئىجادىيەت قۇدرىتى» ناملىق ئەسىرىنىڭ بىزنىڭ مەنئىيىتىمىزگە كۆرسەتكەن تەسىرى خېلى روشەن. مەن مەسال كەلتۈرگەن بۇ ئۈچ ئالىمنىڭ ھەممىسى نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن بولۇپ، ئۇلار ھەم مىللەتنىڭ، ھەم ئىنسانىيەتنىڭ بايلىقلىرى.

ئامېرىكىلىق قانۇنشۇناس ۋە جەمئىيەتشۇناس رىچارد پوسنېر (Richard A. Posner) «ئاممىۋى زىيالىي» (公共知识分子) دېگەن ئۇقۇم ئۈستىدە توختىلىپ، زىيالىي، مۇتەخەسسس، ئالىم دېگەن ئۇقۇملارنى بىر- بىرىدىن پەرقلىنىدۇ. ئۇنىڭچە بولغاندا، «زىيالىي» دېگەن ئۇقۇم «ئەقلى كۈچى قالىتى» دېگەنلىكتىن دېرەك بەرمەيدۇ. گەرچە زىيالىيلار ئەقلى كۈچ جەھەتتە زور بولسىمۇ، ئەمما ئەقلى كۈچى يۈكسەك بولغان نۇرغۇن ئادەم زىيالىي ئەمەس. چۈنكى ئۇلار ئىدىيىگە قىزىقمايدۇ. پوسنېر ئاۋامنىڭ تەقدىرىگە

تەبىئەت ھادىسىلىرىگە تەتبىقلىنىش بىلەن بىرگە، ئادەملەرنى بىرلىك قىلغان ئىجتىمائىي ھادىسىلەرگە تەتبىقلىنىدىغانمۇ بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئىجتىمائىي پەن كېلىپ چىقتى. شۇنداقتىمۇ ئىجتىمائىي پەن تولۇق «پەن» لىك پەللىسىگە بارالمايدۇ. پەقەت تەبىئىي پەن قانداق بولالمايدىغان ئىجتىمائىي قىممەتلەرنى شەرھلەيدۇ ياكى ھەل قىلىدۇ. بىر مىللەتتە ھەر ئىككى پەننىڭ يېتۈك ئالىملىرى تەڭ يېتىشىمگەندە، ئۇ ھامان ماددىي ۋە مەنىۋى مۇنەرزلىكتىن قۇتۇلالمايدۇ. كىشىلەر ئارىسىدا مۇنداق بىر گەپ بار: بىر دۆلەت، بىر مىللەت ياكى بىر جەمئىيەتنىڭ تەبىئىي پەنى بولمىسا، ئۇ بىر پەشۋا بىلەنلا غۇلايدۇ. ئۇنىڭ ئادىمىيەت پەنلىرى (ئىجتىمائىي پەنمۇ بار) بولمىسا، تەپەسسىمۇ ئۆزلىكىدىن غۇلايدۇ. دېمەك، مەنئىيەت ئالىملىرى بولمىغان خەلق ئەڭ ئاجىزدۇر.

ھازىرقى بىر مەسىلە شۇكى، ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆتكۈر پەن- تېخنىكا ساھەلىرىدىكى ئالىملىرىمۇ بار بولدى. لېكىن ئۇلارنىڭ ئەقىل مېۋىسى ئۇلارغا مەبلەغ سالغان ئىجتىمائىي گۈرۈھلارنىڭ سېۋىتىنى تولدۇردى. ئاۋام پەقەت ئۇلارنىڭ مەمۇرىي ئورنى ۋە ئەقىل- پاراسەتتىكى ئورنىدىن سىمۋوللۇق مەنپەئەت ئالدى. بۇنى تەبىئىي پەن ئالىملىرىمىزنىڭ ئۆزىدىنلا كۆرگىلى بولمايدۇ. چۈنكى، تەبىئىي پەن تەتقىقاتى قۇرۇق ئارزۇ- تىلەك بىلەن ئەمەس، ئىلغار ۋە ئەۋزەل تەتقىقات مۇھىتى بىلەن يۈرۈشىدۇ. شۇڭا ئۇلار ئالدى بىلەن مەبلەغ ئىگىلىرىنىڭ رايىغا باقىدۇ. بىر ھېسابتا ئەقىلگە مەبلەغ سېلىپ، ئەقلىنى ماددىي ۋە مەنىۋى بايلىققا ئايلاندۇرىدىغان بۇرۇنۇن ئازىيە سىنىپى بولمىغان مىللەتلەرنىڭ ئالىملىرى ئاسانلا مۇساپىر بولالمايدۇ. شارائىت ۋە مەسئۇلىيەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا، بىزنىڭ يۇقىرى ساپالىق پەن ئالىملىرىمىز مۇنداق ئىككى يولنى بىرگە مېڭىشى كېرەك: بىرى، ئۆتكۈر پەن ساھەلىرى بويىچە مەملىكەتلىك ۋە خەلقئارالىق سەۋىيە بويىچە ئۆزلەپ، چوڭ ئەقىل- پاراسەت كۆرىكىدە جەۋلان قىلىش؛ يەنە بىرى، ئىلغار سەۋىيىدىكى پەن- تېخنىكىنىڭ روھىنى ئۆز خەلقىگە ئاممىباب، چۈشىنىشلىك قىلىپ يەتكۈزۈپ، ئۇلارنىڭ مەدەنىيەت ساپاسىنىڭ ئۆسۈشىگە ھەسسە قوشۇش. مىللىي تىل- يېزىقتىكى ئاممىۋى مېدىيىلەرنى زامانىۋى ئىلىم روھى بىلەن سۇغۇرۇش. مۇشۇنداق قىلغاندا مۇتەخەسسسلكتىن زىيالىيلىققا ئۆتۈپ، بىر پۈتۈن كامالەت ھاسىل قىلغىلى بولىدۇ.

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى ھازىرغا قەدەر

تۈپەيلى ئىزا تارتمايدۇ، ئۆزىنى مەڭگۈ ئەيىبلەيدۇ، ئەكسىچە، قىلمىشلىرىدىن ئىجابىي خۇلاسە چىقىرىپ ياشاۋىرىدۇ.

ئىككىنچى، قەلبى ماددىي دۇنياغا باغلانغان بولسىمۇ، ھەق - ناھەق تۇيغۇسىدىن تامامەن مەھرۇم بولمىغان كىشىلەر. بۇنداقلار ئۆز مەنپەئىتىنى قۇربان قىلىۋەتمەسلىك شەرتى ئاستىدا ناھەقچىلىككە قارشى گەپ قىلىشى مۇمكىن. ئۇلار ۋاقتى كەلگەندە، ئۆزلىرىنى بەلگىلىك دەرىجىدە ئەيىبلەيدۇ. مۇئەييەن ئەھۋالدا، ئۆز قىلمىشلىرىدىن نومۇس قىلىشنى بىلىدۇ.

ئۈچىنچى، گەرچە ئۆزى ماددىي دۇنيادا ياشاۋاتقان بولسىمۇ، قەلبى ماددىي مەنپەئەتنىڭ بويۇنتۇرۇقىغا چۈشۈپ قالمىغان سەگەك كىشىلەر. ئۇلار ماددىي مەنپەئەتنىڭ ئارزۇ - ھەۋەسلىرىگە رىشتە باغلاپ كەتمەيدۇ. ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىدا ھەق - ناھەق تۇيغۇسى دېڭىز دولقۇنلىرىدەك تىنمىسىز مەۋج ئۇرۇپ تۇرىدۇ. ئۇلار زۆرۈر تېپىلسا ناھەقچىلىككە قارشى كۈرەشكە ئىدراكىي يۈسۈندا ئۆزىنى ئاتالايدۇ. بۇنداق كىشىلەر ئۆز قوۋمىنىڭ بىباھا گۆھەرلىرىدۇر.

ئالىملار توپى يۇقىرىقى ئۈچ روھىيەت تىپىنىڭ بىرەرسىگە تەۋە بولىدۇ. ئەگەر پايدىلىق بىلىم قانداق بولىدۇ دەپ سورالسا، روشەنكى، ئۈچىنچى تىپتىكى كىشىلەرنىڭ بىلىمى ئىنسانلارغا پايدىلىقتۇر.

مەن ھازىرغىچە جەمئىيەتتىمىزدىكى ئوخشىمىغان ساھە ئىلمىدارلىرىنىڭ ئورتاق بىر مەسلىك ۋە غايىنىڭ قايغۇسىدا قېرىنداشلارچە بىرلىككە كەلگەنلىك مەنزىرىسىنى كۆرەلمىدىم. فىزىك فىزىك بىلەن، مەنەپىدار مەنەپىدار بىلەن، ئەدەبىياتچى ئەدەبىياتچى بىلەن تۈركۈملىشىپ يۈرىدۇ. مەنپەئەت ھەر كىمنى ئۆزلىرى بىلىدىغان تۈرلۈك كوچىغا باشلاپ كېتىپ، بىرسى يەنە بىرسىنى كۆرمەي قالىدۇ ياكى كۆرۈشكە ھالى يوق. نەتىجىدە، ئوخشىمىغان كەسىپ ۋە ساھەنىڭ بىلىملىرى ئۆزئارا ئۆتۈشمەي، ئادەملەر تەسەۋۋۇر ۋە پىكىردە گادايلىشىپ كېتىدۇ. ئۇلار ئاخىرى ئىككىنچى بىر جەمئىيەت تۈركۈملىرى تەرىپىدىن كۆزگە ئىلىنمايدۇ.

بىر مىللەت تەپەككۈرنىڭ يۈكسىلىشى بىرلا زۇرنال بىلەن ھەل بولۇپ كەتمەيدۇ، ئەلۋەتتە. لېكىن ئالىملاردا ئورتاق بىر غايە ۋە مەنپەئەتكە ئۇيۇشىدىغان ھەمكارلىق مېخانىزمى بولمىسا، تالاي دوكتورنىڭ چىقىشىمۇ مەسلىنى ھەل قىلالمايدۇ. بۇ يەردە بىر زۇرنالىست ياكى بىر مۇھەررىرنىڭ تەشكىللەش ۋە يېتەكلەش قابىلىيىتىنىڭ بولۇشى كېرەكلىكى ئۆز - ئۆزىدىن مەلۇم.

بىر زۇرنال بىر ئۈنۈپىرىستىپت، مۇھەررىر بولسا مۇدىر.

ئاپتور: شىنجاڭ پېداگوگىكا ئۈنۈپىرىستىپى ئەدەبىيات ئىنستىتۇتىدا

پروفېسسور

كۆڭۈل بۆلىدىغان ئاممىۋى زىيالىيلارنىڭ ئازلاپ كەتكىنىنى ئەسكەرتىدۇ. (قاراڭ: «زىيالىيلار ھەققىدە 20 لېكسىيە»، خەنزۇچە، تىەنجىن خەلق نەشرىياتى 2009 - يىل نەشرى)

ئامېرىكىلىق يەنە بىر جەمئىيەتشۇناس س. ۋىرايت مىللىس (C. Wright Mills) ئاممىۋى زىيالىيلارنىڭ جەمئىيەتتىكى رولىغا يۈكسەك باھا بېرىدۇ. ئۇنىڭ ئوقۇمىدا ئاممىۋى زىيالىيلار بىلىم ۋە ئىدىيىگە ئىگە، سىياسىغا ۋە جەمئىيەتكە كۆڭۈل بۆلىدىغان كىشىلەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ مۇستەقىل روھىنىڭ يىلتىزى مەزمۇت بولىدۇ. ئۇلار جەمئىيەتكە كۆڭۈل بۆلۈش بىلەن بىرگە جەمئىيەتكە ئارىلىشىدۇ. ئۇلار زور سىياسىي، ئىجتىمائىي مەسلىلەرگە مەسئۇلىيەت بىلەن قول تىقىپ، ئادىل باھا بېرىدۇ. ئۇلار سۆز قىلىش ھوقۇقى ۋە ئىمكانىيىتى يوق كىشىلەر ئۈچۈن ھەققانىي سۆزلەيدۇ، ئاجىزلار ئۈچۈن ئادالەتنى ياقلايدۇ. مىللىس ئالىي مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ جەمئىيەتتىن ئايرىلىپ قېلىشىدەك ناباب ھالىتىدىن ئەندىشە قىلغان. ئۇلار ئەسلىدە زىرەك، ھاياتىي كۈچى مول، تەسەۋۋۇرغا باي زىيالىيلارغا ئايلىنىشى كېرەك بولسىمۇ، ئوتتۇرا رىزۇئازىيە مۇھىتىغا مەھكۇم بولۇپ، ئوقۇتۇش ۋە تىققاتنى جەمئىيەتتىن ئايرىۋېتىپ، ئاقىۋەتتە چاكنى، غۇق، قىزىل كۆز، كۆرەڭ كىشىلەرگە ئۆزگىرىپ كەتكەن قاراڭ: «سۇمۇرغ ئازىسى» 2009 - يىل 25 - سان، خەنزۇچە).

ئىلىم - پەن، ئىقتىساد، پۇل - مۇئامىلە قاندىلىرى بىلەن تولغان غەرب جەمئىيىتىنىڭ ئىلىم ساھىبلىرى زىيالىيلار توغرىسىدىكى تەنقىدىي روھقا باي پىكىرلەرنى ئىزچىل قانات يايدۇرۇپ كەلدى. پوسنېر ۋە مىللىس قاتارلىقلارنىڭ ئىدىيىسىدىن قارىغاندا، كىشىلەرنىڭ ھەممىسى پەقەت ئۆزىنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈنلا ھەرىكەت قىلسا، نوپۇس كۆپىيىپ، ئادەم ئازىيىپ كېتىشتەك ئاقىۋەت شەكىللىنىدۇ. ئالىملارنىڭ ھەممىسى ئۆزىنىڭ مەنپەئىتى بىلەنلا بوپكەتسە، بىلىملىكلەر كۆپىيىپ، زىيالىيلار ئازىيىپ كېتىشتەك قاباھەت كېلىپ چىقىدۇ.

ئىلىم ئىنساننى ھۆر قىلىش ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ. بىراۋ ئالىم بولۇپ تۇرۇقلۇق ھەققەت بىلەن سەپسەتنى ئايرىغۇچىلاردىن بولمىسا، ئۇنى ھەرگىزمۇ ئاقىل دېگىلى بولمايدۇ. ئىنسانىي مەسئۇلىيەت نۇقتىسىدىن قارىغاندا، ئادەملەرنى مۇنداق تۈرلەرگە بۆلۈش مۇمكىن:

بىرىنچى، قەلبى ۋە ۋۇجۇدى ماددىي دۇنياغا بەند بولغان كىشىلەر. بۇنداق كىشىلەردە ھەق - ناھەق تۇيغۇسى بولمايدۇ، ئادالەتسىزلىككە قارشى تۇرۇش ئېڭى بولمايدۇ. بۇنداق كىشىلەر ھەتتا كاتتا بىلىمدار بولغاندىمۇ ئەھۋال شۇنداق بولىدۇ. ئۇلار ئۆزلىرى سادىر قىلغان سەپسەتلىرى

بوكس پاتىنى، مەملىكەتلىك 11 - نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يىغىنىنىڭ 64 كىلوگراملىقلار
 بويىچە بوكس چېمپىيونى مۇھەممەتتۇرسۇن چوڭ - ئابدۇۋەلى ئابدۇسەمەت فوتوسى

《新疆文化》（维吾尔文）
 综合性文学双月刊

《新疆文化》（维吾尔文）
 综合性文学双月刊

主管单位：新疆维吾尔自治区文化厅
 主办单位：新疆维吾尔自治区艺术研究所
 编辑出版：《新疆文化》杂志编辑部
 国际标准刊号：ISSN1008-6498
 国内统一刊号：CN65-1073/I
 海外发行：中国图书进出口（集团）总公司出口部
 代理者地址：中国北京朝阳区工体东路 16 号
 P.O.BOX 88, 16 Gongti East Road, Beijing 100020, China
 海外发行代号：6498BM
 发行范围：国内外发行
 地址：乌鲁木齐市南湖东路 165 号石油大厦 16 楼
 邮编：830063 电话：(0991) 2856942
 印刷：《新疆日报》印务中心
 发行：乌鲁木齐市邮局
 订阅：全国各地邮局

《新疆文化》（维吾尔文）
 综合性文学双月刊

（قوش ئايلىق ئۈنۋېرسال ئەدەبىي ژۇرنال）

باشقۇرغۇچى: ش ئۇ ئار مەدەنىيەت نازارتى
 چىقارغۇچى: ش ئۇ ئار سەنئەت تەتقىقات ئورنى
 تۈزۈپ نەشر قىلغۇچى: «شېنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى
 خەلقئارالىق نومۇرى: ISSN1008-6498
 مەملىكەتلىك نومۇرى: CN65-1073/I
 چەت ئەللەرگە تارقىتىش ئورنى: جۇڭگو كىتاب
 ئىمپورت - ئېكسپورت (گۇرۇھى)
 باش شىركىتى ئېكسپورت بۆلۈمى
 چەت ئەللەرگە قارىتا ۋاكالىت نومۇرى: 6498BM
 مەملىكەت ئىچى ۋە چەت ئەللەرگە تارقىتىلىدۇ
 ئادرېس: ئۈرۈمچى شەھىرى بىكەنكۆل شەرقىي يولى 165 - نومۇرلۇق قورۇ نېفىت سارىيى 16 - قەۋەت
 پوچتا نومۇرى: 830063 تېلېفون نومۇرى: (0991)2856942
 باشقۇچى: «شېنجاڭ گېزىتى» باسما مەركىزى
 ئۈرۈمچى شەھەرلىك پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلىدۇ
 مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى پوچتخانىلار مۇشتەرى قوبۇل قىلىدۇ

邮发代号：58-22 定价：6元

پوچتا ۋاكالىت نومۇرى: 22 - 58 باھاسى: 6 يۈەن

سەنئەت بېغدا ئېچىلدى غۇنچە
— ئابلىكىم ئەمەت فوتوسى

